

บทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมของชาวกูยบ้านสำโรงทาง
อำเภอสำโรงทาง จังหวัดสุรินทร์

โดย

นายอิสราพร จันทรทอง

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

กระทรวงศึกษาธิการ

ประจำปีงบประมาณ 2535

Social Function of THE "KALLMOR" RITUAL AMONG THE KUI OF SAMRONG THAP
SURIN PROVINCE.

by

Mr. Isaraporn Chantong

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment
of the Requirements for the Degree

MASTER OF ARTS

Department of Anthropology

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

1994

หัวข้อวิทยานิพนธ์	บทบาทหน้าที่ของพิธีแก้ลมอของชาวกูย บ้านลำโรงทาน อำเภอลำโรงทาน จังหวัดสุรินทร์
ชื่อนักศึกษา	นายอิศราพร จันทร์ทอง
สาขาวิชา	มานุษยวิทยา
ภาควิชา	มานุษยวิทยา
ปีการศึกษา	2537

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาบทบาท หน้าที่ ของพิธีแก้ลมอของชาวกูย อันมีบทบาทต่อชุมชนและวิถีชีวิตของผู้คนในบ้านลำโรงทาน โดยการศึกษาทางด้านระบบความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพิธีแก้ลมอ เพื่อเป็นการทำความเข้าใจสภาพสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนที่ทำการศึกษานี้ ผู้วิจัยได้เข้าไปอยู่ในชุมชนเพื่อเก็บข้อมูล โดยใช้วิธีการทางมานุษยวิทยา ด้วยการเข้าไปมีส่วนร่วมทั้งจากการสังเกตและการสัมภาษณ์ทางตรงและทางอ้อม

ผลการศึกษาพบว่า ผีมอเป็นผีที่ชาวบ้านยึดถือกันมาแต่ดั้งเดิมเป็นผีที่เข้ามาอาศัยในสายตระกูล ซึ่งเป็นผีเร่าร้อนมาจากถิ่นอื่น และมีบทบาทสำคัญต่อชุมชนและบุคคลเป็นอย่างมาก โดยยังคงปรากฏร่องรอยการสืบเนื่องจากการประกอบพิธีกรรมจนถึงปัจจุบัน ในการศึกษาถึงบทบาทของพิธีแก้ลมอแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะคือ บทบาทในระดับปัจเจกบุคคลและในระดับชุมชน

ในระดับปัจเจกบุคคล พบว่า ความเชื่อในพิธีกรรมมีบทบาทเป็นที่พึ่งทางใจในสถานการณ์วิกฤตที่เกี่ยวข้องกับการเจ็บป่วย ส่วนระดับชุมชนพิธีแก้ลมอมีบทบาทในการรักษาโรค การควบคุมสังคม และระบายนความกดดันและความขัดแย้ง

ด้านสัญลักษณ์ในพิธีกรรมพบว่า องค์ประกอบของพิธีแก้ลมอแบ่งการประกอบพิธีกรรมเป็น 2 ลักษณะคือ ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมจะประกอบไปด้วยกลุ่มผีมอด้วยกันเท่านั้น และความสุขสนานรื่นเริงเป็นการร่วมกันทั้งหมดทุกคนที่อยู่ในบริเวณประกอบพิธีกรรมด้วยการแสดงออกที่เกิน

ขอบเขตที่ยอมรับของกลุ่มคนในสังคมได้นิยามปกติ เป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกในสังคมได้ผ่อนคลายความตึงเครียด นอกจากนี้ยังพิจารณาถึงสัญลักษณ์ที่เป็นเครื่องประกอบหิ้งมอถาวรและเครื่องประกอบหิ้งมอเฉพาะกิจ ในการตีความหมายระบบสัญลักษณ์ หมายถึง ความอุดมสมบูรณ์ของชุมชนอันมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวกูยในด้านการประกอบอาชีพ คือ การเกษตรกรรม

สัญลักษณ์และการสื่อความหมาย ในเครื่องสังเวทและดนตรี พบว่า การตีแผ่ถ้ำในขณะประกอบพิธีกรรมของนางกะวานเป็นการตีแผ่ของผีที่ควบคุมอยู่ นางกะวานจึงเป็นสัญลักษณ์ของผีและความไร้ระเบียบของทางโลก ดนตรีและการสื่อภาษาใช้การสื่อสารด้วยภาษากาย แสดงให้เห็นว่าชาวกูยมีความสัมพันธ์และติดต่อกับกลุ่มชาวลาวอย่างยาวนานและต่อเนื่อง

ส่วนในด้าน การสื่อความหมายและการแสดงได้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มผู้แสดงและกลุ่มผู้ชม กลุ่มผู้แสดงคือ ผีมอ และกลุ่มผู้ชมคือ ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมทั้งหมดซึ่งทั้ง 2 กลุ่มนี้มีส่วนร่วมในการแสดงร่วมกันและพบว่า การประกอบพิธีเกิดมอ เป็นเสมือนการแสดงละครประเภทหนึ่ง ที่ผู้แสดงและผู้ชมมีส่วนร่วมในการแสดงด้วยกัน

แม้ว่าปัจจุบันการแพร่กระจายของวัฒนธรรมเมืองจะมีอิทธิพลต่อระบบความคิดของคนรุ่นใหม่ พิธีเกิดมอก็ยังมีบทบาทสำคัญต่อระบบความเชื่อของกลุ่มชนอย่างสืบเนื่อง โดยยังมีการประกอบพิธีกรรมในชุมชนปรากฏอยู่จึง เป็นเสมือนภาพสะท้อนที่ต่อเนื่องตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

At an individual level, it was found that the mental security of the villagers especially at a critical time and ill condition depended upon their faith on the ritual.

At a community level, however, the Kallmor ritual influenced in sickness curing, social control and was an outlet for depressed persons and conflicts.

On its symbolic aspect, the findings indicated that the elements of the ritual were grouped into two categories. The sacredness of the ritual was only among Phee Mor and the joy and happiness were participated by all those existing at the ritual site. The activity was labeled as overexaggerated to be accepted by social members in their normal time.

Kallmor was to give an opportunity to social members to feel relaxed from their being stressful. In addition to this, material symbols invented and a means of communication were considered. Symbols were divided into two kinds. They were permanent invented materials and temporary ones. To interpret, the symbolic system is the well-being of the community consisting of the relationship and the way of life of the Kui meaning their occupation on agriculture.

On the symbols and means of communication in the offerings sacrificed and music, it revealed that Nang Kawarn drank in the ritual drinking was the drink of the ghostss who controlled things. Nang Kawarn is believed to be the symbol of ghosts and the untidy of the world. Music and the Lao language were used to indicate that the Kui people had continuously contacted with each other through times.

On the aspects of means of communication and acting, it was divided into actors and audience. The actors were Phee Mor and the audience were all those participated in the ritual. These two sides both shared their acting parts. The findings also indicated that Kallmor was a kind of plays that both actors and audience participated.

At present, however, as the city culture disperses and has an influence to the thinking system of the new generation, the Kallmor ritual continuously plays an important role in the faith system of the Kui community.

Apparently the ritual is practised in the community indicating a continuous reflection of the past to the present.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้ สำเร็จลุล่วงได้ก็ด้วยความเสียสละของรองศาสตราจารย์ บราวน์-วงษ์เทศ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้อนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเนื้อหาให้ ตลอดจนรองศาสตราจารย์ ศรีศักร วัลลิโภดม ที่ได้ให้คำแนะนำและห่วงใยเสมอมา รองศาสตราจารย์ ชันญ์ วงษ์วิภาค ที่ช่วยแก้ไขเพิ่มเติมในส่วนที่ยังบกพร่องให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ขอกราบขอบพระคุณท่านคณาจารย์ที่ได้เอ่ยนามมาด้วยความสำนึกในความกรุณาของท่านเป็นอย่างสูงยิ่ง

ขอขอบพระคุณสถาบันสำโรงทาบและหมู่บ้านใกล้เคียงที่ให้ข้อมูลด้านต่าง ๆ อย่างไม่ปิดบัง พร้อมทั้งคุณเจริญฤติก สักคะวิศนะ คุณประคอง เอี่ยมศิริ ที่ช่วยอนุเคราะห์การติดต่อประสานงานในด้านต่าง ๆ ด้วยดีเสมอมา และอาจารย์สมชาย นิลอาธิ ที่ได้แนะแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล

ขอขอบคุณบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร และสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติที่ได้อุดหนุนเงินทุนในการทำวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างสูง

ท้ายนี้ขอกราบขอบพระคุณคุณพ่อ-คุณแม่ ญาติมิตรทุกคน ที่ได้เสียสละทั้งกำลังทรัพย์และให้กำลังใจมาโดยตลอด

สารบัญ

บทที่	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	๒
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ (Abstract)	๖
กิตติกรรมประกาศ	๗
สารบัญเรื่อง	๘
สารบัญแผนผัง	๘
สารบัญภาพประกอบ	๙
บทนำ	
ปัญหาและความสำคัญของการวิจัย	1
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	3
ความมุ่งหมายของการศึกษา	5
ขอบเขตของการศึกษา	5
วิธีการศึกษาวิจัย	6
แนวความคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	6
นิยามศัพท์	6
1 ประวัติความเป็นมาของชาวภูมบ้านลำโรงทาบ	8
ประวัติชุมชนบ้านลำโรงทาบ	13
ลักษณะบ้านเรือนและความเป็นอยู่	15
สภาพทางเศรษฐกิจ	21
การเคลื่อนย้ายแรงงาน	24
การคมนาคม	26
การศึกษาในชุมชน	26
ครอบครัวและเครือญาติ	31

	เครือข่าย	31
	ครอบครัว	33
	การสืบทอดมรดกทางทรัพย์สิน	35
	การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม	38
2	พิธีกรรมและความเชื่อในชุมชน	41
	พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต	42
	พิธีเกี่ยวกับการเกิด	43
	พิธีแต่งงาน	47
	พิธีขึ้นบ้านใหม่	55
	พิธีศพ	57
	พิธีกรรมในรอบปี	59
	พิธีแชะเยะจู้ฮ	60
	พิธีแชะเยะจู้ฮเพรียม	61
	พิธีแชะเยะจู้ฮดุง	63
	พิธีวันสารท	68
	พิธีเซ้าะฮ์พาแทน	69
	พิธีสะเดาะเคราะห์	72
	พิธีอิมโปด	75
	การนับถือผีในชุมชน	76
	ผีมือ	78
	ผีอ	80
3	พิธีแก้ลมอ	85

	ความเป็นมาของเฝ็มือ	86
	พิธีใช้ชะฮ์ฟาแทน	87
	เครื่องประกอบพิธีใช้ชะฮ์ฟาแทน	89
	ความเชื่ออันก่อให้เกิดเฝ็มือ	90
	งบประมาณในการจัดพิธีเฝ็มือ	95
	ขั้นตอนของพิธีเฝ็มือ	96
	ชื่อทางกะวานของเฝ็มือ	107
	เครื่องประกอบในพิธีเฝ็มือ	108
4	บทวิเคราะห์	110
	บทบาทความเชื่อของเฝ็มือในระดับปัจเจกบุคคล	110
	บทบาทความเชื่อของเฝ็มือระดับชุมชน	113
	สัญลักษณ์ในพิธีกรรม	121
	สัญลักษณ์ที่เป็นเครื่องประกอบทั้งหมดกับการสื่อความหมาย	123
	เหล่าและเครื่องสังเวย	125
	ดนตรีและการสื่อภาษา	126
	การสื่อความหมายและการแสดง	128
	การสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงของพิธีเฝ็มือ	131
5	บทสรุป	133
	บรรณานุกรม	139
	ภาคผนวก	141
	ประวัติโดยย่อของผู้วิจัย	157

สารบัญแผนผัง

แผนผังที่		หน้า
1	แผนผังแสดงจังหวัดและอำเภอที่มีหมู่บ้านชาวกูย	11
2	แผนผังแสดงตำบลลำโรงทาบ	14
3	แผนผังแสดงหมู่บ้านลำโรงทาบ	16
4	การแบ่งพื้นที่ใช้สอยภายในบ้านของชาวกูย ก.	19
5	การแบ่งพื้นที่ใช้สอยภายในบ้านของชาวกูย ข.	20
6	การสืบทอดอำนาจในสังคมชาวกูย	32
7	แสดงเครือญาติชาวกูยบ้านลำโรงทาบ	34
8	แสดงความสัมพันธ์ทางเครือญาติของชาวกูย	37
9	แสดงการเชื่อมโยงระหว่างครอบครัวกับบ้านยะจือ	66
10	แสดงความสัมพันธ์ทางยะจือของชาวกูย	67

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	สภาพบ้านเรือนของชาวกูย (แบบเก่า)	22
2	บ้านเรือนของชาวกูยที่มีฐานะดี (บ้านทรงสมัยใหม่)	22
3	สถานีขนส่งสำโรงทาบ	27
4	สถานีรถไฟสำโรงทาบ	27
5	โรงเรียนบ้านสำโรงทาบ (บริคุตต์วิทยาคุณ)	29
6	วัดเกตุวาราราม	30
7	พิธีเซ่นยະจື້ຍຸ້ງ (ผีบรรพบุรุษ)	43
8	แห เครื่องป้องกันวิญญาณร้าย	45
9	การอยู่ไฟหลังคลอด	47
10	พิธีแต่งงานของชาวกูย	48
11	เครื่องไหว้ที่ฝ่ายเจ้าสาวเตรียมไว้	49
12	เครื่องเซ่นในงานแต่งงาน	52
13	เหนียมะฮากำลังบ่อนอาหารแก่คู่บ่าวสาว	54
14	การปลูกบ้านของชาวกูย	56
15	ภาพจำลองวงต๋มมุง	59
16	เผ่าเจ้ากำลังทำพิธีเซ่นเหล้าแก่ยະจື້ຍຸ້ງ	62
17	ยະจື້ຍຸ້ງเตรียม (ปุดา) เดิม	64
18	ยະจື້ຍຸ້ງเตรียม (ปุดาตั้งใจ)	65
19	หมอนที่แสดงถึงที่อยู่ของยະจື້ຍຸ້ງ (ผีบรรพบุรุษ)	65
20	หิ้งมอ	70

21	การประกอบพิธีเซ้าะฮ์ฟาแทน	71
22	พิธีสะเคาะเคราะห์ของชาวกูย	74
23	นายเทียน มดีล้า ครูบามอ	83
24	หิ้งมือ	83
25	ต้นดอกกามี่ (ชัลปี้ก) ที่ใช้ประกอบพิธีกรรม	84
26	ครูบามอ นางสุด วิทยาสิงห์	87
27	ชาวกูยกำลังทำความสะอาดหิ้งมอ	88
28	เครื่องประกอบต่าง ๆ ของหิ้งมอ	91
29	ชั้นหมากเบ็ง	92
30	ฝิ่งกะอาฮ	92
31	คนช่วยเข้าพิธีแก้ลมอ (นางอาน บุดุคำ)	94
32	ญาติและเพื่อนบ้านมาช่วยเตรียมงาน	95
33	ผู้ชายกำลังแกะสลัก แกะสลักข้าง, ไม้	97
34	ครูบาใหญ่กำลังเริ่มพิธี	98
35	ครูบาใหญ่ หิ้งกลางปะรำพิธีและเครื่องประกอบอื่น ๆ	99
36	บรรดาผีมอกำลังร้ายรำด้วยความสนุกสนาน	101
37	ลักษณะของแพ และผีมอกำลังตัดแพ อิมทะเล (ซ้าระ)	102
38	พิธีซ้าระ (อิมทะเล)	103
39	การออกไปตามข้าง, ไม้ (กะโปนอาจิง)	106
40	พิธีอ้อเก็จโรง	107
41	ผีมอกำลังนำอาวุธต่าง ๆ ยิง หิน กลัวย ข้าวต้ม	109
42	โคตราใหญ่กำลังทำพิธี เช่นผีมอ	110
43	การจัดที่อยู่ของหิ้งมอ	111

บทนำ

ปัญหาและความสำคัญของการวิจัย

ชาวกูย หรือ กูย หรือเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปว่า "ชาวส่วย" เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่กระจายอยู่ในประเทศไทย โดยเฉพาะในแถบอีสานตอนใต้ เขตจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ อุบลราชธานี และนครราชสีมา นอกจากนี้ยังกระจายเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ในแถบอีสานตอนบน เช่น จังหวัดมหาสารคาม ในแถบภาคกลาง เช่น จังหวัดสุพรรณบุรี นครนายก และปราจีนบุรี เป็นต้น

เป็นที่น่าสังเกตว่า ประชากรชาวกูยในประเทศไทยมีแหล่งทำมาหากิน หรือแหล่งประกอบอาชีพอยู่กระจัดกระจาย ไม่เป็นปึกแผ่นแน่นอนหนาและมั่นคง เท่าที่สำรวจจากการออกภาคสนาม และจากเอกสารที่กล่าวถึงชาวกูย พบว่ามีการตั้งถิ่นฐานและมีประชากรแน่นอนเป็นกลุ่มใหญ่ในเขตติดต่อระหว่างจังหวัดสุรินทร์กับจังหวัดศรีสะเกษ โดยเฉพาะในเขตอำเภอสำโรงทาบ อำเภอศีขรภูมิ อำเภอรัตนบุรี และอำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์กับเขตอำเภอห้วยทับทัน อำเภอปราสาท อำเภออุทุมพรพิสัย และอำเภออุบลรัตน์ จังหวัดศรีสะเกษ ส่วนประชากรชาวกูยที่อพยพไปหาแหล่งทำกินใหม่นั้น นับวันแต่จะหมดความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กูยอย่างน่าใจหาย

ความเป็นชาติพันธุ์ที่เล็กระหว่างจำนวนน้อย ช้ายังอพยพไปหาแหล่งที่กินที่อื่นจึงถูกกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่อยู่แวดล้อมกลืนวัฒนธรรมของตนไปมาก เช่น ชาวกูยบ้านสะเคาหวาน ตำบลนาภู อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดมหาสารคาม จากการศึกษาของไพฑูริย์ มีกุล พบว่าเดิมชาวกูยมีความเชื่อถือ ผีปู่ตา ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน โดยเชื่อว่าเป็นที่อยู่ของเทพอารักษ์ (อารักษ์) เรียกว่า "เจ้าปู่สามแก้ว" คนที่ไปตัดไม้บริเวณนั้นจะเป็นไข้หัวโกรน แต่ถ้าบวงสรวงบอกกล่าวด้วยไก่ก็จะหายทันที ต่อมาได้มีพระมาทำพิธีขับไล่ชาวบ้านจึงเสื่อมความนับถือในเจ้าปู่ (ไพฑูริย์ มีกุล. 2530 : 87)

จากเหตุการณ์ที่อ้างมา กล่าวได้ว่า ชาวกูยที่อพยพไปตั้งถิ่นฐานที่อื่นนั้นพยายามปรับตัวให้เข้ากับกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่แวดล้อม โดยเฉพาะกลุ่มชาวลาว เนื่องจากชาวกูยได้รับการดูถูกว่ามีวัฒนธรรมที่ด้อยกว่าชาวลาว ชาวกูยจึงต้องพยายามปรับตัวโดยการเรียนรู้และอดทน แม้แต่ภาษาพูดชาวกูยก็ยอมรับเอาภาษาของชาวลาวเป็นภาษาพูดอีกภาษาหนึ่งนอกเหนือจากภาษาที่พูดคุย

เฉพาะในกลุ่มของตน และเนื่องจากชาวภูบ้านสะเดาหวานได้อพยพไปตั้งถิ่นฐานกว่า 80 ปี แล้ว ปัจจุบันชาวบ้านรุ่นหนุ่มสาวและเด็กต่างก็ใช้ภาษาลาวของชนชาวลาวในการสื่อสารในชุมชน เป็นส่วนใหญ่

การรับเอาวัฒนธรรมบางอย่างของกลุ่มชาวลาว (กลุ่มชนที่พูดภาษาลาวในภาคอีสาน) มาปรับให้เข้ากับวัฒนธรรมของกลุ่มตน ทำให้วัฒนธรรมและประเพณีของชาวภูบางอย่างหมดไป ความเป็นเอกลักษณ์ของชาวภูจึงกำลังจะค่อย ๆ สูญสลายไม่ว่าจะเป็นภาษาพูด ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ หรือแม้แต่พิธีกรรม อันเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของกลุ่มชน

สิ่งที่น่าห่วงเกรงว่าจะเป็นสาเหตุที่ทำให้เอกลักษณ์ของชาวภูค่อย ๆ เสื่อมสลายหรือหมดไปนั้น คือ ความเจริญด้านเทคโนโลยี ความก้าวหน้าในด้านวิทยาการทางการแพทย์แผนปัจจุบันที่กำลังเจริญรุดหน้าและมีประสิทธิภาพสูง หรือแม้แต่ความก้าวหน้าทางวิทยาการด้านต่าง ๆ ที่เรียกว่า "ความทันสมัย" อันมีผลทำให้ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมบางอย่างของท้องถิ่นหมดไป โดยเฉพาะพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องอำนาจหรือธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นพิธีเหยาของชาวไทในจังหวัดสกลนคร นครพนม และมุกดาหาร พิธีมะมีวดของกลุ่มชาวเขมร หรือแม้แต่พิธีรำผีฟ้าของกลุ่มชาวลาว และรวมทั้งพิธีแก้ลมของชาวภูด้วย

วัฒนธรรมย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอจะช้าหรือเร็วขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางสังคม โดยจะเหลือแต่สิ่งที่ยังมีบทบาทหน้าที่ในกลุ่มสังคม ความเหมาะสมสมัยหนึ่งของชนกลุ่มหนึ่งที่กำลังจะถูกลบเลือนไปตามกาลเวลา และสภาพแวดล้อมทางสังคมควรได้รับการศึกษาหรือจดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษา เฉพาะกลุ่มชนชาวภู ซึ่งขณะนี้อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นชนกลุ่มน้อยที่กำลังจะค่อย ๆ สูญเสียเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็วเช่นปัจจุบัน

พิธีแก้ลม เป็นพิธีกรรม ความเชื่อ หรือวัฒนธรรมหนึ่งของชาวภู เป็นพิธีเข้าทรงอย่างหนึ่งที่ชาวภูถือปฏิบัติสืบมาช้านาน อันเป็นผลที่สืบเนื่องมาจากภูมิปัญญาของชนเผ่าที่พยายามจะบำบัดและขจัดปัญหาเกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บของกลุ่มชนให้ลดน้อยลงหรือหมดไปอันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ในการที่จะดำรงเผ่าพันธุ์ให้อยู่รอด

สภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศเป็นไปอย่างรวดเร็ว ยิ่งในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมามีการรับอิทธิพลวัฒนธรรมจากต่างประเทศ โดยเฉพาะวัฒนธรรมตะวันตก การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมยิ่งทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น เมื่อพิจารณาสภาพของสังคมและวัฒนธรรมของประเทศขณะนี้ก็กล่าวได้ว่าอยู่ในสภาพการ

เปลี่ยนแปลงอย่างลึมอดิต อันเนื่องมาจากการรับอิทธิพลวัฒนธรรมต่างประเทศ โดยเฉพาะทาง ตะวันตก ผลที่เกิดขึ้นก็คือการเสียเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของบ้านเมืองทั้งในระดับสังคมเมืองและ สังคมชนบท (ศรีศักร วัลลิโภดม. 2525 : 9)

บนเส้นทางอันยาวนานของการพัฒนาชนบทไทยที่เริ่มจาก แผนบูรณะชนบท พ.ศ.2485 จนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 วิธีการหลักในการพัฒนาคือการนำเอา เทคโนโลยีและวิทยาการสมัยใหม่จากต่างประเทศเข้ามาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาโดยค่อย ๆ เพิ่มทั้งปริมาณและชนิดต่าง ๆ มากขึ้น แต่ไม่เคยเปลี่ยนวิธีการเลยทำให้ลักษณะทางเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วจนประชากรส่วนใหญ่ไม่สามารถปรับตัวให้เข้า กับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งการพัฒนาด้านคุณภาพของประชาชนเป็นไป อย่างเชื่องช้า เพราะต้องอาศัยเวลาเป็นปัจจัยสำคัญ ขณะที่การพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมได้ ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว เพราะอาศัยเทคโนโลยีและวิทยาการสมัยใหม่ซึ่งสามารถสั่งเข้ามาจาก ต่างประเทศได้ตามต้องการ

แม้ในช่วงการพัฒนาประเทศ สมัยรัฐบาลของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (พ.ศ.2532-2534) ที่พยายามพัฒนาประเทศเข้ามาสู่ความเป็นนิคมหรือประเทศอุตสาหกรรมใหม่ เน้นความเจริญทาง วัตถุและส่งเสริมการอุตสาหกรรมอย่างมาก ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและฉับพลัน จนดูเหมือนว่าความเจริญที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเป็นความเจริญที่สั่งเข้ามาจากต่างประเทศเพียงอย่าง เดียวหาได้เป็นความเจริญที่เกิดจากการวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่องของวัฒนธรรมไม่ นับเป็นอันตราย ต่อชนบทธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่สั่งสมกันมานานนับศตวรรษเป็นอย่างยิ่ง

สภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นไปอย่างรวดเร็ว ทำให้วัฒนธรรมของ ท้องถิ่น โดยเฉพาะชนกลุ่มน้อยอย่างกลุ่มชาวกูยอันเป็นประชากรส่วนหนึ่งของประเทศเปลี่ยนแปลง และค่อย ๆ สูญสลายไปด้วย ตัวอย่างเช่น พิธีกรรมความเชื่อบางอย่างของกลุ่มชนชาวกูย จาก เหตุผลดังกล่าวจึงถือเป็นความจำเป็นอย่างเร่งด่วนที่จะต้องวิจัยศึกษาพิธีกรรม อื่นเป็นพิธีกรรม ความเชื่อและเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมอันเป็นวิถีชีวิตของชนชาวกูยไว้ก่อนที่จะไม่มีข้อมูลหลง เหลือไว้ให้ได้ศึกษาอีกต่อไป

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เป็นที่น่าสังเกตว่า ผลของการศึกษาวิจัยเรื่องราวเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชาวกูย ที่มีอยู่ อยู่น้อยมาก ส่วนมากจะเป็นการศึกษาความเป็นมาของกลุ่มชาวกูยและภาษากูยมากกว่าด้านอื่น ๆ

เช่น การศึกษาของ บริดา ศรีชลาสัย (พ.ศ.2503) ดำเนิร เลขะกุล (พ.ศ.2505) และ ไพบูลย์ สุนทรารักษ์ (พ.ศ.2515) ผลการศึกษาได้ข้อสันนิษฐานว่า ชนชาวกวยเดิมมีถิ่นฐานอยู่แถบแขวงจำปาศักดิ์และอัตปือแสนบางได้อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ด้วยเหตุผลทางการเมืองและความต้องการที่ทำกินใหม่ตามเส้นทางเลียบลำน้ำมูล โดยผ่านจังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ และสุรินทร์ ตามลำดับ พร้อมทั้งกล่าวถึงบุคคลสำคัญที่เป็นผู้ตั้งบ้านเมืองขึ้น คือ เมืองสุรินทร์และเมืองศรีสะเกษ อันประกอบด้วย เชียงบุม (พระยาสุรินทร์ภักดี) เชียงสี (หลวงนครเตา) เชียงชะ (หลวงสังชะบุรี) เชียงขัน (ขุนขันธบุรีรักษ์) และเชียงชัย (ขุนสุริยวงศ์) บุคคลดังกล่าวเป็นชนชาวกวยที่มีความชำนาญในการคล้องช้างและจับช้างเป็นอย่างยิ่ง

นอกจากนี้ยังมีผู้ที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชาวกวย เช่น การศึกษาของ นิคม วงเวียน เรื่องวัฒนธรรมส่วย (กวย) ด้านความเชื่อในจังหวัดสุรินทร์ (พ.ศ.2526) เป็นการรวบรวมเนื้อหาด้านพิธีกรรมความเชื่อ ส่วนมากจะมุ่งเน้นศึกษาชาวกวยที่เรียกตัวเองว่า "กวย" ซึ่งกลุ่มชาวกวยกลุ่มนี้เป็นกลุ่มชนที่เลี้ยงช้าง เช่นเดียวกับงานศึกษาวิจัยของ ชื่น ศรีสวัสดิ์ เรื่อง ช้างกับส่วย (พ.ศ.2533)

นอกจากนี้ยังมีนักโบราณคดีชาวฝรั่งเศส 2 ท่าน คือ Paul Levy และ Duffose ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับชนชาวกวย เมื่อปี พ.ศ.2419 และ พ.ศ.2459 ตามลำดับ ได้รายงานว่าพบชาวกวยในจังหวัดต่าง ๆ ของรัฐเปรียวอเฮีย สตรังตรง กัมปงทมในประเทศกัมพูชา และได้รวบรวมคำศัพท์ภาษากวยและให้ความหมายเป็นภาษาฝรั่งเศสไว้คำศัพท์เหล่านั้นแสดงให้เห็นว่า กวยในจังหวัดกัมปงทม เรียกตัวเองว่า "กวย" (Kouy) นอกจากนี้ยังได้รายงานเกี่ยวกับคนที่พูดภาษากวยประเทศลาว เขตจังหวัดอัตตะปือ จำปาศักดิ์ และสาละวัน แต่ปัจจุบันมีน้อยคนนักที่จะรู้เรื่องเกี่ยวกับชาวกวยและภาษากวยในประเทศลาว

ส่วนการศึกษาทางมานุษยวิทยาเท่าที่ปรากฏมีผลการศึกษาของรจน์ ใสตศิริ เพื่อเสนอปริญญาณิพนธ์มหาบัณฑิต หัวข้อที่ทำการศึกษาวิจัยคือ The Changing Systems of Belief of the Elephant Hunters of Surin (ค.ศ.1972) ผลการศึกษาพบว่าชาวกวยที่มีอาชีพในการจับช้างได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตนไปประกอบอาชีพเกษตรกรรมมากขึ้น แต่พิธีกรรมความเชื่อโดยเฉพาะความเชื่อเรื่องผีปะก้านั้นยังคงมีการรักษาและยึดถือปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด แม้ว่าการรูปแบบของการประกอบพิธีกรรมจะจำกัดอยู่เพียงเฉพาะหมู่บ้านก็ตาม

หากพิจารณาถึงผลการศึกษาเท่าที่สำรวจได้ จะเห็นว่า แม้จะเป็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับชาวกวยก็ตาม ส่วนมากจะเป็นการกล่าวถึงเฉพาะชาวกวยที่มีอาชีพเลี้ยงช้าง และมีความเชื่อในผี

ปะกำ เป็นสำคัญ แต่ยังไม่มีการวิจัยที่กล่าวถึงชาวภูยกที่มีความเชื่อและประกอบพิธีกรรมที่เรียกว่า "แก้มอ" แต่อย่างใด แม้ว่าชาวภูยก หรือ กวย จะใช้ภาษาพูดที่เหมือนกันก็ตามแต่ระบบความเชื่อโดยเฉพาะการนับถือผีนั้นชาวภูยกกับกวย นั้นแยกความสำคัญของการนับถือผีอย่างเห็นได้ชัด

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งจะเสนอผลงานวิจัยทางด้านมานุษยวิทยาในเรื่องพิธีแก้มอ โดยวิธีการเข้าไปศึกษาและเก็บข้อมูลภาคสนาม ด้วยการเข้าไปอยู่ในชุมชน สำหรับชุมชนที่เลือกเป็นกรณีศึกษานั้นจะเลือกเฉพาะกรณีบ้านสำโรงทาบ ตำบลสำโรงทาบ อำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ เพราะเห็นว่าพิธีแก้มอ ของชาวภูยกนั้นยังไม่มีมีการศึกษาวิจัยและบันทึกเป็นหลักฐานแต่อย่างใด อีกทั้งผู้วิจัยเองก็เกิดและเติบโตในชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา ซึ่งคุ้นเคยกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมมาร่วม 40 ปี ทำให้เข้าใจสังคมและวัฒนธรรมของชาวภูยกเป็นอย่างดี ซึ่งทำให้สะดวกในการศึกษาวิจัยและมีโอกาสที่จะได้ข้อมูลที่ละเอียดลุ่มลึกและเป็นจริง ทั้งยังสามารถเห็นการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง

ความมุ่งหมายของการศึกษาวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงบทบาทหน้าที่ของพิธีแก้มอที่มีต่อวิถีชีวิตของผู้คน ทั้งที่เป็นปัจเจกบุคคล กลุ่มบุคคล และชุมชนชาวภูยกตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาถึงขั้นตอน องค์ประกอบของพิธีแก้มอ ตลอดจนวิเคราะห์ถึงสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรม
3. เพื่อศึกษาพิธีแก้มอในฐานะพิธีกรรมที่เป็นรูปแบบหนึ่งของศิลปะในด้านการแสดงของกลุ่มชาวภูยกที่เป็นกรณีศึกษา

ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีชาวภูยกบ้านสำโรงทาบ (หมู่ 1) และบ้านโคกพัฒนา (หมู่ 11) ซึ่งชุมชนทั้งสองเดิมเป็นหมู่บ้านเดียวกันแต่หมู่บ้านดังกล่าวเป็นชุมชนขนาดใหญ่ ทางราชการจึงได้แบ่งการปกครองออกเป็น 2 หมู่บ้าน แม้ว่าจะเป็นการแบ่งการปกครองเป็น 2 หมู่บ้านตามระบบราชการก็ตาม แต่ทั้ง 2 หมู่บ้านก็มีความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษที่เรียกเป็นภาษาท้องถิ่นว่า "ยะจื้อ" เดียวกัน ความสัมพันธ์ความร่วมมือในชุมชนก็ยังคงสภาพเดิม ซึ่งมีวัดอันเป็นศูนย์รวมในการประกอบศาสนกิจแห่งเดียวกัน

วิธีการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ภาค คือ

1. การศึกษาค้นคว้าข้อมูลภาคเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาเพื่อสำรวจข้อมูลจากเอกสาร บทความ สารคดี และรายงานการศึกษาวิจัยที่มีผู้ศึกษาไว้แล้ว ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

2. การศึกษาภาคสนาม (Field Work) ศึกษาและเก็บข้อมูลด้วยการเข้าไปอยู่ในชุมชนชาวกูยที่ศึกษาตลอดระยะเวลาที่ทำการศึกษาวิจัย เพื่อเก็บข้อมูลทางชาติพันธุ์วรรณาและศึกษา ทำความเข้าใจถึงสภาพสังคมและวัฒนธรรมของชาวกูยด้วยวิธีการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ (Participant Observation) และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (Informal Interview) ตลอดระยะเวลาที่เข้าไปทำการศึกษาวิจัย

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องการวิจัย

สำหรับแนวคิดทฤษฎีทางมานุษยวิทยาที่ใช้ในการวิเคราะห์ เพื่อพิสูจน์ข้อสมมติฐานที่กำหนดไว้ มีดังนี้

แนวคิดทฤษฎีหน้าที่นิยม (Functionalism) ของบรอนิสลอฟ มาลินอฟสกี (Bronislaw Malinowski) และทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมของ เอ.อาร์.แรดคลิฟบราวน์ (A.R.Radcliff Brown) เพื่อใช้พิจารณาบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมที่มีต่อสังคมทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและสังคมส่วนรวม

แนวคิดวิเคราะห์ด้านสัญลักษณ์ของวิกเตอร์ เทอร์เนอร์ (Victor W.Terner) และ คลิฟฟอร์ด เกียร์ทซ์ (Clifford Geertz) เพื่อนำมาใช้วิเคราะห์ระบบสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรม

แนววิเคราะห์ด้านการแสดงและสื่อความหมายทางคติชนวิทยาของแดน เบ็นเอโมส (Dan Ben - Amos) และเคนเนธ โกลด์สไตน์ (Kennet Goldstein) เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์พิธีกรรม ในฐานะที่เป็นรูปแบบหนึ่งของศิลปะในการแสดง

นิยามศัพท์

แก๊ลมอ หมายถึง การประกอบพิธีกรรมเพื่อบวงสรวงผีมือเป็นการแก้บนที่ได้รับปากกับผีมือไว้ว่า หากผู้ป่วยที่เกิดจากการกระทำของผีมือมีอาการทุเลาหรือหายจากอาการเจ็บป่วย จึงจะจัดพิธีกรรมขึ้นเพื่อให้ผีมือมีความพึงพอใจ

ยะจื้อ มีความหมาย 2 นัย คือ ผู้ปู้ตาและผู้บรรพบุรุษ (ผีเรือน) ซึ่งจะมีคำเรียกเฉพาะ
อันเป็นที่รู้ในหมู่ชาวกูย โดยเรียกผู้ปู้ตาว่า ยะจื้อเพรียม และเรียกผู้บรรพบุรุษว่า ยะจื้อดุง
นางกะวาน หมายถึง ร่างทรงที่ผีมออาศัยอยู่จะเป็นผู้หญิงทั้งหมด
คัมแม ในภาษาลาว คือ การล่าสัตว์ จะมีหมอลำเป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับผีหรือ
อำนาจเหนือธรรมชาติอื่นที่มากกระทำให้บุคคลมีอันเป็นไปต่าง ๆ นา ๆ
อิมบอล เป็นการเสี่ยงทายด้วยเต้าบูน เพื่อค้นหาสาเหตุของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับ
กลุ่มคนในสังคมชาวกูย

บทที่ 1

ประวัติความเป็นมาของชาวภูยกบ้านสำโรงทาบ

ชาวภูยกหรือชาวส่วย เป็นกลุ่มชนกลุ่มหนึ่ง อาจกล่าวได้ว่าเป็นชนกลุ่มน้อยกลุ่มหนึ่งที่มีอยู่ในประเทศไทย แต่เนื่องจาก ชาวภูยกเป็นกลุ่มชนที่ไม่มีตัวหนังสือเขียน จึงไม่มีหลักฐานที่บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรว่ากลุ่มชนชาวภูยกมีความเป็นมาอย่างไร มีแต่เพียงเรื่องเล่าสืบต่อกันมา ดังที่คนเฒ่าคนแก่เคยเล่าให้ฟังเกี่ยวกับเรื่องตัวหนังสือเป็นนิทานว่า ครั้งหนึ่งเทพเจ้าได้มีบัญชาให้ชาวมุขย์ไปรับเอาตัวหนังสือมา กลุ่มชาวภูยกก็ได้เดินทางไปรับเอาพร้อมกับชนกลุ่มอื่นเหมือนกันโดยจากราษฎรหน้ควาย เมื่อได้มาแล้วจึงพากันเดินทางกลับ พอมาถึงกลางทางเกิดกระหายน้ำจึงวางหน้ควายที่จากรตัวหนังสือไว้บนโขดหิน สุนัขจึงกินหน้ควายหมดไป ครั้นกลับมาเห็นสุนัขกินหน้ควายหมด จึงพูดว่า อจจจาอิม (สุนัขกินหมด) ชาวภูยกจึงไม่มีตัวหนังสือตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (นางเลาบุราคร ผู้เล่า)

จากเรื่องเล่าที่เป็นนิทานปรัมปราดังกล่าว จึงไม่สามารถหาหลักฐานยืนยันได้แน่นอนว่าชาวภูยกแต่เดิมตั้งถิ่นฐาน ณ แห่งใด แต่ก็มีผู้รู้หลายท่านที่พยายามหาคำตอบว่ากลุ่มชาวภูยกนั้นมีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่ใด ไชเคนฟาเดน (Seidenfaden) ชาวเดนมาร์ค ซึ่งเป็นครูฝึกหัดตำรวจในมณฑลอีสาน (จังหวัดอุบลราชธานี) สมัยรัชกาลที่ 5 ได้ศึกษาเรื่องราวของชาวภูยกในเขมรและสยาม (The Kui People of Gambudia and Siam) ได้กล่าวถึงการอพยพของชาวภูยกจากตอนเหนือของอินเดียมาทางตะวันออก เข้าเขตพม่าและไทย เมื่อราว 1,200 ปี ก่อนคริสตกาล (ประมาณ 3,000 ปี) ตลอดระยะเวลาอันยาวนานนี้ชาวภูยกได้เคลื่อนย้ายกระจายอยู่ในแถบตอนเหนือของเขมรและตอนใต้ของลาวและทางตอนใต้ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย (Seidenfaden. 1952 : 176-177)

หากเป็นดังคำกล่าวของไชเคนฟาเดน ก็แสดงว่า กลุ่มชาวภูยกเป็นกลุ่มชนที่เก่าแก่กลุ่มหนึ่งที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในแถบดังกล่าวกว่า 3,000 ปี มาแล้ว แต่ก็ยังไม่มีหลักฐานที่แน่ชัดเพราะเป็นเพียงการสันนิษฐานจากการเปรียบเทียบถึงวัฒนธรรมบางอย่างที่บังเอิญไปพ้องกันกับชาวมุนด์ อันมีวัฒนธรรมในการจับช้างหรือคล้องช้างเหมือนกับชาวภูยกในแถบอีสานตอนใต้และแถบเขมร และวัฒนธรรมทางด้านภาษาโดยเฉพาะภาษาในพิธีกรรม (ภาษาโองการ)

นอกจากนี้ไซเดนฟาเดน ยังศึกษาถึงภาษาทวยที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ตามสำเนียงพูดในเชิงภาษาศาสตร์ โดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ กูยมะไฮ (Kui M'ai) กูยมะลอ (Kui M'Lo) กูยเยอหรือโย (Kui Yer, Yo) และกูยมะลัว (Kui M' LoI) โดยกล่าวว่า กลุ่มชาวทวยที่อาศัยอยู่ใกล้กับชาวเขมรที่รับวัฒนธรรม (ภาษา) เขมรเรียกว่าเขมร-ส่วย (Kmer - Soai) และกลุ่มชาวทวยที่อาศัยอยู่ใกล้กับกลุ่มชาวลาวที่รับวัฒนธรรม (ภาษา) ลาวเรียกว่า ลาว-ส่วย (Lao-Soai) ส่วนชาวทวยที่ยังรักษาเอกลักษณ์ของตนเองเหมือนในอดีตเรียกตัวเองว่า กูย (Kui) อันมีความหมายว่า "คน"

ปัจจุบันเท่าที่สำรวจและออกเก็บข้อมูลภาคสนาม ชาวทวยที่พูด ฟัง และสื่อสารด้วยภาษาทวย แม้จะมีสำเนียงที่แตกต่างกันไซแต่ก็ยังสามารถสื่อความหมายกันรู้เรื่อง แม้ภาษาพูดบางคำจะไม่เหมือนกัน และมีสำเนียงภาษาพูดที่แตกต่างกันยังเรียกชื่อกลุ่มชนแตกต่างกันออกไป เช่น กลุ่มชาวทวยเลี้ยงช้างเรียกตัวเองว่ากวย กลุ่มชาวทวย อำเภอดงหลวงเรียกตัวเองว่า มะลัว ชาวทวยที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ อำเภอยางชุมน้อย อำเภอรามัน จังหวัดศรีสะเกษ เรียกตัวเองว่า เยอ และชาวทวยในแถบ อำเภอลำปาง จังหวัดสุรินทร์ และอำเภอประจักษ์ศิลปาคม อำเภอห้วยทับทัน อำเภออุทุมพรพิสัย เรียกตัวเองว่า กูย

จากการศึกษาของไซเดนฟาเดนพอจะวิเคราะห์ได้ว่าแนวทางการศึกษาของเขานั้นเป็นการศึกษาทางภาษาศาสตร์เป็นหลัก โดยวิเคราะห์จากหลักฐานทางด้านภาษาในพิธีกรรม (ภาษาโองการ) ของชาวทวยกับชาวมุนด์ทางตอนเหนือของอินเดีย ซึ่งภาษาดังกล่าวนั้นเป็นคาถาหรือเวทย์มนต์ทางไสยศาสตร์ (Black Magic) แต่การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างภาษาทวยและภาษามุนด์ นั้นยังไม่มีการศึกษาในรายละเอียดที่ลึกลงไปมากมายนัก

นักโบราณคดีชาวฝรั่งเศสชื่อ มองลีเออร์ เลวี (M. Levy) ได้บันทึกถึงการอพยพเคลื่อนย้ายของชาวทวยว่ามีหลายครั้งโดยผ่านตำนาน (Myth) ที่เล่าสืบต่อกันมาพอสรุปได้ว่า ในอดีตดินแดนที่อาศัยของชาวทวยอยู่ทางตอนเหนือของเมืองกัมบงทม ได้เกิดแผ่นดินไหว ชาวทวยจึงได้อพยพหนีภัยขึ้นไปทางเหนือและได้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลทางการเมืองของลาว สมัยเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร ชาวทวยถูกบังคับกดขี่เกณฑ์แรงงานและให้ส่งส่วย จึงพากันหนีพามาอยู่ในแถบเทือกเขาดงเร็ก ทั้งในเขตที่เป็นดินแดนเขมรและในดินแดนภาคอีสานของไทยในปัจจุบัน (ไพฑูริย์ มีกุล. 2533 : 11-12)

จากบันทึกของมองลีเออร์ เลวี พอจะกล่าวได้ว่าชาวทวยนั้นเป็นกลุ่มชนที่รักความอิสระและความสงบ ไม่ชอบสู้รบหรือมีความขัดแย้งกับใคร จึงได้พากันอพยพไปหาแหล่งที่ทำกินเพื่อตั้ง

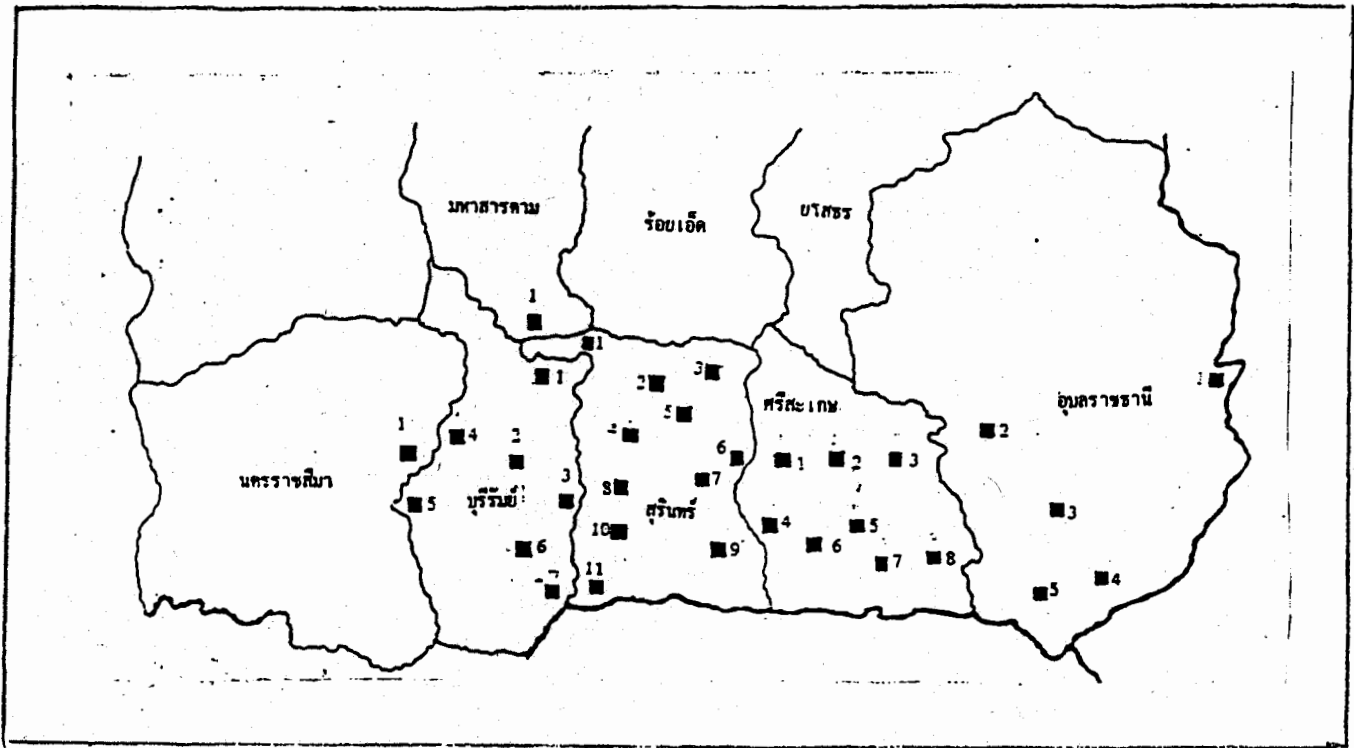
ถิ่นฐานใหม่ที่เป็นอิสระไม่ขึ้นตรงต่อใคร

เอกสารที่เป็นหลักฐานพอที่จะเชื่อถือยืนยันได้อีกอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าชาวกวยเป็นกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในแถบนี้และเป็นกลุ่มชนดั้งเดิมคือ เอกสารของปราชญ์ไทย ในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นข้าหลวงและข้าราชการ ประกอบด้วย หม่อมอมร วงศ์วิจิตร (พ.ศ. 2443) พระยาประชาภิกรจักร (พ.ศ. 2447) และสมเด็จพระมหาวิรวงศ์ (ติสโสอัน) ปราชญ์ทั้ง 3 ท่านต่างให้ความเห็นที่สอดคล้องกันว่ากลุ่มชนที่อาศัยอยู่ดั้งเดิมในภาคอีสานได้แก่กลุ่มที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร และมีชาวกวยเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุด

กลุ่มชาติพันธุ์กวยหรือกวยมีความเจริญอยู่อย่างอิสระมาก่อนที่จะถูกอำนาจทางการเมืองของเขมรและไทยปกครอง ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เช่น ผู้ไท ไล่ แสก กะเลิง ย้อ ไย และอื่น ๆ ได้อพยพจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงเมื่อร้อยกว่าปีมานี้ โดยนโยบายทางการเมืองการปกครองของรัฐบาลสยามในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชช บุดโธทก. 2527)

หากจะตั้งคำถามว่าชนชาวกวยมีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่ใดและมีวัฒนธรรมทางสังคมในรูปแบบใด ดูเหมือนจะเป็นการตั้งคำถามที่ยากต่อการหาคำตอบให้กระจ่างได้ แต่หากจะสรุปความเป็นมาของชนชาวกวยจากลักษณะทางวัฒนธรรมบางอย่างเช่น ภาษา ระบบความเชื่อ อาจจะได้ความชัดเจนมากกว่า เนื่องจากชาวกวยไม่มีประเทศ ไม่มีผู้นำทางการเมืองที่มีตัวตนปรากฏเป็นหลักฐานแม้ในสมัยกรุงศรีอยุธยาจะมีการกล่าวถึงผู้นำของกลุ่มชาวกวย (เชียงบุม) ก็ตาม แต่หลักฐานดังกล่าวก็ไม่สามารถที่จะทำให้รู้ได้ว่าชาวกวยอยู่ที่ใด มาจากไหน

แต่ถ้าจะพิจารณาถึงโครงสร้างทางภาษา ระบบความเชื่อของกลุ่มชนก็พอจะมองเห็นวิวัฒนาการทางสังคมของชาวกวยได้ กล่าวคือ กลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานหรือที่อยู่อาศัยใกล้กับกลุ่มชนชาวเขมรก็จะรับเอาวัฒนธรรมทางภาษาและระบบความเชื่อบางอย่างมาจากกลุ่มชนชาวเขมร กลุ่มนี้จะเรียกตัวเองว่า "กวย" กลุ่มชาวกวยจะถือความเชื่อในเรื่อง "ผีปะกำ" สำคัญกว่า "ผีบรรพบุรุษ" และจากคำบอกเล่าของควาญช้างที่เป็นครูบาใหญ่ที่บ้านกะโพ อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดสุรินทร์ บอกว่าเมื่อครั้งยังเป็นหนุ่มเคยไปล่าช้างป่าแถวภูเขาดงเร็กในดินแดนประเทศกัมพูชาปัจจุบัน (นายสา ศาลางาม สัมภาษณ์เมื่อ พฤศจิกายน 2535) แสดงว่ากลุ่มชาวกวยเลี้ยงช้างกลุ่มนี้ต้องมีการติดต่อปะทะสังสรรค์กับกลุ่มชาวเขมรหรือเขมรต่ำอย่างแน่นอน และได้รับเอาวัฒนธรรมบางอย่างจากกลุ่มชาวเขมร นำมาถือเป็นแนวปฏิบัติ กระทั่งกลายเป็นประเพณีสืบต่อกันมา เป็นต้นว่า คาถาที่ใช้สวดในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผีปะกำหรือแม่ "ภาษาผี" (ภาษาปะกำ) ซึ่งมีหลายคำที่เหมือนหรือคล้ายกับภาษาพูดของชาวเขมรต่ำ เป็นต้น

มหาสารคาม	นครราชสีมา	บุรีรัมย์	สุรินทร์	ศรีสะเกษ	อุดรราชธานี
หมื่นคุณพิสัย 1 หมู่บ้าน	อ. ห้วยแถลง 4 หมู่บ้าน	1. สดึก 4 หมู่บ้าน	1. ชุมพลบุรี 3 หมู่บ้าน	1. อุทุมพรพิสัย 6 หมู่บ้าน	1. โขงเจียม 2 หมู่บ้าน
		2. เมือง 16 หมู่บ้าน	2. ท่าคูม 14 หมู่บ้าน	2. เมือง 4 หมู่บ้าน	2. วารินชำราบ 3 หมู่บ้าน
		3. กระสัง 10 หมู่บ้าน	3. รัตนบุรี 3 หมู่บ้าน	3. กันทรารมย์ 7 หมู่บ้าน	3. แดงอุดม 5 หมู่บ้าน
		4. ลำปลายมาศ 7 หมู่บ้าน	4. จอมพระ 25 หมู่บ้าน	4. บราจคัก 26 หมู่บ้าน	4. นาจะหลวย 6 หมู่บ้าน
		5. พนองก็ 14 หมู่บ้าน	5. สนม 29 หมู่บ้าน	5. ไทรขิง 18 หมู่บ้าน	5. น้ำยืน 6 หมู่บ้าน
		6. ประโคนชัย 11 หมู่บ้าน	6. ลำโรงทาน 65 หมู่บ้าน	6. รุ่งนรี 5 หมู่บ้าน	6. ชานุมาน 3 หมู่บ้าน
		7. บ้านกรวด 3 หมู่บ้าน	7. สีขจรภูมิ 70 หมู่บ้าน	7. ชุมหาญ 3 หมู่บ้าน	
		8. สะพานทราย 2 หมู่บ้าน	8. เมือง 17 หมู่บ้าน	8. กันทรลักษ์ 4 หมู่บ้าน	
			9. สังขะ 70 หมู่บ้าน	9. ห้วยทับทัน 6 หมู่บ้าน	
			10. บราสาท 4 หมู่บ้าน		
			11. กายเจิง 5 หมู่บ้าน		

แผนที่ที่ 1 : แสดงจังหวัดและอำเภอที่มีหมู่บ้านชาวกูย

ที่มา : ประเสริฐ ศรีวิเศษ, พจนานุกรมกูย (ส่วย) ไทย-อังกฤษ. โครงการวิจัย ภาษาไทยและภาษาพื้นเมืองต่าง ๆ สถาบันจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521. ฉ.

อีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่มที่เรียกตัวเองว่ากวยและเยอ มีความเชื่อเรื่องผีมือและผีแม่สะเอ็ง ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวมีการประกอบพิธีคล้ายกันจะผิดกันเพียงรายละเอียดปลีกย่อยเล็กน้อยสิ่งหนึ่งที่พิธีทั้ง 2 อย่างเหมือนกันคือใช้แคนประกอบการเล่นและใช้ภาษาลาวเป็นสื่อในวงพิธีกรรม พอจะกล่าวได้ว่ากลุ่มกวยและเยอนั้นรับอิทธิพลในกลุ่มชนที่พูดภาษาลาว มีการติดต่อกับกลุ่มชนชาวลาวยังไม่น่าสงสัยคำยืนยันนี้พอจะเชื่อถือได้จากคำกล่าวของนายคำ แหวนเงิน ชาวบ้านกู่ อำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งเป็นกลุ่มชาวกวยแล้วว่า พ่อ-แม่ และญาติ ๆ ได้พากันอพยพมาจากฝั่งลาว ขณะที่ท่านยังเด็กอยู่มาอยู่ที่บ้านกู่ด้วย การเดินเท้าเปล่าและมาอาศัยกับบ้านหน้าของแม่ที่อพยพมาก่อนแล้ว (สัมภาษณ์นายคำ แหวน-เงิน ตุลาคม 2535)

กล่าวโดยสรุป กลุ่มชาวกวยเดิมมีถิ่นฐานอยู่แถบนี้แล้วต่อมากลุ่มชาวกวยอีกส่วนหนึ่งก็อพยพเข้ามาอยู่ในแถบจังหวัดศรีสะเกษและสุรินทร์ ในเวลาต่อมา และเส้นทางที่อพยพมานั้นพอจะสันนิษฐานได้ว่าคงเลียบลำน้ำมูลมาเรื่อย ๆ พบปะกลุ่มชนของตัวเองก็ตั้งบ้านช่องถิ่นฐานทำมาหากินต่อไป เมื่อมีประชากรหนาแน่นขึ้นที่ทำกินมีน้อยลงจึงต้องอพยพไปหาที่ทำกินใหม่ เช่น ชาวกวยอำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา และชาวกวย อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์ ก็อพยพไปจากชาวกวยบ้านตะเคียน บ้านอาลี บ้านอาวรุ และบ้านลำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ ทั้งสิ้น

ไม่ว่าชาวกวย กวย ส่วย เยอ จะมีความเป็นมาที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานเพียงใดก็ตาม หากพิจารณาถึงสภาพสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนในเชิงพลวัตน์ กล่าวคือสังคมของชาวกวยต้องมีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งปัจจุบันจะหาความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์กวยที่บริสุทธิ์นั้นคงหาได้ยากยิ่ง แม้แต่กวย ส่วย เยอ ก็แทบจะหาร่องรอยความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์บริสุทธิ์ไม่ได้เช่นกัน ทั้งนี้อาจเกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่น เกิดจากการแต่งงานข้ามกลุ่มวัฒนธรรม เป็นต้นว่าชาวกวยไปแต่งงานกับกลุ่มชาวเขมร ก็รับเอาระบบความเชื่อและประเพณีวัฒนธรรมบางอย่างเข้ามาด้วย หรือชาวกวยไปแต่งงานกับกลุ่มชาวลาว ต้องรับเอาระบบความเชื่อหรือพิธีกรรมบางอย่างของกลุ่มชาวลาวเข้ามาถือปฏิบัติ จนกลายเป็นจารีตถือปฏิบัติของกลุ่มคนสืบต่อกันมา ทั้งนี้เพราะระบบความเชื่อของกลุ่มชนทั้งหลายที่กล่าวมา มีแนวปฏิบัติและบทบาทต่อสังคมคล้ายกันนั่นเอง

อีกประการหนึ่งต้องยอมรับด้วยว่า สังคมแต่ละสังคมเมื่อมีการจัดระบบการปกครองขึ้นเป็นรัฐ เป็นประเทศ สังคมนั้นจะอยู่อย่างโดดเดี่ยวไม่ได้ ต้องมีการติดต่ออันการแลกเปลี่ยนหรือซื้อขายสินค้าซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่มชน การได้พบได้เห็นพุดจาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อกัน ก็ย่อมจะเกิดการยอมรับในเรื่องของวัฒนธรรมของกลุ่มที่ได้สังสรรค์และนำเอาวัฒนธรรมของกลุ่มชน

เหล่านั้นมาปรับใช้กับวิถีชีวิตของกลุ่มตนเองที่เห็นว่าดีและเหมาะสม หากวัฒนธรรม ประเพณี หรือ แม้แต่พิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านั้นสามารถสนองตอบความต้องการของกลุ่มชน โดยไม่ขัดต่อการดำรง ชีวิตให้อยู่รอดได้ ชาวภูยก็นั่งอยู่ในสภาพดังกล่าวเช่นกัน

เมื่อมีการพัฒนาประเทศเพื่อให้ความเจริญทัดเทียมอารยประเทศเรื่อยมา โดยเฉพาะ การพัฒนาเส้นทางคมนาคมเพื่อเอื้อประโยชน์ทางเศรษฐกิจตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เรื่อยมา การ พัฒนาด้านอื่น ๆ ก็ตามมาอย่างไม่หยุดยั้ง เช่น การวางรากฐานการศึกษาให้เป็นแบบแผนเดียวกัน ทั้งประเทศด้วยการใช้แบบเรียนและภาษาไทยเหมือนกันยิ่งทำให้ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ค่อยๆ หดหายไป

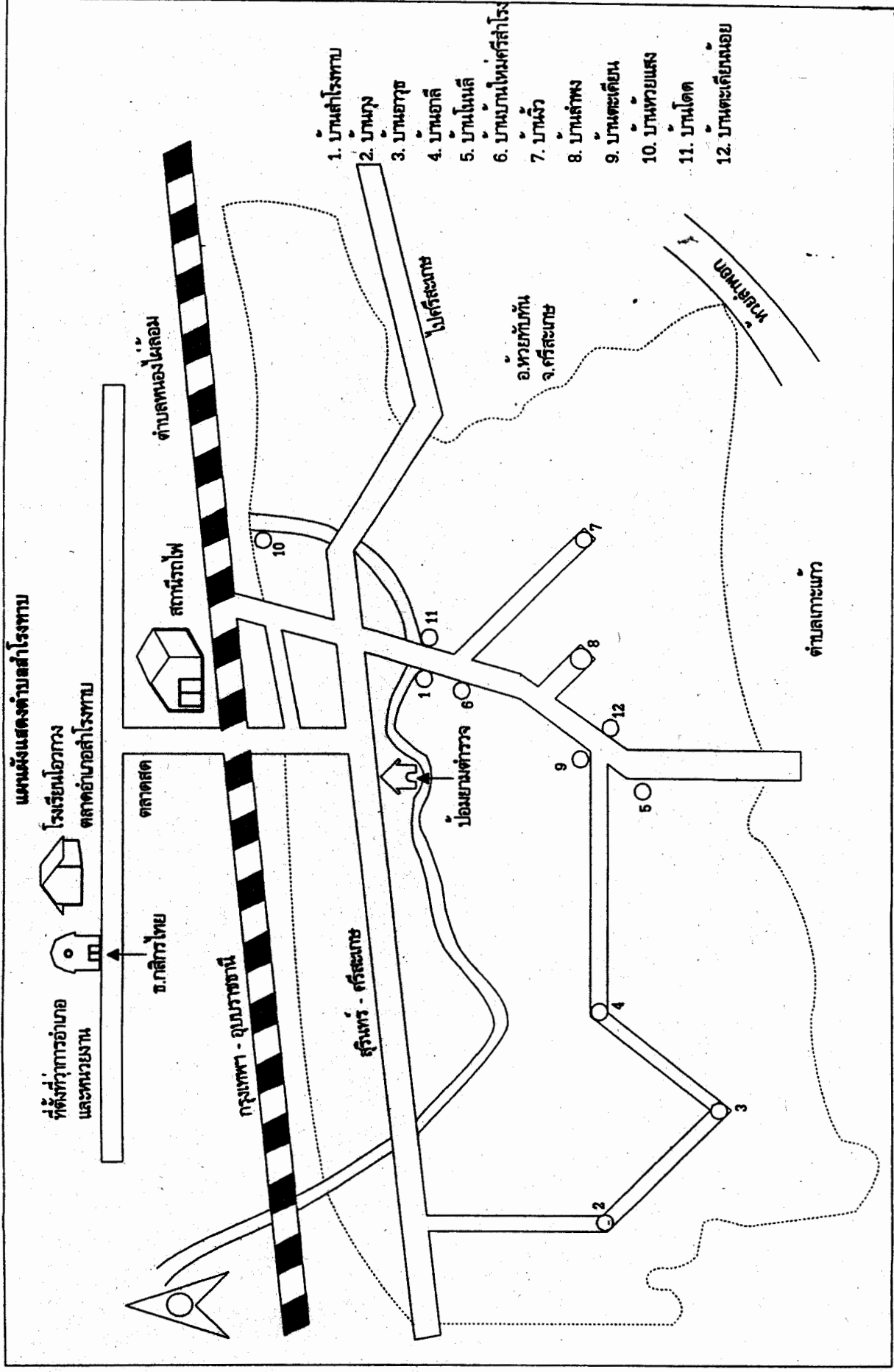
ปัจจุบันการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีต่าง ๆ มีหลากหลายและทันสมัยยิ่งขึ้น มีการพัฒนา ระบบสื่อสารที่มีประสิทธิภาพสูง การพัฒนาระบบอุตสาหกรรมที่เอื้ออำนวยต่อระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ประชากรในท้องถิ่นชนบทอพยพเข้าไปขายแรงงาน ยังศูนย์รวมอุตสาหกรรมคือกรุงเทพมหานคร และปริมณฑลอย่างมากมายและต่อเนื่อง บางคนยังไปตั้งรกรากเพื่อประกอบอาชีพก็มีมาก ดังนั้น หากจะสรุปว่าชาวภูยกว ย ส่วย เยอ ยังมีวัฒนธรรมอันเป็นรากเหง้าดั้งเดิมอยู่อย่างมีเอกลักษณ์ เฉพาะกลุ่มชนทุก ๆ ด้าน เห็นจะเป็นการกล่าวที่ไม่ยอมรับถึงการเปลี่ยนแปลงในบริบทต่าง ๆ ที่ เกิดขึ้นในสังคมอย่างต่อเนื่อง

ประวัติชุมชนบ้านลำโรงทาบ

บ้านลำโรงทาบตั้งตามชื่อของต้นลำโรง ซึ่งเป็นไม้ยืนต้นสูงโปร่งแต่เนื่องจากต้นลำโรง ที่อยู่ในหมู่บ้านมีลักษณะพุ่มเตี้ยใบปกคลุมพื้นดิน จึงได้ชื่อว่าลำโรงทาบ ชาวภูยกเรียกว่า เขาะอิม โรงเทียบ แปลว่า ลำโรงเตี้ยหรือลำโรงพุ่ม

เดิมบ้านลำโรงทาบอยู่ที่เขาะดี (บ้านกล้วย) อยู่ห่างทิศตะวันออกเฉียงใต้ของหมู่บ้าน ประมาณ 3 กิโลเมตร มีเรื่องเล่าว่าบ้านเก่าเกิดโรคระบาด ลมพายุพัดบ้านเรือนเสียหาย ผู้ คนล้มตายเป็นจำนวนมาก ประกอบกับไม่ได้ทำนา ทำไร่ หลายปีติดต่อกัน อดตาย หมายถึง ผู้ใหญ่ บ้านในสมัยนั้นเห็นว่า ถ้าขึ้นอยู่กับอีกคงพากันอดตายแน่ จึงได้พาลูกบ้านอพยพมาอยู่ยังบ้านใหม่ คือบ้านลำโรงทาบ เพราะเห็นว่าเป็นทำเลที่ดีเหมาะสมและมีห้วยอันเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติพร้อม สมบูรณ์ จึงพากันสร้างบ้านเรือนขึ้นใหม่พร้อมกับสร้างวัดประจำหมู่บ้านทางด้านทิศตะวันตกเฉียง เหนือของหมู่บ้าน เมื่อมีประชากรมากขึ้นหมู่บ้านได้ขยายออกไปด้านทิศเหนือ วัดที่สร้างจึงต้องตก ไปอยู่ทางด้านทิศตะวันตกอย่างเสียไม่ได้

แผนผังแสดงตำบลลำโรงทาน

แผนผังที่ 2 : แสดงตำบลลำโรงทาน

ต่อมาเกิดความแห้งแล้งติดต่อกันหลายปี ทุกคนในหมู่บ้านลงความเห็นตรงกันว่าเพราะวัดอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านอันเป็นทิศที่ไม่เป็นมงคลทำให้เกิดภัยพิบัติอยู่เนือง ๆ จึงย้ายวัดไปอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน (ศาลากลางหมู่บ้านปัจจุบัน) เมื่อมีผู้คนมากขึ้นและได้ขยายบ้านเรือนไปด้านทิศตะวันออกของวัด เกิดโรคระบาดและภัยแห้งแล้งอีก กอรบกับที่สร้างวัดดังกล่าวเป็นที่ลาดเอียงน้ำเซาะดิน วัดเอียงลาดไปด้วย จึงได้ย้ายวัดไปยังบริเวณที่ตั้งปัจจุบัน (สัมภาษณ์ พระครูพรหมเขตต์คณาพิทักษ์, เมษายน 2534)

บ้านลำโรงทาบ ตั้งอยู่ที่ตำบลลำโรงทาบ อำเภอลำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ ห่างจากจังหวัดสุรินทร์ 50 กิโลเมตร และห่างจากกรุงเทพมหานคร 500 กิโลเมตรโดยประมาณ ตำบลลำโรงทาบมี 12 หมู่บ้าน ทั้ง 12 หมู่บ้าน พูดภาษากูยเกือบทั้งหมด กล่าวคือหมู่ที่ 10 นั้นมีกลุ่มชนที่พูดภาษาลาวอยู่บ้าง ประชากรส่วนมากอพยพออกจากบ้านลำโรงทาบ

เดิมบ้านลำโรงทาบขึ้นตรงต่อมณฑลอุบลราชธานีครั้งเมื่อการปกครองแบ่งเป็นมณฑลมีผู้นำหมู่บ้านตอนนั้น หลวงพิบูลย์บุรฉกร ซึ่งเป็นหลานของตาแสงเป็นกำนันคนแรก มีพระครูบริคุตต์ เป็นเจ้าอาวาสวัดและเจ้าคณะอำเภอต่อมาโดยขึ้นตรงต่ออำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ลำโรงทาบเป็นหมู่บ้านเก่าแก่อายุกว่า 200 ปี

ปัจจุบันบ้านลำโรงทาบแบ่งออกเป็น 2 หมู่บ้าน เมื่อปี พ.ศ.2527 คือหมู่ 1 และหมู่ 11 โดยผู้ใช้ถนนสายลำโรงทาบ-ปราสาท ที่ผ่ากลางหมู่บ้านเป็นเขตแดนสำหรับแบ่งแยกระหว่างหมู่บ้านลำโรงทาบและบ้านโคด แต่ถึงอย่างไร ชาวบ้านก็ยังมิวัดเขตวราราม เป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจเพื่อประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน มีเพียงแต่เป็นศูนย์รวมทุก ๆ ด้านของ 2 หมู่บ้านเท่านั้นแต่ก็ยังเป็นที่ร่วมประกอบพิธีกรรมของบ้านใหม่ศรีลำโรงทาบและบ้านจิว อันเป็นหมู่บ้านที่แยกออกไปตั้งบ้านเรือนจากบ้านลำโรงทาบด้วย

ลักษณะบ้านเรือนและความเป็นอยู่

ตามประวัติหมู่บ้านที่ได้กล่าวมาแล้วในเบื้องต้นว่า บ้านลำโรงทาบนั้นเดิมตั้งอยู่ที่เซาะตี (บ้านกล้วย) ซึ่งในภาษากูย หมายถึง บ้านเก่า พอมีภัยพิบัติจากธรรมชาติเกิดขึ้นจึงได้ย้ายจากเซาะตีมาอยู่ที่โนนบ้านลำโรงทาบปัจจุบันนี้

จากคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านทำให้ทราบว่า เดิมหมู่บ้านแห่งนี้เป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหารมาก มีห้วยน้ำไหลผ่านทางด้านตะวันตกหมู่บ้าน มีป่าละเมาะอยู่ทางทิศใต้และทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ซึ่งแต่เดิมนั้นเป็นป่ากว้างไปจนถึงเซาะตี (บ้านกล้วย) ร่องรอย

ดังกล่าวนี้ผู้วิจัยเคยเข้าไปหาของป่าเมื่อประมาณ 20 กว่าปีมานี้เอง ทิศตะวันออกจะเป็นแหล่งของเห็ดชนิดต่าง ๆ และป่าทางทิศใต้หมู่บ้านจะเป็นผลไม้ป่าและบรรดาสัตว์เล็กสัตว์น้อย ที่ใช้สำหรับบริโภค เช่น กบ เขียด บูล ปลา และสัตว์ป่าจำพวกสัตว์ปีก เป็นต้น เพราะทางทิศใต้ของหมู่บ้านมีลักษณะเป็นเนินและที่ดอนลาดเอียงไปทางทิศตะวันตก ซึ่งมีลำห้วยแสงไหลผ่าน

ในอดีตเมื่อประมาณ 50 ปีมานี้ ชาวบ้านบอกว่าเคยเห็นเสือ หมาป่า อยู่บริเวณเขาเตี้ยหลายตัว และบริเวณดังกล่าวเคยมีหมู่บ้านชุกชุมมาก ชาวบ้านจะออกไปล่าสัตว์จำพวกหมูป่าที่ เขาเตี้ย และแถบใกล้เคียง หากวิเคราะห์จากคำบอกเล่าตามสภาพแวดล้อมบริเวณแถบนั้น ในแต่ละหมู่บ้านก็มีอายุในการตั้งถิ่นฐานไม่เกิน 100 ปี มา นี้เอง โดยผู้คนเหล่านั้นต่างก็อพยพไปจากบ้านลำโรงทาบ บ้านตะเคียนอันเป็นหมู่บ้านเดิมทั้งสิ้น

หากพิจารณาจากการแยกตัวของประชาชนที่อพยพไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในหมู่บ้านใกล้เคียงกับบ้านลำโรงทาบ ในระยะทางไม่เกิน 10 กิโลเมตร ด้วยการสืบค้นประวัติการตั้งหมู่บ้านจากหมู่บ้านที่เพิ่งตั้งถิ่นฐานเมื่อประมาณ 50 ปีมานี้ขึ้นไปเรื่อย ๆ จนถึงหมู่บ้านที่แยกตัวจากบ้านลำโรงทาบเมื่อแรก ๆ บ้านลำโรงทาบ น่าจะเป็นหมู่บ้านเก่าแก่มียุอายุประมาณ 300 ปี เป็นอย่างน้อย เพราะสภาพของบ้านเรือนนั้นแออัดเป็นกระจุก โดยเฉพาะเครือญาติเดียวกันจะเห็นได้ชัดเจนมาก ซึ่งเข้าลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชาวกูยอันเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้บ้านเรือนของชาวกูยบ้านลำโรงทาบมีหลังคาเรือนที่ชิดกันเป็นกระจุกในบริเวณเดียวกัน

การอธิบายถึงลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชาวกูยบ้านลำโรงทาบนั้นจะตั้งบ้านเรือนในบริเวณใกล้เคียงกัน ซึ่งเดิมเป็นครอบครัวรวม (Stem Family) เมื่อบุตรสาวแต่งงานหรือมีครอบครัว เมื่อมีบุตรสาวอีกผู้หนึ่งแต่งงานจะต้องแยกเรือนออกไปอยู่ต่างหากแต่อยู่ในบริเวณเรือนพ่อ-แม่ สิ่งหนึ่งที่ชาวกูยมีความเชื่อและถือปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน คือครอบครัวที่ขยายใหม่นั้นหากตั้งอยู่บริเวณเรือนพ่อ-แม่ จะต้องไม่สร้างบ้านเรือนอยู่ทางทิศใต้ของเรือนพ่อ-แม่ เพราะถ้าทำอย่างนั้นจะถือเป็นการลบหลู่ผีบรรพบุรุษ (หิ้งผีจะตั้งอยู่มุมใดมุมหนึ่งทางทิศใต้ของตัวเรือนส่วนมากจะไว้ในมุมทางทิศตะวันออกของตัวเรือนและหัวหน้าหิ้งผีไปทางทิศเหนือเสมอ) จากลักษณะการตั้งบ้านเรือนดังกล่าว ทำให้ทราบว่ากลุ่มบ้านเรือนที่ตั้งบริเวณใกล้เคียงกันมีความสัมพันธ์กันในสายตระกูล และทำให้ทราบว่ากลุ่มบุคคลเหล่านั้น นับถือผี (ยะจื้อฮ) หรือเป็นคนในสายตระกูลเดียวกัน

การสร้างบ้านหรือเรือนอาศัย (คง) ของชาวกูยมีลักษณะเป็นเรือนไม้ เสา 9 ต้น (3 ห้อง) ใต้ถุนสูง ใช้ทำเป็นที่เลี้ยงสัตว์ ได้แก่ ควาย เล้าไก่ เล้าเป็ด และใช้เป็นที่ผลิตหัตถกรรม ไม้ใช้สำหรับเรือน เช่น ใช้เป็นที่ทอผ้า ส่าวไหม เลี้ยงไหม สานกระบุงตะกร้า หรือแม่แต่การปัก

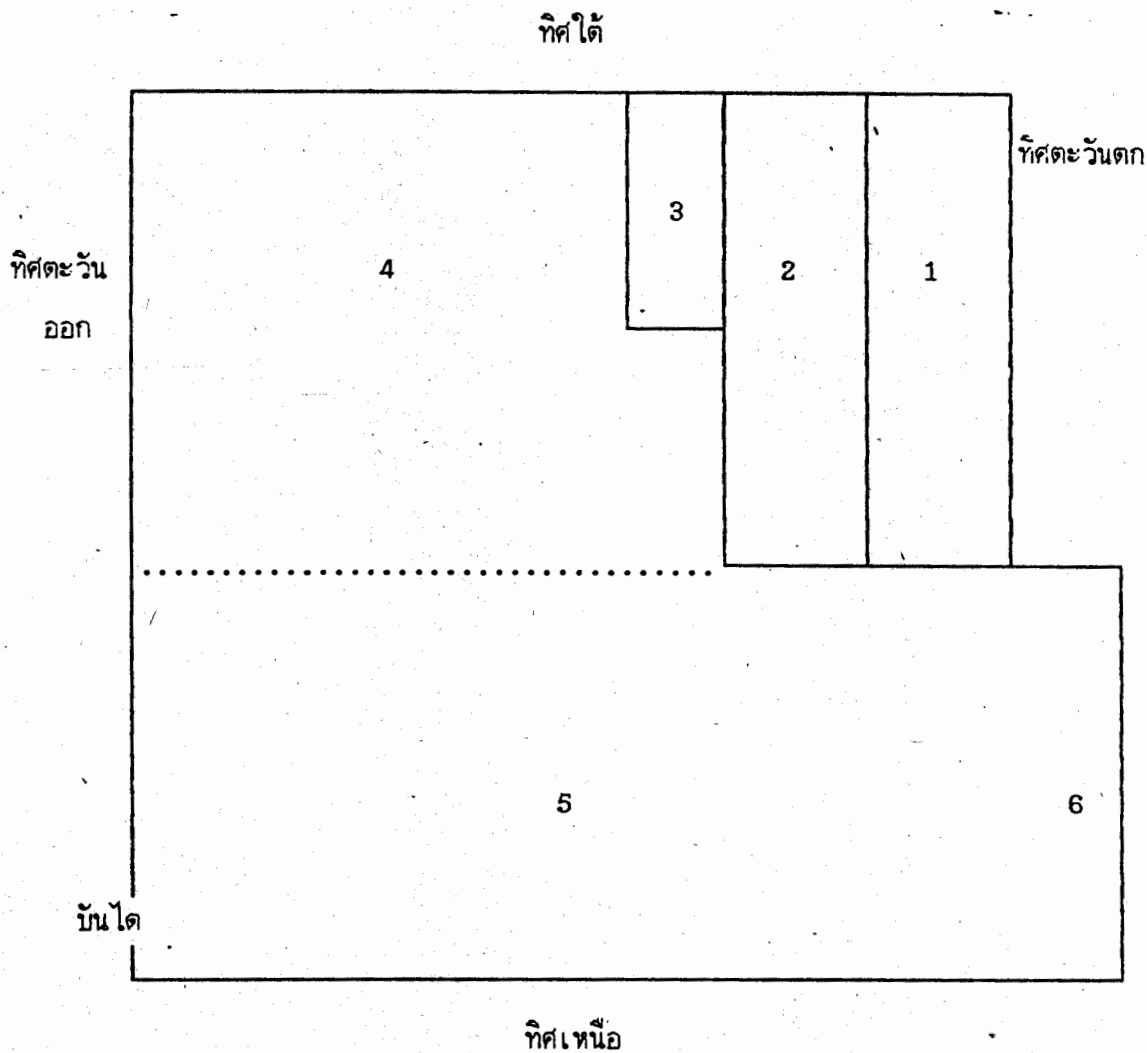
ผ่อนยามว่างก็ใช้ได้ถนัดทั้งสิ้น

ลักษณะของสถาปัตยกรรมของบ้านเรือนชาวกูย ในอดีตจะใช้วัสดุที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาปลูกสร้าง เช่น ไม้จากป่าที่ขึ้นตามไร่นาของตัวเอง การใช้วัสดุในการก่อสร้างสามารถบ่งบอกถึงฐานะทางสังคมและลักษณะของครอบครัวที่เป็นครอบครัวรวมที่มีคนอาศัยอยู่มาก ผู้มีฐานะดีและมีสมาชิกในครอบครัวมากจะปลูกสร้างบ้านที่มีลักษณะเรือนแฝด 2 หลัง หรือ 3 หลัง กล่าวคือมีจั่ว 2 จั่ว หรือ 3 จั่ว ต่อกันมองคล้ายมีบ้าน 2-3 หลังติดกัน มีบันไดบ้านขึ้นเพียงบันไดเดียว มีช่องลมรอบบ้านเพื่อเป็นช่องสำหรับรับแสงสว่างและระบายลมด้วย เพราะชาวกูยไม่นิยมทำหน้าต่างเพียงแต่เจาะช่องเล็ก ๆ เพียง 1 - 2 ช่อง เพื่อระบายลมและเป็นช่องสำหรับมองออกไปข้างนอก ทั้งนี้เป็นเพราะว่าสมัยโบราณอุปกรณ์การติดตั้งประตูหน้าต่างยังไม่มีหรือเพื่อป้องกันขโมยขึ้นบ้านอีกด้วย ส่วนประตูบ้านนั้นจะใช้เชือกหรือเถาวัลย์ที่มีความเหนียวคงทนผูกกับไม้ที่มีดหรือใช้ลิ่มตอกเป็นเสาหรือวงกบที่บันไดขึ้นบ้านเท่านั้น และจะทำสลักคานข้างในอีกชั้นหนึ่งนับเป็นการนำเอาวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นนำมาประดิษฐ์ใช้เองด้วยภูมิปัญญาอันเกิดจากประสบการณ์และการเรียนรู้ของกลุ่มชน

การปลูกบ้านของชาวกูยนิยมปลูกด้วยเสา 9 ต้น (3 ห้อง) โดยให้หันหน้าไปทางทิศตะวันออกเป็นส่วนใหญ่ แต่หากมีความจำเป็นเนื่องจากเนื้อที่ในการปลูกบ้านมีจำนวนจำกัดหรือที่ดินมีลักษณะยาวขวางดวงอาทิตย์ คือ แนวยาวจากเหนือจรดใต้ จะปลูกเรือนให้หันไปทางทิศเหนือหรือใต้สุดแล้วแต่ว่าทิศที่หันไปนั้นเป็นบ้านเรือนอยู่หรือไม่ หากมีบ้านปลูกอยู่แล้วก็มักจะหันหน้าไปยังบ้านใกล้เคียง แต่ไม่นิยมปลูกเรือนหันหน้าไปทางทิศตะวันตก เพราะถือว่าเป็นทิศอัปมงคล คำว่า หน้าเรือนหรือหน้าบ้านนั้น หมายถึง ทางขึ้นลงจากบันไดบ้าน การนอนมักจะหันศีรษะไปทางทิศใต้และทิศเหนือ มีอยู่บ้านที่หันศีรษะไปทางทิศตะวันออก ชาวกูยจะนอนตามระนาบขนานกับพื้นกระดานจะไม่นอนขวางพื้นกระดาน เพราะเชื่อว่าจะเกิดการขัดข้องในการดำเนินชีวิต คนโบราณถือว่าคนที่นอนขวางไม้กระดานจะหาความเจริญให้กับตัวเองไม่ได้

การแบ่งพื้นที่ใช้สอยในบ้านเรือนของชาวกูยโดยทั่ว ๆ ไป จะแบ่งเป็น 3 ห้อง ในกรณีนอนทางด้านทิศใต้ของตัวเรือน ห้องสุดท้ายลึกสุด (อยู่ด้านทิศตะวันตก) จะเป็นห้องลูกสาว ห้องกลางจะเป็นห้องของพ่อ-แม่ โดยกันห้องลูกสาวให้เป็นสัดส่วนแข็งแรง ส่วนห้องแรก (ด้านหน้าสุด) จะเป็นห้องลูกชาย และห้องพี่หรือห้องพระ (ในกรณีบ้านเจ้าโคตรที่มีฝีมือ ฝีมือ จะไว้มุมด้านในซึ่งติดกับห้องพ่อ-แม่) แต่ถ้ามิใช่บ้านเจ้าโคตรก็จะทำเป็นห้องพระ ส่วนด้านทิศเหนือของบ้านจะเป็นที่โล่งสำหรับนั่งทำงานหรือกินข้าว ชาวกูยจะต่อบ้านคล้ายระเบียบไว้ด้านหลัง (ทิศตะวันตก) สำหรับหุง

หาอาหารและเก็บตม่น้ำสำหรับน้ำดื่ม น้ำใช้ (ดูแผนผังที่ 4)

แผนผังที่ 4 : การแบ่งพื้นที่ใช้สอยภายในบ้านของชาวกูย ก.

หมายเลข 1 ห้องนอนลูกสาว

หมายเลข 4 ห้องนอนลูกชาย

หมายเลข 2 ห้องนอน พ่อ-แม่

หมายเลข 5 พื้นที่โล่ง ทำงาน, กินข้าว

หมายเลข 3 ห้องผี หรือห้องพระ

หมายเลข 6 ครัว

ส่วนในการตีที่นอนหันศีรษะ ไปทางทิศเหนือก็จะมีลักษณะคล้ายกัน เพียงแต่ไปอยู่คนละด้านกับทางทิศใต้ สำหรับชาวกูยที่มีฐานะยากจน พื้นที่ใช้สอยก็จะลดอัตราส่วนตามความเหมาะสม

สมัยใหม่ หากบ้านนั้นเป็นบ้านชนิดนี้ (เจ้าโคตร) ที่มีฝีมือ ก็จะสร้างห้องมอไว้มุมที่กำหนดเดิมอาจเป็นทิศใต้หรือทิศเหนือก็ได้ เช่น บ้านของนางเกี้ย โถทอง ซึ่งมีบุตรรับราชการครู และได้สร้างบ้าน 2 ชั้น รูปทรงสมัยใหม่ หรือบ้านของนางเจนนิต บานแย้ม ซึ่งมีอาชีพรับราชการครูเช่นกัน

สำหรับครอบครัวที่ขัดสนจะปลูกบ้านคล้ายเพิงหรือกระท่อมมุงหญ้าคา หรือใบตองกุงกระทง ฝาเรือนก็ใช้ใบตองกุง สานขัดแตะด้วยไม้ไผ่ พื้นบ้านจะปูด้วยไม้เนื้อแข็ง บัวโต๊ะจะชักขึ้นไว้บนเรือน เวลานอนหรือไม่อยู่ได้ เพราะนอกจากจะป้องกันขโมยแล้วยังป้องกันมิให้บรรดาสัตว์ขึ้นบนเรือนอีกด้วย

จากสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมปัจจุบันบ้านลำโรงทาบมีบ้านเรือนที่แข็งแรงสร้างด้วยไม้เนื้อแข็งมุงสังกะสี และมีบ้านหลายหลังที่ก่อสร้างด้วยรูปทรงสมัยใหม่ ชาวบ้านมักมักจะพูดว่าหมู่บ้านของตนเจริญทันสมัยขึ้นกว่าเดิมมาก หากจะถามชาวบ้านว่าดีใจไหมที่เห็นหมู่บ้านเจริญทันสมัยขึ้น ชาวบ้านบอกได้ทันทีโดยไม่ต้องคิดว่าดีใจมากที่เห็นความทันสมัย มีไฟฟ้าเข้าหมู่บ้านได้มีพัดลมได้ดูโทรทัศน์ได้ดื่มน้ำเย็น ๆ จากตู้เย็น แสดงว่าหมู่บ้านนี้เจริญทันสมัยทางด้านวัตถุขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่หากถามว่าเดี๋ยวนี้ใครเคยแบ่งปันปลา เห็ด พริก มะเขือ ให้กับบ้าง ชาวบ้านก็จะตอบทันทีด้วยกริยาที่ห่อเหี่ยวว่าไม่มี นอกจากซื้อแล้วจะไม่มีใครแบ่งปันให้หรอก ยกเว้นจะเป็นเครือญาติโดยสายเลือดเท่านั้น

สภาพเศรษฐกิจ

ทางด้านความเป็นอยู่ของประชาชนทั่ว ๆ ไป ในอดีตที่ยังไม่มีการคมนาคมที่สะดวกสบายอย่างปัจจุบัน ชาวบ้านจะผลิตเพื่อยังชีพและแลกเปลี่ยนสิ่งของเครื่องอุปโภคเท่านั้น คนแก่เคยเล่าให้ฟังว่าสมัยก่อนนั้น หากได้ของป่าจำพวกเห็ด ดอกกะเจียว (ดอกดิน) และอื่น ๆ มากมาก็จะแบ่งปันกันกิน ไม่อย่างนั้นจะกินไม่ทัน (สัมภาษณ์ นางสุด วิทยาลัย รัตนาคม 2535) อาจเป็นเพราะว่าพืชผักที่กล่าวมานั้นจะเน่าเสียโดยเปล่าประโยชน์และยังเล่าให้ฟังว่ามีครอบครัวหนึ่ง ชาวบ้านเรียกขานกันว่า **อาทุด** (พ่อ อาทุด) ซึ่งเป็นคนยากจน ไม่มีที่ทางสำหรับทำกิน ข้ำร้ายยังเป็นคนเกียจคร้าน กระนั้นชาวบ้านก็ยังเอื้อเฟื้อ แบ่งปันข้าวปลา อาหารให้จนมีคำพูดที่ใช้คำกระทบผู้ที่เกียจคร้านว่า **อาทุด** ซึ่งหากใครได้รับคำกล่าวขานกระทบด้วยประโยคดังกล่าวจะมีความรู้สึกเคืองอยู่ไม่น้อยทีเดียว

ชาวหมู่บ้านลำโรงทาบเป็นสังคมเกษตรกรรม มีอาชีพในการทำนาเป็นหลัก โดยจะเริ่มทำการปักดำในช่วงเดือนหก (เดือนมิถุนายน กรกฎาคม โดยประมาณ) และจะเก็บเกี่ยวประมาณเดือนสิบสอง (พฤศจิกายน - ธันวาคม) ประเภทข้าวที่ปลูกจะปลูกข้าวเจ้าเป็นหลัก เพราะ

ภาพที่ 1 : สภาพบ้านเรือนของชาวกูย (แบบเก่า)

ภาพที่ 2 : บ้านเรือนของชาวกูยที่มีฐานะดี (บ้านทรงสมัยใหม่)

ชาวกูยจะบริโภคข้าวเจ้า ส่วนข้าวเหนียวนั้นจะปลูกทุกครัวเรือนแต่จะปลูกในปริมาณที่น้อยกว่า เหตุที่ปลูกน้อยกว่าข้าวเจ้าเพราะว่าจะใช้ข้าวเหนียวสำหรับทำขนม ห่อข้าวต้มหรือทำอาหารเพื่อ ประกอบพิธีกรรมเท่านั้น จึงจำเป็นต้องปลูกข้าวเหนียวเพื่อใช้ในกิจดังกล่าว

ในอดีตผลิตข้าวเพื่อไว้บริโภคและแลกเปลี่ยนเครื่องใช้อุปโภคและบริโภค เช่น หมาก พลุ ยาสูบ ปลาว่า สีย้อมผ้า ซึ่งมีพ่อค้าจากต่างถิ่นทำสินค้ามาแลกเปลี่ยน ซึ่งชาวกูยเรียกขานกลุ่มคนพวกนี้ว่า แกวกุลา ซึ่งมาจากแถบจังหวัดอุบลราชธานี ยโสธร (นายบัว โคตรพันธ์ ผู้ให้ข้อมูล) ปัจจุบันการผลิตข้าวจะผลิตเพื่อไว้ขาย เนื่องจากการบีบรัดทางด้านเศรษฐกิจในสังคมปัจจุบัน ทำให้เกิดบุคคลกลุ่มหนึ่งในชุมชนชาวกูยและพ่อค้าคนจีนเห็นช่องทางในการลงทุนเก็งกำไร รับซื้อข้าวเหนียวหรือดอกข้าวเหนียว ซึ่งมีการพัฒนาการรูปแบบเรื่อยมา

รูปแบบเดิมที่ชาวกูยปฏิบัติมาคือการยืมข้าวมาบริโภค ชาวกูยเรียกว่า แอเบิล เป็นการกู้ยืมข้าวเปลือกวิธีหนึ่ง จะคิดเป็นถังหรือปีบหากมายืม 3 ถังหรือ 3 ปีบก็จะคืนข้าวเปลือก 4 ถังหรือ 4 ปีบ เป็นการให้กำไรแก่เจ้าของข้าว ข้อตกลงนี้ไม่แน่นอนเสมอไป หากเป็นเครือญาติก็จะเอากำไรน้อยกว่า การกู้ยืมประเภทนี้จะเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันมากกว่า กล่าวคือหากปีนผลผลิตข้าวไม่ได้ผลผลิตเข้าไม่ได้ผล เจ้าของข้าวก็จะเอาคืนเฉพาะที่ยืมไปกินเท่านั้น หรือหากไม่มีจริง ๆ ก็สามารถยกยอดไปในปีต่อไปได้ โดยไม่มีการว่ากล่าวกันอย่างใด เพราะทุกคนก็รู้เห็นกันอยู่แล้ว

เมื่อรูปแบบของการพึ่งพาหมดไปพร้อมกับระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ โดยการครอบงำของระบบทุนนิยมแผ่ขยายเข้าไปในชุมชนชาวกูย ปัจจัยที่จะหาเครื่องอุปโภคบริโภค คือเงินตรา รูปแบบของการกู้ยืมข้าวเปลือกก็เปลี่ยนวิธีการไป จากการยืมข้าวเพื่อบริโภคก็เป็นการยืมข้าวไปขาย เพื่อให้ได้เงินตรามาจับจ่ายในครัวเรือนแทน รูปแบบนี้เรียกว่าการดอกข้าวเหนียว มีวิธีการคือก่อนที่จะลงปักดำชาวนาจะมากู้ยืมเงินกับนายทุน แล้วนำข้าวเปลือกมาใช้แทนเงินกู้หลังการเก็บเกี่ยวเสร็จ เมื่อสืบกว่าปีมานี้ (ประมาณ พ.ศ. 2521-2525) เงิน 100 บาท จะได้ข้าวเปลือก 1 กระสอบ การกู้ยืมดังกล่าวจะไม่มีภาระเขียนสัญญาผูกมัดแต่อย่างใด เพียงแค่ถือความไว้วางใจกันก็เพียงพอแล้ว พ่อข้าวมีราคาขึ้นก็จะกำหนดระยะเวลาในการกู้ยืมให้จำกัดลง เป็นต้นว่าหากกู้เงิน 100 บาท มากกว่า 6 เดือน ก็ให้ใช้ 1 กระสอบ ถ้า 3 เดือน ก็ใช้ข้าว 4 ปีบ เป็นการกำหนดของนายทุนเอง ชาวนามีได้กำหนดในข้อตกลงดังกล่าว ที่สำคัญชาวกูยที่มากู้ยืมต้องซื้อสัตย์ตรงต่อเวลา มีสัจจะ หากไม่ทำตามคำสัญญาที่ให้ไว้คราวหน้าก็จะไม่ให้กู้ยืมอีก นับเป็นข้อตกลงที่ใช้สัจวาจาเป็นเครื่องประกันโดยแท้

ปัจจุบันการกู้ยืมดังที่กล่าวมาไม่มีแล้ว โดยเปลี่ยนรูปแบบใหม่เป็นการขายข้าวล่วงหน้า

การรับซื้อจะซื้อในราคาปัจจุบัน เช่น หากจะขายข้าวจำนวน 100 กิโลกรัม ราคาข้าวในตอนนั้น 3.50 บาท ต่อกิโลกรัม นายทุนก็จะรับซื้อในราคา 3.20 - 3.30 บาท พอถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยวเสร็จ ชาวบ้านก็จะนำข้าวมาส่งถึงยุ้งข้าวทันทีที่ชนข้าวขึ้นจากลานนวดข้าว ซึ่งในหมู่บ้านลำโรงทานมีนายทุนประเภทนี้มากกว่า 10 ราย ซึ่งนายทุน (ส่วนมากเป็นคนในหมู่บ้าน) เหล่านี้จะแบ่งเซตรับซื้อกันเองตามคุ่มของตนหรือหมู่บ้านใกล้เคียงที่ตนเคยให้ความช่วยเหลืออยู่เสมอมา

รูปแบบการกู้ยืมของชาวกูยบ้านลำโรงทาน ในแบบแรกนั้นหากคิดไปแล้วชาวนาจะเสียเปรียบนายทุนมาก แต่ถ้าเปรียบเทียบกับปริมาณที่กู้ยืมมานั้นนับว่าเป็นการเกือกลูกกันมากกว่าเพราะเป็นการยืมมาเฉพาะเท่าที่จะใช้บริโภคให้ถึงฤดูเก็บเกี่ยวเท่านั้นส่วนสองรูปแบบหลังนั้นเป็นรูปแบบที่ชาวนาเสียเปรียบมาก เพราะกู้ยืมครั้งละมาก ๆ และเมื่อถึงเวลาจะใช้คืนก็ดูมากไปด้วย บางครอบครัวหลังการเก็บเกี่ยวสิ้นสุดลงเข้าแทบไม่มีข้าวจะเหลือไว้บริโภค คงเหลือเฉพาะข้าวสำหรับไว้ทำพันธุ์เท่านั้น เป็นความจำเป็นอยู่เองที่จะต้องกู้ยืมเงินในอัตราดอกเบี้ยสูง หรือไม่ก็ต้องนำที่นาไปจำนองกับนายทุนทั้งหลายรายเพื่อนำเงินมาจับจ่ายในครัวเรือนต่อไป ซึ่งสภาพการณ์เช่นนี้กำลังเกิดขึ้นกับชาวกูยบ้านลำโรงทานอยู่หลายครอบครัว

หากจะเปรียบเทียบความแตกต่างทางด้านเศรษฐกิจของชาวกูย บ้านลำโรงทานแล้วส่วนมากจะไม่แตกต่างมากนัก ประชากรส่วนใหญ่จะมีอาชีพในการทำนา มีร้านค้าในหมู่บ้านประมาณ 15 ร้าน มีร้านขนาดใหญ่ 2 ร้าน (หมายถึงร้านที่มีสินค้าขายเกือบทุกประเภท) นอกจากนั้นเป็นร้านค้าย่อยขนาดเล็กที่จำหน่ายเฉพาะสินค้าที่ใช้บริโภคในชีวิตประจำวันเท่านั้น

การเคลื่อนย้ายแรงงาน

อาชีพหนึ่งที่ชาวกูยถือเป็นภารกิจทุกปี อันถือเป็นวิถีการดำรงชีวิตในหลาย ๆ ครอบครัว คือการไปขายแรงงานยังภาคตะวันออกเฉียงเหนือจังหวัดชลบุรี ระยอง ฉะเชิงเทรา เพื่อไปรับจ้างตัดอ้อย โดยได้ค่าแรงโดยเฉลี่ย 3,000-5,000 บาทต่อปี ปัจจุบันเนื่องจากแรงงานขาดแคลน เจ้าของไร่อ้อยจึงส่งนายหน้าเข้ามาหาแรงงานที่หมู่บ้านและจ่ายค่าแรงล่วงหน้าพร้อมนำพาหระรับส่งถึงชุมชนให้ได้รับความสะดวกสบายยิ่งขึ้นทำให้แรงงานที่ไปนอกจากจะมีเฉพาะชายฉกรรจ์เหมือนอดีตแล้ว ยังมีสตรีชาวกูยทั้งแต่งงานและยังไม่ได้แต่งงานต่างก็ไปรับจ้างตัดอ้อยเช่นกัน ทั้งนี้เพื่อให้ได้ค่าแรงเพิ่มขึ้น เป็นการช่วยหารายได้อีกแรงด้วย

นอกจากการปลูกข้าวแล้วในอดีตยังมีการปลูกฝ้ายเพื่อใช้ในการทำ เป็นเครื่องนุ่งห่มภายในครอบครัว จากคำบอกเล่าของนางเลา บุราคร บริเวณทางทิศใต้เฉียงไปทางทิศตะวันออกเฉียงหมู่บ้าน

เคยเป็นแหล่งปลูกฝ้ายของท่านเอง และยายของท่านเป็นคนที่ฝีมือในการทอผ้าผู้หนึ่งงานหมู่บ้าน ได้นำฝ้ายมาทอผ้าเพื่อเก็บไว้ใช้ในครัวเรือน และฝ้ายที่เหลือจะนำเอาไว้แลกข้าวและเครื่องบริโภคอื่น ๆ ไม่เคยนำไปขายเลย หากดอกฝ้ายเหลือก็จะนำมาปั่นเป็นเส้นด้ายไว้ใช้ประกอบพิธีกรรมในชุมชน และไว้ทำด้ายโพงหัวสำหรับฝีมือในแต่ละปีอีกด้วย (สัมภาษณ์นางเลา บุราคร ตุลาคม 2535) ปัจจุบันการปลูกฝ้ายไม่มีแล้ว เนื่องจากเครื่องนุ่งห่มที่ผลิตจากฝ้ายไม่มีราคา และสามารถหาซื้อได้ในตลาดมากมายอีกทั้งต้องใช้ที่ดินสำหรับไว้ปลูกข้าวแทน

ในอดีตเคยมีการปลูกครั้งไว้ใช้ในการย้อมผ้าไหม ชาวภูยจะย้อมผ้าด้วยครั่ง เพราะสีของครั่งจะให้ทั้งความเงางามและทำให้เส้นไหมเหนียวยิ่งขึ้น และสีของครั่งนั้นคงทนไม่ตกสีได้ง่าย ยิ่งซักยิ่งดี เนื้อผ้าที่ย้อมด้วยครั่งจะนุ่มเนียน เหนียวทน แม้จะดูแลก็ยังไม่เปื่อยยุ่ย การวิธีการเลี้ยงครั่ง ชาวภูยจะนำครั่งไปมัดติดกับต้นสนวน (สะหนวน) หรือต้นจ๊างจา (ก้ามปู) เพราะเป็นไม้เนื้ออ่อนครั้งติดง่าย ใต้วาให้สีดี ทุกครัวเรือนที่ทอผ้าไหมจะปลูกครั้งไว้ใช้แต่ละปี แม้ปัจจุบันจะไม่มี การปลูกครั่งแล้วก็ตามแต่ก็ยังใช้ครั่งย้อมสีไหม ด้วยการซื้อครั่งมาจากบ้านขายสีย้อมผ้า แต่จะนำมาย้อมเฉพาะผ้าที่จะทอสำหรับทำบุญถวายพระเพื่อแผ่ส่วนกุศลไปให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เพราะเชื่อว่าหากนำสีย้อมผ้าที่มีขายตามท้องตลาด ผู้รับจะไม่ชอบและอาจไม่ยอมรับก็ได้ (สัมภาษณ์ นางทอง กุหลาบกุลี อายุ 82 ปี ธันวาคม 2535)

ครั่งแม้จะเป็นวัตถุดิบอย่างหนึ่งในการแปรรูปมาเป็นสีย้อมผ้า แต่ก็มิใช่เป็นวัสดุชนิดเดียวที่จะทำให้เกิดผ้าที่สวยงามได้ ยังมีวัตถุดิบอย่างอื่นอีกที่ใช้ย้อมผ้า เช่น ต้นคราม สมอ ชมัน ผลมะเกลือ เป็นอาทิ แม้ปัจจุบันชาวบ้านจะไม่นิยมนำมาแปรรูปเพื่อนำมาย้อมผ้าแล้วก็ตาม เนื่องจากมีสปีวิทยาศาสตร์เข้ามาแทนที่เพราะมีความสะดวกรวดเร็ว และกรรมวิธีก็ไม่ซับซ้อนเหมือนสีจากธรรมชาติ สิ่งหนึ่งที่ยังคงพบเห็นชาวภูยนำมาย้อมผ้าด้วยกรรมวิธีธรรมชาติคือการนำผลมะเกลือมาโขลกกับครกไม้แช่น้ำจนเน่าเปื่อย แล้วนำผ้าไหมที่เรียกว่า อือจิกแก็บ (ฝ้ายกดอก) ลงแช่ทิ้งไว้นำมาตาก 2-3 ครั้ง จนกว่าผ้าไหมที่นำมาย้อมเป็นสีดำสนิทแล้วนำผ้าที่ย้อมเสร็จไปตัดเป็นเส้น เรียกว่า ฮับแก็บ ซึ่งเป็นเส้นเชยยาวกลม กระเป๋าค้างขวา ในอดีตจะติดกระดุมเงินก่อน ฮับแก็บจะใส่เฉพาะคนที่แต่งงานแล้วสาว ๆ จะไม่นิยมสวมใส่เพราะชาวภูยถือว่าคนที่ใส่ฮับแก็บจะบ่งบอกถึงสถานภาพของการแต่งงานด้วย ข้อจำกัดนี้จะไม่รวมถึงผู้หญิงที่มีอายุและที่ยังไม่แต่งงานคนทั่วไป มักสรุปว่าชาวภูยนั้นนิยมใส่เสื้อผ้าสีดำ อันปรากฏอยู่ในบทความและงานศึกษาวิจัยด้านวัฒนธรรมเกี่ยวกับชาวภูยอยู่หลายเรื่อง ฮับแก็บแม้จะเป็นสีดำแต่ชาวภูยก็จะสวมใส่ในทุกงานไม่ว่าจะเป็นงานมงคลหรืออวมงคลก็ตาม เพราะคนที่ใส่ฮับแก็บบ่งบอกถึงความเป็นคนมีฐานะชั้น มีฝีมือ

ในการทอผ้าอีกด้วย นับเป็นความเชื่อที่ซึมซับต่อกลุ่มชนชาวกูยโดยไม่รู้ตัว เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่มชาวกูยอย่างหนึ่ง

ผ่านออกเป็นปัจจัยหนึ่งในการสร้างความอบอุ่นแก่มวลมนุษยชาติแล้ว ยังให้ความหมายที่แสดงออกถึงความเจริญก้าวหน้าทางอารยธรรมของมนุษย์อีกทางหนึ่งด้วย ชาวกูยบ้านลำโรงทาบ โดยเฉพาะผู้หญิงชาวกูยมีการเรียนรู้และสั่งสมกรรมวิธีเทคนิคต่าง ๆ ในการผลิตผ้าไว้ใช้สำหรับครัวเรือนด้วย วิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่หลั่งไหลเข้ามาในกลุ่มชาวกูยอย่างรวดเร็ว อีกทั้งผลกระทบจากการพัฒนาด้านเศรษฐกิจที่กำลังทวีคูณความเข้มข้นอย่างหนักในปัจจุบัน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิต กล่าวคือจากการทอผ้าเพื่อใช้ในครัวเรือนและเก็บไว้ให้ลูกหลานเวลาออกเรือนเพื่อเป็นมรดก (อย่างหนึ่ง) มาเป็นการทอผ้าเพื่อขายอันส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวกูยโดยเฉพาะลวดลายของผ้าจะมีการผสมผสานระหว่างลวดลายของเขมรและผ้ามัดหมี่ของลาวมากมาย เกิดลวดลายใหม่ ๆ ขึ้น หากไม่ทำเช่นนั้นจะขายได้ในราคาที่ไม่ดี อันเป็นเหตุให้การทอผ้าบางชนิดของชาวกูยหมดไป เช่น ฉีกะเนียบ (ลักษณะเหมือนผ้าโจงกระเบน ทอด้วยไหมควบ มักเป็นสีพื้น) ในอดีตใช้ผ้านุ่งสำหรับผู้ชายที่มีฐานะดีปัจจุบันจะใช้ผ้าชนิดนี้สำหรับคลุมศพคนตายและใช้ประกอบพิธีกรรมบางอย่างเท่านั้น

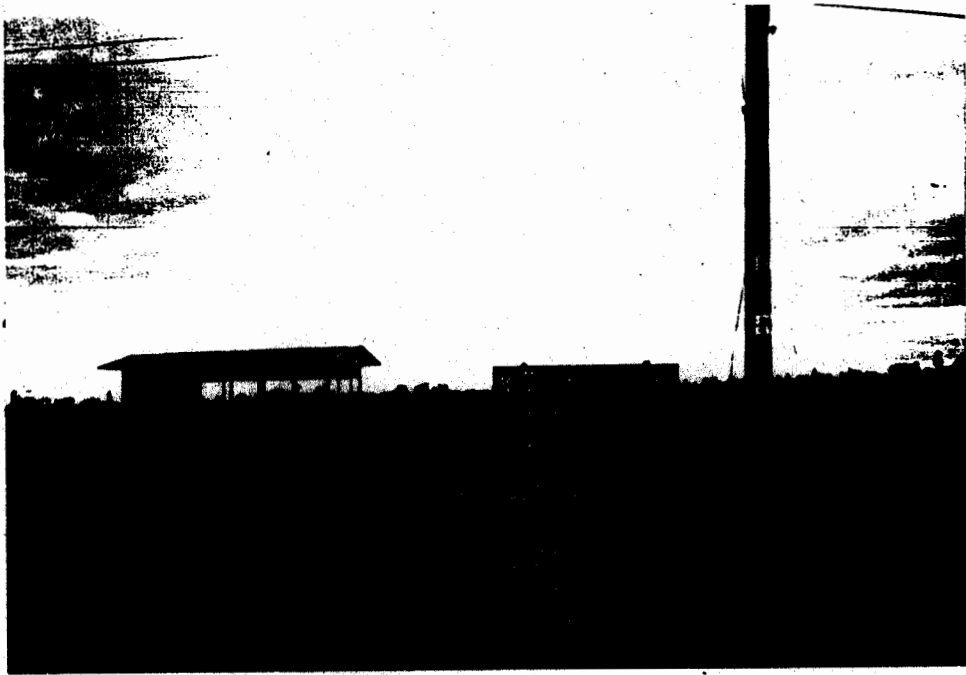
ปัจจุบันการทอผ้าของชาวกูย กลายเป็นสินค้าที่มีบทบาทสำคัญเชิงเศรษฐกิจในชุมชน เป็นอาชีพเสริมหลังฤดูการทำนา นอกจากจะเป็นสินค้าสำหรับขายปกติแล้วชาวกูยยังสามารถนำผ้าไปจำหน่ายเพื่อแลกเปลี่ยนเงินตราจากนายทุนอีกทางหนึ่งด้วย

การคมนาคม

เมื่อพิจารณาที่ตั้งชุมชนจากแผนที่ของบ้านลำโรงทาบแล้วพบว่าบ้านลำโรงทาบนี้มีเส้นทางคมนาคมติดต่อกับชุมชนอื่นที่เป็นชุมชนเมืองอยู่ 2 ทางด้วยกันคือทางรถไฟกรุงเทพฯ - อุบลราชธานี และเส้นทางรถยนต์สายสุรินทร์ - ศรีสะเกษ จึงไม่แปลกเลยที่บ้านลำโรงทาบจะได้รับผลกระทบจากวัฒนธรรมเมืองโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นทางเศรษฐกิจทางสังคมวัฒนธรรมอื่น ๆ อย่างเลี่ยงไม่ได้

การศึกษาในชุมชน

ในอดีตเมื่อการศึกษายังไม่ได้อยู่ในระบบโรงเรียนกลุ่มชาวกูย มีสถาบันครอบครัว วัด และชุมชน เป็นสถาบันที่ให้การศึกษากับการดำเนินชีวิต ครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่ทำให้การอบรม บ่มเพาะความประพฤติ การปฏิบัติตนต่อผู้ใหญ่และกลุ่มชนชาวกูยเพื่อให้อยู่ร่วมกับสังคมอย่าง

ภาพที่ 3 : สถานีขนส่งสำโรงทาบ

ภาพที่ 4 : สถานีรถไฟสำโรงทาบ

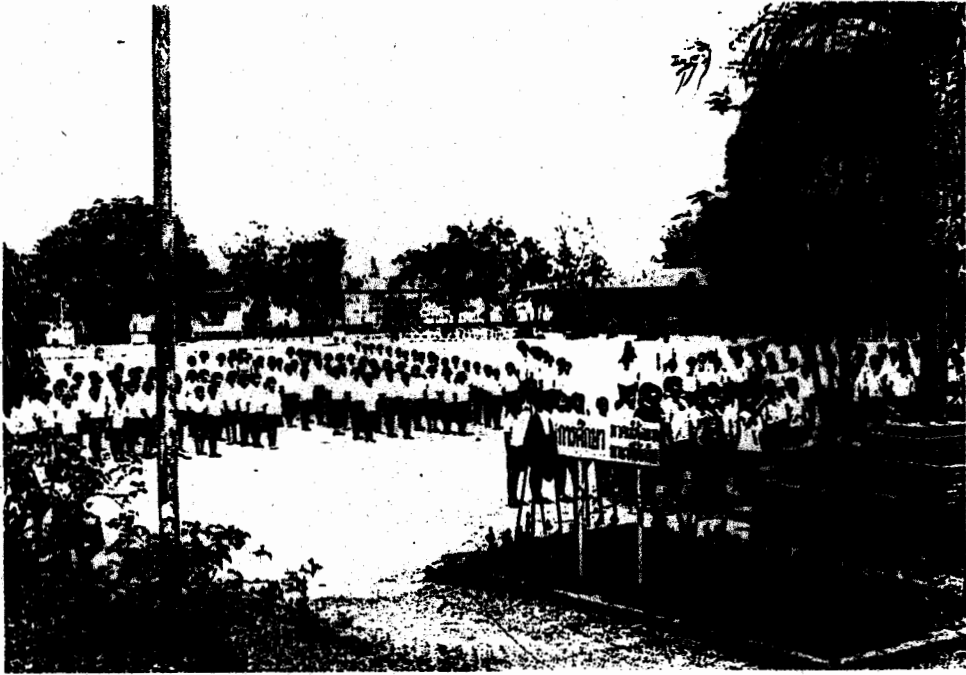
ปกติสุข ลักษณะการอบรมสั่งสอนนี้ทั้งการบอกกล่าวและแนวปฏิบัติที่ผู้ใหญ่เป็นแบบอย่างที่ดีให้เพื่อนำไปปฏิบัติตาม นับเป็นขบวนการขัดเกลาทางสังคมที่กลุ่มชนถือปฏิบัติเสมอมา

วัดถือเป็นสถานที่ให้การศึกษาด้านธรรม ชายชาวกูยเมื่ออายุครบขวบก็จะบวชเรียนให้แก่บิดา-มารดา เพื่อเป็นการทดแทนพระคุณบิดา-มารดา จะได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์เวลาเสียชีวิตไป การบวชนอกจากจะเป็นหน้าที่ที่ลูกมีต่อบุพการีแล้วยังเป็นการขัดเกลาทางสังคมอีกทางหนึ่ง ผู้บวชเรียนได้ศึกษาธรรมในพุทธศาสนาเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตต่อไปในอนาคตได้อย่างสันติสุข นอกจากนี้วัดยังเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมของชุมชน ทำให้กลุ่มคนได้เรียนรู้ถึงประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อต่าง ๆ ด้วย นับเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ของชีวิตจริงของกลุ่มชน

ชุมชนเป็นอีกสถาบันหนึ่งที่ว่ากฎระเบียบต่าง ๆ ไว้เพื่อเป็นแนวปฏิบัติ กฎระเบียบต่าง ๆ จะสอดแทรกอยู่ในพิธีกรรม ความเชื่อต่าง ๆ เพื่อให้กลุ่มคนในสังคมถือเป็นแนวปฏิบัติร่วมกัน ระบบความเชื่อต่าง ๆ มิได้บังคับให้ทุกคนยอมรับและปฏิบัติตาม แต่เป็นจารีตที่จะต้องปฏิบัติ เพราะหากไม่ทำตามถือว่าไม่ใช่เป็นกลุ่มชนหรือพวกเดียวกัน และอาจได้รับการลงโทษทางสังคมได้หากไม่ปฏิบัติตาม

ปัจจุบันชุมชนบ้านสำโรงทาบ มีสถานศึกษาสำหรับอบรมและให้การศึกษาแก่บุตรหลานชาวกูยอยู่ 2 ระดับ โรงเรียนระดับประถมศึกษา 1 โรง โรงเรียนระดับมัธยมศึกษา 1 โรง โรงเรียนทั้ง 2 แห่ง ตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียงกัน รั้วติดกัน โรงเรียนระดับประถมศึกษา ทำการสอนตั้งแต่ระดับเด็กเล็กจนถึงประถมศึกษาปีที่ 6 โดยใช้หลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการทั้งหมด ชื่อโรงเรียนบ้านสำโรงทาบ (บริคุตต์วิทยาคุณ) สำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษาชื่อโรงเรียนสำโรงทาบวิทยาคม เปิดสอนตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6

โรงเรียนสำโรงทาบ (บริคุตต์วิทยาคุณ) สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2459 เดิมชื่อว่าโรงเรียนบริคุตต์วิทยาคุณ ตามนามของพระครูบริคุตต์ศีรคุณ เจ้าคณะอำเภอศีขรภูมิขณะนั้น เดิมโรงเรียนใช้ศาลาวัดเกตุวารารามเป็นสถานที่เรียน ต่อมาประชาชนได้ช่วยกันบริจาคเงินและวัสดุเพื่อจัดสร้างอาคารเรียนให้ใหม่ ในบริเวณโรงเรียนปัจจุบันเมื่อ พ.ศ. 2482 ทางราชการได้ให้งบประมาณ 1,000 บาท เพื่อสร้างอาคารเรียนแบบ ป.1 ก.2 มุข 5 ห้องเรียน พระครูบริคุตต์ฯ พระพิวพระมี ร่วมกับชาวบ้าน ช่วยกันบริจาคสมทบเนื่องจากงบประมาณไม่เพียงพอ ในปีนี้เองที่ชาวบ้านถูกทางราชการจับไปเป็นจำนวนมาก เนื่องจากประท้วงที่ทางราชการจะไล่ที่ที่จะสร้างโรงเรียนให้ไปสร้างที่อื่น เนื่องจากเป็นที่ของสงฆ์ พระครูบริคุตต์ฯ จึงตัดสินใจตัดสินปัญหาด้วยการแบ่งที่ส่วนหนึ่ง

ภาพที่ 5 โรงเรียนบ้านลำโรงท่า (บริคุตต์วิทยาคุณ)

ของวัดาห์เป็นที่สร้างโรงเรียน ด้วยการรับปากกับทางราชการว่า เงินงบประมาณที่ให้มา 1,000 บาท นั้น จะสร้างอาคารเรียนหลังใหม่ให้เสร็จสมบูรณ์โดยไม่มีของงบประมาณเพิ่มแต่อย่างใด ทางราชการจึงยอมตกลงตามข้อเสนอของพระครูบริคุตต์ศิขรคุณ

โรงเรียนบ้านลำโรงท่ามีผู้บริหาร (ครูใหญ่) ตั้งแต่ปี พ.ศ.2459 ถึงปัจจุบันรวมทั้งสิ้น 15 คน ปัจจุบันมีนายพิชัย นิมิตรตนากร เป็นอาจารย์ใหญ่ มีครูทั้งสิ้น 24 คน มีภารโรง 2 คน นักเรียนประมาณ 280 คน (ข้อมูลเมื่อ พ.ศ.2536)

สำหรับโรงเรียนลำโรงท่าวิทยาคม ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2515 โดยชาวบ้านโตนดและชาวบ้านลำโรงท่าได้บริจาคที่ดินสำหรับปลูกสร้างอาคารเรียนในบริเวณติดต่อกับโรงเรียนประถมศึกษาทางทิศตะวันออก ปัจจุบันได้เปิดการศึกษาถึงชั้นมัธยมปีที่ 6 ซึ่งมีนักเรียนจากตำบลเกาะแก้ว ตำบลหนองไผ่ล้อม ตำบลศรีสุข ตำบลลำโรงท่า อำเภอลำโรงท่า และบางส่วนของตำบลสวาย อำเภอปราสาท จังหวัดศรีสะเกษเข้ามาเรียนด้วย นักเรียนส่วนมากจะเดินทางไป-กลับทุกวัน โดยใช้จักรยานเป็นพาหนะในการมาโรงเรียน และมีรถสองแถวรับ-ส่ง เข้าเรียน จำนวนนักเรียนชายจะมากกว่านักเรียนหญิง เพราะว่าชาวกูยยังมีค่านิยมที่ว่าลูกสาวแม้ให้เรียนไปสุดท้าย

ก็ต้องแต่งงานเป็นแม่บ้านคอยเลี้ยงลูกอยู่ดี มีบางคนห่วงลูกสาวไม่ยอมให้มาโรงเรียนกลัวจะไป
เสียคน

ภาพที่ 6 วัดเกตวราราม

ในอดีตก่อนปี พ.ศ. 2515 ขึ้นไป ชาวภูยบ้านลำโรงทาบจะให้ลูกเรียนจบแค่การศึกษา
ภาคบังคับ คือ ป. 4 แต่ก็มีผู้มีฐานะดีได้ส่งลูกไปศึกษาในตัวเมืองสุรินทร์และจังหวัดศรีสะเกษ แต่กั
มีจำนวนน้อยหากเทียบกับจำนวนประชากรเท่าที่สำรวจได้พบว่าในปี พ.ศ. 2501 มีผู้ไปเรียนยังตัว
จังหวัด 3 คน คือ นายเกษม โคตรพันธ์ เป็นลูกครูบัว โคตรพันธ์ ปัจจุบันทำงานอยู่กรุงเทพฯ
นางรุ่ง บานแย้ม ลูกชาวบ้าน ปัจจุบันรับราชการครูที่อำเภออุทุมพร จังหวัดศรีสะเกษ และ
นางสมจินต์ (จันทร์ทอง) นันทริยะศิรินทร์ ลูกชาวบ้าน ปัจจุบันรับราชการครูที่จังหวัดบุรีรัมย์ จากนั้น
มาก็เพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อย ๆ แต่ก็ไม่มากนัก ชาวภูยบ้านลำโรงทาบได้ตื่นตัวทางการศึกษาจริงจัง
ก็ต่อเมื่อมีการตั้งโรงเรียนมัธยมประจำอำเภอเมื่อ พ.ศ. 2515 นี้เอง

ครอบครัวและเครือญาติ

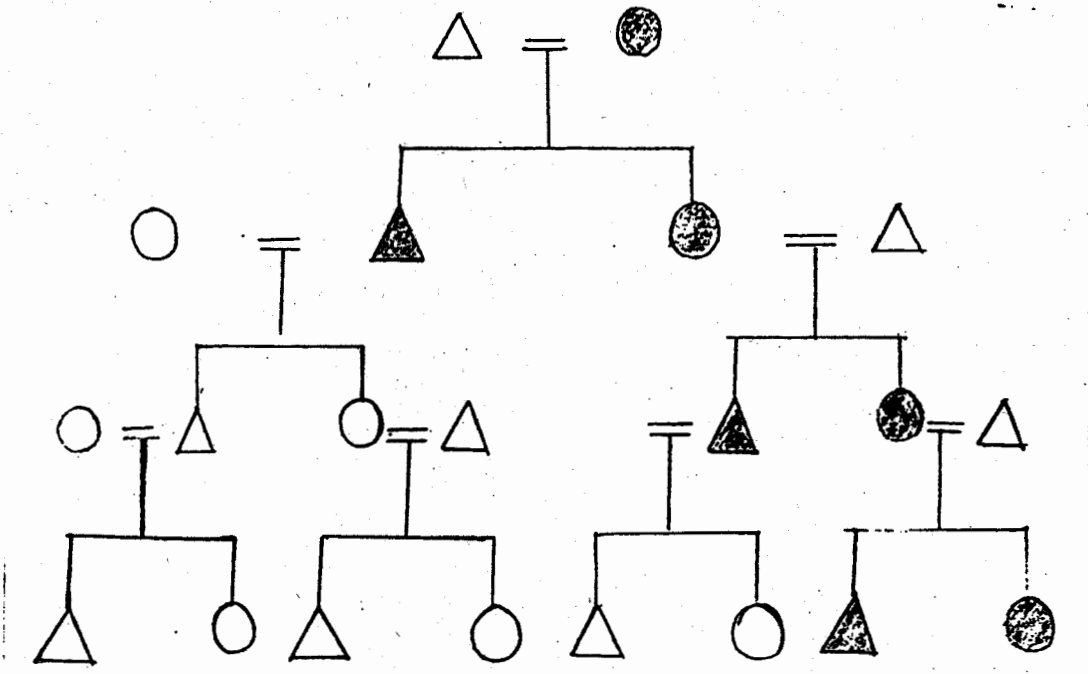
การเลือกคู่ครองของชาวกูยในอดีต หม่อมสาวจะเลือกคู่ที่ถูกใจและพอใจเอง เมื่อหม่อมชาวกูยเกิดความพอใจกับสาวใดก็จะบอกบิดามารดาหรือญาติผู้ใหญ่ที่เรียกว่า นายใจ (เต้าแก่) ต้องเป็นผู้ชายที่มีครอบครัวแล้วและมีความสุขในครอบครัวดีเป็นผู้ไปบอกทางฝ่ายหญิง โชคดี (เจ้าโคตร) จะจัดผู้ชาย 2 คน (นายใจ) อาจจะเป็นเขยหรือลุงหรือน้าชายไปยังบ้านฝ่ายชาย ชาวกูยเรียกว่า กะเบนโค (ตามัว) จะไปในเวลากลางคืน โดยมีเทียน 1 คู่ ดอกไม้ 1 คู่ ไข่ 1 อัน ไปบอกกล่าวเล่าแจ้งแก่บิดามารดาและญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายชายว่า ลูกหลานของตนเกิดชอบพอกับลูกชายบ้านนี้จึงได้มากาเจาะ (ทาบทาม) หากฝ่ายชายที่เป็นหม่อมคนรักออกมาต้อนรับขับสู้และพูดจาด้วยดีแสดงว่าไม่ขัดข้อง แต่หากชายหม่อมไม่ยอมออกมาต้อนรับและสนทนาด้วยหมายความว่าไม่ต้องการหญิงผู้นั้น หากตกลงวันรุ่งขึ้นฝ่ายชายก็จะมาอยู่ที่บ้านฝ่ายหญิงทันที

เมื่อเป็นที่ตกลงเรียบร้อยแล้ว ก็จะหาฤกษ์ยามเพื่อทำพิธีแต่งงาน ชาวกูยเรียกว่า ซัดเต (ผูกแขน) เมื่อหาฤกษ์ยามได้แล้วหากฝ่ายชายเกิดบิดพรัวไม่ยอมแต่งงานด้วย จะบอกกล่าวบิดามารดาและโชคดีไปทำการ จีแปลงเบ้าะ (ไม้เอา) โดยนำไก่ 1 ตัว กล้วย 1 เครือ ประตางกะเซา (สตางค์แดง) 2 สตางค์ (เทียบได้ 2 ตำลึง) เทียน 1 คู่ ดอกไม้ 1 คู่ เหล้า 1 ไห ไปบอกฝ่ายหญิงว่าลูกหลานตนไม่พร้อมที่จะแต่งงาน (ด้วยสาเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วแต่จะยกมาอ้าง) ขอให้เลิกต่อกันแต่เพียงนี้ ขอให้ความเป็นญาติพี่น้องยังคงอยู่เหมือนเดิม (สัมภาษณ์ นางเลา บุราคร 20 เมษายน 2534) ปัจจุบันพิธีดังกล่าวไม่มีแล้ว

แม้รูปแบบการแต่งงานจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร สิ่งหนึ่งที่ชาวกูยยังมีการยึดถือปฏิบัติไม่เคยละทิ้งก็คือ ยะจิวี (ผีบรรพบุรุษ) ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดในตอนต่อไป

เครือญาติ

จากการศึกษาคำเรียกระบบเครือญาติชาวกูยบ้านสำโรงทาบ พอจะมองเห็นโครงสร้างของการจัดลำดับบุคคลในครอบครัวในสายตระกูลและในชุมชน เพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์และการกำหนดบทบาทสถานภาพของตนเองและผู้อื่น ขึ้นอยู่กับเพศ วัย และช่วงชั้นของคน ลักษณะความสัมพันธ์ต่าง ๆ ในกลุ่มเครือญาติของชาวกูยยังแสดงถึงการสืบทอดอำนาจด้วย ดังตัวอย่างในแผนผัง

แผนผังที่ 6 : การสืบทอดอำนาจในสังคมชาวภูยกุยบ้านลำโรงทาบ

จากแผนผังแสดงให้เห็นการสืบทอดอำนาจทางฝ่ายแม่ โดยสัญลักษณ์ ▲ และ ● เป็นเครือญาติตระกูลเดียวกัน (ยะจือสิงตัว) ซึ่งสืบทอดทางสายโลหิต ส่วนสัญลักษณ์ △ และ ○ แสดงว่าเป็นญาติของตระกูลอื่น แต่ทุกคนถือเป็นแซมชาย (พี่น้อง) กันหมด แม้ว่าชาวภูยกุยจะยึดถือระบบการตั้งถิ่นฐานแบบฝ่ายชายเข้าเฝ้าอยู่บ้านพ่อแม่ฝ่ายหญิงภายหลังแต่งงานและมีการสืบทอดอำนาจทางฝ่ายแม่ แต่ก็มีการนับญาติทั้ง 2 ฝ่าย (Bilateral Kinship) คือความสัมพันธ์ระหว่างญาติฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่เท่าเทียมกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการแต่งงานนั้นเป็นการแต่งงานภายในชุมชนเดียวกัน พูดภาษาเดียวกันและมีประเพณีและวัฒนธรรมเหมือนกัน ทำให้การไปมาหาสู่ซึ่งกันและกันสะดวกสบาย จึงทำให้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดทั้งฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ สังเกตได้จากคำเรียกเครือญาติทั้ง 2 ฝ่าย (ดูแผนผังระบบเครือญาติ)

ตามอุดมคติของชาวภูยกุยบ้านลำโรงทาบ เรือนพักอาศัยจะมอบให้กับลูกสาวคนสุดท้ายที่เป็นส่วนใหญ่ พบบ้างที่จะให้กับลูกสาวที่เลี้ยงดูพ่อแม่ กรณีไม่มีลูกสาวแต่มีเฉพาะลูกชายก็จะยกให้กับลูกชายคนสุดท้ายที่นำสะใภ้เข้ามาอยู่ในบ้านและลูกสะใภ้ต้องเลี้ยงดูพ่อแม่ตลอดไป

ส่วนวัวควายและทรัพย์สินอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการเกษตร พ่อแม่จะแบ่งให้ลูก ๆ ทุกคนที่แยกครัวเรือนออกไป หากไม่มีวัวควายก็จะเป็นธูระจัดซื้อหามาให้ เพราะถือว่าเป็นสิ่งเดียวที่พ่อแม่ให้ได้เพื่อออกไปประกอบอาชีพและเลี้ยงตัวเองต่อไป

ในกรณีมีลูกคนเดียว ทรัพย์สินที่เป็นมรดกก็จะตกเป็นของลูกคนนั้น หากไม่มีลูกก็จะมอบทรัพย์สินให้แก่ลูกของพี่หรือน้องที่เป็นหลาน และยอมเลี้ยงดูจนแก่เฒ่าหรือไม่สามารถหาเลี้ยงดูตัวเองได้แล้ว

สำหรับลูกชายจะไปรับมรดกจากครอบครัวของภรรยา ยกเว้นลูกชายที่นำสะก้าเข้าบ้านเพื่อเลี้ยงพ่อ-แม่ ส่วนลูกหญิงที่แยกครัวเรือนออกไปสร้างเรือนพักอาศัยเป็นครอบครัวเดี่ยวอยู่ในบริเวณกลุ่มครัวเรือนของพ่อแม่ จะได้รับความร่วมมือและช่วยเหลือจากพ่อแม่และเครือญาติในการสร้างเรือนพักอาศัย และมีส่วนในการช่วยเหลือและร่วมมือซึ่งกันและกันเป็นกลุ่มพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

ครอบครัว

แม้ว่าหลักฐานในทะเบียนบ้านจะระบุอย่างชัดเจนว่า สามีเป็นหัวหน้าครอบครัวแต่สภาพความเป็นจริงของชาวกุยบ้านลำโรงทาบ ภรรยาจะได้รับการยอมรับจากสามีและจากสังคมภายในชุมชนสูง ทั้งยังเป็นผู้ดูแลรักษาเงินทั้งหมดที่สามีหามาได้ และเป็นผู้ตัดสินใจในการใช้จ่ายเงิน นอกจากนี้จะซื้อสิ่งของที่มีราคาแพง ๆ เช่น วัว ควาย ที่นา และอื่น ๆ จึงจะหารือกับสามี ส่วนชายโสดนั้นจะยกหน้าที่ให้แม่เป็นผู้ดูแล หรือหากพ่อแม่ตายไปก็ต้องเป็นหน้าที่ของพี่สาวหรือน้องสาวที่อยู่ในครัวเรือนเป็นผู้ดูแล จะหาเงินมาช่วยครอบครัวและมอบให้กับคนนั้นเก็บรักษาไว้ใช้จ่ายในครอบครัว หากต้องการซื้ออะไรก็จะขอกับผู้ดูแลนั้น

การที่สามีให้ภรรยาตัดสินใจในเรื่องการใช้จ่ายในครัวเรือนมีผลให้ภรรยารับผิดชอบเพียงงานบ้านหุงข้าวหาอาหารเลี้ยงดูลูก ทอผ้า ปรนนิบัติสามี ชีวิตคู่ของชาวกุยบ้านลำโรงทาบมีการหย่าร้างกันน้อยมาก หากเกิดการทะเลาะเบาะแว้งในครอบครัวขึ้น ชายโสดจะเป็นผู้ไกล่เกลี่ยและปรับไหมตามประเพณีโดยอ้างว่าเป็นการเถาะยะจื้อย (ผิดผี) ทำให้ชาวกุยมีความเคารพนับถือผู้อาวุโสกว่าตนเองมาก โดยเฉพาะปู่ย่าตายาย พ่อแม่และญาติผู้ใหญ่อื่น ๆ

ลักษณะของครอบครัวชาวกุยบ้านลำโรงทาบมีทั้งครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) และครอบครัวรวม (Stem Family) รวม 302 ครอบครัวครอบครัวเดี่ยวที่มีสมาชิก 2 ชั่วอายุคนอาศัยอยู่ในครัวเรือนน้อยกว่าครอบครัวรวม ซึ่งมีสมาชิก 2-3 ชั่วอายุคนอาศัยอยู่ในครัวเรือน

ครอบครัวเดี่ยวจะประกอบไปด้วยสามีภรรยา 1 คู่ ลูกและพ่อหรือแม่ของภรรยาซึ่งมีไม่มากนัก หากเทียบกับครอบครัวรวม ซึ่งประกอบด้วยพ่อ-แม่ ลูกสาว ลูกเขยมากกว่า 1 คู่ ลูกโสดและหลาน สำหรับชาวกูยบ้านสำโรงทาบจะเป็นลักษณะครอบครัวรวมเป็นส่วนมาก

กฎเกณฑ์การตั้งถิ่นฐานหลังจากการแต่งงานของชาวกูยตามอุดมคติ ฝ่ายชายจะไปอยู่กับบ้านพ่อแม่ฝ่ายหญิง (Matrilocal Residence) เพื่อช่วยทำมาหากินโดยอยู่เป็นครอบครัวรวม ก่อนจนกว่าจะมีคู่แต่งงานใหม่หรือมีลูกหลานมากจึงจะขยายครัวเรือนแยกไปอยู่ต่างหาก ขณะที่แยกครอบครัวไปอยู่ต่างหากนั้น ถ้ายังขัดสนอยู่ไม่ว่าจะเป็นทางการกินอยู่หรือค่าใช้จ่ายอื่น ๆ อันพียงมีก็ยังต้องพึ่งครอบครัวใหญ่ จนกว่าจะสามารถเลี้ยงตัวเองได้ จึงแยกออกมาโดยเด็ดขาด แต่ก็ยังช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันอยู่เสมอ แต่หากฝ่ายหญิงเป็นลูกสาวคนสุดท้ายก็ต้องเลี้ยงดูพ่อแม่ตลอดไป

การที่ฝ่ายหญิงนำสามีเข้าไปอาศัยในครัวเรือนพ่อแม่ ทำให้สมาชิกในครัวเรือนมีคู่สมรสมากกว่าหนึ่งคู่ ลักษณะของครัวเรือนจึงเปลี่ยนสภาพจากครอบครัวเดี่ยวเป็นครอบครัวรวมจนกระทั่งลูกชายแยกไปแต่งงานและลูกสาวแยกไปตั้งครัวเรือนใหม่ ครอบครัวของลูกสาวก็จะเริ่มต้นด้วยครอบครัวเดี่ยว ส่วนครอบครัวซึ่งเป็นครอบครัวรวมคงเหลือพ่อแม่อาศัยอยู่กับลูกสาวคนสุดท้ายเพื่อเลี้ยงดูพ่อแม่จนกว่าพ่อหรือแม่จะตายจากไป ครอบครัวรวมก็จะกลายเป็นครอบครัวเดี่ยวอีกครั้ง

การสืบทอดมรดกทางทรัพย์สิน

ชาวกูยบ้านสำโรงทาบมีอาชีพในการทำนาทุกครัวเรือน มรดกทรัพย์สินที่สืบทอดกันมาส่วนมากคือที่นาสวน ไร่ ไร่ควาย ไร่พริก ไร่ส้ม และทรัพย์สินอื่น ๆ ที่ใช้ในการเกษตรกรรม และผ้าไหมที่เป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่ทอขึ้นเองในครัวเรือนยามว่างจากการทำนา แม่จะสอนให้ลูกสาวทำผ้าไหมเมื่อเข้าวัยสาว เมื่อจะออกเรือนพ่อแม่ก็จะแบ่งผ้าไหมอันมีผ้าชิ้นไหม ผ้าสร่ง อี้อจกแก็บ (ผ้าสะไบ) เพื่อเป็นมรดกตกทอดอีกอย่างหนึ่ง

ส่วนที่ดินอันเป็นที่นาสำหรับปลูกข้าว มักจะแบ่งให้กับลูกสาวโดยเฉพาะลูกสาวเลี้ยงดูพ่อแม่ยามแก่เฒ่าจะได้มากกว่าคนอื่น ลูกชายนั้นไม่ค่อยปรากฏว่ามีการแบ่งที่นาให้ ยกเว้นแต่พ่อแม่ที่มีที่ดินมากพอที่จะแบ่งปันให้ได้ จึงจะได้ทรัพย์สินที่เป็นมรดกของบิดามารดา ส่วนที่สวนหรือที่ดินบริเวณครัวเรือนจะแบ่งปันกันตามส่วนไม่ว่าจะเป็นลูกชายหรือลูกสาว

ปัจจุบันการเลือกคู่ครองของชาวกูยนั้น ก็ยังให้หนุ่มสาวเป็นผู้เลือกคู่ครองเอง เพราะชาวกูยคิดว่าการอยู่ครองระหว่างสามีภรรยาเป็นเรื่องของการตัดสินใจของคู่ครองเอง จะสุขทุกข์อย่างไรก็ถือว่าเป็นบุญทำกรรมแต่งของเขาเอง จะไม่ก้าวก่ายสิทธิในการเลือกคู่ครองของบุตรหลานแต่อย่างใดแม้จะไม่ชอบเซย-สะน้ำเพียงไรก็ต้องยอมรับ สังเกตจากพิธีเซาะคุง-แซนยะจือ (ขึ้นบ้าน-เซ่นผี) พิธีดังกล่าวจะทำเฉพาะสะน้ำเท่านั้น (จะกล่าวในรายละเอียดเรื่องยะจือ)

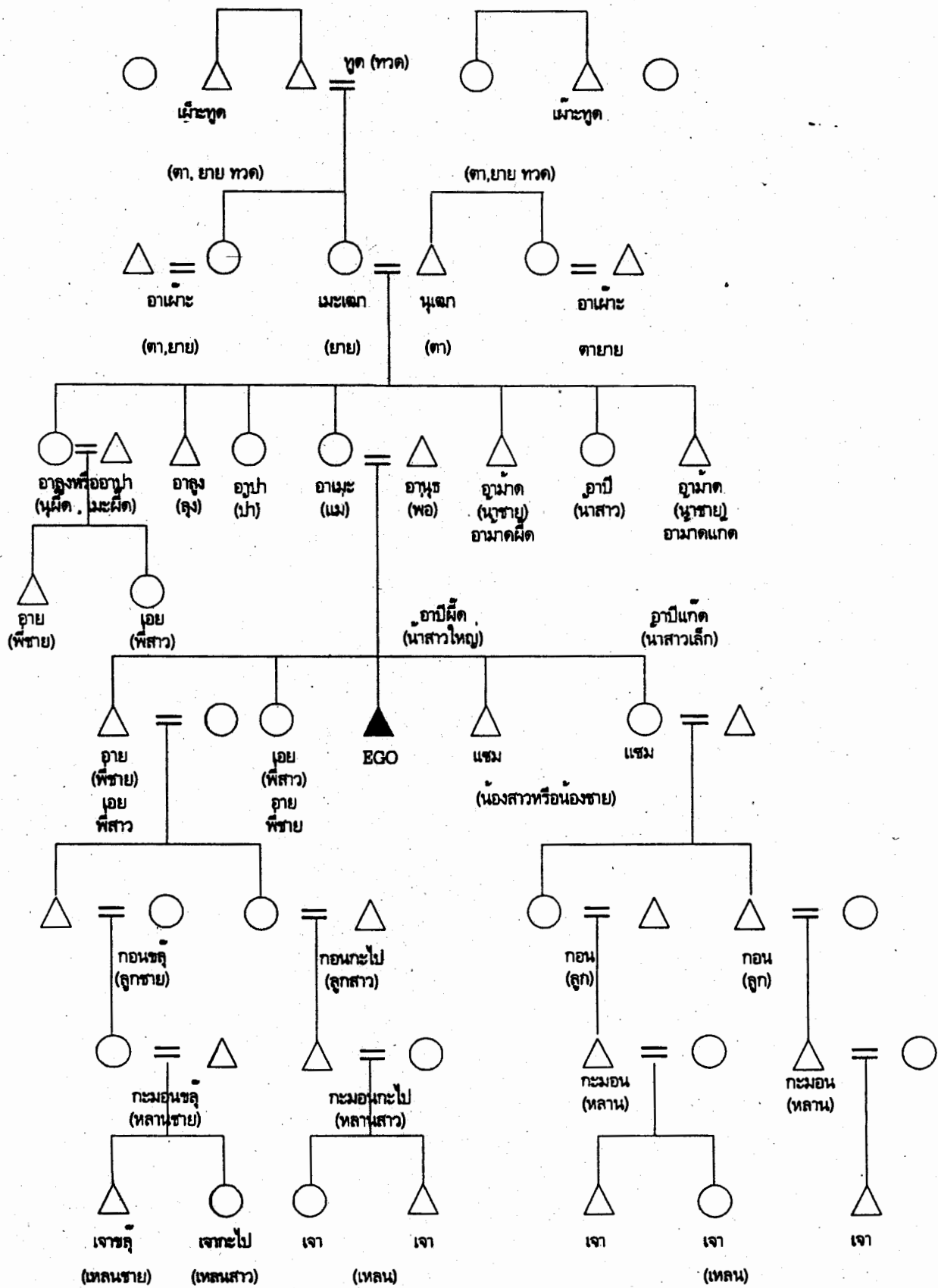
รูปแบบการแต่งงานของชาวกูยบ้านสำโรงทาบ มีทั้งการแต่งงานในกลุ่มเดียวกัน (Endogamy) และแต่งงานนอกกลุ่ม (Exogamy) ส่วนใหญ่จะแต่งงานในกลุ่มเดียวกันคือในหมู่บ้านเดียวกันหรือในละแวกใกล้เคียงกันเป็นชาวกูยเหมือนกัน

การแต่งงานนอกกลุ่มมีอยู่บ้าง ส่วนใหญ่จะเป็นกรณีชายหนุ่ม-หญิงสาวไปทำงานต่างถิ่นหรือกรุงเทพมหานคร หรือชายหนุ่มต่างถิ่นมาชอบพอรักใคร่กับหญิงสาวในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มชาวเขมรในจังหวัดสุรินทร์แต่ก็ยังมีส่วนน้อยมาก เพราะชาวกูยสำโรงทาบกลัวว่าเมื่อลูกสาวแต่งงานมีเรือนไปแล้วจะลำบากถือขนบธรรมเนียมประเพณีทั้ง 2 ฝ่าย (สัมภาษณ์ นางสุด ศาสร์ เมฆายน 2534)

การแต่งงานในกลุ่มซึ่งคู่แต่งงานเป็นชาวกูยบ้านสำโรงทาบทั้งคู่ เป็นการแต่งงานระหว่างกลุ่มยะจือ (สายตระกูล) จะแต่งงานกลุ่มยะจือเดียวกันไม่ได้ ข้อห้ามในการแต่งงานในกลุ่มยะจือเดียวกันนี้ถือเป็นเรื่องสำคัญสำหรับวงศ์ตระกูล หากละเมิดถือว่าเป็นความผิดร้ายแรง ชาวบ้านจะทำพิธีสวดบัตเป่าเสนียดัจฉุไรและจะทำพิธีเป่ากะบัล (ผ่าครกตำข้าว) แยกยะจือออกไปและขับไล่ให้ไปอยู่ที่อื่น แต่กรณีที่เป็นกอนเส้าะ (ลูกออก) เช่น ลูกหรือน้ำชายที่เป็นพี่ชายหรือน้องชายของแม่แต่งงานออกไปอยู่กับยะจือฝ่ายภรรยา เมื่อมีลูกหรือหลานก็สามารถแต่งงานกับลูกหรือหลานของแม่ได้ เพราะถือว่าต่างยะจือกันแล้ว ยะจือนั้นถือฝ่ายหญิงเป็นสำคัญ

รูปแบบการแต่งงานตามอุดมคติของชาวกูยบ้านสำโรงทาบ มีระบบการแต่งงานแบบผัวเดียวเมียเดียว (Monogamy) มาโดยตลอด ซึ่งมีความสัมพันธ์กับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น รายได้ของแต่ละครอบครัวเมื่อเฉลี่ยแล้วไม่มากพอที่จะเลี้ยงภรรยาได้หลายคน และสังคมชาวกูยจะประณามบุคคลที่มากผัวหลายเมีย ในสังคมชาวกูยสามีจะเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว ภรรยาเป็นผู้เก็บเงินทั้งหมดที่หามาได้ ไม่ว่าจากที่ใดก็ตามและเป็นผู้ตัดสินใจในการใช้เงิน หรือการตัดสินใจอื่น ๆ ในการร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนเป็นต้นว่า พิธีกรรมทางศาสนา เช่น แก็ลลอ แก็ลลอ แซนยะจือ เป็นอาทิ แม้บางคำจะเรียกไม่เหมือนกัน เพื่อให้เห็นว่าเป็นญาติทางฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ เช่นคำว่า อากอจจ (ปู่, ย่า) นูเตกา, เมะเตกา (ตา, ยาย) แต่ก็มีคำ

ผังแสดงความสัมพันธ์ทางเครือญาติของชาวภูยกูย

แผนผังที่ 8 : แสดงความสัมพันธ์ทางเครือญาติของชาวภูยกูย

เรียกรวมคือ อาเผาะ (ตายาย) เหมือนกัน แสดงว่าผู้เรียกให้ความสำคัญต่อญาติในช่วงชั้นนี้เสมอ
กัน เพียงต้องการจะเป็นเฉพาะว่าเป็นฝ่ายพ่อหรือฝ่ายแม่ ส่วนคนอื่น ๆ ที่เป็นญาติของปู่ ย่า และ
ตา ยาย ก็จะใช้คำเรียกเหมือนกันคือ อาเผาะ ส่วนทวดก็เรียก ทูต เหมือนกันหมด แสดงว่าผู้
เรียกจะแสดงพฤติกรรมหรือให้ความสำคัญต่อญาติในช่วงชั้น (Generation) นี้เท่าเทียมกันหมด
ไม่ว่าเพศใด น้ำชาย, อาชาย เรียก อาม้าด น้ำหญิง, อาหญิง เรียก อาปี แสดงว่าผู้เรียก
จะแสดงพฤติกรรมหรือให้ความสำคัญต่อญาติในช่วงนี้โดยแบ่งตามเพศ

สังคมชาวกูยมีศัพท์เครือญาติค่อนข้างซับซ้อนแสดงถึงความเป็นสังคมเครือญาติคือ ทุกคน
ในชุมชนเป็นเครือญาติกันหมด ซึ่งมีทั้งญาติสายโลหิต ญาติฝ่ายทางการแต่งงาน และญาติทางการ
สมมติ สำหรับญาติทางการสมมตินั้น ชาวกูยจะเรียกตามลำดับช่วงชั้นของบุคคลและความใกล้ชิด
ระหว่างฝ่ายพ่อและแม่ เช่น หากบุคคลนั้นมีอายุมากกว่าพ่อแม่ก็จะเรียกว่า ลุง (ลุง) อาป้า (ป้า)
ถ้าอายุน้อยกว่าพ่อแม่ เรียกว่า อาม้าด (น้ำชาย) อาชี (น้ำหญิง) และบุคคลที่อยู่ในช่วงชั้น
ของตา ยาย ปู่ ย่า เรียก อาเผาะ

นอกจากการนับญาติทางสายโลหิตตามแนวตั้งซึ่งนับจากเจ้าตัวขึ้นไป 3 ช่วงชั้น มีพ่อ แม่
(นุฮ, เมะ) ปู่ ย่า (อากอฮูจ) ตา ยาย (อาเผาะ) และนับลงมาอีก 3 ช่วงชั้น คือ ลุง
(กอน) หลาน (กะมอน) เหลน (เจา) และการนับญาติโดยผ่านทางทางการแต่งงานตามแนวนอน
พี่เขย (อาฮ้อง) พี่สะนั้ (อาเร็บ) น้ำเขย (อาฮู) ดังปรากฏในแผนผังแล้วคำว่า นุท่า
(เกลอพ่อ) เมะท่า (เกลอแม่) ก็จะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติโดยการสมมติ
ซึ่งส่งผลต่อการขยายวงศ์เครือญาติให้กว้างขวางออกไปอีกทางหนึ่ง

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม

จากการศึกษาสภาพชุมชนชาวกูยบ้านลำโรงทาบ ตามหลักฐานที่ผู้รู้หลายท่านได้ศึกษามา
พบว่า ชาวกูยมีการปรับตัวตามสภาวะแวดล้อมทางสังคมอยู่เสมอมา เช่น การปรับตัวทางวัฒนธรรม
อันมีผลกระทบจากการเมืองการปกครอง เนื่องจากชาวกูยไม่มีภาษาพูด ไม่มีอาณาจักรหรือรัฐที่
ปกครองตนเองโดยอิสระมาก่อน ชาวกูยหรือชาวส่วยต้องขึ้นตรงต่อระบบการปกครองของกลุ่ม
วัฒนธรรมอื่น ๆ เสมอ เช่น บางครั้งจะขึ้นตรงต่อการปกครองของอาณาจักรลาว บางครั้งขึ้นตรง
ต่ออาณาจักรสยาม ซึ่งสุดแล้วแต่ว่าใครจะมีอำนาจเหนือกว่ากัน จนกระทั่งมีการแบ่งเขตแดนเป็น
อาณาจักรสยาม (ประเทศไทย) และอาณาจักรลาว ชาวกูยที่อยู่ในเขตประเทศสยามจึงต้องอยู่
ภายใต้การปกครองของประเทศสยาม กระทั่งเปลี่ยนชื่อเป็นประเทศไทยปัจจุบันนี้

สภาพสังคมของชาวกูยจัดได้ว่าเป็นลักษณะสังคมชาวนา (Peasant Society) ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่ายด้วยวิธีหาอาหารจากธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นและการปลูกผักสวนครัวไว้บริโภคเอง พร้อมทั้งแบ่งปันให้กับเพื่อนบ้านใกล้เคียงในลักษณะพึ่งพากันเองในกลุ่มชน แม้ปัจจุบันลักษณะการพึ่งพาดังกล่าวจะมีน้อยกว่าอดีตแต่ก็เชื่อว่าจะไม่พบเห็นเลยจะมีบางครอบครัวที่หยิบยื่นหรือแบ่งปันผักให้กับเพื่อนบ้านบ้างแต่อยู่ในวงจำกัดเฉพาะกลุ่มบ้านใกล้เคียงเท่านั้น

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง คือ การพัฒนาเส้นทางคมนาคม โดยเฉพาะเส้นทางรถไฟสายนครราชสีมา - อุบลราชธานี ในช่วงปี พ.ศ. 2468 - พ.ศ. 2470 เส้นทางรถไฟได้ตัดผ่านถึงสถานีรถไฟห้วยทับทัน (เดิม วิทยาคัพจนกิจ. 2530 : 476) ปัจจุบันเป็นอำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งอยู่ห่างอำเภอสำโรงทาบประมาณ 10 กิโลเมตร และมีการสร้างเส้นทางหลวงตัดผ่าน ประมาณปี พ.ศ. 2500 ทำให้ชุมชนชาวกูยต้องเปิดรับวัฒนธรรมเมือง ซึ่งไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ทำให้เกิดการผสมผสานเอาวัฒนธรรมใหม่ ๆ ที่หลั่งไหลเข้ามาอย่างรวดเร็ว

ผลจากการพัฒนาเส้นทางรถไฟ ตั้งแต่ พ.ศ. 2468 เป็นต้นมา หรือแม้กระทั่งการสร้างทางหลวงแผ่นดินผ่านชุมชน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และในหลาย ๆ ด้าน ซึ่งในช่วงระยะเวลาดังกล่าวได้มีชาวจีนอพยพเข้ามาอยู่ในชุมชน (ตลาดในปัจจุบัน) เพื่อทำการค้าขาย แลกเปลี่ยนสินค้าทางการเกษตรจำพวกข้าว โดยแรกเริ่มนั้นชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ได้นำอาหารเครื่องบริโภคต่าง ๆ เช่น ปลาทุเค็ม หมาก พลู กะปิ เกลือ ฯลฯ นำเข้ามาในชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าเกษตรกรรม โดยเฉพาะข้าว อันเป็นผลผลิตโดยตรงจากการประกอบอาชีพ การแลกเปลี่ยนวิธีดังกล่าวชาวกูยไม่ถือว่าเป็นการเอาเปรียบแต่ถือว่าเป็นการเกื้อกูลกันมากกว่า อัตราส่วนในการแลกเปลี่ยนสินค้า ชาวจีนจะเป็นผู้กำหนดเอง กล่าวคือ ข้าว 1 ชัน (ประมาณ 1.5 ลิตร) จะแลกกับปลาทุเค็ม 1-2 ตัว ขึ้นอยู่กับว่า ปลาตัวเล็กหรือตัวใหญ่ หรือพลู 1 จีบ (ประมาณ 10 ใบ) หมาก 2-3 ลูก ข้อกำหนดดังกล่าวไม่แน่นอนนัก ขึ้นอยู่กับความคึกคักของสินค้ามากหรือน้อย จนกระทั่งชาวจีนสามารถสร้างฐานะความมั่งคั่งให้กับตัวเองแล้ว เมื่อมีทุนมากพอก็ตั้งโรงสีและรับซื้อข้าวแทน โดยส่งผลผลิตที่ได้ขึ้นไปขายกับชาวจีนที่เป็นพ่อค้าอยู่ในบ้านกะลันต่อไป ซึ่งขณะนั้นบ้านกะลันเป็นสถานที่ที่ใช้สำหรับขนถ่ายสินค้าทางการเกษตร เพื่อลำเลียงเข้าสู่ตลาดส่วนกลาง คือ สุรินทร์ นครราชสีมา และกรุงเทพมหานครต่อไป

ชาวจีนที่เข้ามาตั้งหลักปักฐานอยู่ในชุมชนบ้านลำโรงทาบ นอกจากจะทำการค้าแล้ว ยังสร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับกลุ่มชาวกูยไม่ว่าจะด้วยการแต่งงาน และการสร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติสมมติ กล่าวคือ ชาวจีนจะเข้ามาผูกเสี่ยวกับชาวกูยทั้งหญิงและชาย ซึ่งการสร้างความสัมพันธ์ดังกล่าวนั้นเป็นการปรับตัวเพื่อแสดงตนว่าเป็นพวกพ้องเดียวกัน เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น กลมกลืน สอดรับกับสภาพสังคมชาวกูยได้อย่างดียิ่ง

ปัจจุบันชาวจีนที่ทำการค้าอยู่ในตลาดลำโรงทาบ สามารถพูดและฟังภาษากูยเหมือนกับชาวกูยทั่ว ๆ ไป อีกทั้งยังร่วมกิจกรรมประเพณีบางอย่างที่ชาวกูยจัดขึ้นในชุมชนเสมอมา ชาวกูยจึงถือว่าชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานประกอบกิจการต่าง ๆ เป็นเสมือนกลุ่มชนเดียวกันกับตนโดยไม่ได้แบ่งเขาแบ่งเราแต่อย่างใด

การที่ชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพื่อประกอบการค้าขายในชุมชนและละแวกใกล้เคียง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมมากขึ้น จากที่เคยปลูกข้าวเพื่อไว้บริโภคในครัวเรือน และแลกเปลี่ยนเครื่องอุปโภคบริโภคบางอย่าง ก็กลายเป็นผลิตเพื่อขายมากยิ่งขึ้น มีการเรียนรู้ถึงระบบการตลาดพื้นฐานมากขึ้น เป็นสาเหตุให้ระบบพึ่งพาหรือเกื้อกูลกันในกลุ่มชนค่อยสลายไปที่ละน้อย ส่งผลให้การอยู่ร่วมกันแบบพึ่งพาลดน้อยลง เกิดระบบซื้อ-ขาย ขึ้นแทน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้ชาวกูยซึ่งมีวิถีชีวิตแบบสังคมชนบททั่ว ๆ ไป รับแนวปฏิบัติของสังคมเมืองโดยไม่รู้ตัว

บทที่ 2

ระบบความเชื่อและพิธีกรรมในชุมชน

มนุษย์พยายามเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัว เพื่อทำความรู้จัก ทำความเข้าใจกับสภาพแวดล้อม เพื่อการปรับตัวให้อยู่รอดเป็นเบื้องต้น ความลึกลับซับซ้อนของอำนาจเหนือธรรมชาติที่เกิดขึ้นบางอย่างมีผลกระทบต่อตัวมนุษย์เอง มนุษย์จึงพยายามศึกษาหาเหตุผลเพื่อจะได้คำตอบ แต่บางครั้งก็หาคำตอบและเหตุผลยังไม่ได้ว่าทำไมมนุษย์จึงเชื่อว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นเป็นอำนาจลึกลับเป็นสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ทำให้มนุษย์เกิดความกลัวในเรื่องดังกล่าว

ความกลัวและความไม่รู้เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความเชื่อซึ่งเป็นรากฐานของสังคมมนุษย์ ได้แก่ การยอมรับความศักดิ์สิทธิ์ของธรรม (Super human being) ความเชื่อในอำนาจลึกลับ (Belief of mana) ความเชื่อในมายาศาสตร์ (Magic) ความเชื่อข้อห้าม (Taboo) (เสฐียร พันธะรังษี. 2521 : 11) และยังมีความเชื่อที่แสดงออกในวิถีการดำรงชีวิตอีกมากมาย ความเชื่อเป็นสิ่งที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ทำให้มนุษย์มีบทบาท มีบทเรียนเพื่อปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน เป็นสิ่งที่ช่วยให้มนุษย์ดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขและถ่ายทอดสืบต่อกันมา

ความเชื่อส่งผลให้เกิดประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ และกำหนดเป็นจารีตเพื่อเป็นแนวทางที่สุด เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับภูตผีวิญญาน ความเชื่อในเรื่องโชคลาง และความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจลึกลับต่าง ๆ เป็นต้น มนุษย์จึงนำเอาแนวความเชื่อเหล่านั้น มาถือปฏิบัติในกลุ่มของตน

ชาวกูยบ้านสำโรงทาบก็เป็นอีกกลุ่มชนหนึ่งที่มีความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญานค่อนข้างสูง ความเชื่อส่วนใหญ่รวมอยู่กับพิธีกรรมอันผูกพันกับชีวิตประจำวัน การประกอบอาชีพ ความผูกพันในสังคมและท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ เช่น ยะจู้ยี่ (ผีปูด) ยะจู้ยี่ (ผีบรรพบุรุษ) เป็นต้น ในบทนี้จะกล่าวเน้นถึงความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมอันเกี่ยวข้องกับยะจู้ยี่และพิธีกรรมที่เรียกว่า แก้มอ โดยละเอียด

พิธีกรรมที่ชาวกูยยึดถือปฏิบัติอัน เป็นสิ่งที่ช่วยให้การดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปกติสุขในหมู่ชาวกูย พอจะแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ พิธีกรรมส่วนรวมของชุมชนและพิธีกรรมเฉพาะกลุ่มสายตระกูล พิธีกรรมโดยส่วนรวมของชุมชนนี้มักจะสัมพันธ์กับการประกอบอาชีพของกลุ่มนั้น คือ

การเกษตร เนื่องจากชาวกูยจะประกอบอาชีพการทำนา ทำไร่ ทำสวน ซึ่งต้องพึ่งพาธรรมชาติ เป็นสำคัญ ส่วนพิธีกรรมเฉพาะกลุ่มสายตระกูลนั้น มักจะเกี่ยวเนื่องกับการเจ็บไข้ได้ป่วยหรือความ วิตกกังวลต่อคนในสายตระกูลอื่น เกิดจากสาเหตุที่ไม่สามารถค้นพบได้เกินกว่าอำนาจที่มีมนุษย์จะควบคุมได้ การจัดหรือประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้ง 2 ลักษณะมักจะได้รับความร่วมมือจากเพื่อนบ้านใน ละแวก และบุคคลที่มีความคุ้นเคยกันก็จะมาร่วมพิธีกรรมดังกล่าวด้วยการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูล แก่กัน ไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลือด้วยแรงงานหรือการช่วยเหลือปัจจัยต่าง ๆ เช่น เงิน ข้าวของ เครื่องใช้ อาหารต่าง ๆ ที่ใช้สำหรับเลี้ยงแขกที่มาช่วยงาน เป็นการแสดงออกถึงความเป็นเครือญาติอีกทางหนึ่งด้วย การแสดงออกดังกล่าวไม่มีการบังคับแต่เป็นการแสดงถึงความเป็นเพื่อนบ้านที่ จะต้องพึ่งพาอาศัยกันภายในภายภาคหน้าไม่ว่าจะเป็นการเกื้อกูลทางด้านเศรษฐกิจ หรือการแสดง ความมีน้ำใจต่อกัน เนื่องจากชาวกูยไม่สามารถล่วงรู้อนาคตของตนเองและครอบครัวในภายภาค หน้าได้ อาจเป็นเงื่อนไขหนึ่งก็ได้ทำให้ชาวกูยต้องปฏิบัติตนต่อเพื่อนบ้านมาตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน นับเป็นกลุ่มสังคมของชนเผ่าหนึ่งที่ยังยึดถือแนวปฏิบัติอันเป็นธรรมเนียมที่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอดมา โดยที่ทุกคนต่างก็ไม่มีเหตุผลอันใดที่จะหาคำอธิบายต่อปรากฏการณ์ดังกล่าว

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า พิธีกรรมและความเชื่อที่ชาวกูยยึดปฏิบัติ แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ ใหญ่ ๆ คือ พิธีกรรมส่วนรวมของชุมชนและพิธีกรรมเฉพาะกลุ่มสายตระกูล แม้พิธีกรรมทั้ง 2 ลักษณะจะไม่สามารถแบ่งได้ชัดเจนว่า อย่างไรเป็นพิธีกรรมของชุมชนและอย่างไรเป็นพิธีกรรม ของคนในสายตระกูล เนื่องจากการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ นั้นมักจะมีการร่วมมือของกลุ่มคนใน ชุมชนนั้น โดยไม่ได้แบ่งแยกอย่างชัดเจนได้ แต่เพื่อหามองพิธีกรรมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น จึงจำเป็นต้อง แบ่งลักษณะของพิธีกรรมเป็น 2 ลักษณะดังกล่าว

เพื่อให้เกิดความเข้าใจในสภาพสังคมและวัฒนธรรมของชาวกูยในภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น จึง ขอล่าวถึงพิธีกรรมอันเป็นส่วนรวมของชุมชนก่อน อันที่นี้จะแบ่งเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต พิธีกรรม ในรอบปี (ที่สัมพันธ์กับอาชีพของชุมชน)

พิธีเกี่ยวกับชีวิต

ในช่วงระยะเวลาของชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ย่อมผ่านเหตุการณ์ช่วงสำคัญ ของชีวิตเป็นระยะ ๆ เช่น แรกเกิด ช่วงเปลี่ยนแปลงจากวัยเด็กเป็นหนุ่มสาว ช่วงการศึกษาอบรม หาประสบการณ์ในชีวิตของผู้ใหญ่ การหาคู่ครอง การแยกหน่วยของสังคมครอบครัวใหม่ จนกระทั่ง ความรู้ในช่วงเวลาดังกล่าวนี เป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญ จึงต้องกระทำพิธีการบางอย่าง เพื่อ

เป็นหลักประกันให้เกิดความมั่นใจว่าการดำเนินชีวิตในช่วงต่อไปจะราบรื่นและเป็นปกติไปตามปกติของการเปลี่ยนแปลงตามแนวที่สังคมปฏิบัติสืบ ๆ กันมา

ภาพที่ 7 : พิธีเซ่นหอยจู้สดง (ผีบรรพบุรุษ)

พิธีเหล่านี้กระทำสืบต่อกันมา เกิดเป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิตขึ้น ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตนี้ อยู่ด้วยกันทุกชาติทุกภาษา ทั้งที่ยังป่าเถื่อนอยู่และเจริญแล้ว มีเจตนาเพื่อความสุขความเจริญแห่งชีวิตเช่นเดียวกัน แต่รายละเอียดปลีกย่อยในการปฏิบัติแตกต่างกันออกไป

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตนี้ เป็นเรื่องราวของชีวิตมนุษย์อันเป็นสิ่งที่ผูกพันอยู่กับสังคมตั้งแต่เริ่มจนถึงจุดแตกดับ เนื่องจากมนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ดังนั้นไม่ว่าเรื่องส่วนตัวของใครคนใดก็ตาม มักมีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้อื่นเสมอ เฉพาะในกลุ่มชาวภูยกุ้ยบ้านลำโรงทานนั้นก็เช่นกันแนวปฏิบัติโดยทั่วไปเกี่ยวกับบุคคลพอรวบรวมสรุปได้ดังนี้

พิธีเกี่ยวกับการเกิด

การตั้งครรภ์หลังหนุ่มสาวแต่งงานกัน อยู่กินกันเป็นครอบครัวแล้วก็จะให้กำเนิดชีวิตใหม่ หญิงที่ตั้งครรภ์โดยมีพิธีแต่งงานที่ถูกต้องตามประเพณีจะเป็นที่ยอมรับของสังคม ถ้าหญิงใดตั้งครรภ์

ก่อนแต่งงานจะเป็นที่รังเกียจของสังคมชาวกูยอย่างยิ่ง ต้องทำพิธีไล่เสนียดจัญไรในทำนองประจານ
แต่่าแก่ทั้งสองฝ่ายจะให้ชายหญิงนั้นนั่งบนครกตำข้าว ชาวกูยเรียกว่า **ปะชกะบัล** (ผ่าครก) ทำ
พิธีสะเดาะเคราะห์รดน้ำมนต์ บัครงความเพื่อขับไล่ความไม่คือออกไป เมื่อผ่านพิธีกรรมนี้ทั้งสอง
ฝ่ายจึงยอมรับชายหญิงทั้งคู่ไว้เป็นลูกเขยลูกสะใภ้ต่อไป (สัมภาษณ์ นางเลา บุราคร ตุลาคม
2534)

ในช่วงระยะที่ตั้งครรภ์นี้ มีข้อห้ามซึ่งแสดงถึงความเชื่อบางประการที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิต
ข้อห้ามเหล่านี้ได้แก่

ห้ามนั่งขวางประตู เพราะเชื่อว่าจะทำให้คลอดลูกยาก

ห้ามออกมาดูจันทร์บูรพราคาหรือสุริยบูรพราคา เพราะเชื่อว่าลูกที่เกิดมาจะพิการไม่สมประกอบ

ห้ามนั่งตรงบันได เพราะจะทำให้คลอดลูกยาก

ข้อห้ามเหล่านี้เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่า มีเหตุผลที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิภาพของหญิงที่ตั้ง
ครรภ์เป็นหลัก ทั้งนี้เนื่องจากตำแหน่งประตูหรือบันไดที่บัญญัติห้ามนั่งไว้นั้นเป็นที่หลุกหล่านสมาชิก
ในครอบครัวต้องเดินผ่านบ่อย ๆ และเป็นทีแคบ ถ้าหญิงมีครรภ์นั่งตรงนั้นอาจเกิดกระทบกระแทก
จากผู้ผ่านไปผ่านมาได้ง่าย และอาจเป็นอันตรายแก่ตัวหญิงนั่นเองหรือทารกในครรภ์ หรือไม่กี่ทั้ง
หมดได้ จึงมีคำห้ามไว้เสียก่อนชั้นหนึ่ง

ส่วนการห้ามดูจันทร์บูรพราคาหรือสุริยบูรพราคานั้น น่าจะเกี่ยวกับเรื่องสวัสดิภาพเช่นกัน
เพราะปรากฏการณ์ธรรมชาติดังกล่าวเกิดขึ้นไม่บ่อยนัก และในสังคมยุคก่อนไม่ทราบล่วงหน้าว่ามีผู้
บอกกล่าว เมื่อพบเห็นเหตุการณ์ก็มักจะวิ่งลงไปจากบ้าน รีบออกไปดูนอกชายคาเพื่อดูให้ถนัดการ
วิ่งออกไปนั้นอาจหกล้ม หรือตกบันได หรือไม่ก็อาจถูกผู้อื่นชนเอาได้นอกจากนี้ยังอาจเป็นอันตราย
ต่อสุขภาพจิตอันเนื่องด้วยความเชื่อเกี่ยวกับจันทร์บูรพราคา และสุริยบูรพราคา ที่มีอยู่ในท้องถิ่นเช่นกัน
จึงมีข้อห้ามดังกล่าว

การคลอดลูกชาวกูยบ้านลำโรงหามมีการปฏิบัติสืบทอดต่อ ๆ กันมาจนถือเป็นประเพณี
เกี่ยวกับชีวิตอย่างหนึ่ง พิธีกรรมที่กระทำในระหว่างการคลอดลูกนั้นเชื่อกันว่าจะ เป็นพิธีที่ทำให้เด็ก
ที่คลอดจากครรภ์มารดาไม่เป็นอันตราย และมีความปลอดภัยจากการกระทำของสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่
เป็นตัวตน และอำนาจลึกลับที่ไม่ปรากฏตัวตน

เมื่อหญิงมีครรภ์ครบกำหนดคลอดและเริ่มเจ็บท้องคลอด จะมีหญิงผู้มีประสบการณ์เป็นผู้
ช่วยทำคลอด หญิงที่ช่วยทำคลอดนี้เรียกว่า **เมะตะม็อบ** (หมอดำแย) สถานที่คลอดมักจัดไว้มืดซิด
ส่วนใหญ่มักใช้ในตัวเรือน ห้ามผู้ชายเข้าไปเกี่ยวข้อง เมื่อคลอดแล้ว **เมะตะม็อบ** จะผูกสายรก

ภาพที่ 8 : แห เครื่องป้องกันวิญญานร้ายติดไว้ที่ประตูห้อง
ของผู้หญิงที่คลอดลูกใหม่

ด้วยด้ายสีดำห่างจากสะดือประมาณ 2-3 นิ้ว เอาสายรกวางบนก้อนถ่าน แล้วใช้ฟิวไม้ไฟหรือหอย
กาบที่ลับจนคมกริบ เชือดสายรกาให้ขาดจากกัน (ปัจจุบันจะพบเห็นการคลอดลูกในลักษณะดังกล่าวกับ
ครอบครัวที่มีฐานะยากจนที่ไม่สามารถไปรับบริการทางการแพทย์สมัยใหม่ได้) หลังจากนั้นจะอาบน้ำ
น้ำให้เด็กและแม่ เมื่ออาบน้ำเสร็จแล้วก็นำเด็กไปวางบน เกรียง หรือ กระด้ง ซึ่งมีผ้าอ้อม
และใบกล้วยวางรองอยู่ด้านล่าง ส่วนแม่ก็แยกให้ไป "อยู่ไฟ" โดยจัดให้นอนบนแคร่สูง ตั้งคร่อม
บนกองไฟ พื้นแคร่จะสูงจากกองไฟ 0.50-1 เมตร หรือก่อไฟไว้ข้างที่นอนอยู่ไฟ

ส่วน "รก" เชื่อกันว่าเป็นเครื่องแต่งตัว (เครื่องทรง) เดิมของเจ้าตัวที่แต่ง (ทรง)
มาตั้งแต่ตั้งเดิมาก่อนจะมาเกิด และมีความผูกพันกับเจ้าตัวในช่วงแรกเกิด (คลอด) อยู่มาก เชื่อกัน

ว่าเป็นสิ่งที่จะนำอันตรายมาสู่แม่และเด็ก ดังนั้นจึงนิยมฝังไว้ใต้บันไดชั้นบ้าน และก่อไฟไว้ปากหลุม ส่วนเสียมที่ใช้ขุดหลุมจะต้องนำไปเก็บรักษาไว้อย่างดี หรือนำไปซ่อนไม่นำมาใช้งานอื่นอีก จนกว่าจะครบกำหนดการอยู่ไฟ ถ้าไม่ทำเช่นนั้นเชื่อว่าอาจทำให้เด็กที่เกิดมานั้นได้รับอันตราย เจ็บป่วย หรือมีเหตุทำให้พิการ หรือถึงแก่ชีวิตได้

การฝังรกไว้ใต้บันไดและก่อไฟทับปากหลุมนั้นเชื่อกันว่า เพื่อป้องกัน อีต๋นอะ (ผีบอบ) ซึ่งเกิดจากคนที่เรียนคาถาอาคม หรือมีคุณไสยมากกระทำใด ๆ กับรก ซึ่งจะกระทบกระเทือนถึงสวัสดิภาพของเด็กและแม่ของเด็ก ชาวภูยกบ้านลำปางทาบเชื่อว่าบันไดเป็นสิ่งอาถรรพณ์ที่จะทำให้คาถาอาคม ตลอดจนเครื่องรางของขลังใด ๆ ที่ลอดผ่านเสียมจึงถือเป็นสิ่งที่จะต้องป้องกันอันตรายดังกล่าว

เมื่อการอยู่ไฟครบกำหนด ญาติพี่น้อง ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องกับชีวิตาหมก็จะทำพิธียกครูหมอดำแย พิธีนี้ชาวภูยกเรียกว่า อาเพลิงตะมือบ หรือบางทีเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กะชะกอน เป็นพิธีที่จัดทำขึ้นเพื่อแสดงความขอบคุณต่อหมอดำแย ที่ช่วยย้ให้การคลอดและการอยู่ไฟเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ปลอดภัยทั้งแม่และทารก

การประกอบพิธีนี้ผู้ประกอบพิธีจะนำเอาหม้อหุงข้าว หวด และหม้อหนึ่งข้าว กรวยที่เย็บจากใบกล้วย เสียบดอกไม้งานกรวย และเงินจำนวน 6 บาท มาเป็นเครื่องยกครู (ปัจจุบันอาจจะมีเงินสมนาคุณสำหรับหมอดำแยอีกต่างหากก็ได้ ไม่จำกัดว่าเท่าไร) ญาติของเด็กจะช่วยกันปอยเคี้ยะ (อาบน้ำ) ทาขมิ้น ประแป้ง หวีผมให้เมะตะมือบ และกล่าวคำขอขมา ในระหว่างนี้เมะตะมือบก็จะผูกข้อมือให้แม่และเด็ก พร้อมกับอวยชัยให้พรแก่เด็กด้วย

หลังจากพิธีถ้าหากเมะตะมือบ เห็นว่าแม่และเด็กยังไม่สมบูรณ์แข็งแรง ก็อาจจะให้อยู่ไฟต่อไปอีก ถ้าเห็นว่าทั้งสองคนแข็งแรงดี มีความสมบูรณ์แล้ว ก็ให้เลิกการอยู่ไฟไปเลย หลังจากเลิกการอยู่ไฟแล้ว ญาติผู้ใหญ่ก็จะบอกกล่าวอะจื้อฮี้ โดยมีหมากพลู หรือกรวยใบตองที่จัดมาขึ้นพิธีนี้ ถือว่าเป็น "ครูกำเนิด" เป็นสิ่งมงคลที่จะคุ้มครอง รักษา ดูแล และบันดาลโชคให้กับเจ้าของตลอดไป และจะต้องนำไปเก็บรักษาไว้ที่บ้านของพ่อแม่ตลอดไปเช่นกัน ปัจจุบันแม้ว่าวิทยาการทางการแพทย์จะเจริญก้าวหน้าเพียงไรและแม้ว่าในตัวอ้าเกอจะมีโรงพยาบาลแล้วก็ตาม แต่ชาวภูยกบางส่วนที่มีฐานะยากจนอยู่ก็ยังคงยึดถือปฏิบัติเกี่ยวกับการคลอดลูกดังกล่าวอยู่ ส่วนพิธีกรรมก็ยังคงมีให้เห็นอยู่เช่นกัน หลังจากอยู่ไฟครบเดือนแล้ว ส่วนรายอื่น ๆ ที่พอจะมีฐานะทางการเงินบ้างก็จะไปคลอดที่โรงพยาบาลเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็ยังกลับมาอยู่ไฟที่บ้านตามที่เคยปฏิบัติกันมา เมื่อครบเดือนก็จะมีพิธี กะชะกอน แจก เช่นที่ เคยปฏิบัติมา เพียงแต่ไม่มีหมอดำแย เข้ามาเกี่ยวข้องเท่านั้นเอง

ภาพที่ 9 : การอยู่ไฟหลังคลอด

พิธีแต่งงาน

การแต่งงาน หมายถึง การตกลงยินยอมอยู่ร่วมกันของชายหญิง เป็นสามีภรรยา กันเป็นพิธีกรรมที่หลายชนชาติกำหนดให้มีขึ้นในกลุ่มของพวกเขา เพื่อเป็นการประกาศให้สังคมรับรู้ในสภาพของตนเอง

ชาวภูยกบ้านลำโรงทาบมีประเพณีแต่งงานที่ปฏิบัติสืบทอดมาตั้งแต่โบราณกาลเช่นกัน แม้ว่าในปัจจุบันประเพณีบางอย่างไม่มีความจำเป็น และอาจต้องปรับเข้าหาความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม แต่ยังมีบางอย่างที่ยังคงแสดงถึงลักษณะเฉพาะของกลุ่มชนชาติอยู่

ประเพณีในเรื่องความรักและการแต่งงานของชาวภูยกนั้น ความสัมพันธ์ในเรื่องความรักของหนุ่มสาวชาวภูยกก็เหมือนกับหนุ่มสาวทั่วไป การพบปะทั่วไประหว่างหนุ่มสาวนั้นทางพ่อแม่ของฝ่ายหญิงจะไม่เอาใจใส่และยุ่งเกี่ยวกับหากว่าลูกสาวจะรักใคร่ชอบพอใคร ลูกสาวจะบอกพ่อแม่ ซึ่งจะคอยสอบถามอยู่เสมอ

ภาพที่ 10 : พิธีแต่งงานของชาวกูย

การสู่ขอจะมีขึ้นเมื่อลูกสาวบอกพ่อแม่ของตนว่ารักใคร่ชอบพอกับชายใด พ่อแม่จะไปติดต่อหา นายใจ (เผ่าแก่) ซึ่งจะต้องเป็นผู้ชายสองคนที่มีครอบครัวแล้ว และมีความสุขทางครอบครัวดี (ชายสองคนที่กล่าวนี้มักเป็นหน้าหรือญาติในสายตระกูลเดียวกัน) ให้ช่วยติดต่อกับชายหนุ่มที่มาชอบพอรักใคร่กับลูกสาวของตน การติดต่อนี้เรียกว่า กะโบนโค หมายถึง ตามหาว่า เป็นความหมายเชิงอุปมาเพราะว่า เมื่อชายแต่งงานแล้วจะต้องมาอยู่และช่วยทำงานในบ้านของหญิงสาว

นายใจ หรือเผ่าแก่ก็จะทำหน้าที่ของตน โดยจุดได้ไปที่บ้านของฝ่ายชาย เมื่อไปถึงเชิงบันไดบ้าน ก็จะตะโกนถามคนในบ้านว่า เผอะโคเจา นาแนเถ แปลว่า "เห็นวัวมาทางนี้ไหม" ทางบ้านฝ่ายชายก็จะตอบว่า ปุเผอะเอือะ (ไม่เห็น) ฝ่าย นายใจ ที่ตามมาก็รู้ว่าบ้านนั้นแน่ ก็จะขึ้นไปบนบ้าน ทักทายกับคนเฒ่าคนแก่ในบ้านด้วยถ้อยคำไพเราะเป็นกลอนคล้องจอง เรียกว่า อือญาบาล เปรียบได้กับคำผญาของกลุ่มชาวลาว

ต่อจากนั้น นายใจ ก็จะบอกความต้องการของตน ถ้ามถึงความในใจชายหนุ่มที่มีต่อหญิงสาวนั้นว่า รักจริงหรือเล่น จะอย่างไรก็ตามถ้าหากฝ่ายชายไม่ยอมรับ ฝ่ายชายก็จะต้องมีการเสี้ยมฝึกันตามประเพณี กรณีดังกล่าวถือว่าจะต้องปฏิบัติตามแม้ฝ่ายชายจะไม่ได้ล่วงเกินฝ่ายหญิงก็

ตาม ปัจจุบันประเพณีดังกล่าวไม่มีในชุมชนชาวภูยกุ้ยบ้านลำโรงทาบแล้วแต่ยังพบเห็นอยู่ในชุมชนชาวภูยกุ้ยบ้านโนนลี่ บ้านอารารี่ ในเขตอำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์

เมื่อตกลงจะแต่งงานกัน ญาติผู้ใหญ่ก็จะไปขอฤกษ์ยามจากอาจารย์ (มักเป็นหมอธรรมหรือหมอดู ปัจจุบันหลวงพ่ที่วัดจะเป็นผู้กำหนดให้) เมื่อถึงวันที่กำหนด ฝ่ายชายก็จะจัดขบวนแห่จากบ้านของตนไปบ้านฝ่ายหญิง เจ้าบ่าวกางร่มเดินอยู่หน้าขบวน ส่วนผู้เข้าร่วมขบวนจะช่วยกันขนทรัพย์สินสมบัติฝ่ายชายที่พ่อแม่แบ่งปันให้ไปด้วย

เมื่อขบวนมาถึงบ้านเจ้าสาว เจ้าบ่าวก็ต้องไปนั่งที่ปะรำที่ทางฝ่ายเจ้าสาวทำไว้ต้อนรับที่เชิงบันไดบ้าน เมื่อเรียบริ้วแล้ว "นายใจ" ก็จะเริ่มเจรจาเรื่องสินสอดที่ได้ตกลงกันไว้แล้ว มาตกลงกันใหม่ว่าจะมอบให้ในวันนี้เท่าไร และเป็นหนี้ค้ำไว้อีกเท่าไรหนี้ที่ค้ำไว้ เรียกว่า แคนเคาะแค้นนาง เป็นเงินที่ไม่ต้องให้อีก แต่ถ้ามีการหย่าร้างกันโดยฝ่ายชายเป็นผู้ขอหย่า ฝ่ายชายจะต้องใช้หนี้ที่ค้ำอยู่จนครบ แต่ถ้าฝ่ายหญิงเป็นผู้ขอหย่า ฝ่ายหญิงก็ต้องคืนส่วนที่ได้รับไว้แล้ว ให้แก่ฝ่ายชายทั้งหมดเช่นกัน

ภาพที่ 11 : เครื่องไหว้ที่ฝ่ายเจ้าสาวเตรียมไว้

คืนตกลงในเรื่องสินสอดเป็นที่เสร็จเรียบร้อยแล้ว พ่อแม่เจ้าสาวก็จะเรียกเจ้าสาวลงมาจากบ้าน มานั่งคู่กันกับเจ้าบ่าว หันหน้าเข้าหา ชั้นโอม (ชั้นนายศรี) โดยมีครูบา (พราหมณ์) มาสวดทำวัตร ภาษาที่ใช้ในการสวดจะใช้ภาษาลาว เมื่อเสร็จแล้วจะใช้ภาษาขวยเป็นการให้ศีลให้พรแก่คู่สมรส

เสร็จพิธีสู่ขวัญแล้วเจ้าบ่าวก็ต้องขอขมาต่อจื๋ยเเพาะ (พ่อตา) ยีเเพาะ (แม่ยาย) เจ้าสาวด้วยการนำเอาของมีค่า ทอง เงิน ผูกข้อมือพ่อตา แม่ยาย และญาติพี่น้องให้ครบทุกคน คนที่ถูกเจ้าบ่าวผูกก็จะผูกข้อมือคืนให้เจ้าบ่าวตอบ พร้อมกับมอบของมีค่า เงิน ทอง ของงาช้าง วัวควาย รวมทั้งของที่เจ้าบ่าวมอบให้แต่แรกก็ต้องคืนให้แก่เจ้าบ่าวด้วย ผู้ที่ไม่มาก็ต้องให้ผู้อื่นมาผูกข้อมือแทน ผู้ที่ไม่มีเงินทองหรือของติดตัวมากก็ต้องติดค้างเอาไว้ก่อน (กรณีวัว ควาย นั้น จะเป็นการมอบด้วยวาจาเพื่อประกาศให้คนอื่นรับรู้และเป็นพยาน)

เมื่อผูกข้อมือเรียบร้อยแล้วพ่อตาแม่ยายก็จะขึ้นไปรอนบ้าน นายใจ ก็จะประกาศแก่หญิงสาวอื่น ๆ ว่า เป็นภาษาขวยในทำนองว่า "ชายคนนี้เป็นข้าใครก็ให้มาเอาคืนไป" คำประกาศจะพูด 3 ครั้งเมื่อรอลูกครู่แล้วถ้าไม่มีหญิงใดแสดงตัวเป็นภรรยา เจ้าสาวก็จะใช้หัวแม่มือขวาเกี่ยวหัวแม่มือขวาของเจ้าบ่าวขึ้นเรือนหอ เป็นอันเสร็จพิธี

จากการสอบถามข้อมูลภาคสนามในช่วงทำการศึกษา นั้นพบว่า การแต่งงานของชาวขวยเปลี่ยนแปลงไปมาก เช่น ที่บ้านลำโรงทาบจะทำพิธีคล้ายกลุ่มลาว คือ มีคนประกอบพิธีใช้ภาษาพูดแบบลาว (อีสาน) สวดด้วยภาษาลาว และมีการผูกแขนเช่นกัน ส่วนทางอำเภอจอมพระจะมีการเรียกหมูจากฝ่ายชายซึ่งจะต้องจัดส่งให้ฝ่ายหญิง เพื่อฆ่าทำลาบเลี้ยงก่อนวันแต่งงาน 1 วัน เนื่องจากอาหารที่ใช้เลี้ยงกันนี้ทำเป็น "ลาบเลือด" จึงมักพูดกันเสมอเมื่อไปงานแต่งงานว่า "ไปกินลาบเลือด" ซึ่งมีความหมายตรงกับคำว่า "ไปในงานแต่งงาน" เหมือนกับกลุ่มชาวเขมรที่พูดว่า "ไปกินหมู" นั่นเอง

การแต่งงานของชาวขวยบ้านลำโรงทาบในช่วงระยะที่ศึกษา นี้ โดยทั่วไปพอสรุปได้ว่ามีลักษณะเฉพาะอยู่ส่วนหนึ่ง คือ

การพบปะของหนุ่มสาวชาวขวยบ้านลำโรงทาบ จะมีขึ้นตามโอกาสต่าง ๆ เช่น มีงานเทศกาลภายในหมู่บ้าน มีมหรสพจำพวกภาพยนตร์ ดนตรีลูกทุ่งออกไปแสดง งานสวนสนุก และอื่น ๆ งานหมู่บ้านหรือละแวกใกล้เคียง การพบปะของหนุ่มสาวจะมีขึ้นในตอนกลางคืน ในช่วงที่ว่างจากภารกิจประจำวันที่ท้องนาแล้ว ตอนหัวค่ำหรือคืนเดือนหงายสาวชาวขวยจะทอไหม กรอไหมในบริเวณลานบ้านของตน ส่วนชายหนุ่มทั้งหลายก็จะจับกลุ่มเดินพูดคุยกันไปตามถนนสายต่าง ๆ ภาย

ในหมู่บ้าน บางทีจะมีขลุ่ยหรือแคนหรือก็ด่าบรบรรเลงไปด้วย เมื่อพบหญิงที่ตนหมายปองทำงานอยู่ ก็แหวะเข้าไปทักทาย พูดคุย และอาจช่วยทำงานไปด้วยเพื่อความโดยทั่วไปจะเริ่มจากการไต่ถามทุกข์สุข การทำมาหากิน และเรื่องทั่วไป เพื่อสร้างความคุ้นเคยในการพบปะครั้งต่อไป ถ้าหนุ่มสาวคู่ใดใจตรงกันก็อาจแยกพูดคุยเกี่ยวกับวารสารี่เป็นคู่ ๆ บางครั้งอาจอยู่ถึงตี 1 ตี 2 เป็นการทดสอบน้ำใจและความคิดเห็น ตลอดจนทรรศนะต่าง ๆ เพื่อความเข้าใจกัน อย่างไรก็ตาม พฤติกรรมเช่นนี้จะมีการล่องละเมียดประเพณีหรือการล่องเกินฝ่ายหญิงเกิดขึ้นน้อยมาก อีกทั้งปัจจุบันไฟฟ้ามีเกือบทุกหลังคาเรือนยิ่งทำให้หญิงสาวต้องระวังตัวมากยิ่งขึ้น

ในห้องที่อำเภอสำราญทาบนั้น ฝ่ายชายจะเป็นฝ่ายแสดงออกและบอกเพื่อนสนิทของฝ่ายหญิงให้เป็นสื่อช่วยพูดคุยก่อน เมื่อฝ่ายหญิงแสดงที่ทำไม่รังเกียจแล้วจะนัดแนะให้เข้าไปขึ้นบ้านในตอนกลางคืนช่วงที่หญิงหมดภารกิจประจำวันแล้ว ฝ่ายพ่อสื่อหรือเพื่อนฝ่ายหญิงจะพาชายหนุ่มขึ้นบ้าน ฝ่ายหญิงสาวจะออกมาต้อนรับทักทาย หวานซึ้งมาก บุหรี่ น้ำท่า มาต้อนรับหลังจากนั้นเพื่อนก็จะปลีกตัวลงจากบ้าน ปลอ่ยให้ทั้งคู่พูดคุยกันตามอัธยาศัย จนพอสมควรฝ่ายชายก็จะขอตัวกลับบ้าน การพบปะเช่นนี้จะใช้เวลาไม่น้อยเพียงนัดขึ้นอยู่กับทั้งสองจะมีความไว้นใจเชื่อใจกันมากน้อยเพียงใด เมื่อมีความสนิทสนมคุ้นเคยกันมากขึ้นฝ่ายชายจะไปช่วยฝ่ายหญิงทำงาน ไปเกี่ยวงานต่าง ๆ ด้วยกัน จนกระทั่งรู้จักนิสัยใจคออันแท้จริงแล้ว ฝ่ายชายจึงจะพูดถึงการที่จะให้พ่อแม่และเผ่าแก่มาสู่ขอในที่สุด

พ่อแม่ของฝ่ายชายจะให้ผู้อาวุโสซึ่งเป็นที่เคารพนับถือ เป็นผู้มีหลักฐานมั่นคง มีความสุขงานชีวิตสมรส และเชื่อถือได้เป็นผู้ไปเจรจาทาบถาม คนที่ทำหน้าที่สู่ขอทาบถามเรียกว่า นายใจ หรือบางแห่งออกเสียงเป็น นายเจย การสู่ขอทาบถามเรียกว่า จีเจ๊าะ ถ้าหากพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงไม่ชอบฝ่ายชายก็มักจะเรียกร้องคำสั่งสินสอดหรือ เซนไซ สูง ๆ เพื่อกีดกันหรือเป็นโอกาสให้ฝ่ายชายได้เจรจาต่อรอง

เมื่อฝ่ายชายตกลงจะแต่งงานด้วยแล้วก็กำหนดเอาสินสอดตามประเพณี สินสอด หรือ เซนไซ ได้แก่ ทองคำ หมู ขนมห เหล้า ไก่ ปลา ผักสะเดา ยอดหวายและอื่น ๆ ส่วนจะมากน้อยเพียงนั้นแล้วแต่จะตกลงกัน ถ้าหากทางฝ่ายเจ้าบ่าวเห็นว่ามากเกินไปก็อาจเจรจาต่อรองได้อีก

เมื่อตกลงกันเรียบร้อยแล้วก็หาฤกษ์ กำหนดวันหมั้นและวันแต่งงานต่อไป ผู้กำหนดฤกษ์มักจะเป็น "อาจารย์" ซึ่งเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้านนั่นเอง

การแต่งงานของชาวภูยกำหนดในเดือนที่เป็นเลขคู่ เช่น เดือน 4, เดือน 6, เดือน 8, เดือน 12, เดือนนี้ ที่นิยมมากที่สุดคือเดือน 4 และเดือน 6 ส่วนเดือน 10 นั้นถือว่าเป็นระยะ

เข้าพรรษา ไม่นิยมจัดงานแต่งงาน การจัดงานจะจัด 2 วันติดต่อกันไปเลย วันแรกเรียกว่า จัยโรม (วันรวม) วันที่ 2 เรียกว่า จัยซัด (วันแต่ง)

จัยโรม (วันรวม)

วันแรกของการแต่งงานของชาวกูย เรียกว่า จัยอิมผ้าฮับมมลู แปลว่า "วันไหว้ห่อพลู" การหมั้นนี้ถือเป็นการบอกกล่าวบรรพบุรุษ เมื่อถึงวันกำหนด คู่ก่ฝ่ายชายที่เรียกว่า เทนียกมะฮา หรือ เทนียกนะฮา จะนำขันหมากซึ่งมีหมาก พลู ขนمْ กล้วย เหล้า ไปที่บ้านฝ่ายหญิงเมื่อขบวนฝ่ายชายไปถึง ฝ่ายหญิงจะเอาห่อพลู หมาก ยาเส้น เครื่องกินหมากที่เตรียมจัดไว้อย่างประณีตไปไหว้ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชาย ในกรณีที่ทำไม่ได้เต็มตามจำนวนก็จะกำหนดให้นำมาจนครบจำนวนที่ตกลงกันไว้ในวันแต่งงาน นอกจากนี้ญาติผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายอาจตกลงในรายละเอียดอื่นในการจัดการแต่งงานเพิ่มเติมอีกก็ได้

ภาพที่ 12 : เครื่องเซ่นผีในงานแต่งงาน

ในเช้ามีดของวันรวม จะมีตัวแทนฝ่ายเจ้าบ่าว เทนียกมะฮา (ซึ่งคัดเลือกจากคนที่แต่งงานแล้วอยู่กับคู่สามีภรรยาที่มั่นคง สมบูรณ์ มีชีวิตที่ราบรื่น) นำเอาหม้อที่ฆ่าเสร็จแล้วชุดขนให้หมด ฝ่ายเอาเครื่องในล้างให้เรียบร้อย พร้อมทั้งเครื่องปรุงประกอบอาหาร เช่น เกลือ พริก

ซึ่ง ข้า ตะไคร้ เป็นต้น เพื่อส่งมอบสิ่งของดังกล่าวให้กับฝ่ายหญิงแล้ว เทียมกะฮ่าจะนำเจ้าสาวลงไปปะรำพิธีซึ่งตั้งอยู่บริเวณลานบ้านของเจ้าสาว เทียมกะฮ่า จะทำพิธีที่เรียกว่า กะหมะ คือ เอาแหวนหรือสร้อยคอ หรือเครื่องประดับอื่นที่เตรียมมาสวมให้เจ้าสาว เมื่อกะหมะ เสร็จแล้วจะทำพิธีเข้าะฮกะโมล (ขึ้นผีบรรพบุรุษ) ของฝ่ายเจ้าสาวเองซึ่งผีบรรพบุรุษหรือยะจือฮุดงั้นจะอยู่ที่บ้านเจ้าโคตรหรือโคตราหน้าสายตระกูล

การขึ้นผีบรรพบุรุษเป็นการบอกกล่าวให้ทราบว่า วันนี้เป็นวันแต่งงานของลูกหลานขอเชิญวิญญาณของบรรพบุรุษทั้งหลายในโคตรตระกูลมารับอาหาร เครื่องเช่นต่าง ๆ ที่จัดเตรียมไว้ และขอความคุ้มครองปกป้องรักษาให้ทั้งคู่อยู่เย็นเป็นสุขด้วย ฝ่ายชายให้ทุก 1 ที่ ผ้าไหม 1 ผืน ไข่เบ็ด 2 ฟอง เป็นเครื่องไหว้พ่อแม่ฝ่ายหญิง เพื่อขอขึ้นผีและสังกัดโคตรตระกูลด้วย เป็นเสร็จพิธีภาคเช้าในตอนบ่ายฝ่ายชายนำหมูไปส่งที่บ้านฝ่ายหญิงอีก ครั้งนี้จะมีคนสมมติเป็นม้า เรียกว่า อาแะฮะ ไปด้วย เครื่องประกอบพิธีช่วงนี้ที่ต้องจัด มีหัวหมู 1 หัว ผลไม้หรือของหวาน 3 ภาค เมื่อขบวนไปถึงบ้านเจ้าสาว ฝ่ายเจ้าสาวจะพยายามเรียกร้องขอค่าผ่านประตูเมื่อเป็นที่พอใจของฝ่ายเจ้าสาวขบวนเจ้าบ่าวจึงจะผ่านเข้าไปได้ เมื่อส่งมอบเครื่องประกอบพิธีให้กับฝ่ายหญิงแล้วเจ้าบ่าวจะเชิญเจ้าสาวไปที่บ้านของตน เพื่อประกอบพิธีขอขมาบรรพบุรุษฝ่ายชายอีกครั้งหนึ่งในตอนเย็น หลังจากนั้นแล้วเป็นเสร็จพิธีวันรวม หรือ จัยว๋ม

จัยซัด (วันแต่ง)

วันที่สองของการแต่งงาน เรียกว่า "วันแต่ง" หรือ จัยซัด ตัวแทนฝ่ายเจ้าบ่าวหรือเทียมกะฮ่า จะพาขบวนเจ้าบ่าวไปที่บ้านเจ้าสาวในช่วงเช้า ขบวนประกอบด้วยญาติผู้ใหญ่ เพื่อนฝูง เด็กรับใช้ชาย-หญิง อย่างละ 1 คน เรียกว่าอาแะฮะจิงกรอง นำขบวน บางครั้งมีดนตรีที่พอหาได้ เช่น แคน ฉาบ ฉิ่ง พิณ บรรเลง ประกอบความครึกครื้นของขบวนด้วย เมื่อไปถึงปะรำพิธีหน้าบ้านเจ้าสาว เทียมกะฮ่า จะเชิญเจ้าสาวลงมาไหว้พ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชาย เจ้าสาวจะไหว้ด้วยเงิน 2 ตำลึง (2 สตางค์แดง) ส่วนเจ้าบ่าวจะไหว้พ่อแม่ฝ่ายหญิงด้วยเหล้า ไก่ และน้ำตาลบีก

หลังจากนั้นจะประกอบพิธีสู่ขวัญให้กับคู่บ่าวสาว ผู้ประกอบพิธีเรียกว่า "อาจารย์" เมื่อเสร็จพิธีแล้วมีการผูกข้อมือด้วยฝ่ายผสมขมั้น เริ่มจากอาจารย์เป็นผู้ผูกให้คู่บ่าวสาวก่อนแล้วคนอื่นๆ ก็ผูกตาม ญาติพี่น้องแต่ละฝ่ายจะผูกแขนซึ่งกันและกัน เมื่อเรียบร้อยแล้วเป็นอันเสร็จพิธีทางบ้านเจ้าสาว

ภาพที่ 13 : เหนียกมะฮากำลังป้อนอาหารแก่คู่บ่าวสาว

ต่อจากนั้นเจ้าบ่าวจะนำเจ้าสาวไปทำพิธีที่บ้านเจ้าบ่าวอีกครั้งหนึ่ง ก่อนจะขึ้นบ้านเจ้าบ่าวจะมีเด็ก 2 คน เรียกว่า กอนกะมุย ตักน้ำล้างเท้าให้เจ้าบ่าวและเจ้าสาวแล้วเจ้าบ่าวก็นำเจ้าสาวขึ้นบันไดไป เมื่อขึ้นไปถึงหัวบันไดบ้านแล้ว เจ้าสาวจะต้องล้วงเอาห่อเงินที่ซ่อนอยู่ในหมอน้ำอู่บนหัวกะโศกก่อนจึงก้าวขึ้นโบนบ้าน หลังจากนั้นคนเฒ่าคนแก่ก็จะคว่ำหมอน้ำอู่บนนั้นเสีย ฝ่ายเจ้าสาวจะประกอบพิธีเข้าะฮุดง (เช่นผีเรือน) และขอขมาญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชาย เครื่องประกอบพิธีขอขมาญาติผู้ใหญ่ประกอบไปด้วยพูก หมอน ผ้าไหม ผ้านุ่ง ซึ่งจัดเตรียมมาแล้ว เมื่อไหว้ญาติฝ่ายชายเรียบร้อยแล้ว ญาติฝ่ายชายจะจัดข้าวปลาอาหารออกมาต้อนรับพร้อมกัน แล้วฝ่ายเจ้าสาวก็กลับบ้าน ในกรณีที่บ้านเจ้าบ่าวเป็นบ้านเจ้าโคตรหรือเป็นที่อยู่ของผีบรรพบุรุษหรือยะจือ เจ้าสาวจะต้องไปขึ้นบ้านของญาติของเจ้าบ่าวที่อยู่ในละแวกใกล้เคียงกันก่อนจนกว่าจะจัดพิธีนชณะจือ (เช่นผีบรรพบุรุษ) ก่อน ซึ่งจะมีการจัดพิธีขึ้นอีกครั้งหนึ่งในภายหลัง

พอตกตอนค่ำ ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชายก็จะพาเจ้าบ่าวไปส่งที่บ้านเจ้าสาว พ่อแม่ฝ่ายชายจะมอบเครื่องใช้ที่จำเป็นต่าง ๆ เช่น กระบุง ตะกร้า ไม้คาน ครุ จาน ช้อน ชันหมาก มีด ขวาน กระดิ่ง เสื่อ หมอน พูก ให้กับครอบครัวใหม่เพื่อเริ่มต้นชีวิตใหม่ต่อไป

ในกรณีที่มีการส่งตัวเจ้าบ่าวไปพร้อมกับขบวนเจ้าสาวในช่วงที่เดินทางกลับนี้เจ้าบ่าวก็จะบอกญาติพี่น้อง ญาติพี่น้องจะอวยชัยให้พรและอบรมสังฆสน แะนำข้อควรปฏิบัติต่าง ๆ แก้วจะพาไปส่งเช่นกัน เมื่อกลับไปถึงบ้านเจ้าสาวแล้ว คู่บ่าวสาวสมนาคุณแก่พ่อครัวที่ช่วยทำอาหาร แล้วทำพิธีไว้พระแม่ธรณี พระเพลิง และไหว้แม่เตา (สัมภษณ์ นางทอง สาลี เมษายน 2534) สิ่งของที่นำไปไหว้มีรูป 3 ดอก เทียน 1 คู่ ดอกไม้ หมาก พลุ ขนม ข้าวต้ม ไก่ต้ม 1 ตัว แกง 1 ถ้วย ข้าว หน่อไม้ เหล้า 1 ขวด เงินอีกจำนวนหนึ่งเมื่อไปถึงห้องครัวก็ทำพิธีขอขมาแม่พระธรณี พระเพลิง แม่เตา และพื้นดินแล้วเทเหล้าลงไปที่เตาไฟและพื้นดิน หลังจากนั้นจึงเอาน้ำมาดับไฟในเตา แล้วทางเจ้าภาพจะยกพานขึ้นเหนือหัวกล่าวคำขอบคุณและขอตอบแทนพ่อครัว พ่อครัวรับพานและเงินที่อยู่ในพานนั้นแล้วเป็นเสร็จพิธี

ถ้าหากจะมีการเลี้ยงเพิ่มเติมตามประเพณีสมัยใหม่ ก็มักจะจัดในช่วงเย็นของวันนี้ ส่วนใหญ่ก็เลี้ยงแสดงความยินดีในกลุ่มเพื่อน ๆ เจ้าบ่าวและเจ้าสาว เจ้าบ่าวจะต้องนอนค้างที่บ้าน เจ้าสาวติดต่อกันอย่างน้อย 3 คืน ก่อนจึงจะโบนอนค้างคืนที่อื่นได้

พิธีขึ้นบ้านใหม่

การสร้างบ้านใหม่และการขึ้นบ้านใหม่เป็นประเพณีที่ชาวภูยบ้านลำโรงทาบ ยึดถือกันมาตั้งแต่โบราณกาล เนื่องจากครอบครัวใหม่ต้องการแยกออกไปอยู่ต่างหาก ทั้งนี้อาจเนื่องจากจำนวนสมาชิกที่เพิ่มขึ้น หรือสาเหตุอื่น ๆ เมื่อผู้ใหญ่วางแล้วก็จะกำหนดสถานที่ที่จะปลูกเรือนตลอดจนทิศทางของตัวเรือน (บ้าน)

การวางทิศทางของตัวเรือนของลูกดังกล่าวนี้ ถ้าหากสร้างขึ้นในบริเวณใกล้เคียงกับเรือนเดิมของพ่อแม่ ห้ามสร้างทางทิศใต้ของเรือนเดิมโดยเด็ดขาด แม้ปัจจุบันก็ยังถือเป็นข้อปฏิบัติอยู่

โดยปกติตัวเรือนจะหันหน้าไปทางทิศตะวันออกเป็นส่วนใหญ่ ส่วนที่ปลูกหันไปทางอื่นนั้นมีน้อยมาก ห้ามหันหน้าเรือนออกไปทางทิศตะวันตกโดยเด็ดขาด เพราะถือว่าเป็นทิศทางของภูตผีปีศาจ และวิญญาณ นอกจากนี้ยังไม่นิยมตั้งตัวเรือนขวางทางเดินด้วย

การลงเสาเอกถือเป็นสิ่งสำคัญมาก บ้านจะมั่นคงหรือเป็นอย่างไรนั้น เชื่อกันว่าขึ้นอยู่กับเสาเอกนี้ การตั้งเสาเอกจะกำหนดทิศทางให้สัมพันธ์กันกับวันที่ปลูกบ้าน ทิศทางอันเป็นมงคลนี้จะหมุนเวียนเปลี่ยนไปตามรอบสี่ทิศทาง และยังเกี่ยวข้องกับวันข้างขึ้น ข้างแรมตามจันทร์คติด้วย

ภาพที่ 14 : การปลูกบ้านของชาวกูย

เมื่อได้ทิศทางแล้ว ก็จะเริ่มขุดหลุมเพื่อฝังเสาเอก เมื่อขุดหลุมเตรียมไว้เรียบร้อยแล้ว จะนิมนต์พระมาสวด กงพลี (สวดถอน) เสร็จแล้วให้นำเครื่องเซ่นที่ใช้ประกอบพิธีไปฝังไว้ห่างจากที่พระสวดทางทิศใต้ 3 ก้าว เอาส้อมไม้ไผ่ครอบปิดบริเวณปากหลุมจนครบ 3 วัน ก่อนที่จะทำพิธีปลูกบ้านหรือยกเสาเอกก็จะจัดข้าวปลาอาหาร หมาก พลุ ไปเซ่นเยะจิวี (ผีบรรพบุรุษ) ที่อยู่บ้านเจ้าโคตรก่อนจึงจะมาทำพิธีปลูกเรือนได้ หากไม่เซ่นไหว้จะเป็นความผิดอย่างมหันต์

ในช่วงที่กำลังสร้างบ้านใหม่นี้ ถือว่าการสร้างบ้านเป็นหน้าที่ของผู้ชายโดยเฉพาะผู้หญิงห้ามเข้าไปในบริเวณหรือขึ้นไปบนบ้านที่กำลังสร้างอยู่โดยเด็ดขาด เพราะเชื่อกันว่าจะนำสิ่งที่ไม่เป็นมงคลมาสู่บ้านนั้น

เมื่อสร้างบ้านเสร็จเรียบร้อยแล้วจะมีพิธีขึ้นบ้านใหม่ เจ้าของบ้านจะเอาบันไดมาพาดขึ้นบ้านทางทิศตะวันตก และเชิญแขกขึ้นบ้าน เมื่อทุกคนขึ้นเรียบร้อยแล้วจะชักบันไดออกเสียแล้วเปลี่ยนไปไว้ทางทิศตะวันออก

การขึ้นบ้านใหม่นี้เจ้าของบ้านจะถือโอกาสทำบุญเลี้ยงพระด้วย ส่วนสิ่งของเครื่องใช้ในบ้านทั้งหมดจะจัดมาวางไว้ประกอบพิธีเพื่อเป็นสิริมงคล สิ่งอื่น ๆ ที่ใช้ประกอบพิธีได้แก่ กล้วย ข้าวต้ม ไข่ต้ม ไข่ต้ม เป็นต้น

พิธีศพ

ในสังคมชาวภูบ้านถ้าโรงทาบ เมื่อมีคนตายในบ้าน ลูกหลานจะบอกกล่าวคนข้างเคียง ญาติพี่น้อง และคนในหมู่บ้านมาช่วยกันจัดงานศพ เจ้าภาพจะไปตามลี้บเหว้อ หรือที่เรียกว่า **ชูดอฮิเย็ค** มาจัดการเกี่ยวกับศพร่วมกับลูกหลานของผู้ตาย

ชูดอฮิเย็ค จะให้ลูกของผู้ตายต้มน้ำอุ่นผสมขมิ้นมาอาบน้ำให้ศพ ในขณะที่อาบน้ำนั้นลูกที่อาบน้ำให้ก็จะพูดว่าฟังเป็นทำนองว่า พ่อ หรือแม่ ของตนยังไม่ตาย เพราะเมื่อวานนี้ยังพูดคุยกันอยู่ ตอนนั้นก็เชื่อว่ายังไม่ตาย แล้วจะถามศพว่า "ตายจริงหรือไม่ ถ้ายังไม่ตายให้ล้มตาขึ้น ถ้าตายจริง ๆ ให้หลับตา" แล้วรดน้ำให้ศพอีกครั้งหนึ่ง เมื่อเห็นว่าไม่ล้มตา **ชูดอฮิเย็ค** จะพูดว่า "อ้อ ตายจริง ๆ แล้ว รีบ ๆ อาบน้ำให้เถอะ"

หลังจากอาบน้ำเสร็จแล้วก็จะเปลี่ยนเสื้อผ้าให้ใหม่ ถ้าผู้ตายเป็นผู้ชายจะให้ลูกหรือญาติที่เป็นผู้ชายเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวให้ ถ้าผู้ตายเป็นผู้หญิงจะให้หญิงที่เป็นลูกหรือญาติเป็นผู้แต่งตัวให้ แล้วจัดศพนอนหงายหันศีรษะไปทางทิศตะวันตก ช่วงนี้เองเจ้าโคตรจะต้องจัดหมากพลู บุหรี่ เทียน 1 คู่ ไปบอกกล่าววาระจู้ฮือ ขอให้รับวิญญาณและดูแลผู้ตายในภพอื่นด้วยและโปรดอภิกรรมทุก อย่างแก่ผู้ตายด้วย

ญาติอีกส่วนหนึ่งจะช่วยกันจัดหาไม้กระดานมาต่อเป็นหีบศพ ถ้าหากหาไม้กระดานจากที่อื่นไม่ได้ก็ใช้ผากกระดานบ้านหรือกระดานปูพื้นจากเรือนหลังนั้นมาทำหีบศพ และจะจัดเครื่องใช้ สอยส่วนตัว เช่น กระเชอ ถ้วย ชาม หม้อ มุ้ง หมอน เสื้อผูก และเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายอื่น ๆ ให้ผู้ตายสำหรับใช้สอยในภพอื่นด้วย การจัดเครื่องใช้เหล่านี้เรียกว่า **ผล็องถ่า**

เมื่อต่อหีบศพ (โลง) เรียบร้อยแล้วก็ยกศพจากพื้นไปใส่โลง ก่อนยกศพ **ชูดอฮิเย็ค** จะจับมือศพรวมหมม เข้าหากันวางบนอกและมัดด้วยไหม แล้วพูดว่า "ขอให้ไปทางตรงเมื่อเดินทางไปไหน เห็นอะไร ของใครก็อย่าได้หยิบฉวย เพราะจะเป็นเวรเป็นกรรมไม่ได้ไปผูกไปเกิด" จากนั้นจะกำหนดให้ลูกชายเข้ายกทางด้านศีรษะ ลูกสาวยกทางด้านเท้า ช่วยกันประคองศพใส่หีบศพ จัดวางให้ศพนอนหงาย เอาใจไหมมัดมัดสอดรองไว้ใต้คางเพื่อมิให้ปากศพอ้า **ชูดอฮิเย็ค** และญาติบิดฝาหีบศพ

นอกจากนี้ยังจะต้องจัดเครื่องแต่งตัว เรียกว่า **ฮือเถีย** มีเสื้อ 1 ตัว กางเกง 1 ตัว (ผ้าถุง 1 ผืน) ผ้าขาว 1 ผืน วางไว้ทางทิศตะวันตก (ด้านศีรษะ) ของหีบศพด้วย

หลังจากนี้จะมีการประกอบพิธีทางพุทธศาสนาปะปนไป อาจมีการทำบุญเลี้ยงพระ และ สวดมนต์ บางท้องถิ่นจะจัดการศพให้เรียบร้อยทั้งหมดก่อนจึงทำพิธีส่งร่ายภายหลัง

การกำหนดวันจะเอาศพลงเรือหนึ่ง อาจารย์ผู้ทำพิธีกรรมจะเป็นผู้ดูว่า วันนี้ดีหรือไม่ เป็นวันมีกินคน หรือมีกินสัตว์ ถ้าตรงกับวันมีกินคนจะไม่เอาศพลงจากเรือ ถ้าตรงกับวันมีกินสัตว์ จึงจะเคลื่อนศพลงเรือได้

การเอาศพลงจากเรือของชาวกุยบ้านลำโรงทาบนั้น จะลงทางบันไดโดยใช้กานกล้วย หรือก้านกล้วยรองพาดขึ้นบันไดก่อน แล้วจึงเคลื่อนหีบศพ เมื่อศพผ่านไประยะหนึ่ง ก็รื้อเอากานกล้วย หรือกานกล้วยนั้นเก็บไปเผาด้วย

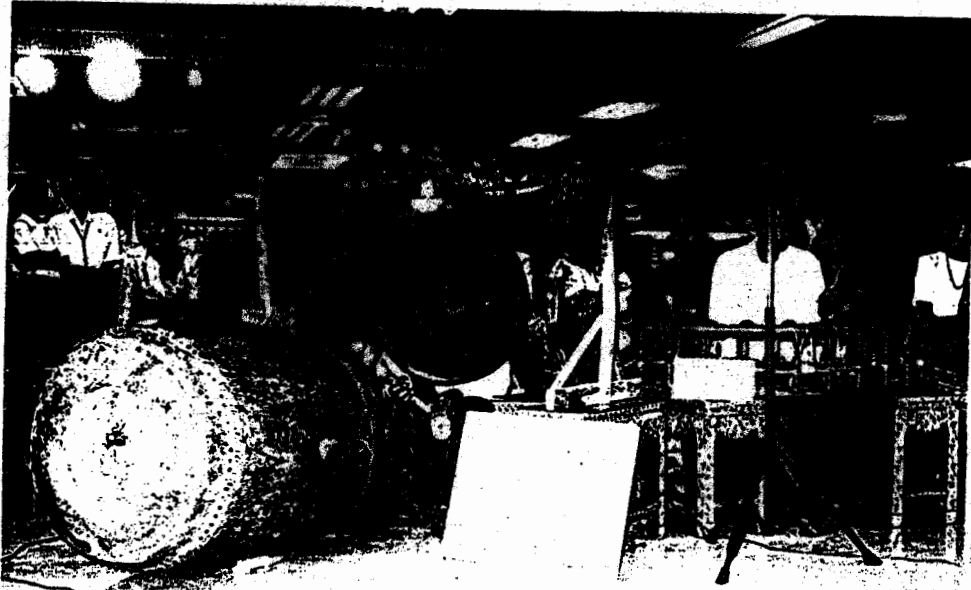
การเคลื่อนศพ ชูดือเขียด จะแบก ผีลองดำ นำหน้าศพไป เมื่อถึง อีโนลซ์ (ป่าช้า) แล้ว จะกำหนดสถานที่สำหรับฝัง ชูดือเขียด จะเป็นผู้เลือกสถานที่โดยการโยนไข่ไก่ดิบลงพื้นเป็นการเสี่ยงทาย ถ้าไข่ไก่ยังเป็นปกติไม่แตกเชื่อว่าคนตายไม่ยอมจะต้องย้ายที่ใหม่ และโยนไข่ไก่เสี่ยงทายดูอีกครั้งหนึ่ง ถ้าไข่ไก่แตก ๗ ที่ใด ก็จะยึดเอาที่นั้นเป็นที่ปลงศพ

ก่อนทำพิธีฝัง ชูดือเขียด จะทำพิธีรดน้ำศพอีกครั้งหนึ่ง แล้วถามเป็นทำนองว่า "ตายแล้วหรือยัง ถ้ายังไม่ตายให้กลับมาขึ้น ถ้าตายแล้วก็ให้หลับตาต่อไปให้สบาย" หลังจากนั้นก็จะทำพิธีฝังเก็บศพเอาไว้เพื่อรอการทำพิธีอีกครั้งหนึ่ง ชาวกุยมักจะเก็บศพเอาไว้ 1-2 ปี หลังจากนั้นจะขุดกระดูกขึ้นมาทำพิธีอีกครั้งหนึ่ง

ในบางท้องถิ่นถ้าผู้ตายเป็นคนที่มีฐานะดีจะจัดการศพ และเผาศพติดต่อกันไปเลย โดยเฉพาะกลุ่มชาวกุยที่อยู่ใกล้วัฒนธรรมเขมร กลางคืนจะมีดนตรีบรรเลงเพลงตุ้มมุง (คล้ายวงกาหลอทางภาคใต้) ด้วยฆ้องหุ่ยเป็นสัญญาณให้คนทราบ มีคนร้อง 1 คน ร้องพรรณนาด้วยถ้อยคำโบราณตามคัมภีร์เก่าที่มีมาแต่โบราณชาดกเป็นเสียงร้องโหยหวน รำพัน มีคนตีฆ้องกลองเป็นจังหวะตุ้มมุง ตามด้วยปี่จอนหรือปี่อ้อครั้งหนึ่งประมาณ 1 ชั่วโมง พักครึ่งชั่วโมง

ในสังคมชาวกุยบ้านลำโรงทาบ การปลงศพส่วนใหญ่นิยมฝังไว้ก่อนสักระยะหนึ่งจึงจะขุดขึ้นมาเผา ทั้งนี้เนื่องจากความยากจนไม่มีเงินทองที่จะมาจัดการศพและทำบุญ ญาติพี่น้องต้องใช้เวลาหาเงินทองเพื่อมาใช้จ่ายในกิจดังกล่าว

บางท้องถิ่นถือว่าศพที่จะเผาได้นั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีอายุ 20 ปีขึ้นไป ถ้าเป็นศพเด็กต้องฝังไว้ก่อน และนับอายุต่อไปให้ถึง 20 ปี ก่อนจึงจะขุดขึ้นมาเผาได้ มิเช่นนั้นจะทำให้คนที่ตายไปแล้วไม่สามารถไปเกิดใหม่ได้ (นางเลา บุราคร เป็นผู้นำให้ข้อมูล) เมื่อเผาศพเรียบร้อยแล้วจะกวาดขี้เถ้าทั้งหมดยกกองรวมกันทำเป็นรูปคนนอน เอาน้ำรดทิ้งไว้ จากนั้นจะเก็บกระดูก ถ้าหากเป็นศพไม่มีญาติก็จะทิ้งไว้เช่นนั้น เพราะเชื่อว่าอย่างน้อยก็อาจจะได้ไปผูกไปเกิดได้เป็นคนอีกครั้งหนึ่ง

ภาพที่ 15 : ภาพจำลองวงตุ้มมุง

ส่วนเครื่องมือต่าง ๆ ที่ใช้ในงานศพเช่น จอบ เสียม สิว มีดพร้า เลื่อย ขวาน ฯลฯ จะต้องนำมารวมกันเพื่อทำพิธีสะเดาะเคราะห์อีกครั้งหนึ่งก่อนจึงจะนำไปใช้งานตามปกติได้

ส่วนศพที่ตายผิดปกติ เช่น ตายโดยอุบัติเหตุ ตายโหง ฯลฯ นี้เมื่อฝังไว้ก่อน มิได้นำมาประกอบพิธีเช่นที่กล่าวมานี้แต่อย่างใด ถ้าหากจะขุดขึ้นมาเผาก็อาจทำได้ภายหลังจากเวลาที่ผ่านไประยะเวลาหนึ่งก่อนอย่างน้อย 3 ปี

พิธีกรรมในรอบปี

การที่คนเราอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม นอกจากจะมีการประพฤติปฏิบัติเกี่ยวกับชีวิตทั่ว ๆ ไปในลักษณะคล้ายคลึงกันแล้ว การดำรงชีวิต การทำมาหากิน การประกอบอาชีพ ก็มีความผูกพัน มีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก การกระทำที่เชื่อว่าจะเกิดผลสูงสุดเมื่อทุกคนทำเหมือน ๆ กัน ยังคงเป็นรากฐานที่จะทำให้คนมีความสามัคคีกัน ร่วมแรงร่วมใจกันประกอบ กิจกรรม การกำหนดกฎระเบียบของกลุ่มจึงเป็นพื้นฐานส่วนหนึ่งของพิธีกรรมของสังคมและหมู่คณะ

ชาวกูยบ้านลำโรงทาบมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ส่วนอาชีพอื่น ๆ เป็นรองลงไป คือ การล่าสัตว์ การหาของป่า การค้าขายเบ็ดเตล็ด การประกอบอาชีพจะผูกพันอยู่กับฤดูกาล สภาพดินฟ้าอากาศ พิธีกรรมทั้งหลายที่เป็นของหมู่คณะจึงผูกพันอยู่กับกาลเวลาในรอบปี ซึ่งสัมพันธ์กับการประกอบอาชีพ คือ การทำนา พิธีกรรมในรอบปีหนึ่ง ๆ โดยเฉพาะพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตร จะมีการประกอบพิธีกรรมตามวัน เดือน ที่เคยปฏิบัติมาชาวกูยจะถือเดือนทางจันทรคติเป็นเดือนในการประกอบพิธีกรรม

เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์กับการประกอบอาชีพและวิถีชีวิตของกลุ่มชน เนื่องจากการเริ่มต้นของปีนั้นจะนับเริ่มต้นจากปีใหม่ (แบบโบราณ) และการเริ่มต้นการทำนาในแต่ละปีเป็นหลัก ในที่นี้จะไม่ขอกล่าวในรายละเอียดทุกๆ พิธีกรรม จะขอกล่าวเฉพาะพิธีกรรมอันเกี่ยวเนื่องกับพิธีเกี่ยวมอของชาวกูยเป็นหลักประกอบด้วยพิธีแชะเยะจือย พิธีวันสารท พิธีเซาะห์พาแทน เท่านั้น

พิธีแชะเยะจือย

เยะจือย ในความเชื่อของชาวกูย หมายถึง ผีบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว เยะจือยยังแบ่งได้เป็น 2 อย่าง คือ เยะจือยผีด หรือ เยะจือยเพรียม (ผีปู่ตา) และเยะจือยดุง (ผีบรรพบุรุษในสายตระกูล) ทั้งสองถือว่ามีผลต่อการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ของชาวกูยมากจวบจนปัจจุบันนี้

เยะจือยผีดหรือเยะจือยเพรียม (ผีปู่ตา) คำว่า เพรียม ในภาษากูยหมายถึง เทพอารักษ์ ชาวกูยถือว่าเป็นอารักษ์ประจำหมู่บ้าน เป็นผู้ที่คุ้มครองดูแลทั่ว ๆ ไปในหมู่บ้าน ชาวกูยจะปลุกศาลไว้ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 และขึ้น 3 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปีจะมีการเซ่นสรวงที่เรียกว่า แชะเยะจือย เพื่อขอคุณที่เยะจือยได้บันดาลให้เกิดฝนทำให้ได้ผลผลิตจากการทำนามีข้าวมาเก็บไว้กินยังฉางและยังเป็นการอ้อนวอนต่อเยะจือย เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในฤดูกาลถัดไป

พิธีแชะเยะจือยไม่ว่าจะเป็นเยะจือยเพรียม (ผีประจำหมู่บ้านหรือผีปู่ตา) และเยะจือยดุง (ผีบรรพบุรุษในสายตระกูล) สะท้อนให้เห็นลักษณะทางวัฒนธรรมของชาวกูยที่มีความผูกพันกับการประกอบอาชีพคือการทำนาเป็นอาชีพดั้งเดิม สะท้อนให้เห็นความร่วมมือในหมู่คณะมีความเห็นคล้อยตามกันดังจะเห็นจากการทำนายนี้อย่างไรก็ตาม ทำให้ทุกคนในชุมชนระมัดระวังในการเตรียมตัวเพื่อวางแผนในการประกอบอาชีพ

จากเหตุผลที่ว่า มนุษย์สร้างพิธีกรรมขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มคนในสังคม พิธีแชะเยะจือยจึงมีบทบาทหน้าที่ครอบคลุมโครงสร้างวิถีชีวิต และความเชื่อของชุมชนทั้งหมด เป็นต้น

ว่าเป็นการบันทึกพิธีกรรมความเป็นมาของประเพณีและวัฒนธรรมทุกชั้นตอน โดยมีได้บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรแต่อย่างใด แต่พิธีกรรมที่ยึดถือปฏิบัติกันมาเป็นการตอกย้ำมาให้ทุกคนหลงลืม

บทบาทของพิธีแห่ชะงู้อีประการหนึ่งคือ สร้างความมั่นใจให้แก่สมาชิกในครอบครัวสายตระกูลและในชุมชนในการดำเนินชีวิตประกอบภารกิจต่าง ๆ เพื่อให้ครอบครัวมีความมั่นคงในทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้เกิดความเข้าใจยิ่งขึ้นจึงได้แบ่งพิธีกรรมดังกล่าวออกเป็น 2 ลักษณะคือ พิธีแห่ชะงู้อีเปรียม หรือชะงู้อีเฮาเอ้อ (ผีปู่ตา) และพิธีแห่ชะงู้อีคอง (ผีบรรพบุรุษ)

พิธีแห่ชะงู้อีเปรียม

ประเพณีวันแห่ปู่ตา หรือ ช้างชะงู้อี นี้ เป็นการบวงสรวงภูตผีปีศาจผู้ซึ่งมีอำนาจกลับในท้องถิ่น มีทั้งผีประจำบ้าน หรือ ช้างคอง และผีประจำหมู่บ้าน หรือ ช้างเปรียม ชาวภูยจะบวงสรวงผีเหล่านี้ก่อนเริ่มลงมือทำนาและหลังจากการทำนาแล้ว

การเช่น ช้างคอง นี้จะมีขึ้นในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 เดือน 6 และเดือน 8 ของทุกปี

การเช่นในเดือน 3 เป็นการเช่นเพื่อขอบคุณ ช้างคอง ที่ช่วยให้ผลิตผลจากการทำนาอุดมสมบูรณ์ ช่วยดูแลขับไล่ศัตรูผลิตผลทางการเกษตรทั้งหลายออกไปจนมีข้าวขึ้นยั้งฉางเพียงพอกที่จะบริโภคทั้งปี เป็นการเช่นสรวงหลังจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากที่นา และนำข้าวเข้าเก็บในยั้งฉางเรียบร้อยแล้ว การเช่นในเดือน 3 นี้เรียกว่า "ฤดูปี"

การเช่นในเดือน 6 เป็นการเช่นขอความอุดมสมบูรณ์ของน้ำทำน้าฝนก่อนที่จะเริ่มทำนาเมื่อย่างเข้าฤดูฝน ฝนเริ่มตก ชาวภูยจะเริ่มออกไปทำนา จึงมีการจัดพิธีกรรมเพื่อขอความสวัสดิมงคล เป็นการบอกกล่าว ช้างคอง ก่อน การเช่นนี้เรียกว่า "ฤดูปี"

การเช่นในเดือน 8 เป็นการเช่นเพื่อขอความอุดมสมบูรณ์ ขอความพอดี พอเหมาะ ขออำนาจในการดลบันดาลให้ฝนฟ้าเป็นไปตามปกติ ถูกต้องตามฤดูกาล อย่าให้ฝนแล้งหรือเกิดอุทกภัยซึ่งจะทำความเสียหายแก่ข้าวปลาอาหาร การเช่นนี้เรียกว่า กะโงงเกิ้ล (ปัจจุบันไม่ปรากฏพิธีกะโงงเกิ้ลแล้ว)

การประกอบพิธีจะกระทำในเวลาเช้ามืด ๗ บริเวณที่ ช้างคอง ตั้งอยู่ เรียกว่า ช้างเปรียม ชาวบ้านจะเตรียมเครื่องประกอบพิธี ดังนี้

1. ข้าว 1 จาน
2. ไก่ต้ม 1 ตัว
3. น้ำ 1 แก้ว

4. เหล้า 1 ขวด
5. หมากพลู 2 คำ
6. บุหรี่ 2 มวน
7. ข้าวเปลือก 1 ถ้วย (ถุง)
8. เงิน 12 บาท

ภาพที่ 16 : เจ้าจ้ำกำลังทำพิธีเช่นเหล้าแก่ยะจู้ย

ในตอนเช้ามีตของวันที่จะประกอบพิธี ชาวบ้านจะนำเครื่องเซ่นดังกล่าวออกไปที่ ยะจู้ย เปรียม ซึ่งอยู่นอกหมู่บ้านทางด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ผู้ทำพิธีเรียกว่า เจ้าจ้ำ หลังจากบนบานบอกกล่าวเรียบร้อยแล้ว ก็จะวางเครื่องเซ่นไว้ที่ศาลยะจู้ย เจ้าจ้ำ จะทำพิธีเสีงทาย โดยถอดกระดูกคางไก่ต้มที่ใช่เป็นเครื่องเซ่นออกมาดู เพื่อทำนายฝนฟ้า น้ำท่าในปีนั้น หลังจากนั้นผู้คนที่นำเครื่องเซ่นสิ่งไปก็จะทำพิธีถอดคางไก่ดูกันทุกคนและจะนำกลับมาบ้านเพื่อให้ญาติในครอบครัวได้ดูด้วย

การทำนายขึ้นอยู่กับลักษณะของคางไก่ เช่น ทำนายว่าจะเป็นอย่างไร จะคางไก่ว่า เป็นอย่างไร ตรงกับลักษณะใด คำทำนายมีดังนี้

ถ้าคางไก่เหี้ยมตรง ทำนายว่าปีนั้นฝนจะตกน้อย น้า่น้อย คือฝนแล้ง แห้งแล้งมาก เนื่องจากไก่แหงนคอคอต่ำ คอยว่าเมื่อใดฝนจะตก จึงทำให้กระดูกคางไก่ตั้งตรง

ถ้าคางไก่โค้งลง ทำนายว่าฝนจะตกอุดมสมบูรณ์ เพราะไก่ก้มลงกินน้ำ และหากินตามปกติ จึงทำให้กระดูกคางไก่โค้งงอลง ปีนั้นผลผลิตทางการเกษตรก็จะดีด้วย

เมื่อทำนายแล้วชาวบ้านก็จะถือเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาเตรียมการทำนา หรือเพาะปลูกพืชผลอื่น ตลอดจนการเก็บสะสมจัดหาพืชพันธุ์ธัญญาหารเพื่อเตรียมรับให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ต่อไป

เฉพาะการเช่นในเดือน 3 นั้น นานอดีตาใช้เต่าต้มไปเช่นแทนไก่ต้ม และจะทำเฉพาะในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 เท่านั้น บางหมู่บ้านก็ไม่ปรากฏว่ามีการเช่นที่ว่านี้

พิธีแห่นะจีสุง

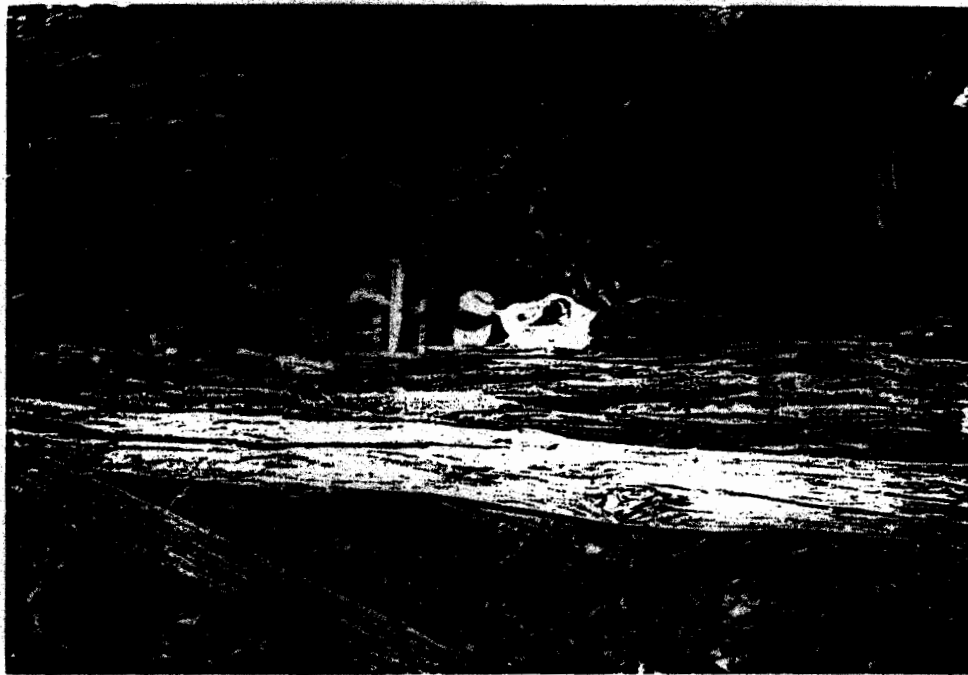
ตามความเชื่อดั้งเดิมของชาวกูย ยะจีสุง หมายถึง ผีบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เรียกตามภาษากูยว่า กะเวียเผาะทุด (วิญญาณตาทวด) ซึ่งชาวกูยให้ความสำคัญและเคารพยำเกรงมาก จะทำอะไรหรือต้องการอะไรก็จะบอกกล่าวยะจีสุงให้รับทราบ ถึงแม้จะไม่มีตัวตนก็ตามชาวกูยถือว่าหากได้บอกกล่าวแล้วก็จะได้ดังประสงค์ ทำอะไรก็จะลุล่วงไปด้วยดี

การนับถือยะจีสุงของชาวกูยบ้านลำโรงทาน มีอยู่ 2 ลักษณะ คือ ยะจีสุงเซาะ (ผีประจำหมู่บ้าน) และยะจีสุง (ผีประจำบ้าน) ยะจีสุงเซาะนี้มีชื่อเรียกอีกอย่างว่า ยะจีสุงเพรียม (ซึ่งได้กล่าวไปแล้ว) หากจะนำเอาคำว่า ยะจีสุง มาวิเคราะห์ในเชิงภาษาศาสตร์คำว่า ยะ หมายถึง ผู้หญิง เช่น ยะปี (น้ำสาว) ยะปา (ป้า) และคำว่า จีสุง หมายถึง ผู้ชาย เช่น จีสุงเผาะ (พ่อตา) จีสุงกอจ (พ่อปู่) จีสุงลุง (ลุง) เป็นต้น แม้ว่าความหมายจะหมายถึงผู้หญิงและผู้ชายก็ตาม ไม่ใช่สิ่งสำคัญอะไรมากนัก ความสำคัญอยู่ที่ว่า คำว่ายะจีสุงน่าจะเป็นผีบรรพบุรุษของชาวกูยทั้งหญิงและชาย

การแบ่งยะจีสุงออกเป็น 2 ลักษณะ นั้นพอจะแยกความแตกต่างของทั้ง 2 ยะจีสุง ดังนี้

1. ยะจีสุงเซาะหรือยะจีสุงเพรียม เป็นศาลปู่ตาประจำหมู่บ้าน เนื่องจากบ้านลำโรงทานเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ แบ่งการปกครองออกเป็น 2 หมู่ คือ หมู่ 1 และหมู่ 9 จึงทำให้มียะจีสุงเพรียม 2 ที่ คือที่เดิมอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านอยู่ติดกับป่าช้า ปัจจุบันนำจัดทำพิธีกรรมเกี่ยวกับการเพาะปลูก โดยเฉพาะจะทำพิธีแห่นะจีสุงในเดือน 3 และเดือน 6 ของทุกปี คือ หลังฤดูการ

เก็บเกี่ยวกับก่อนเหตุการณ์ทำนา ส่วนอีกที่หนึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของหมู่บ้านเป็นศาลที่ใช้ทำพิธีกรรมเกี่ยวกับการขอฝน บนบานเรื่องต่าง ๆ เช่น ขอให้ลูกสอบเข้ารับราชการได้ ขออย่าให้ลูกติดราชการทหาร ขอให้ไปรับจ้างขายแรงงานกลับมาร่ำรวย และด้วยความปลอดภัย ชาวบ้านเชื่อว่าทุกอย่างที่ขอ นั้นหากได้ดังประสงค์ก็นำหัวหมูมาทำพิธีแก้บน หากทะเลาะเลยหรือหลงลืมก็จะทำให้เป็นใบต่าง ๆ นานา ซึ่งมีตัวอย่างให้เห็นกันบ่อยครั้ง

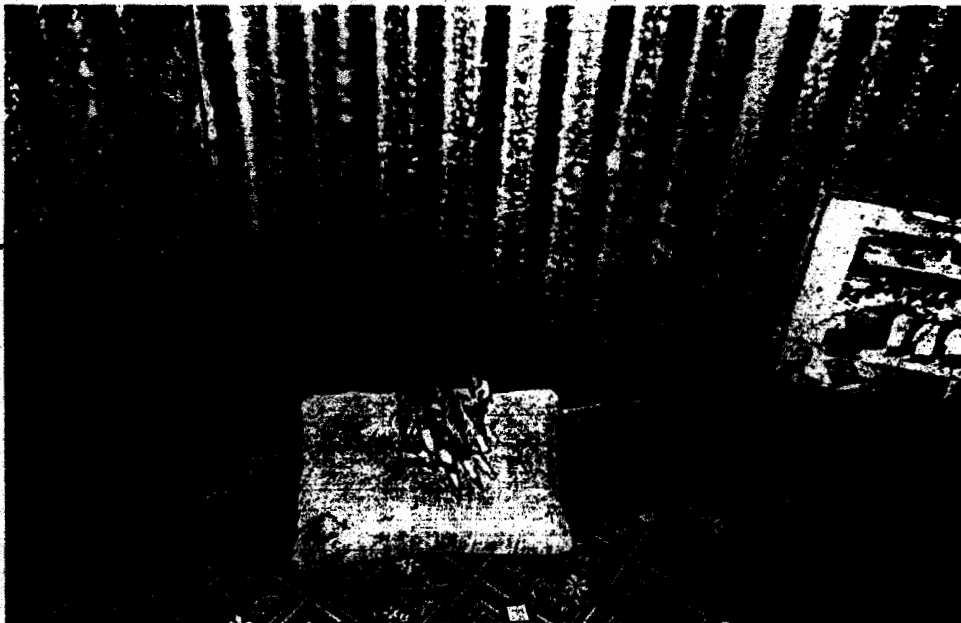
รูปที่ 17 : ยะจู้ยี่เพรียมที่เดิม (ไม่ทราบชื่อ)
ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน

2. ยะจู้ยี่ดุง ชาวภูยกูเรียกว่า ยะจู้ยี่ เป็นผีของบรรพบุรุษในสายตระกูล ชาวภูยกูบ้านลำโรงทานและละแวกใกล้เคียงให้ความสำคัญมากกว่ายะจู้ยี่เพรียม เพราะถือว่าเป็นผู้คอยดูแลความเป็นไปในครอบครัวและเครือญาติในสายตระกูลให้อยู่อย่างปกติสุข

ความเป็นมาของยะจู้ยี่ จากการสอบถามผู้เฒ่าผู้แก่ในบ้านลำโรงทานหลายท่านบอกกันทำนองเดียวกันว่า มีมาอย่างไร มาจากไหน และมีมาตั้งแต่เมื่อไหร่ไม่ทราบ เพราะเกิดมาก็เห็น หมอนใบหนึ่งวางตรงมุมหนึ่งของห้องที่เป็นบ้านยะจู้ยี่ (โคตรใหญ่) แล้ว เมื่อพ่อแม่ปฏิบัติอย่างไร ลูกรุ่นหลานก็จะปฏิบัติตามอย่างนั้นเป็นธรรมเนียมจนปัจจุบัน (ดังรูปที่ 18)

รูปที่ 18 : ยะจู้ฮ์เพรียม (ชื่อยะจู้ฮ์ตั้งใจ)
ตั้งอยู่ที่ศตวันตกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน

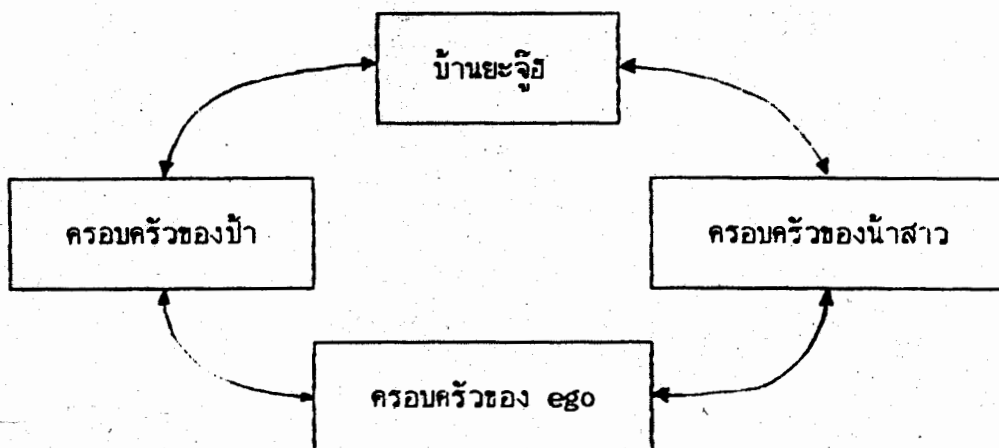

รูปที่ 19 : หมอนที่แสดงถึงที่อยู่ของยะจู้ฮ์

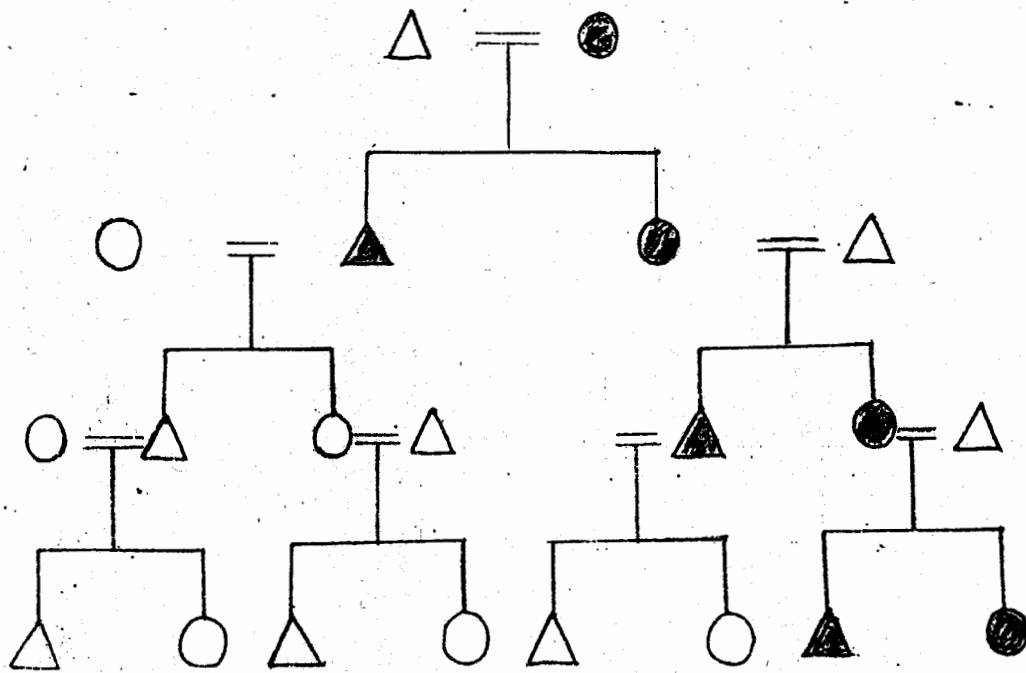
หมอนที่ถือว่าเป็นที่สถิตยของยะจือนั้น แม้จะเก่าขนาดโตหากยังไม่ขาดหรือชำรุดจนใช้การไม่ได้แล้วจะไม่เปลี่ยน แต่หากเกิดชำรุด ขาด หรือหนักัดปะทะก็จะเปลี่ยนหมอนให้ยะจือใหม่ ก่อนที่จะเปลี่ยนต้องนำหมอนหนุน บูหรี มาวางบนหมอนนอกกล่าวยะจือ พร้อมกับกลุ่มเครือญาติในสายตระกูลทุกคน หากใครต้องการอยากได้หมอนไปก็จะขอกับโคตรใหญ่ หากมีผู้ต้องการมาก โคตรใหญ่จะเป็นผู้พิจารณาว่าผู้ใดสมควรที่จะได้หมอนไปครอบครอง เพราะชาวภูยกูยเชื่อว่าหากได้ไปครอบครองจะเป็นสิริมงคลแก่ตัวและครอบครัว

ความสำคัญของยะจือที่ชาวภูยกูยทุกคนให้ความเคารพยำเกรงนั้นมีความหลากหลายมาก ไม่ว่าจะเป็นการเกิด การแต่งงาน การตาย แม้แต่การทะเลาะเบาะแว้งในวงศ์เครือญาติเอง หรือการประพฤตินิสิตศีลธรรมของบุคคลในตระกูล ยะจือนั้นแม้จะไม่มีตัวตน แต่ก็มีบทบาทสำคัญต่อชาวภูยกูยมาก หากว่ามีอาการเจ็บป่วยหรือเหตุการณ์ร้ายแรงเกิดขึ้น เมื่อจือออกไป (เสียงหาย) ดูว่าเป็นเพราะมีคนทำผิดศีลธรรมหรือผิดจารีตชั้น ทุกคนรวมทั้งผู้เจ็บป่วยหรือผู้ที่กระทำผิดก็จะยอมรับว่าสิ่งที่ตนกระทำลงไปนั้นเป็นสิ่งที่เสื่อมเสียแก่วงศ์ตระกูล ก็จะทำพิธีขอขมาโดยการนำหมอนลูกไก่ 1 ตัว เทียน 1 คู่ ดอกไม้ 1 คู่ ไปวางบนหมอนยังบ้านยะจือ (โคตรใหญ่) ยะจือจึงจะหายโกรธและยอมให้อภัย

การแต่งงานก็เช่นกัน เมื่อมีสะใภ้เข้ามาอยู่บ้านต้องทำพิธีเซ้าะฮุดง (ขึ้นบ้าน) ที่บ้านยะจือก่อนจึงจะถือว่าเป็นสมาชิกใหม่ของครอบครัวโดยสมบูรณ์ หากยังไม่ได้ทำพิธีเซ้าะฮุดง สะใภ้คนนั้นก็ไม่มีสิทธิ์ที่จะขึ้นบ้านยะจือ จะรออยู่ข้างล่างจนกว่าสามีหรือญาติฝ่ายสามีทำพิธีเซ้าะฮุดงขึ้นจึงจะขึ้นได้ แต่ถ้าหากบิดามารดาแต่งงานสะใภ้เข้ามาในสายตระกูลเกิน 2 คน ก็จะทำพิธีเซ้าะฮุดงได้เพียงสะใภ้คนเดียว ส่วนคนต่อไปก็จะมาทำพิธีเซ้าะฮุดงในปีถัดไป เพราะหากทำในปีเดียวกันจะทำให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งที่เป็นสะใภ้คนอื่นเป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่ง

แผนผังที่ 9 : แสดงการเชื่อมโยงระหว่างครอบครัวกับบ้านยะจือ

แผนผังที่ 10 : แสดงความสัมพันธ์ทางยะจื้อของชาวภูยก

จากแผนผังดังกล่าว และ เป็นความสัมพันธ์ในยะจื้อเดียวกัน และ หมายถึง เครื่องญาติ แต่จะไปเข้ายะจื้อทางฝ่ายมารดา เมื่อฝ่ายชายในยะจื้อเดียวกันแต่งงานออกไปเรียกว่า กอนเลาะ (ลูกออก) แต่ไม่ได้หมายความว่า จะต้องเข้าไปอยู่ในยะจื้อของฝ่ายเมีย ยังคงมาเข้ายะจื้อทางฝ่ายเดิมอยู่ ส่วนลูกทั้งหมดก็จะไปเข้ากับยะจื้อทางฝ่ายแม่ทุกคน ผู้ที่รับสืบทอดยะจื้อได้ต้อง เป็นลูกของฝ่ายหญิงเท่านั้น

กรณีเกิดการทะเลาะวิวาทในสายตระกูลหรือระหว่างสามเณรชายขึ้น โศคราใหญ่จะมีสิทธิ์อำนาจเด็ดขาดในการตัดสินคดีทุกอย่าง คำตัดสินของโศคราใหญ่ถือว่าถูกต้องและยุติธรรมแล้ว ดังมีตัวอย่างสามเณรชายคู่หนึ่งเกิดการทะเลาะตบตีกัน ก็จะทำให้โศคราทางฝ่ายเมียเป็นผู้สอบสวนตัดสิน หากฝ่ายชายมีความผิดจริงก็จะทำการปรับโทษด้วยเหล้า 1 ขวด เงิน 12 บาท เทียน 1 คู่ ดอกไม้ 1 คู่ ไก่ 1 ตัว เป็นเครื่องขอมมาแก้ยะจื้อ ส่วนเงินสินไหมนั้นโศคราใหญ่จะแบ่งเฉลี่ยแก่บรรดาโศคราเท่า ๆ กันทุกคนไป หากชายไม่มีความผิดก็จะสั่งสอนลูกหลานของตนเองพร้อมกับใกล้เกลี่ยน้ำที่ทั้งคู่นินด้วยกันต่อไป

หากเขยล่วงเกินพี่เมียหรือบ้่า ลูก หรือพ่อ แม่ ถือว่าเป็นเรื่องใหญ่ที่ยอมกันไม่ได้ง่ายนัก ต้องนำโคตรทั้ง 2 ฝ่ายมาพูดจาทกลงกันว่า จะเอาอย่างไร ทางโคตรฝ่ายหญิงซึ่งเป็นตัวแทนของ ยะจือก็จะตำหนิทางโคตรฝ่ายชายว่า อบรมเลี้ยงดูลูกอย่างไรจึงทำให้มาล่วงเกินทางญาติฝ่าย เมียได้ เมื่อฝ่ายชายสำนึกผิดแล้วก็จะทำพิธีเยียกเวียย (เรียกขวัญ) ใหม่ คล้ายกับพิธีแต่งงาน ตอนแรก เพียงแต่ผูกแขนทั้งคู่ และเรียกสินไหมตามแต่จะต้องการว่าจะมากหรือน้อยเพียงใด สุด แต่แต่ความหนัก-เบาของการกระทำว่ามากน้อยเพียงใด

แม้ชาวกูยทุกคนจะไม่รู้ยะจืออยู่ที่ใด มีตัวตนหรือไม่ แต่เมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นในครอบครัว เครื่องอุปทานในสายตระกูล ไม่ว่าเหตุการณ์นั้นจะดีหรือร้ายประการใด ทุกคนก็ให้ความสำคัญและ เคารพยำเกรงยะจือเสมอ โดยผ่านทางญาติผู้ใหญ่เป็นโชคมืด (โคตรใหญ่) เป็นสื่อระหว่างบุคคล ในสายตระกูลกับผีบรรพบุรุษอันเป็นสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ

พิธีวันสารท

ประเพณีวันสารทหรือ จัยซ้าก เป็นประเพณีที่จัดขึ้นเพื่อเช่นสำรวจดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ เป็นการรำลึกถึงบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว บางทีก็เรียกว่า บุญเดือนสิบ มีระยะเวลาจัด 2 ครั้ง คือ

ครั้งที่ 1 ตรงกับวันขึ้น 12 ค่ำ เดือน 10 เรียกว่า ซ้ากแก็ด (วันสารทน้อย)

ครั้งที่สอง ตรงกับวันแรม 14 ค่ำ เดือน 10 เรียกว่า ซ้ากมืต (วันสารทใหญ่) ชาวบ้าน จะเตรียมพิธี ประกอบด้วยข้าวปลาอาหาร และนำไปรวมกันที่บ้านของผู้ที่เป็นหัวหน้าคองยะจือ (ตระกูล) เป็นผู้ที่อาวุโสของตระกูล ซึ่งเรียกว่า โชคบืด หรือ "โคตรใหญ่" ของวงศ์ตระกูล สิ่งที่น่าไปมี ข้าวต้ม (ห่อใบมะพร้าวหรือใบกล้วย) กล้วย เหล้า ปลา ไข่ เพื่อทำพิธีเช่นไหว้บอก กล่าวดวงวิญญาณ ผีบรรพบุรุษให้มากินข้าวปลาอาหารที่ลูกหลานจัดมาเช่นสำรวจเรียกว่า แขนยะจือ เมื่อเสร็จพิธีแล้วจะแจกจ่ายอาหาร เหล้า ชนิดต่าง ๆ แก่ญาติพี่น้องที่มาช่วยพิธี ตอนกลางคืนจะพากันไปฟังพระสวดมนต์ที่วัด เรียกว่า จิงัน (ไปจัน) รุ่งเช้าวันแรม 15 ค่ำ ก็จะไปทำบุญ ตักบาตรที่วัดด้วยการนำข้าวปลาอาหารไปถวายพระและถือโอกาสนี้นำข้าวปลาไปเช่นดวงวิญญาณ ของผีบรรพบุรุษยังเจดีย์ หรือธาตุที่เก็บกระดูกหรือที่ฝังกระดูกของบรรพบุรุษของครอบครัวตนเอง เป็นการอุทิศส่วนกุศลไปให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นเสร็จพิธี

แม้พิธีกรรมของวันสารทจะไม่เกี่ยวข้องกับผีมามากนัก แต่ชาวกูยก็ไม่เคยละเลยที่จะบอกกล่าวผีมอที่อาศัยอยู่ในสายตระกูลให้มารับเครื่องสังเวทที่จัดแต่งให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว

โดยเฉพาะบรรพบุรุษฝ่ายหญิงที่เคยเป็นร่างทรงของผีมือมักจะถูกเอ่ยถามอยู่เสมอขณะทำพิธีสังเวกดังกล่าว พร้อมทั้งขอให้ช่วยบงกักรักษาและคลงจิตใจให้ผีมืออย่าทำอันตรายแก่คนในสายตระกูลเลย หากกระทำล่วงละเมิดไปก็ขอให้เอาโทษให้แก่บุคคลดังกล่าวด้วย นับเป็นพิธีกรรมที่มีความสัมพันธ์กับผีมืออย่างกลมกลืน

การประกอบพิธีกรรมจะมีทั้งพุทธและผีส่วนกันไป โดยในช่วงเช้าจะเป็นการประกอบพิธีกรรมความเชื่อที่เกี่ยวกับวิญญาณโดยจะเริ่มต้นที่บ้านโคตรใหญ่ก่อน หลังจากนั้นจึงจะประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาต่อไป

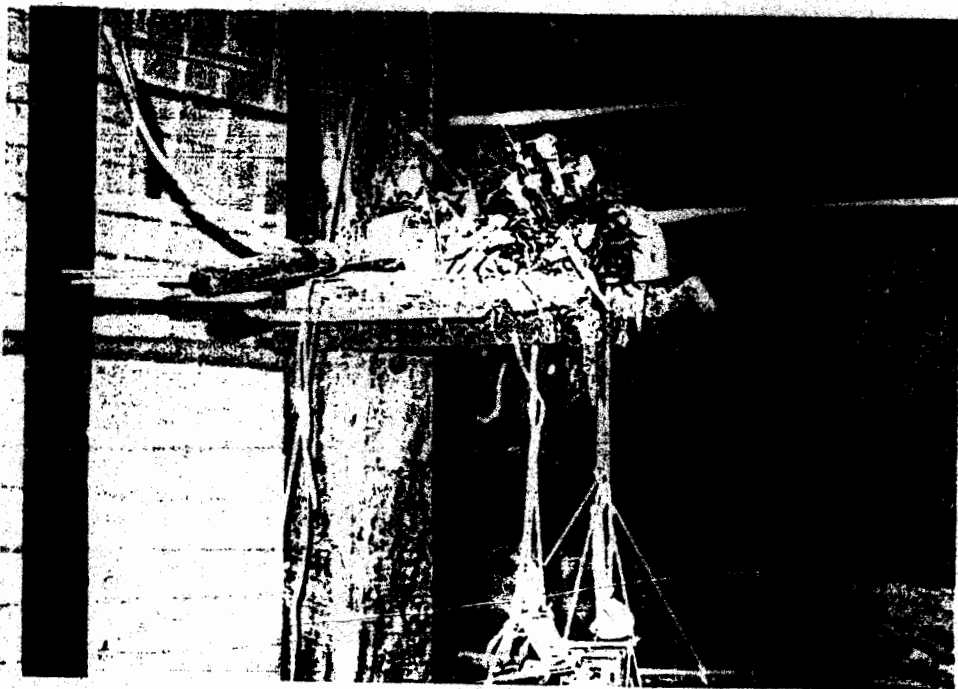
พิธีเซ้าเซี้ยพาแทน

คำว่า เซ้าเซี้ย หากแปลตรงตามความหมายถึง ขึ้นไป และคำว่า พาแทน ในภาษากูยไม่มีภาษาพูดคำนี้ เข้าใจว่าคงจะทับศัพท์ในภาษาลาวมากกว่า เพราะหากพูดคำเต็ม ๆ ก็คือ เซ้าเซี้ยพาแทน น่าจะหมายความว่า "ขึ้นฟ้าไปหาแทน" จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่าเป็นวันเข้าพรรษาของผีมือ เพื่อจะได้เดินทางขึ้นไปหาแทนเป็นระยะเวลา 3 วัน 3 คืน ช่วงเวลาที่ประกอบพิธีกรรมคือในวันที่ 13 ค่ำเดือน 2 (เดือนนี้) ของทุกปี ขณะที่ผีมือเข้าพรรษาหรือขึ้นฟ้าไปหาแทนนั้น ชาวกูยโดยเฉพาะผู้หญิงในสายตระกูลจะมาชำระล้างหิ้งมอ ช้าง ม้า ธนู มีด ดาบ หน้าไม้ ขวดเหล้า และเครื่องประกอบอื่น ๆ ที่มีอยู่บนหิ้งให้สะอาดด้วยน้ำอบ ชม้น ที่เตรียมไว้แล้ว จากนั้นก็นำหิ้งพร้อมเครื่องประกอบไปผูกไว้ที่เดิมพร้อมกับหันหน้าช้าง ม้า เข้าผนังบ้าน เป็นเวลา 3 วัน 3 คืน

การสร้างรูปสัญลักษณ์เพื่อเป็นเครื่องประกอบสำหรับไว้บนหิ้งมอ (มักใช้วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น ไม้ เถาวัลย์ และวัสดุที่ใช้แล้วจากการซื้อหาจากตลาด เช่น ขวดเหล้า) ประกอบด้วย รูปช้าง ม้า (แกะสลักเป็นรูปจำลองขนาดใหญ่ม่ม่ม่อน) ธนูหรือหน้าไม้จะทำด้วยไม้ (ขนาดไม่แน่นอน) ดาบพร้อมมีด (มักซื้อมาจากตลาดหรือใช้ช่างตีเหล็กทำขึ้น) ขวดเหล้า (ขวดลิโปหรือขวดเหล้าจีน ที่เป็นเซรามิก ฯลฯ) เป็นต้น เมื่อสอบถามชาวบ้านว่า ทำไมต้องมีรูปสัญลักษณ์อย่างนี้ด้วย และมีไว้ทำไม ชาวบ้านจะตอบในลักษณะเดียวกันว่า ไม่รู้ว่าทำไม พอเกิดมาก็พบเห็นแล้ว และถือว่าเป็นสิ่งที่ต้องถือปฏิบัติ มิเช่นนั้นอาจทำให้เกิดเหตุวิภาคในครอบครัวได้

ช่วงระยะเวลา 3 วัน 3 คืน ซึ่งเป็นช่วงที่ผีมือเข้าพรรษาตัวเอง ชาวกูยจะมีความอิสระเสรีทางความคิดและการกระทำ กล่าวคือ เป็นช่วงที่ผู้คนในครอบครัวต่อกันว่ากล่าวโทษต่อผีมือได้อย่างไม่ต้องเกรงกลัวอำนาจของผีมือเลย และจากการสังเกตพฤติกรรมของเขยในสายตระกูล

หนึ่งวันช่วงระยะเวลา 3 วันนี้ พบว่า การแสดงออกทางพฤติกรรม ไม่ว่าจะ เป็นคำพูด กิริยาท่าทาง ที่มีต่อบิดา-มารดา และบรรดาโคตรวงศ์ในสายตระกูลของฝ่ายภรรยา ในเชิงก้าวร้าว ไม่สุภาพ แต่ก็ไม่ถึงขั้นวิวาทกับบิดา-มารดา และบรรดาโคตรวงศ์อย่างรุนแรงซึ่งการแสดงออกทางพฤติกรรมดังกล่าวจะไม่ค่อยปรากฏให้เห็นชัดเจนนัก แต่กรณีดังกล่าวพบว่าการแสดงออกด้วยวาจาทำทางนั้นผิดปกติวิสัยที่เคยปฏิบัติมาในยามปกติ

ภาพที่ 20 : ห้างมอ

พรุ่งพอกี... 1 คำ เดือนนี้ เป็นวันที่ฝีมอเดินทางลงมาจากปากห้า และถือว่าเป็นวันออกพรรษาของฝีมอด้วย บรรดาผู้หญิงในสายตระกูลโดยเฉพาะบรรดาโคตรจะมากช่วยกันทำพิธีกะชาล คือยกเครื่องสังเวทออกจากบริเวณห้างมอ พร้อมทั้งกลับหัวข้าง หัวมาให้เห็นทางด้านหน้าเหมือนเดิม ช่วงนี้เองชาวภูยจะล่องละเมิดต่อฝีมอไม่ได้ ไม่ว่าจะ เป็นการแสดงออกทางกิริยาท่าทาง หรือแม้แต่คำพูดก็ต้องสำรวม กล่าวคือ พฤติกรรมที่แสดงต่อฝีมอก็จะเหมือนก่อนที่จะประกอบพิธีเข้าะฮ์พาแทน ทั้งนี้ชาวภูยเชื่อว่า หากกล่าวล่วงเกินจะด้วยวาจาหรือกิริยาอาการ อาจทำให้มีอันเป็นไปได้ ไม่ว่าจะเจ็บป่วย หรือมีเหตุอันที่ไม่สามารถหาคำอธิบายที่ชัดเจนได้

กล่าวโดยสรุป พิธีเซ้าะฮัฟาแทน เป็นพิธีบวงสรวงหรือไหว้ผีมือประจำปี การบวงสรวงนั้นจะมีการเซ่นสังเวยอาหารคาว หวานต่าง ๆ เพื่อเป็นการเลี้ยงผีมือให้อิ่มและเป็นการแสดงความเคารพและการเอาใจใส่ต่อผีมือที่มาอาศัยอยู่ในสายตระกูลอีกด้วย ทั้งนี้เพื่อมิให้ผีมือต้องมารบกวนบุคคลในสายตระกูล (การประกอบพิธีกรรมบวงสรวงจะกล่าวในรายละเอียดในบทพิธีแก้มือ)

ภาพที่ 21 : การประกอบพิธีเซ้าะฮัฟาแทน

ส่วนพิธีกรรมและความเชื่อในลักษณะที่ 2 คือ พิธีกรรมเฉพาะกลุ่มสายตระกูล เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเจ็บไข้ได้ป่วย ความไม่มั่นคงในจิตใจของคนในสายตระกูล พิธีกรรมดังกล่าวแม้จะจำกัดขอบเขตเฉพาะกลุ่มเครือญาติเดียวกันก็ตาม ในความเป็นจริงบุคคลอื่นที่เป็นเพื่อนบ้านใกล้เคียงหรือผู้ที่สนิทสนมคุ้นเคยก็จะมาร่วมช่วยเหลือ ไม่ว่าจะเป็นด้านแรงงานหรือปัจจัยอื่น ๆ ที่จำเป็นที่จะต้องเกื้อกูลกัน เพราะการจติดกิจกรรมในเรื่องต่าง ๆ นั้น จำเป็นต้องใช้ปัจจัยทางเศรษฐกิจเข้าไปดำเนินงานเพื่อให้ภารกิจลุล่วงไปด้วยดี

านที่นี้จะกล่าวเพียงพิธีกรรมและความเชื่อที่ส่งผลกระทบต่อจิตใจและการเจ็บป่วยของกลุ่มเครือญาติเดียวกัน คือ พิธีสะเดาะเคราะห์ หรือเย็บกะเวียย (เรียกขวัญ) และพิธีอิมโบล (เลี้ยงหาย) นั้นจะกระทำเมื่อต้องการหาสาเหตุว่าคนป่วยเกิดจากการกระทำของผีหรืออำนาจอื่น ๆ ที่ไม่สามารถล่วงรู้ได้ หรือแม้สิ่งของเกิดการสูญหายไปก็จะทำอิมโบลเพื่อจะค้นหาว่าสิ่งของเหล่านั้นไปอยู่ที่ใดหรือมีคนเอาไป

พิธีสะเดาะเคราะห์

พิธีสะเดาะเคราะห์ ชาวภูยกูยเรียกว่า เย็บกะเวียย หรือ ซีเซราะห์ก็เรียกเป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นเพื่อสร้างกำลังใจและเรียกขวัญให้กลับเข้ามาอยู่ในร่างกายเหมือนเดิม ชาวภูยกูยเชื่อว่า เมื่อมีอาการเจ็บป่วย ขวัญ (ในที่นี้หมายถึง จิตหรือวิญญาณ) ของผู้ป่วยจะออกจากร่างทำให้สุขภาพร่างกายอ่อนแอลง หากมีการเดินทางไปขายแรงงาน (รับจ้าง) ต่างถิ่นเกิดเจ็บไข้ได้ป่วยขึ้นเชื่อว่าขวัญได้ออกจากร่าง หลุดหลงไปในที่ต่าง ๆ จนหาทางกลับมาไม่ถูกก็ทำพิธีเรียกขวัญ ให้กลับบ้านเข้ามาสู่ร่าง ขณะเดียวกันก็เชื่อว่า ที่คนป่วยเป็นเช่นนี้ก็เพราะมีเคราะห์ คือ สิ่งที่ทำให้ชีวิตอุบัติเหตุต่าง ๆ นา ๆ ซึ่งนอกจากจะเป็นการบลอบขวัญให้กำลังใจแสดงถึงความรัก ห่วงหาอาหารต่อผู้ป่วยแล้ว ยังเชื่อว่าหากทำพิธีดังกล่าวแล้วคนป่วยจะมีอาการดีขึ้น เป็นการบำบัดทางจิตอีกวิธีหนึ่งด้วย

การสะเดาะเคราะห์ เป็นพิธีกรรมความเชื่ออีกอย่างหนึ่งของชาวอีสาน ไม่ว่าจะในกลุ่มชนที่พูดภาษาลาว ภาษาเขมร และภาษาภูยกูย (ส่วย) ต่างก็มีพิธีกรรมที่คล้ายคลึงกัน เว้นเสียแต่ขั้นตอนของพิธีกรรมและเครื่องประกอบพิธีที่มีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างกัน การทำพิธีสะเดาะเคราะห์ ชาวภูยกูยเรียกว่า ซีเซราะห์ หรือแกเซราะห์ ชาวภูยกูยจะจัดพิธีสะเดาะเคราะห์ก็ต่อเมื่อเกิดเจ็บป่วย หรือจะไปทำงานยังท้องถิ่นอื่นเป็นเวลานาน ๆ เช่น ไปรับราชการทหารหรือรับราชการในอาชีพอื่นที่ต้องไปประจำยังท้องถิ่นนั้นเป็นเวลานาน การสะเดาะเคราะห์ดังกล่าวถือว่าเป็นการบดบังความชั่วร้ายให้ห่างจากตัว ทั้งยังเป็นการทำให้เกิดสิริมงคลแก่ตัวผู้เข้าพิธีสะเดาะเคราะห์ให้มีโชคลาภอีกด้วย

ชาวภูยกูยบ้านกำโรงทาบจะจัดพิธีสะเดาะเคราะห์ขึ้นในวันเสาร์ เพราะถือว่าเป็นวันที่แข็งผีหรือวิญญาณชั่วร้ายจะอ่อนกำลังลง ทำให้ปราบผีหรือวิญญาณร้ายได้ดีกว่าวันอื่น หากมีความจำเป็นที่จะต้องจัดพิธีอย่างเร่งด่วนก็จะทำได้เลยทันที ยกเว้นวันอังคารและวันพุธ เพราะชาวภูยกูยเชื่อว่าวันดังกล่าวเป็นวันที่ผีมีอำนาจแรงมาก (อังคาร) ส่วนวันพุธ อันเป็นวันที่ชาวภูยกูยต้องประกอบ

พิธีกรรมสำหรับผีโดยเฉพาะ เช่น เลี้ยงผีประจำหมู่บ้าน (ปู่ตา) เลี้ยงยะจู้ฮู (ผีบ้าน) และผีอื่น ๆ ที่สามารถเอื้อประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพของกลุ่มชนได้

สำหรับเวลาในการประกอบพิธีสะเดาะเคราะห์เคราะห์นั้น ช่วงที่ดีที่สุด คือ ช่วงเช้าถึงเพล (ก่อนพระฉันเพลเสร็จ) หลังจากนั้นไปถือว่าเป็นช่วงที่ไม่ค่อยดีนัก แต่หากจำเป็นก็จะจัดให้มีขึ้นได้ (กรณีที่หมอผู้ชั้วญ หรือครูบาติดทำพิธีสะเดาะเคราะห์ผู้อื่นอยู่) ชาวภูยจะไม่ทำพิธีตอนเวลากลางคืนเลย เพราะเชื่อว่าผี หรือวิญญาณร้ายจะตื่นและมีพลังอำนาจที่กล้าแข็งขึ้น ทำให้จับมัดเป่าภัยพิบัติที่เกิดจากอำนาจลึกลับไม่ได้ผล

เครื่องประกอบพิธีสะเดาะเคราะห์จัดเป็น 2 ชุด คือ ชุดแรก สำหรับพิธีสะเดาะเคราะห์เป็นเรื่องของการมัดเป่ารังควาญออกจากร่างไป ชุดที่ 2 จะเป็นเครื่องประกอบพิธีเพี้ยกะเวียย (เรียกชั้วญ) ให้เข้ามาอยู่ในร่างเหมือนเดิม

เครื่องทำพิธีชุดแรกจะทำด้วยกาบกล้วย ทำเป็นรูปสี่เหลี่ยม โดยเส้นรอบวงทั้งหมดจะวัดจากลำตัวของผู้ที่ทำการสะเดาะเคราะห์ คือ จากศีรษะจรดเท้า แล้วตัดกาบกล้วยให้ยาวเท่ากับความสูงของเจ้าของร่างนำมาหักมุมทำเป็นกระทรงรูปสี่เหลี่ยม แบ่งเป็น 9 ห้อง แต่ละห้องจะจี่ข้าวดำ แดง ขาว เหลือง การทำแบ่งจะนำข้าวสารเหนียวแช่น้ำจนอืดตัวได้ที่ แล้วนำไปชลกกับครกมองเมื่อแหลกดีแล้ว นำไปผสมกับถ่าน กล้วยสีแดง (ปัจจุบันใช้สีแทน) และขมิ้น นำมาปั้นเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น วัว ควาย ม้า ไก่ หรือไม้ก็ปั้นเป็นก้อนกลม ๆ ใส่ลงในกระทรงทั้ง 9 ห้อง ส่วนแบ่งสีขาวก็จะปั้นเป็นรูปคน นอกจากนี้ยังนำกาบกล้วยมาทำเป็นรูปคนชาย-หญิง อีก 1 คู่ ใส่ลงไปในกระทรงด้วย พร้อมทั้งตัดเล็บมือ เล็บเท้า และเส้นผมใส่ลงไปในกระทรงด้วย มีการปักธูปไม้ไผ่ลงบนแพ 16 ต้น เทียนอายุ (ทำจากฝ้ายนำมาหลอมด้วยขี้ผึ้งแท่งแล้วนำมาวัดรอบหัว 1 เส้น และวัดจากหัว-เท้า อีก 1 เส้น อีกเส้นหนึ่งวัดให้มีความยาวเท่ากับนิ้วกลางแล้วพันให้ได้จำนวนเท่าอายุของผู้ที่จะเข้าพิธี

สำหรับเครื่องประกอบพิธีเรียกชั้วญ ญาติจะจัดเตรียมไว้อีกต่างหาก ประกอบด้วย กระดัง สำหรับใส่เครื่องพิธีอันมีใช้ไก่ต้มสุก 1 พอง ข้าวต้ม กล้วย กระจก หวี แบ่ง อิมพัน (กำไลมือเงิน) 1 คู่ ข้าวสาร 1 ถ้วย สร้อยคำทองคำ (เมื่อก่อนนำขี้) เคียว 1 ด้าม กรวยใบตองขนาดใหญ่ครอบไข่ไก่ไว้บนถ้วยข้าวสาร เทียน 1 เล่ม เงินเหรียญชนิด 5 สตางค์ 1 เหรียญ ด้ายผูกข้อมือผสมขมิ้นจี่ด้ายขาว 1 ที่ ชันน้ำมนต์ ปัจจุบันเพิ่มบายศรี 3 ชั้นเข้าไปด้วย (ใช้สำหรับคนที่มีการฐานะทางสังคมและผู้ที่ได้รับราชการเป็นส่วนาใหญ่)

ลำดับขั้นตอนของพิธีจะเริ่มด้วยให้คนป่วยหรือคนที่เข้าพิธี นั่งหันหน้าเข้าหาแพ (ทิศตะวันตก) ด้วยการเหยียดขา แล้วนำเอาเศษผ้ามาสอดระหว่างง่ามนิ้วหัวแม่เท้าทั้ง 2 ซ้าง ครอบว่าคาถาสักเค อัญเชิญเทวดาให้มาร่วมในพิธี แล้วพรมน้ำมนต์ให้แก่ผู้ป่วยแล้วร่ายคาถาไปจนจบบท (ขณะที่ทำพิธีก็จะจุดเทียนอายุไปด้วย) ก็จะนำเศษผ้าจากนิ้วเท้าไปส่งไปนแพ แล้วให้ผู้ชายนำแพไปทิ้งยังทาง 3 แพร่ง ทิศทางที่จะนำแพไปทิ้งครุบาจะเป็นผู้กำหนดเองแล้วห้ามเหลียวหลังมองดูแพเป็นอันขาด พอมาถึงบ้านก็จะถามว่าผู้ป่วยเป็นอย่างไร สบายดีแล้วใช่ไหม ชาวบ้านที่นั่งก็จะตอบพร้อม ๆ กันว่า สบายดี หายแล้ว เป็นอันเสร็จพิธีสะเดาะเคราะห์

ภาพที่ 22 : พิธีสะเดาะเคราะห์ของชาวกูย

เมื่อพิธีสะเดาะเคราะห์เสร็จสิ้นแล้วก็เป็นที่เชิญกะเวีย (เรียกขวัญ) ครุบาจะให้ผู้ป่วยหันหน้ากลับไปด้านทิศตะวันออก วางเครื่องพิธีลงบนกระบุงไว้เบื้องหน้า อ่านคำเรียกขวัญ (ภาษาลาว) อัญเชิญขวัญให้เข้ามาอยู่กับตัว ไม่ว่าจะไปอยู่ ณ แห่งใดหนใดก็ให้กลับมาบ้านมาอยู่กับเนื้อตัว การอ่านคำเรียกขวัญจะทอดเสียงคำว่า มาเย้อขวัญเอ๋ย 3 ครั้ง ขณะที่ครุบากำลังอ่านคำเรียกขวัญอยู่นี้แม่จะนำเหรียญสดางค์มาปะปะไว้ที่ปลายเทียนที่กำลังจุดทำพิธี ซึ่งปักไว้บนถ้วย

ข้าวสารให้เล่นลงมากโดยศตางกันนั้นต้องหยาดน้ำหัวขึ้นเท่านั้น จึงจะใช้ได้แล้วเกลี่ยข้าวสารกลบ หลังจากนั้นก็รีบนำไข่ไก่ที่ต้มสุกแล้วนำมาคั้นไปตามลำตัวจากหัวจรดเท้า 3 ครั้ง แล้วขัดข้าวสาร 3 ครั้ง ปอกเปลือกไข่เพื่อที่จะได้ทำนายว่า ผู้ป่วยจะหายเป็นปกติหรือยังมีอะไรอยู่ในร่างกายอีก หลังจากนั้นบรรดาญาติและเพื่อนบ้านก็จะเข้ามาผูกข้อต่อแขนเป็นอันเสร็จพิธีทั้ง 2 ขั้นตอน

การบำบัดรักษาด้วยพิธีสะเดาะเคราะห์จะพบเห็นทั่ว ๆ ไปในกลุ่มชนชาวอีสานส่วนมากจะประกอบพิธีขึ้นเพื่อสร้างความมั่นคงทางจิตใจเป็นสำคัญ ชาวภูมบ้านสำโรงทาบเป็นกลุ่มชนหนึ่งขนาดอีสานที่ยังมีการประกอบพิธีกรรมดังกล่าว โดยเฉพาะที่เกิดจากการเจ็บป่วยมากกว่า ส่วนสาเหตุอื่น ๆ ก็พบบ้าง เช่น การถูกเกณฑ์ทหาร การไปรับราชการที่อื่น หรือการได้รับบรรจุนานาชาติเข้าอาชีพเกษตรกรรม นอกจากการสะเดาะเคราะห์และเรียกขวัญแล้ว ก็จะพบการทำพิธีต่ออายุสำหรับคนเฒ่าคนแก่ แต่ก็พบน้อยรายมาก ซึ่งการทำพิธีต่ออายุก็มีลักษณะคล้ายกับพิธีสะเดาะเคราะห์ เพียงแต่มีพิธีทางพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

สาเหตุหนึ่งที่ชาวภูมเกลียดกลัวไม่ได้ที่จะจัดพิธีสะเดาะเคราะห์ให้แก่คนป่วย คือ หลังจากจัดพิธีแก้มือให้แก่ผู้ป่วยแล้วก็จัดพิธีสะเดาะเคราะห์ให้แก่คนป่วยภายหลังด้วยทุกครั้ง แต่ไม่จัดรวมกับพิธีแก้มือ จะเลือกวันจัดอีกต่างหาก อาจจะเป็นวันเสาร์ถัดไปหรือเมื่อเห็นว่าผู้ป่วยนั้นมีอาการดีขึ้นแล้วก็จะประกอบพิธีสะเดาะเคราะห์พร้อมทั้งเรียกขวัญให้ทันที เป็นความเชื่อที่ชาวภูมถือปฏิบัติทุกสายตระกูลในชุมชน

พิธีอิมบาล

คำว่า อิมบาล เป็นพิธีการเสี่ยงทาย แต่มีวิธีการเข้าทรง เป็นการหาสาเหตุของความเจ็บป่วยที่แพทย์แผนปัจจุบันไม่สามารถวิเคราะห์หาสมมติฐานของโรคได้ เป็นหนทางสุดท้ายที่ชาวภูมจะหาวิธีบำบัดรักษา คำเสี่ยงทายมักจะเป็นการตั้งคำถามว่าเป็นเพราะอำนาจลึกลับมากกระทำหรือไม่ เช่น ผีป่า อารักษ์ในยา ผีเจ้าที่ ผีบรรพบุรุษ หรือผีผ้อ ผีอ้อ มากกระทำให้เกิดการเจ็บป่วยขึ้นหรือไม่ เมื่อรู้สาเหตุแล้วก็เป็นที่หน้าของคนทรงเรียกว่า คับแหม (ลำส่อง) เป็นผู้สื่อกับวิญญาณลึกลับนั้นว่า ต้องการอะไร ทำในจึงต้องมาทำให้เกิดเจ็บป่วย และจะทำอย่างไรคนป่วยจึงจะหาย เมื่อทราบวิธีการแก้ไขแล้ว ญาติของคนป่วยก็จะจัดการประกอบพิธีให้ดังที่ต้องการต่อไป

คนที่ประกอบพิธีอิมบาลต้องเป็นผู้หญิงโสด มีอายุมากแล้ว เรียกว่า กันโบล และการที่จะเป็นคนอิมบาลได้ต้องเกิดจากปรากฏการณ์ธรรมชาติ กล่าวคือ เมื่อมีเหตุการณ์ที่เรียกว่า กบกิน

เดือน (จันทร์คราส) เกิดขึ้น ผู้หญิงคนนั้นต้องทำพิธีรับด้วยตนเอง (ซึ่งขั้นตอนนั้นนางกินโบล (ไม่ยอมเปิดเผย) แต่ต้องเป็นคนที่มีคุณธรรมสูง รักษาศีล ประพฤติตนอยู่ในกรอบมาตลอด จึงจะเป็นนางกะโบลได้ มีเชื่อว่าใครก็เป็นได้ทุกคน

วิธีการอิมโบลนั้นจะใช้เต่าปูนเป็นอุปกรณ์สำคัญ ผูกด้ายสายสิญจน์ เต่าปูนนี้คนอื่นจะใช้ด้วยไม่ได้ การอิมโบลนั้นก็มีขั้นตอนมากมายนัก เพียงแต่คนใบหยากครูด้วยเงินกำหนด 1.50 บาท ดอกไม้ 1 คู่ คารวะแด่นางกินโบล นางอิมโบลก็จะนำเต่าปูนมาแกว่งแล้วถามใบเรื่อย ๆ หากเต่าปูนนั้นก็ทำนายว่า สาเหตุเกิดจากคำเสี่ยงทายนั้น และผู้ที่ใบก็จะกลับมาหาหรือเพื่อที่จะใบหาหมอลำส่องเพื่อหาแนวปฏิบัติต่อไป

ชาวกูยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่ยังมีระบบความเชื่อในเรื่องของจักรวาลสูง พิธีกรรมต่าง ๆ ที่กล่าวมานั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งในพิธีกรรมหลาย ๆ อย่าง แต่เนื่องจากพิธีกรรมที่ยกมากล่าวถึงนี้เป็นพิธีกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับพิธีแก้มอ อันเป็นพิธีกรรมที่ชาวกูยยังยึดปฏิบัติ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ส่วนพิธีกรรมอื่นที่ยังไม่ได้กล่าวถึงจะกล่าวในโอกาสต่อไป

การถือผีในชุมชน

ในสังคมที่ไม่มีตัวอักษรและสังคมเกษตรกรรมโดยทั่วไปมักพบว่าการพึ่งพิงธรรมชาติและอำนาจลึกลับที่ไม่สามารถสัมผัสได้เป็นสิ่งที่พวกเขาต้องยึดเป็นที่พึ่ง โดยเฉพาะอำนาจที่อยู่นอกเหนือการบังคับของมนุษย์ได้ ชาวกูยบ้านลำโรงทาบต่างก็มีความเชื่อในอำนาจลึกลับและต้องพึ่งพิงธรรมชาติดังกล่าวเช่นกัน แม้วิทยาการทางเทคโนโลยีจะมีความก้าวหน้ามากเพียงไร ความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติในกลุ่มชนก็ยังมีร่องรอยปรากฏให้เห็นอยู่จนปัจจุบันนี้

ตามความเข้าใจเรื่องจักรวาลของชาวกูยเชื่อว่า โลกของมนุษย์และโลกของวิญญาณ มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างมีความหมาย แม้ในกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาในระบบการศึกษาที่เป็นสากลและรับเอาวัฒนธรรมเมืองนำมาถือปฏิบัติในการดำเนินวิถีชีวิตตามปกติเฉกเช่นคนในสังคมเมืองทั่ว ๆ ไป แต่ก็ยังมีความผูกพันกับโลกของวิญญาณอันเป็นความเชื่อดั้งเดิม ดังปรากฏให้เห็นจากการร่วมประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในชุมชนและในครอบครัว เช่น การเซ่นปู่ตาประจำหมู่บ้าน การเซ่นปีบหรือบูชาของทุก ๆ ปี แม้บางคนจะไม่สามารถมาร่วมได้ก็ฝากบัจจายเป็นเงินเหล้า และเครื่องสังเวยอื่น ๆ เป็นอาทิ มาร่วมในการประกอบพิธีทุกครั้งไป

ความเชื่อเรื่องผีหรือการถือผีของชาวกูย น่าจะมีมาเป็นเวลายาวนานแล้ว เพราะในการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพและยามเกิดเหตุภาวะวิกฤตที่ไม่สามารถแก้ไข

ได้ก็จะกันไปฟังฟังอำนาจเหนือธรรมชาติ อันได้แก่ ผีต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนที่ชาวกูยตั้งถิ่นฐานอยู่ การถือผีของชาวกูยยังคงมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ เนื่องจากชาวกูยเป็นกลุ่มสังคมชานา การทำนาในแต่ละปีต้องพึ่งฟ้าฝน อันเกิดจากธรรมชาติกำหนด หากปีไหนฝนฟ้าตกต้องตามฤดู ข้าวปลูกก็อุดมสมบูรณ์ แต่หากเกิดฝนแล้งข้าวปลูกก็ขาดแคลนไปด้วย เมื่อเกิดภาวะวิกฤตขึ้น ความเดือดร้อนของผู้คนก็ตามมา ปัญหาจึงต้องตกเป็นของกลุ่มชนในสังคมที่จะหาทางแก้ไขวิกฤตการณ์ให้รอดพ้นไปได้

ความเชื่อในการถือผีของชาวกูย ปัจจุบันยังมีการถือปฏิบัติกันอยู่ โดยเฉพาะผีที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพและสวัสดิภาพของกลุ่มคนในสังคม ความเชื่อเรื่องผีของชาวกูยพอจะแบ่งได้เป็น 4 ประเภทคือ ยะจือเปรียม (ปู่ตา) ยะจือดุง (ผีบรรพบุรุษ) ผีออ ผีมอ ผีทั้ง 4 ประเภทนี้ จะมีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มคนในสังคมทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและกลุ่มสังคมไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อม กล่าวคือ ผีต่าง ๆ จะมีทั้งให้คุณและให้โทษในขณะเดียวกันทำให้ชาวกูยเกรงกลัวต่ออำนาจลึกลับที่จะบันดาลให้เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ไม่สามารถล่วงรู้และหาวิธีการป้องกันได้ จึงทำให้พวกเขาต้องปฏิบัติต่อผีอย่างเคร่งครัดและสม่ำเสมอตลอดมา

ผีทั้ง 4 ประเภทดังกล่าว พอจะจำแนกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผีที่สามารถควบคุมานสังคมได้ กับผีที่ไม่สามารถควบคุมได้ กลุ่มผีที่สามารถควบคุมได้คือ ผีปู่ตาและผีบรรพบุรุษ ผีประเภทนี้มักจะให้คุณมากกว่าให้โทษ กล่าวคือ ยังไม่เคยมีเรื่องราวปรากฏว่า ผีปู่ตาหรือผีบรรพบุรุษไปกระทำให้ผู้คนซึ่งประพฤติปฏิบัติชอบในสังคมเดือดร้อน ซึ่งแตกต่างกับกลุ่มผีที่ไม่สามารถควบคุมได้คือ ผีออ และผีมอ อันมีปรากฏการณ์เกิดขึ้นในชุมชนอยู่เนือง ๆ ว่า ผีออหรือผีมอได้ไปกระทำให้กลุ่มคนในสังคมเกิดการเจ็บป่วยขึ้นโดยไม่ได้เลือกกระทำเฉพาะคนที่ประพฤติผิดในกฎเกณฑ์ของสังคม ใครก็ได้คนใดคนหนึ่งนสายตระกูลหากมีเกิดความพอใจก็จะกระทำให้เกิดการเจ็บป่วยขึ้น ผีประเภทนี้จึงอยู่นอกเหนือของการควบคุมได้ จากการสอบถามผู้หนึ่งที่คอยจัดการประกอบพิธีกรรมให้กับผีออ ผีมอ หรือแม้แต่ตัวนางกะวานเองว่าหากเลือกได้ระหว่างการไม่มีผีออและผีมอกับการมีไว้ในสายตระกูลจะเลือกข้อไหน ทุกคนต่างตอบเป็นเสียงเดียวว่าหากนำไปทั้งได้จะนำไปทั้งเดี๋ยวนี้อยู่ เพราะถือปฏิบัติยากไม่รู้ว่าอะไรจะเกิดขึ้น และไม่สามารถหยั่งรู้ถึงความรู้สึกของผีดังกล่าว

ได้ ที่ปฏิบัติต่อผีทุกวันนี้เพราะกลัวว่าจะมีเหตุการณ์ที่ไม่ดีเกิดขึ้นจึงต้องมีการ เช่นสรวงให้ทุกปีด้วยความจำเป็นและจำยอม

ในตอนต้นของบทนี้ได้กล่าวถึงผีที่เรียกว่า ยะจู้ยี่เปรี่ยม (ปู่ตา) และยะจู้ยี่คุง (ผีบรรพบุรุษ) ไปแล้ว แต่ยังไม่ได้จัดลำดับความสำคัญของผีทั้ง 2 ให้เห็นชัดเจนมากนัก

ตามความคิดของชาวกูยที่มีต่อผีทั้ง 2 ประเภทนี้ จะให้ความสำคัญต่อผีบรรพบุรุษมากกว่าผีปู่ตา กล่าวคือ การปฏิบัติต่อผีปู่ตาจะกระทำเฉพาะฤดูกาลที่กลุ่มชนกำหนด เช่นจะประพืธแซะยะจู้ยี่เปรี่ยม (ปู่ตา) ในเดือน 6 ก่อนการลงทำนา เป็นต้น แต่พิธีแซะยะจู้ยี่คุง (ผีบรรพบุรุษ) จะกระทำได้ทุกเมื่อเมื่อยามฝนเห็นว่า ปู่ ย่า ตา ยาย ในมีข้าวกินก็จะจัดสำรับกับข้าวไปเช่นสังเวียให้ทันที หรือหากใครคนหนึ่งในสายตระกูลคลอดลูกก็จะทำพิธี เช่นไหว้ เพื่อบอกกล่าวให้รับรู้ว่ามีสมาชิกเพิ่มขึ้นมาอีกคนหนึ่ง ขอให้คุ้มครองเขาด้วย เป็นต้น ความผูกพันของชาวกูยจึงให้ความสำคัญต่อผีบรรพบุรุษเป็นอันดับแรกเพราะเชื่อว่าวิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วจะคอยปกป้องคุ้มครองให้คนในสายตระกูลอยู่กันอย่างปกติสุข สำหรับผีปู่ตานั้นจะให้ความสำคัญมากก็ต่อเมื่อเกิดภาวะวิกฤตทางธรรมชาติเท่านั้น ผีทั้ง 2 ประเภทดังกล่าวจึงนับได้ว่ากลุ่มคนในสังคมสามารถควบคุมได้ในระดับหนึ่ง

ส่วนของผีอีกกลุ่มหนึ่งคือผีที่ไม่อาจควบคุมได้ คือ ผีออ และผีมือ เป็นผีที่มีบทบาทสำคัญต่อชาวกูยเป็นอย่างมากอันเป็นกลุ่มผีที่ทำให้โทษมากกว่าให้คุณ ทำให้ชาวกูยต้องประกอบพิธี เช่นสรวงให้เป็นประจำทุกปี ซึ่งจะอธิบายถึงผีทั้ง 2 ประเภทดังนี้

ผีมือ

ผีมือเป็นผีเวร่อนที่เข้ามาอาศัยร่างของผู้หญิงคนใดคนหนึ่งภายในสายตระกูล (ยะจู้ยี่) แต่ละตระกูล การที่จะเข้ามาอาศัยในร่างของผู้หญิงนั้นจะต้องทำให้ผู้หนึ่งผู้ใดในสายตระกูลเจ็บป่วยเมื่อทำพิธีรับ (อือซวง) แล้วก็จะทำให้อาการเจ็บป่วยทุเลาลง หรือไม่ก็หายไปเลย ชาวกูยบ้านลำปางหอบและชาวกูยชุมชนอื่นที่มีความเชื่อเรื่องผีมือต่างก็ตอบไม่ได้ว่า ผีมือมีมาตั้งแต่เมื่อไหร่มาจากไหน เพียงรู้ว่าพอโตจำความได้ก็เห็นหิ้งมอในบ้านของหัวหน้าสายตระกูล (โฆดผีต) แล้วพร้อมทั้งทำการประกอบพิธีกรรมแก่ผีมือทุกปี จนถือเป็นจารีตปฏิบัติภายในชุมชนเสียแล้ว

ในชีวิตประจำวันเกือบทั้งปี ชาวกูยมักไม่ค่อยเอ่ยถึงผีมอหนัก หรือแทบจะไม่ได้กล่าวถึงเลยยามยามปกติก็ว่าได้ เพราะถือว่าผีมอนั้นมีแต่ทำให้อันตรายเดือดร้อน กระนั้นก็ไม่ได้กล่าววาทจาถ่วงเกินที่เป็นการลบหลู่อันใดนัก ทุกคนจะทำงานไปตามปกติ แต่เมื่อถึงฤดูกาลในการ เช่นสรวงคือ

พิธีเข้าะฮ์ฟาแทน ชาวภูยโดยเฉพาะผู้หญิงจะกระวีกระวาดจัดเตรียมเครื่องสังเวทต่าง ๆ ปลูก หิ้งมอลงจากที่นำมาล้างเช็ดดู ทำความสะอาด พร้อมทั้งประพรมเครื่องหอมให้เป็นการใหญ่ ๆ สิ่ง ใดที่เป็นเครื่องประกอบหิ้งมอเก่าหรือชำรุดก็จะจัดสร้างหรือซ่อมแซมให้ใหม่ทุกครั้งไป พิธีที่ กล่าวนี้จะจัดในวันขึ้น 13 ค่ำเดือนยี่ของทุกปี เมื่อปี พ.ศ.2535 ฝีม่อทุกคนได้ไปร่วมกันจัดพิธี เข้าะฮ์ฟาแทนที่บ้านครุบาใหญ่ (นางสุด วิชาสิงห์) นับเป็นการรวมกลุ่มของบรรดาฝีม่ออีกครั้ง หลังจากที่ไม่ได้จัดพิธีกรรมมาร่วม 2 ปี (รายละเอียดการประกอบพิธีได้กล่าวแล้ว)

เมื่อเกิดการเจ็บป่วยขึ้น สมมติฐานของโรคไม่ได้ครั้งรู้ว่าเป็นการกระทำของฝีม่อด้วย การอิมบาล (เสี่ยงหาย) และการคัมแม (ถ้าส่อง) มักพบสาเหตุที่ฝีม่อมากระทำให้เกิดการเจ็บ ป่วยอยู่ 2 ประเด็นคือ ขาดการดูแลเช่นสรงฝีม่อและฝีม่อที่เรื้อร่อนอยากเข้ามาอาศัยอยู่ด้วย ญาติ ในสายตระกูลโดยเฉพาะโคตรใหญ่จะร่วมกันปรึกษาหารือว่าจะจัดประกอบพิธีให้แก่ฝีม่อเมื่อไหร่ เมื่อกำหนดวันเรียบร้อยแล้วก็จะจัดพิธีแก้ลม เพื่อเป็นการบวงสรวงให้แก่ฝีม่อต่อไป (พิธีแก้ลม จะกล่าวโดยละเอียดในบทที่ 3)

การประกอบพิธีกรรมให้แก่ฝีม่อผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในการประกอบพิธีกรรมทุกชั้นตอน ผู้ ชายเป็นเพียงผู้คอยให้ความช่วยเหลือและร่วมมือบางเรื่องบางชั้นตอนเท่านั้น การประกอบพิธีกรรม จะจัดขึ้นในเวลากลางวันเท่านั้น

การเจ็บป่วยด้วยการกระทำของฝีม่อ มักเป็นผู้หญิงเป็นส่วนใหญ่ไม่ค่อยปรากฏพบว่า ผู้ชายถูกฝีม่อกระทำให้เกิดการเจ็บป่วย แต่เชื่อว่าไม่มีเอาเสียเลย เช่น กรณีนายสงว บวรคร ที่ชายของนางเจนจิต บานแย้ม ก็เกิดจากการกระทำของฝีม่อ กรณีที่ว่านี้ก็ไม่ค่อยพบบ่อยนัก

ความเชื่อที่ว่าเมื่อรับฝีม่อเข้ามาอยู่ด้วยผู้ที่เกิดการเจ็บป่วยก็จะหายหรือมีอาการทุเลาลง ความเชื่อนี้คล้ายความเชื่อในเรื่องของผีฟ้าหรือผีแถนในกลุ่มชาวลาว ที่ว่าเมื่อผีแถนต้องการอยู่กับ หญิงคนใดก็จะบันดาลให้หญิงผู้นั้นเจ็บป่วย (อมวสี เถียรถาวร. 2532 : 107) เมื่อผีแถน เข้ามาอยู่ด้วยหญิงคนนั้นก็จะมีสถานภาพเป็นนางเทียมของผีแถนไปด้วย

การประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับฝีม่อของชาวภูยในแต่ละครั้งซึ่งงบประมาณมาก คือในการ จัดแต่ละครั้งจะถึงงบประมาณ 5,000 - 10,000 บาท ทั้งนี้เพราะการจัดพิธีแต่ละครั้งผู้คนจะมา ร่วมเกือบทั้งชุมชน เฉพาะบรรดามอเองก็ต้องมีญาติหรือลูกสาวคอยติดตามอย่างน้อย 1 คน เพื่อ คอยช่วยเหลือในยามฝีม่อต้องการอะไร เช่น จัดเครื่องแต่งกายและแต่งตัวให้ฝีม่อใหม่ เป็นอาทิ หากฝีม่อต้องการให้จัดพิธีแก้ลม 2 หิ้ง (1 หิ้งใช้ฝีม่อ 8 คน) ก็ต้องเชิญฝีม่อถึง 13 คน รวมผู้ ติดตามอีก 16 คน เท่ากับ 32 คน ยังไม่รวมบรรดาญาติพี่น้องที่ต้องมาร่วมพิธีด้วย อีกทั้งเพื่อน

บ้านใกล้เคียง ผู้คนรู้จักมักคุ้นกันอีก เมื่อรวมผู้มาร่วมพิธีพบว่าเกือบทั้งชุมชนเลยทีเดียว กรณีดังกล่าวเคยพบในการประกอบพิธีแก้กรรมที่บ้านนางปะจามหนัก เมื่อปี พ.ศ. 2534 ในการจัดประกอบพิธีกรรมครั้งนั้นหมตงงบประมาณไปเกือบ 8,000 บาท เพื่อใช้จัดหาอาหารเลี้ยงผู้มาร่วมประกอบพิธีกรรมในครั้งนั้น พิธีที่เกี่ยวข้องกับผีมือจึงเป็นพิธีกรรมที่ผู้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรม สะท้อนให้เห็นว่าพิธีกรรมดังกล่าวเป็นพิธีกรรมของชุมชนอีกพิธีหนึ่ง ซึ่งต่างกับการจัดพิธีให้แก่ผีฟ้าของกลุ่มชาวลาวที่มักเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลมากกว่า

มือ

มือเป็นผีอีกประเภทหนึ่งมีความเป็นมาคล้ายกับผีมือ คือเป็นผีเร่ร่อนที่เข้ามาอาศัยร่างของกลุ่มคนในสายตระกูลโดยไม่เลือกว่าจะเป็นเพศใด ชายหรือหญิงก็ได้ไม่มีข้อกำหนด เพียงแต่ผีมือมากระทำให้คนที่ผีมืออาศัยอยู่ด้วยเกิดการเจ็บป่วย เมื่อทำพิธีรับแล้วก็มีอาการดีขึ้น ผีมือจะอยู่กับร่างทรงจนกว่าร่างทรงนั้นจะตายไป และจะนำหิ้งออกไปทิ้งยังท้องทุ่งหรือป่าใกล้หมู่บ้าน มีข้อแม้ว่าการนำใบหิ้งนั้นต้องวางใจในที่สูงกว่าศีรษะคนทั่ว ๆ ไป โดยมีความเชื่อว่าผีมือจะไม่สามารถหาทางกลับบ้านได้ถูก เพื่อที่จะได้ไม่มาวังควาญผู้คนให้เกิดความเดือดร้อนอีก

ร่างทรงของมือจะเรียกว่าหมอออ ผู้ชายมักเป็นครุบาใหญ่ กรณีดังกล่าวมิใช่เป็นกฎเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัว เพราะเคยมีครุบาใหญ่ที่เป็นผู้หญิงมาบ้างแล้ว แต่ปรากฏน้อยมากเท่าที่สอบถามถึงลำดับของครุบาออกจากรายชื่อ นายเทือน มณีล้ำ ครุบาออกคนปัจจุบันซึ่งสามารถลำดับชื่อขึ้นไปได้ 6 คน ปรากฏว่ามีผู้หญิงเพียงคนเดียวที่เป็นครุบาออก นอกนั้นล้วนเป็นผู้ชายทั้งสิ้น และถ้าหากนายเทือนตายไปใครที่สมควรจะเป็นครุบาใหญ่ต่อ นายเทือนบอกว่าจะเป็นนางแฉว บุตุคำ เพราะมีอาวุโสคือพรรษาแก่กว่าเทือน หากเป็นอย่างนั้นจริงครุบาออกคนต่อไปน่าจะเป็นผู้หญิงแต่นายเทือนยังกล่าวอีกว่าอันนี้ยังไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของนางแฉวว่าเหมาะสมหรือไม่ อาจจะเป็นนายมังก็ได้ การที่นายเทือนแสดงออกด้วยความมั่นใจนั้นสะท้อนให้เห็นถึงการหวังอำนาจ หวังศักดิ์ศรี เพราะเกรงว่าหากผู้หญิงเป็นใหญ่กว่าผู้ชายการประกอบพิธีกรรมในขั้นตอนบางอย่างจะทำให้ศักดิ์ศรีและอำนาจลดลงไปด้วย

สำหรับผีที่เข้ามาอยู่ในร่างของหมอออ มีชื่อที่บ่งบอกเพศอย่างชัดเจน หากอยู่ในร่างของหมอออผู้ชายก็จะเป็นชื่อผู้ชาย หากไปอยู่ในร่างของหมอออที่เป็นหญิงก็จะเป็นชื่อผู้หญิง เช่น นายเทือน มณีล้ำ (ท้าวลาน้อย) นางแฉว (นางเกษรา) นางปิ่น (นางคำพันทอง) นางเปลือย (นางเกล็ดปลา) นายสว่าง (ท้าวรดพา) นายมัง (ท้าวสุวันทา) และนายตี (ท้าวคำสิงห์)

นับเป็นผู้ที่มีทั้งเพศหญิงและเพศชายร่วมกันประกอบพิธีกรรม

การประกอบพิธีกรรมสำหรับผิออั้น เรียกว่าแก็ลลอ และจะจัดในเวลากลางคืนเท่านั้น โดยเริ่มต้นตั้งแต่หัวค่ำจนกว่าจะหมดชั้นตอนของพิธี บางครั้งสว่างก็มี สิ่งหนึ่งที่ทำให้บรรดาหมออมีความรื่นเริงกระปรี้กระเปร่าก็คือเหล้า อันเป็นเครื่องสังเวทที่ขาดไม่ได้เลย อาจจะมากกว่าพิธีแก็ลลอมด้วยซ้ำไป เพราะช่วงระยะที่ประกอบพิธีกรรมนั้นจะอยู่ในช่วงปลายฤดูหนาว กลางคืนอากาศเย็น การดื่มเหล้าจะช่วยผ่อนคลายความเย็นลงได้

การสื่อสารนางพิธีกรรมก็จะสื่อด้วยภาษาลาวทั้งสิ้น มีกฎเกณฑ์เช่นเดียวกับผีมือคือ หากหมออตนใดเปล่งเปลือพุดภาษาญ้อออกไปก็จะถูกปรับโทษด้วยเหล้าและเงิน และหมออก็สามารถเรียกค่าปรับโทษจากบุคคลภายนอกได้เช่นกัน โดยเฉพาะเขยในสายตระกูล หากวันนั้นเฒ่ามาอยู่หรือมาให้เห็นในเขตบริเวณการประกอบพิธีกรรม หมออก็จะเรียกหาให้มาพบจนได้หากไม่มา หมออก็จะร้องไห้หรือแสดงความเกรี้ยวกราดต่อบรรดาญาติให้ไปตามหาให้ได้ พร้อมทั้งเรียกค่าปรับโทษ ซึ่งค่าปรับโทษจะขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของเขยเฒ่าด้วยถ้ามีพฤติกรรมที่ก้าวร้าวมากค่าปรับโทษก็มากตามไปด้วย นับเป็นการควบคุมพฤติกรรมของเขยเฒ่าอยู่ในกรอบของกฎเกณฑ์ทางสังคมอีกทางหนึ่งด้วย

ดนตรีที่ใช้ประกอบการเล่นออ มีแคนเพียงตัวเดียว ไม่มีเครื่องกำกับจังหวะอื่นใดเลย ผีออจะขับลำประกอบการเป่าแคนไปเรื่อย ๆ เป็นช่วง ๆ ไป (ผีออจะขับลำมากกว่าผีมือ) เนื้อหาในการขับลำนั้นมักจะเป็นการถามสารทุกข์สุกดิบระหว่างผีออกันเอง หรือเวลาจะใช้ให้ไปปฏิบัติในขั้นตอนต่าง ๆ ก็จะทำคำสั่งด้วยการขับลำหากไม่ทำอย่างนั้นผีออก็จะไม่ไปหรือไม่ปฏิบัติตาม

การขับแคนในการบรรเลงเพียงอย่างเดียว อาจเป็นเพราะว่าในการประกอบพิธีกรรมนั้นผีผู้ชายร่วมด้วยและทุกรอบของการรำรำก็จะมีกรรณเหล้าให้แก่ผีออทุก ๆ รอบไป หากมีเสียงกลองหรือเครื่องกำกับจังหวะอื่นเข้ามาร่วมด้วยจะทำให้มีความค่อนงมกยั้งยั้งและอาจทำให้การประกอบพิธีกรรมนั้นหยุดชะงักก็ได้ เพราะถ้าหังแต่เหล้าเพียงอย่างเดียวก็ทำให้หมออที่เป็นผู้ชายกระโดดโลดโผนอยู่แล้ว หากมีกลองหรือจิ้งหรือการเคาะไม้เข้าระโคมด้วยก็จะยังทำให้อีกเฒ่าเฒ่าใหญ่ เพราะเสียงกลองนั้นสร้างความรำหองแก่ผู้คนได้ โดยเฉพาะคนที่ขาดสติเนื่องจากมีของมีเงินเมาเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย

สำหรับเครื่องสังเวทและชั้นตอนของพิธีแก็ลลอนั้นมีความคล้ายกับพิธีแก็ลลอมอยู่มาก เพียงแต่ชั้นตอนสุดท้ายคือการไปเก็บตะปิล (ตอกไม้) ซึ่งจะต้องใช้ผู้ชายไปเก็บมาแต่อบสรรคที่ชาวญ้อ

สร้างสถานการณ์ทำให้เกิดขึ้นระหว่างการประกอบพิธีกรรมก็คือคนที่ไปเก็บดอกไม้จะต้องพบกับตัว
ผีหรือตัวต่อ (ใช้ผู้ชายคลุมผ้าสมมติเป็นผีหรือตัวต่อ) คอยกัดต่อยตลอดเวลา หากอยากได้ก็ต้อง
เอาสิ่งของมาแลกเอา สิ่งของดังกล่าวก็คือเหล้าและเงิน 20 บาท เพื่อจ้างให้ผีหรือตัวต่อนี้มา
มาทำร้ายผู้คน

ผีจะมีทั้งสำหรับให้ผีอออยู่ถ้ายกับผีมอแต่ใช้ไม้ไผ่สานเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าโดยมี
เครื่องประกอบทั้งหมด คือ ผ้าขาว ชั้น 5 ชั้น 8 ใช้ไผ่สานกระบอกไม้ไผ่ ขวดเหล้า ดอกไม้เท่านั้น
บางยะจือย (กลุ่มสายตระกูล) จะมีทั้งผีมอและผีอออยู่ด้วยกันแต่คนที่เป็นร่างทรงนั้นจะเป็นคนและ
คนกัน

ผีออจะไม่มีการไหว้ครูประจำปีเหมือนผีมอ (พิธีเซ้าเฮ้ฮาแทน) หากไม่เกิดการเจ็บป่วย
ชาวกูยก็จะไม่จัดประกอบพิธีกรรมให้ จะผูกหิ้งไว้ข้างฝาจนกว่าจะผูกไปเอง การปฏิบัติต่อผีออจะ
ปฏิบัติเพียงครั้งเดียวคือตอนทำพิธีรับเข้ามาอยู่กับและจะประกอบพิธีอีกครั้งก็คือเมื่อมีใครเจ็บป่วยที่
เกิดจากสาเหตุของการกระทำของผีออชาวกูยจะไม่เอ่ยถึงเลยในยามปกติ

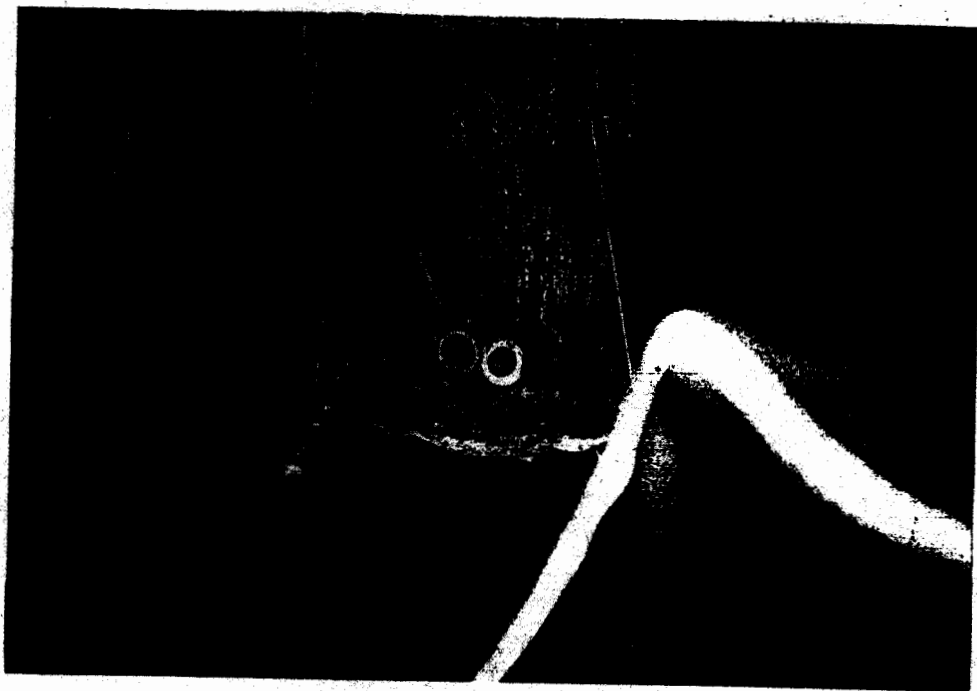
ผีมอและผีออมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวกูยอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะเกี่ยวกับสุขภาพของ
บุคคล แม้ชาวกูยจะไม่ได้ให้ความสำคัญในยามปกติ แต่ก็ไม่ได้แสดงปฏิกิริยาถ่วงละเมิดต่อผีแต่
อย่างใด หากเมื่อผีทั้ง 2 ประเภทมาทำให้ผู้คนเดือดร้อน ชาวกูยก็จะให้ความสนใจและจะปฏิบัติ
ต่อผีตามที่บรรพบุรุษเคยปฏิบัติมา

ผีมอและผีออ หากจะมองอีกแง่มุมหนึ่ง อาจพิจารณาได้ว่าผีทั้ง 2 ประเภทนี้จะมีการแบ่ง
เพศให้เห็นอย่างเด่นชัด กล่าวคือ ผีมอนั้นจะเป็นการประกอบพิธีกรรมเฉพาะเพศหญิง (แม้สถาน
ภาพขณะประกอบพิธีจะเป็นชายก็ตาม) ผีออ เป็นการประกอบพิธีร่วมกันระหว่างชายและหญิงขณะ
เดียวกันครุบาออกก็เป็นผู้ชาย สะท้อนให้เห็นว่าหน้าที่ในการอบรม ดูแลคนในครอบครัวนี้เมียจะมี
เฉพาะแต่ผู้หญิงเท่านั้น ผู้ชายก็มีบทบาทหน้าที่เช่นเดียวกัน

สาเหตุที่ผู้ศึกษาสนใจผีนี้ก็ลุ่มมากกว่าผีอื่นก็ล่อนั้น เพราะว่า การประกอบพิธีกรรม
ของผีมอมีขั้นตอนที่มากกว่าและซับซ้อนกว่า อีกทั้งชาวกูยต่างก็ให้ความสนใจปฏิบัติต่อผีมอมากกว่า
ผีออ ดังจะเห็นจากพิธีเซ้าเฮ้ฮาแทน (ไหว้ครูประจำปี) ที่จัดขึ้นในทุก ๆ ปี ประการสุดท้ายการ
ประกอบพิธีก็ลุ่มจะมีบ่อยครั้งกว่าผีอื่นก็ล่อน และผู้คนจะมาร่วมในการประกอบพิธีกรรมมากกว่า
จึงเลือกศึกษาเฉพาะผีนี้ก็ลุ่มด้วยสาเหตุดังกล่าว

ภาพที่ 23 : นายเทียน มณีลา ครูบารอ

ภาพที่ 24 : หังผ้อ

ภาพที่ 25 : ต้นดอกไม้ (ชัลโล) ที่ใช้ประกอบพิธีกรรม

บทที่ 3 พิธีแก้มอ

พิธีแก้มอ เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการบำบัดรักษาด้วยความเชื่อดั้งเดิมของชาวกูย เมื่อมีโรคภัยไข้เจ็บที่หาสมมติฐานของโรคไม่ได้เป็นลักษณะการทรงเจ้าเข้าผีคล้ายกับกลุ่มชนที่นับถือผีทั่ว ๆ ไป เช่น พิธีเหยาของชาวโล้ และชาวกูยไทในแถบจังหวัดสกลนคร นครพนมและมุกดาหาร หรือ การเล่นมะมีวดของกลุ่มชาวเขมรในเขตจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ และบุรีรัมย์ และหรือการเล่นผีฟ้าของกลุ่มชาวลาวในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือเกือบทุกจังหวัด

ชาวกูยบ้านสำโรงทาบและหมู่บ้านใกล้เคียงในละแวกนั้นต่างก็ยึดถือปฏิบัติพิธีกรรมที่เรียกว่าแก้มอหรือผีมือ สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ โดยเฉพาะชาวกูยในเขตอำเภอสำโรงทาบ อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ และชาวกูยในเขตอำเภอบรางคู้ อำเภอยักษ์ทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ ยังมีการประกอบพิธีกรรมดังกล่าวทุก ๆ ปี นับเป็นพิธีกรรมหนึ่งที่มีความสำคัญและมีความหมายยิ่งในวิถีชีวิตของกลุ่มชาวกูยอยู่ไม่น้อย

มีบ่อยครั้งที่ชาวกูยบ้านสำโรงทาบ เกิดการเจ็บป่วยเมื่อไปรักษากับแพทย์แผนปัจจุบันก็ยังไม่ได้ดีขึ้นและยิ่งทรุดลงกว่าเดิม ชาวกูยจะหาวิธีการรักษาต่าง ๆ นานา จนหมดความสามารถหรือจนกว่าจะหมดหนทางในการเยียวยาแล้วก็จะพึ่งพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ ซึ่งพอจะจำแนกเป็น 2 ขั้นตอน ขั้นตอนแรกคือการอิมโบล (เสี่ยงทาย) และการคัมแม (ลำส่อง) เป็นขั้นตอนที่ 2 ขั้นตอนแรกคือการเสี่ยงทายด้วยเต้าปูน โดยการผูกเต้าปูนด้วยสายสิญจ์แกว่งไปมาพร้อมกับกล่าวคำเสี่ยงทายว่าคนป่วยเป็นอะไรหากผีอารักษ์ (ผีป่า) ทำกั้ให้หยุด หรือถ้าเป็นผีมือทำกั้ให้หยุด เมื่อทราบสาเหตุแล้วก็จะไปหาหมอลำส่องเรียกว่า คัมแมเพื่อถามต่อไปอีกว่าทำไมจึงต้องมาทำให้เจ็บป่วยและมีวิธีการรักษาอย่างไร หากเป็นผีมือกระทำทำให้เจ็บป่วยส่วนมากจะให้จัดพิธีแก้มอให้แก่ผีมือ

จากการจัดพิธีที่เรียกว่าคัมแม (ลำส่อง) มักจะได้คำตอบจากผีมืออยู่ 2 ประเด็นหลัก ๆ ด้วยกัน คือเจ้าของผีมือหรือคนในชะงู้อีบล่อยปละละเลยไม่ได้จัดพิธีเล่นเพื่อบวงสรวงมาช้านาน ทำให้ผีมือโกรธไม่พอใจ หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งล่วงเกินด้วยวาจาหรือการกระทำอันเป็นการลบหลู่ผีมือ หรืออีกประเด็นหนึ่งก็คือผีมือที่เคยอยู่ในร่างของคนในตระกูลที่ตายไปแล้วและถูกนำไปปล่อย

ทั้งพร้อมกับร่างทรงที่ตายไป เป็นผีเร่ร่อนไปในที่ต่าง ๆ ครั้งจะกลับเข้ามาอยู่เหมือนเดิมก็จะกระทำให้คนในยะจือเจ็บป่วย ในกรณีนี้จะทำพิธีอ้อซวง (พิธีรับ) โดยนำลูกหลานที่แต่งงานแล้ว เจาะผู้หญิงเท่านั้นมานั่งล้อมวงในปะรำพิธี เพื่อคอยรับเอาผีมือเข้ามาสิงร่างของตน ซึ่งเรียกว่านางกะวาน (ร่างทรง) ในยะจือหนึ่งจะมีผีมือหนึ่งถึงหรือสอง-สามถึงเป็นอย่างมากส่วนมากจะมีผีมือเพียงหนึ่งถึงในยะจือหนึ่ง แต่หากมีสอง-สามถึงก็แสดงให้เห็นว่า ยะจือนี้มีคนในสายตระกูลมากหรือตระกูลเก่าแก่ยิ่งขึ้นไม่ได้แยกยะจือออกไปคาดคะเนได้ว่าในสายตระกูลนั้นมีประชากรที่เป็นผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย เพราะผีมือนั้นจะสิงร่างนางกะวานที่เป็นผู้หญิงเท่านั้น (ถึงมอที่มีมากกว่าหนึ่งในยะจือจะเป็นญาติกันโดยสายเลือดเท่านั้นจะไม่มีญาติเทียมเหมือนพิธีเหย้าของชาวโล่ที่มีลูกศิษย์ที่เรียกว่าลูกแก้ว)

ความเป็นมาของผีมือ

หากถามชาวภูยกว่า พิธีแกลือมือหรือผีมือ มีมาตั้งแต่เมื่อไหร่ใครเป็นผู้ให้กำเนิดหรือเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมขึ้นเป็นครั้งแรก และมีความเป็นมาอย่างไร เป็นคำถามที่แม้แต่เจ้าของวัฒนธรรมเองก็ไม่อาจที่จะหาคำตอบหรือให้คำตอบในหลายประเด็นดังกล่าวได้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพิธีกรรมนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของกลุ่มชนที่นับถือผีโดยทั่วไปก็ได้

จากคำบอกเล่าของครูบามอ (ครูบาใหญ่) และบรรดามอในหมู่บ้านต่างพุดในลักษณะเดียวกันว่า ไม่รู้ว่าเกิดขึ้นอย่างไร มีมาตั้งแต่เมื่อไหร่ รู้แต่ว่าพอจำความได้ก็เห็นอยู่ที่ห้องของบ้านยะจือแล้ว และต้องนับถือปฏิบัติต่อผีให้ดีด้วย มิเช่นนั้นมันก็จะทำให้เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ขึ้น เป็นต้นว่า เกิดเจ็บป่วยอยู่บ่อย ๆ

เป็นที่น่าสังเกตว่าชื่อผีมือทั้งหมดจะเป็นชื่อที่พ้องกับการเรียกขานของชาวลาวที่อยู่ในประเทศลาว เช่น ผีมือ ของนางเคือน โถทอง ชื่อท้าวรอดเมือง ครูบามอ (นางสุด วิชาสิงห์) ชื่อ ท้าวบตี มอนางอาน ชื่อท้าวลาน้อย เป็นต้น และภาษาที่สื่อสารในเวลาประกอบพิธีกรรมก็จะใช้ภาษาลาวจะไม่ใช้ภาษาภูยกในเวลาประกอบพิธีแกลือมือ โดยเด็ดขาด

นางสุด วิชาสิงห์ กล่าวว่าผีมือเป็นผีเร่ร่อน ไม่มีญาติพี่น้องและไม่ข้องเกี่ยวกับคนในสายตระกูลแต่อย่างใด ท่านเล่าให้ฟังว่าเมื่อท่านเป็นสาว เคยเห็นผีมือที่เร่ร่อนเข้ามาสิงร่างนางกะวานตัวหม่ โดยไม่เคยสืบทอดในยะจือเลย พอสอบถามผีมือขณะเข้าทรงร่างนางกะวาน ก็บอกว่ามาจากเมืองลาวโน้น หนีทัพเข้ามาหลงทางไม่สามารถกลับบ้านเมืองได้ จึงได้มาขออาศัยในสายตระกูล (ยะจือ) ของชาวภูยกอยู่ จากคำบอกเล่าดังกล่าวชาวภูยกน่าจะมีความสัมพันธ์กับกลุ่มชาวลาวใน

อดีตอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือกลุ่มชนทั้ง 2 กลุ่ม มีการปะทะสังสรรค์แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันเมื่อในอดีตก็อาจเป็นไปได้

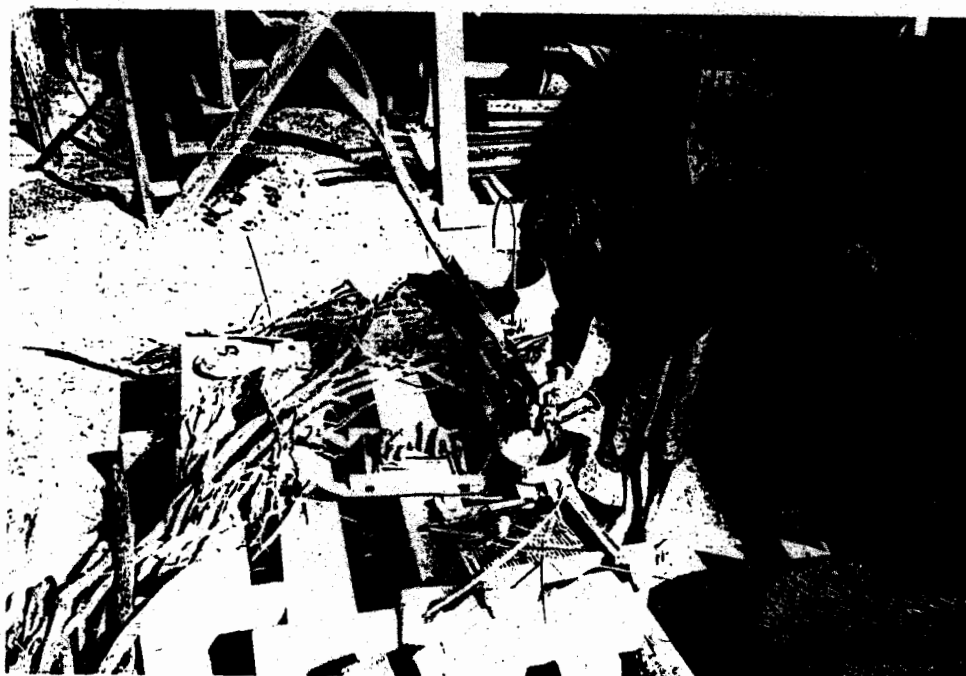

ภาพที่ 26 : ครูบามอ นางสุด วิทยาสิงห์

พิธีเซ้าะฮ่าแพน

พิธีเซ้าะฮ่าแพน เป็นพิธีไหว้ครูประจำปีของบรรดาฝีมือทั้งหมดคนหมู่บ้าน คำว่าเซ้าะฮ่า แปลว่า ขึ้น พาสันนิษฐานว่า ฮ่า แพน หมายถึงแกน (เทวดาในกลุ่มชาวลาว) หากเป็นตามที่สันนิษฐานน่าจะหมายความว่า ขึ้นฟ้าไปหาแกน เพราะมีความสัมพันธ์กับความเชื่อในพิธีกรรมที่เรียก เซ้าะฮ่าแพน ตามจุดประสงค์ของพิธีกรรมคือการปล่อยยี่ให้ผีขึ้นฟ้าไปหาเทวดา (นางเลา

บุวาคกร ให้สัมภาษณ์ เมื่อตุลาคม 2535) เพราะวันที่ประกอบพิธีกรรมจะกลับหัวข้าง มา เข้า ผาผนังบ้านเป็นเวลา 3 คืน จึงจะกลับหัวข้างให้อยู่สภาพเดิม ชาวภูยเรียกว่า มู้ดกะซา (เข้า พรวรษา)

ภาพที่ 27 : ชาวภูยกำลังทำความสะอาดหิ้งมอ

เมื่อสิบกว่าปีมานี้ การประกอบพิธีเซ้าเฮ้อพาแทนจะจัดจัดในวันขึ้น 13 ค่ำ เดือนยี่ ของทุกปี และจัดที่บ้านครุบาผีต (ครุบาใหญ่) บรรดาผีมือทุกคนจะไปรวมกันที่บ้านครุบาผีต ตั้งแต่หัวค่ำ ด้วยการนำเอาข้าง มา เรือ ธนู มีคดาบ ไข้ไก่ ต้นกล้วยเล็ก ๆ ดอกไม้ เทียน ชัน ข้าวสาร อันเป็นเครื่องที่จัดไว้บนหิ้งมอของตนเอง ไปยังบ้านครุบาผีต สิ่งหนึ่งที่ขาดไม่ได้คือเหล้าขาว หากมีขนม หนม เนย หรือกล้วย ก็จะไปด้วย พิธีกรรมจะเริ่มตั้งแต่หัวค่ำ เมื่อทำพิธีอัญเชิญผีมือเข้าร่างทรงแล้วก็จะร่ายรำตามจังหวัดแคแและกลองที่หมอแคนบรรเลงไปเรื่อย ๆ พร้อมกับการขับลำเป็นทำนองหมอลำ ในเนื้อหาที่ทักทาย ถามทูลขุ้สุขของกันและกันและมีขั้นตอนคล้ายกับพิธีแก้มอ เพียงแต่ไม่มีขั้นตอนในการชำระและอิมหละ (อาบน้ำ) ให้คนป่วยเท่านั้น เพราะพิธีเซ้าเฮ้อพาแทนเป็นพิธีไหว้ดวงสว่างผีมือประจำปีเท่านั้น การเลิกประกอบพิธีกรรมนั้นจะเลิกได้ก็ต่อเมื่อขั้นตอนทุกอย่างได้หมดสิ้นลง ซึ่งในแต่ละขั้นตอนจะไม่มีกำหนดเวลาที่แน่นอน บางขั้นตอนก็เป็นชั่วโมง บาง

ชั้นตอนก็เร็ว ไม่มีแน่นอน (จะกล่าวในรายละเอียดในพิธีแก้มืออีกครั้งหนึ่ง) จากการสังเกตในการประกอบพิธีหลาย ๆ ครั้ง พบว่าบางครั้งก็สว่าง บางครั้งก็เพียงคืน ปัจจัยสำคัญที่ทำให้การประกอบพิธีกรรมเล็กเร็วก็คือ เหล้า หากเหล้าหมดบรรดามือทั้งหลายก็จะบอกว่าฝีมือสุกसानกันเต็มอ้อมแล้ว

เนื่องจากการประกอบพิธีเข้าะฮ์ฟาแทนแต่ละครั้ง บรรดาฝีมือทั้งหลายจะร่วมกันเฉลี่ยค่าใช้จ่ายในการประกอบพิธีกรรมประมาณ 100 บาท ต่อฝีมือ 1 คน จึงได้ร่วมตกลงกันว่า การประกอบพิธีเข้าะฮ์ฟาแทน จะจัดให้มี 3 ปีต่อครั้งหนึ่ง เพราะทุกคนต่างพูดว่าค่าใช้จ่ายสูงมาก ในการจัดแต่ละครั้ง สำหรับผู้มีฐานะดีเงิน 100 บาท นับว่าน้อยมาก แทบจะไม่มีคามหมายอะไรเลย แต่ชาวภูยกุ้ยบ้านสำโรงทาบแล้ว เงิน 100 บาท มีค่าสูงนัก บางครอบครัวซื้อกับข้าวได้เป็นเดือน และบางครอบครัวแทบจะไม่มีให้ต้องไปหยิบยืมเป็นหนี้เป็นสินนายทุนอีก การกำหนดให้มีการประกอบพิธี 3 ปีครั้ง เพิ่งมีเมื่อ 10 กว่าปีมานี้เอง ส่วนวันเวลาในการประกอบพิธีกรรมก็ยังเป็นวันขึ้น 13 ค่ำ เดือนยี่ เหมือนเดิม

แม้ว่าชาวภูยกุ้ยจะประกอบพิธีเข้าะฮ์ฟาแทน 3 ปีครั้ง แต่ในปีที่ไม่ได้จัดพิธีร่วมกัน ทุกยะจู้ฮ์ก็จะทำพิธีเข้าะฮ์ฟาแทนภายในสายตระกูลของตนเองทุกปี ในวันขึ้น 13 ค่ำ เดือนยี่ เช่นกัน แต่พิธีกรรมได้ลดชั้นตอนบางอย่างลงคงเหลือเพียงนำข้าวปลาอาหารข้าวต้ม ดอกไม้ เทียน สัจเวีย แก่ฝีมือที่อยู่ในห้องที่บ้านยะจู้ฮ์เท่านั้น บรรดาโคตรทุกคนจะมารวมตัวที่บ้านยะจู้ฮ์ในตอนหัวค่ำทุกคนจะนำเหล้ามาด้วย เพื่อนำมาสังเวียฝีมือของตนทุกคน หากใครมาไม่ได้ ก็จะฝากเงินและเหล้ามาช่วยแทน บางคนก็แยกตัวไปอยู่ที่อื่นหากไม่ติดธุระอะไรก็จะมาร่วมในพิธีดังกล่าวเสมอ ซึ่งถือเป็นรวมญาติของชาวภูยกุ้ยด้วย

พิธีเข้าะฮ์ฟาแทน แม้จะไม่จัดขึ้นเพื่อเป็นการบำบัดรักษาโรคภัยไข้เจ็บ แต่ชาวภูยกุ้ยก็ยังคงถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจวบจนปัจจุบัน นับเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพิธีแก้มือโดยตรง ทั้งนี้ก็เพื่อป้องกันกาเจ็บป่วยอันส่งผลต่อความผาสุกในชีวิตต่อไป

เครื่องประกอบพิธีเข้าะฮ์ฟาแทน

ในวันประกอบพิธีเข้าะฮ์ฟาแทน คือ วันขึ้น 13 ค่ำ เดือนยี่ คนแต่ละคนแก่ในสายตระกูล โดยเฉพาะผู้หญิงจะมาช่วยกันทำเครื่องเช่นบวงสรวง ฝีมือ (ยกเว้นชาย - สะนัก) จะห้ามเข้าใกล้บริเวณที่ฝีมืออยู่หากเข้าไปวนวายถือว่าเป็นการลบหลู่อย่างแรง) ผู้ชายชาวภูยกุ้ยก็มีส่วนช่วยเหลือในพิธีกรรมดังกล่าวเช่นกัน กล่าวคือ จะต้องเป็นคนทำผึงกะอาฮ (ตีนกา) ซึ่งทำด้วยต้นกล้วยเล็ก ๆ

สูงขนาด 1 คอก ตัดโคนแล้วเอาไม้ไผ่เสียบโคนต้นกล้วยทำเป็นขา 3 ขา สำหรับตั้งได้ ซึ่งเครื่องประกอบในการเช่นฝมือ มีดังนี้

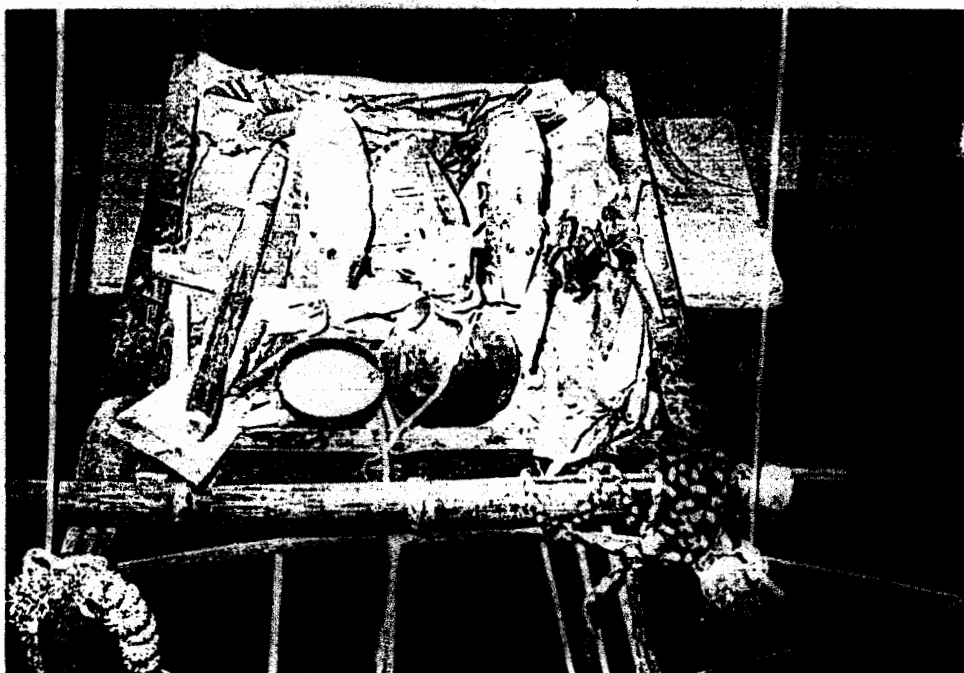
1. ขันหมากเบ็ง 1 ส่วนชั้นลงหิน มีดอกไม้ (ปี่ลลอม ๆ) ข้าวดอกแตกติดกับก้านมะพร้าวปักกันชั้น มีหมาก 4 ลูก จักให้เป็นกลีบ 4 กลีบ ใบตองกรวยเย็บแบบเป็นกล้วยแบน ๆ 4 อัน
2. กรวยเย็บด้วยใบตอง (ชั้น 5 ชั้น 8)
3. ฝิ่งกะออส (ตีนกา) ทำด้วยต้นกล้วย มีไม้เสียบเป็น 3 ขา
4. ข้าวต้ม
5. กล้วย 1-2 หวี
6. เหล้า 1 ขวด หรือมากกว่าก็ได้
7. รูป เทียน
8. ไขมัน แป้ง น้ำมัน น้ำหอมต่าง ๆ
9. ปี่ลลอม ๆ (ดอกไม้น่าชมนิดหนึ่งสีม่วงจะออกดอกหลังการเก็บเกี่ยว)

กรณีที่มีฝมือในสายตระกูล 2 หิ้ง หรือ 3 หิ้ง การจัดเครื่องเช่นวงสรวง จะจัดแยกเป็นชุดอีกต่างหาก กล่าวคือ หากมี 2 หิ้ง ก็ต้องจัดเครื่องเช่น 2 สำรับ มี 3 หิ้งก็จัด 3 สำรับ หิ้งนี้เพราะเครื่องเช่นแต่ละสำรับจะใช้กับฝมือ 1 ตนเท่านั้น

ความเชื่ออันก่อให้เกิดพิธีแก้ลม

ในอดีตกาลขณะที่ยังไม่มีเทคโนโลยีและวิทยาการสมัยใหม่เข้ามาเกี่ยวข้องกับมนุษยชาติ ความลึกลับซับซ้อนของอำนาจเหนือธรรมชาติที่เกิดขึ้นบางอย่างจะมีผลกระทบต่อตัวมนุษย์โดยตรง มนุษย์จึงพยายามศึกษาเรียนรู้จากประสบการณ์และการสังเกตเพื่อหาเหตุผล เพื่อจะได้คำตอบที่พึงใจ แต่บางครั้งก็สุดที่จะหาคำตอบและเหตุผลต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ นั่นคือ เหตุผลสำคัญที่ทำให้มนุษย์มีความเชื่อในสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจลึกลับ เป็นสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ทำให้มนุษย์เกิดความกลัวและหวาดระแวงในเรื่องดังกล่าว ความกลัวและความไม่รู้อันเองที่ทำให้เกิดความเชื่ออันเป็นรากฐานของสังคมมนุษย์ ความเชื่อส่งผลให้เกิดประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ และกำหนดเป็นจารีตในที่สุด เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับภูติผีวิญญาณ และอำนาจลึกลับอื่น ๆ เป็นต้น

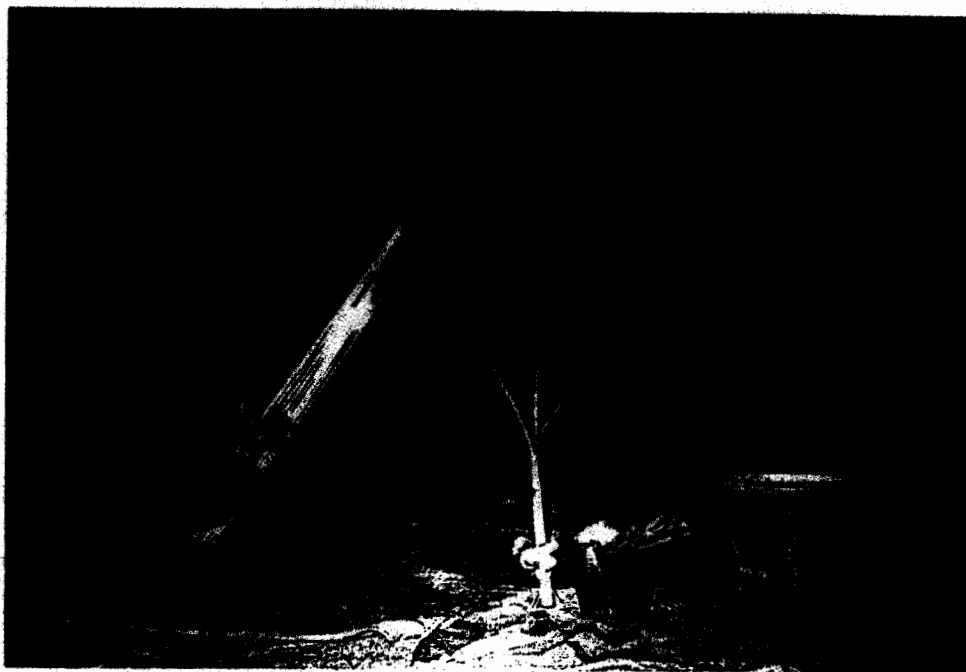
ชาวภูยกบ้านสำโรงทาบนับเป็นกลุ่มชนกลุ่มหนึ่งที่ยังมีความเชื่อเรื่องภูติผีวิญญาณค่อนข้างสูง ดังเช่นความเชื่อในเรื่องฝมือ อันเป็นที่มื่ออิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวภูยกอย่างมากแม้ฝมือจะนำเชื้ของบรรพบุรุษในสายตระกูลที่เป็นบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วก็ตาม แต่ฝมือก็มีอำนาจควบคุม

ภาพที่ 28 : เครื่องประกอบต่าง ๆ ของหิ้งมอ

ภาพที่ 29 : ชั้หมากเบ็ง

ภาพที่ 30 : ฝิ่งกะอาฮ

พฤติกรรมของชาวกูยทั้งสายตระกูล ชาวกูยจะไม่สามารถล่วงรู้เลยว่า ฝีมือจะทำให้เกิดอะไรในครอบครัว โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับความเจ็บไข้ได้ป่วยของคนในสายตระกูล ซึ่งบางครั้งพฤติกรรมบางอย่างที่กระทำลงไปโดยไม่ได้ตั้งใจหรือตั้งใจก็ตาม จะส่งผลกระทบต่อสุขภาพร่างกายให้เกิดเจ็บป่วยได้ทุกเมื่อ ตัวอย่างที่เกิดขึ้นกับครอบครัวของนางเจนจิต บานแย้ม ซึ่งจัดพิธีแก้ลมขึ้นเมื่อวันที่ 25 มกราคม 2535

นางเจนจิต ๗ อายุ 37 ปี ซึ่งมีอาชีพรับราชการครูที่โรงเรียนบ้านลำโรงทาบ (ปริศตวิทย์วิทยาคม) เล่าว่า ตนเองป่วยมาแรมปี มีอาการปวดศีรษะ ปวดไหล่ด้านซ้ายตลอดเวลา นอนก็ไม่ค่อยหลับ มีความกังวลอยู่ตลอดเวลา ไปรักษาที่ใดก็ไม่หาย ทั้ง ๆ ที่คำรักษาพยาบาลก็สามารถบิกันได้ แม่บอกว่าให้ไปอิมโบล (เสียงทาย) ดู และให้หาหมอလာส่งมาเข้าทรงล่าส่งดูว่าเป็นอะไรกันแน่แรก ๆ ก็ไม่เชื่อ จึงพยายามสืบเสาะหาหมอพื้นบ้าน ที่ไหนเขาบอกว่าดีเก่งรักษาโรคได้ทุกอย่างจะพาสามีเดินทางไปหา จนแล้วจนรอดก็ไม่มีการหายขาด กอรบกับนายสงว บุราคร พี่ชายก็เกิดอาการเจ็บที่ตาขึ้นอีก ทำให้นางไฟซึ่งเป็นมารดาต้องไปอิมโบล จึงได้รู้สาเหตุว่าฝีมือทำให้เจ็บป่วยทั้งนางเจนจิต ๗ และนายสงว ๗ ครั้นทราบสาเหตุแล้วจึงได้ไปหาหมอล่าส่งยังบ้านหมื่นศรีใหญ่ ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านประมาณ 3 กิโลเมตร ให้มาทำพิธีขับแม เพราะไม่เชื่อ เนื่องจากที่บ้านไม่มีฝีมือมานานแล้วหลังจากที่ย้ายของนางเจนจิตตายไปนับสิบปี เพราะได้ทำพิธีแปลงเป็นเฮฮ (ปล่อยทิ้ง) พร้อมกับยายแล้ว หมอล่าส่งได้เข้าทรงดูและสอบถามกับฝีมือว่าเป็นใคร อยู่ที่ไหน ต้องการอะไร ฝีมือบอกว่าชื่อทำวรดพายุที่นั่นนานแล้ว อยากหา นางกวาน (ร่างทรง) ใหม่อู่ เนื่องจากตอนนี้ลำบากมากอดโซมานานแล้ว หากจัดพิธีให้แล้วก็จะหายไปเอง นางไฟจึงได้จัดพิธีนี้ในวันที่ 25 มกราคม 2535 หลังจากนั้นไม่นานนางเจนจิต ๗ และนายสงว ๗ อาการก็ดีขึ้นโดยลำดับ ประเด็นนี้เป็นการรับฝีมือกลับเข้ามาอยู่อีกครั้งหนึ่ง ชาวกูยเรียกว่า อือซวง เปรียบเสมือนพระบวชใหม่ ซึ่งฝีมือตัวใหม่นี้จะจัดอันดับอาวุโสให้น้อยที่สุดซึ่งจะพูดกันหัวข้อต่อไป

อีกประเด็นหนึ่งเป็นการจัดพิธีแก้ลมเพื่อรักษาคนป่วยโดยตรง เช่นกรณีนางอาน บุญคำ ราษฎรบ้านหมื่นศรีลำโรง ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่แยกตัวออกจากหมู่บ้านลำโรงทาบเมื่อประมาณ 40 ปีมานี้เอง ชาวบ้านจะคงยังมีความสัมพันธ์กับชาวกูยบ้านลำโรงทาบอย่างเหนียวแน่น เพราะครอบครัวบางคนยังมีมะจู้ซึเดียวกับชาวกูยบ้านลำโรงทาบ ความสัมพันธ์ทางเครือญาติจึงยังคงเหนียวแน่น เพราะครอบครัวบางคนยังมีมะจู้ซึเดียวกับชาวกูยบ้านลำโรงทาบ ความสัมพันธ์ทางเครือญาติจึงยังคงเหนียวแน่น มันคง แม้จะย้ายออกไปจากหมู่บ้านเดิมมานานแล้วก็ตาม การประกอบกิจกรรม

ต่าง ๆ โดยเฉพาะพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับยะจู้ก็ยังคงปฏิบัติเช่นเดิม

ภาพที่ 31 : คนป่วยที่เข้าพิธีแก้ลมอ (นางอาน บุดคำ)

นางอานมีอาการเจ็บปวด ๆ แดง ๆ มาเป็นแรมปี มีอาการเจ็บตา และปวดศีรษะอยู่
 เอง ๆ บางครั้งมีอาการเหม่อลอยคล้ายกับคนไร้สติไปหาหมอที่โรงพยาบาลอำเภอ และจังหวัด
 มากี่หลายครั้ง อาการไม่ดีขึ้นเลย ยิ่งกลับทำให้ร่างกายทรุดโทรมมากเป็นลำดับ เนื่องจากนางมี
 บุตรชายเพียงคนเดียวเมื่อแต่งงานก็ไปอยู่ที่บ้านภรรยาคือบ้านตะเคียนนาน ๆ ครั้ง นายนี้บุตรชาย
 จึงมาเยี่ยมเยียน ชาวบ้านเข้าใจว่านางอานอยู่คนเดียวคงเหงาและเซื่องซึมเป็นธรรมดา จนนาง
 อากาหนักยิ่งขึ้น เพื่อนบ้านจึงได้ปรึกษาว่าควรจะหาหมอลำส่งมาค้ำแม จึงได้ทราบว่ามีหมอโกรธ
 เนื่องจากนางอานไม่เคยปฏิบัติต่อผีมาหลายปีแม้พิธีเซาะฮ้พาทนก็ไม่เคยจัดเซาะให้ ผีจึงมา
 ทำให้เจ็บป่วย หากต้องการให้หายเป็นปกติก็ขอให้จัดพิธีแก้ลมอ จนกว่าผีจะพอใจ บังเอิญนาง
 อานนั้นเป็นร่างทรงทั้งผีมือและผีออ ซึ่งทั้งผีมือและผีออต่างก็อยากให้จัดพิธีแก้ลมอและพิธีแก้ล่อให้
 เหมือนกัน นายนี้บุตรชายและบรรดาญาติจึงได้ร่วมมือกันจัดพิธีกรรมขึ้นในวันที่ 28 มกราคม 2535
 อันเป็นเวลาไล่เลี่ยกับนางเจนจิต บ้านเข้ม เนื่องจากจารีตปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีกรรมทั้ง 2 นี้ ชาวภู
 ไตกำหนดไว้ว่าพิธีแก้ลมอจะเล่นในเวลากลางวัน ส่วนพิธีแก้ล่อจะเล่นในเวลากลางคืน ซึ่งเป็น
 แนวปฏิบัติที่สืบทอดมาแต่โบราณกาล

การจัดพิธีแก้มอ แต่ละครั้งจะหาผู้ที่เป็นร่างทรงของผีมออย่างน้อย 8 คน รวมทั้งครูบาใหญ่ด้วย เรียกว่ามอมยเฮง (มอหนึ่งถึง) เปรียบได้เท่ากับ 1 คณะ มีผีมอบางตัวจะเรียกร่องให้เล่น 2 หิ้ง ก็มี หากเป็นความต้องการของผีมอเจ้าภาพก็จะจัดการให้ตามที่ผีมอต้องการจะต่อรองไม่ได้โดยเด็ดขาด

เจ้าภาพในการจัดพิธีกรรมจะเป็นเจ้าโคตรในสายตระกูลเป็นผู้จัดการทั้งหมดด้วยการปรึกษาหารือบรรดาญาติ ๆ ว่าจะจัดอย่างไร เมื่อไหว้และเซ่นผีมอคนใดบ้าง ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ จะช่วยกันควรวีเอื้อและเท่าไหว้ ครั้นตกลงกันในบรรดาญาติได้แล้ว เจ้าโคตรจะนำหมากพลูเทียน 1 คู่ เหล้า 1 ขวด ไปแจ้งแก่ครูบาใหญ่ทราบ ครูบาใหญ่จะเป็นผู้กำหนดว่าจะเอาหมอแคนคนไหนมาร่วมเป่าแคนเวลาประกอบพิธีกรรม เพราะครูบาใหญ่จะเป็นคนที่รู้ว่าหมอแคนคนไหนมีฝีมือในการเป่าแคนได้ดี หากเอาหมอแคนที่เป่าแคนไม่เข้าหากันพิธีแก้มอก็จะไม่สนุก อาจทำให้ผีมอไม่พอใจก็ได้พาลทำให้อาการเจ็บป่วยของผู้ป่วยยิ่งทรุดลงไปอีก (นางสุด วิทยาลัย ผู้เล่า)

ภาพที่ 32 : ญาติและเพื่อนบ้านมาช่วยเตรียมงาน

งบประมาณในการจัดพิธีแก้มอ

ในการจัดพิธีแก้มอในแต่ละครั้งปัจจุบันจำเป็นต้องมีค่าใช้จ่ายมากมายเป็นต้นว่า ค่าอาหารค่าจ้างหมอแคนและอื่น ๆ ที่จำเป็นต้องจัดหาประกอบพิธีกรรม เพื่อให้พิธีกรรมดำเนิน

ไปอย่างเรียบร้อยและเสร็จสิ้นอย่างสมบูรณ์ ในอดีตครูบาใหญ่เล่าให้ฟังว่า หมอแคนนั้นไม่เคยเรียกค่าจ้างแต่อย่างใด เพียงมาช่วยงานด้วยความรักในการเป่าแคนและความสมัครใจของหมอแคนเอง ยิ่งหากมีความสนิทสนมเป็นพิเศษจะช่วยเหลืออย่างเต็มที่ เพียงเจ้าภาพจัดหาเหล้ายาปลาบั้งไว้ให้ก็เพียงพอแล้ว (สัมภาษณ์นางสุด วิทยาลัย 28 มกราคม 2535) จากผลกระทบทางเศรษฐกิจระบบทุนนิยมที่ส่งผลให้คนเห็นแก่ตัวมากขึ้นเรื่อยๆ เช่นปัจจุบัน หมอแคนที่มีฝีมือดีในการเป่าแคนก็พยายามแก่งค่าตัวมากขึ้น ยิ่งหากเห็นช่องทางที่จะเรียกได้ก็จะเรียกร้องอย่างเต็มที่ เนื่องจากหาคนที่เป่าแคนได้ยากยิ่งและคนที่เป่าแคนเป็นก็เหลือน้อย ค่าจ้างจึงแพงมาก (ในความรู้สึกของชาวกูย) ตกประมาณ 1,000 บาท ค่ายกครุมือ 150 บาท (เงินในส่วนนี้จะแบ่งให้บรรดาฝีมือคนละ 10 บาท ที่เหลือจะยกให้ครูบาใหญ่ทั้งหมด) ค่าอาหารเลี้ยงบรรดาฝีมือทั้งหลายและผู้มาร่วมงาน (รวมถึงค่าเหล้าน้ำอัดลม) ประมาณ 3,000 บาท และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ อีกประมาณ 1,000 บาท รวมค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นประมาณ 5,000 บาท ค่าใช้จ่ายดังกล่าวได้มาจากบรรดาญาติในสายตระกูล ด้วยการเฉลี่ยกันออก คราวเรือนละ ๆ ประมาณ 100 - 200 บาท หากเป็นสายตระกูลที่มีจำนวนครัวเรือนมากก็จะเฉลี่ยกันออกน้อย ถ้ามีครัวเรือนน้อยก็จะเฉลี่ยกันออกมาก น้อยรายได้อีกทางหนึ่งก็ได้จากการช่วยเหลือของบรรดาเพื่อนบ้านคนละ เล็กน้อย 10 - 50 บาท แล้วแต่ว่าจะช่วยเท่าไรแต่เมื่อเพื่อนบ้านจัดงานเจ้าภาพก็ต้องช่วยกลับคืนเท่าที่ เขาช่วยมาหรือมากกว่าขึ้นอยู่กับเงื่อนไขว่าหากช่วยด้านแรงงานแล้วการช่วยเหลือทางด้านการเงินก็อาจจะเท่ากับที่เคยช่วยเจ้าภาพไว้ แต่หากไม่มีเวลาหรือแรงงานมาช่วยเหลือก็จะช่วยเหลือด้านทรัพย์สินของแทนเพื่อแสดงให้เห็นว่ามีได้เพิกเฉยหรือนิ่งนอนใจแต่อย่างใด

นอกจากการช่วยด้วยเงินแล้วบรรดาญาติ ๆ ก็จะทำข้าวสาร เหล้า น้ำอัดลม มาช่วยงานด้วย ไม่เฉพาะญาติของผู้ป่วยเท่านั้นชาวกูยที่อยู่ไกลบ้านใกล้เรือนเคียงก็จะนำเหล้ามาช่วยงานด้วย เป็นการเกื้อกูลกันในฐานะเพื่อนบ้านใกล้เคียงแม้ไม่ได้เป็นญาติกันก็ตาม หากครัวเรือนที่อยู่บ้านใกล้เรือนเคียงรวมไปถึงญาติที่เกี่ยวข้องทางการแต่งงานไม่มาช่วยก็จะถูกครหาว่ากล่าวไปในทางที่ไม่ดี และส่งผลให้การอยู่ร่วมกันเป็นไปในทางที่ไม่ดีต่อไป

ขั้นตอนของพิธีแก้ลม

ขั้นตอนที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ผู้ศึกษาได้เข้าไปสังเกตอย่างมีส่วนร่วมโดยตลอด ตั้งแต่เริ่มเตรียมงานจนเสร็จสิ้นของพิธีกรรม เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2535 และวันที่ 28 มกราคม 2535 รวมทั้งการสัมภาษณ์นางกะวาน (ร่างทรง) ของฝีมือที่มาร่วมประกอบ

พิธีกรรมด้วย

ภาพที่ 33 : ญาติกำลังแกะสลักช้าง, ฆ่า

ก่อนการประกอบพิธีกรรม 1 วัน บรรดาญาติพี่น้องในยะจือเดียวกันพร้อมทั้งเพื่อนบ้านในละแวกใกล้เคียงรวมไปถึงญาติที่เกี่ยวข้องด้านการแต่งงานก็จะมารวมกันจัดเตรียมสิ่งของที่จำเป็นในการจัดทำพิธี กล่าวคือ ผู้หญิงจะห่อข้าวต้ม ทำขนมมากเบ็ง สานโยแมงมุ่ม ถักฝ้าย 3 สี เพื่อทำเป็นกะเนือฮ (ฝ้ายโพกหัว) คั่วข้าวตอก เพื่อเตรียมไว้เข้าพิธีในวันรุ่งขึ้น ผู้หญิงที่เป็นยะจือคีค (โคตราหญ่) จะเป็นผู้นำเอาหิ้งมอลงมาทำความสะอาดด้วยการประพรมเครื่องหอมคือขม้นเป็นสำคัญ ส่วนมากจะมาช่วยกันในตอนบ่ายของวันนั้น

สำหรับผู้ชายก็จะทำพื้นที่รองหิ้งมอใหญ่ ส่วนโครงของหิ้งมอก็จะใช้อันเดิม การทำพื้นที่สำหรับรองหิ้งมอจะนำไม้ไผ่มาผ่าเป็นไม้ระแนงเล็ก ๆ ประมาณ 1 เซนติเมตร ยาวเท่ากับโครงของหิ้งมอ นำมาสานด้วยเถาวัลย์หรือเชือกทำให้เป็นแผ่นเดียวกะให้ขนาดเท่ากับโครงหิ้งมอ นอกจากนั้นผู้หญิงก็จะนำมาผูกมัดด้วยฝ้ายตรงช่องขาหน้าแผ่นหลังในลักษณะกากบาทหลาย ๆ รอบ จนดูเรียบร้อยและเหมาะสมแล้วก็จะนำเครื่องประกอบพิธีเก็บไว้บนเรือน เพื่อนำมาประกอบพิธีในตอนเช้าต่อไป

เมื่อถึงวันที่กำหนดให้มีการประกอบพิธีกรรมขึ้น บรรดาญาติ ๆ ก็จะมาร่วมงานตั้งแต่เช้า มีด หลังจากทำภารกิจที่บ้านเสร็จเรียบร้อยแล้วบรรดาพี่มอจะมาร่วมงานในบ้านที่จัดประกอบพิธีกรรม ครูบาใหญ่จะเป็นผู้คอยบอกและช่วยจัดการเครื่องสังเวทที่ใช้ในพิธีกรรม เมื่อพร้อมแล้วก็จะเรียก บรรดามอ เข้ามาในปะรำพิธีที่จัดไว้ และเริ่มพิธี (ในวาระประกอบพิธีเริ่มประมาณ 10 นาที) การประกอบพิธีแก้มอมีลำดับขั้นตอนเป็นแบบแผนที่ถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่โบราณกาลดังนี้

ภาพที่ 34 : ครูบาใหญ่กำลังเริ่มพิธี

ลำดับแรกครูบาใหญ่จะทำพิธีดูคางไก่ เรียกว่ามอมู๊ด (มอเข้า) เพื่อตรวจสอบถึงรูป ลักษณะของคางไก่ว่าเป็นอย่างไรเป็นการตีความว่าคนป่วยจะหายหรือไม่ครูบาใหญ่จะเอาอือเบ็ด (ดาบ) แล่นื้อไก่ที่ต้มมาเรียบร้อยแล้ว 3 ครั้ง แล้วนำเศษเนื้อที่แล่นั้นนี้มาใส่ปากครุบามอ 3 ครั้ง เช่นกันจากนั้นก็เริ่มพิธี ครุบามอจะเข้าทรงก่อนใครอื่น การเข้าทรงนี้จะถือว่ามีข่าวสาร และจุดเทียนในขัน มือทั้ง 2 จะจับขันไว้ในอาการสงบนิ่งคล้ายการนั่งสมาธิ สักพักตัวเริ่มสั่นน้อย ๆ

ก่อน จนกระทั่งแรงขึ้น เหมือนคนทรงเจ้าจะโยกตัวตามจังหวะแคนและกลองที่คอยตีจังหวะ ลึกพัก ก็หยุดและตัวม่ออื่น ๆ ก็จะเริ่มเข้าทรงจนครบทุกคน ขณะที่เข้าทรงอยู่นั้นผู้ที่อยู่บริเวณรอบนอกต่างส่งเสียงเชียร์และปรบมือให้จังหวะไปด้วย การส่งเสียงเชียร์นั้นจะใช้ภาษาลาวในการสื่อสารระหว่างฝีมอกับกลุ่มคนข้างนอก การเข้าทรงจะเรียงลำดับอาวุโสของฝีม่อี้อาวุโสของนางกะวานจนกว่าจะหมดทุกคน เมื่อฝีม่อเข้าทรงในร่างนางกะวานหมดทุกคนแล้ว ก็จะให้ศพ่วยทำพิธีเข้าทรงเป็นคนสุดท้าย ฝีม่อจะเข้าเร็วหรือเข้าช้าขึ้นอยู่กับความพอใจของฝีม่อนั้น บางคนนานเป็นชั่วโมงก็มี บรรดามอก็จะขับไล่เป็นทำนองคล้ายหมอลำ เป็นการอ้อนวอนให้เข้ามาร่วมในพิธี โดยเร็วจะได้ร่วมสนุกสนานกันต่อไป

ภาพที่ 35 : ครูบาใหญ่ หิ้งกลางปะรำพิธีและเครื่องประกอบอื่น ๆ

เมื่อฝีม่อเข้าสิงร่างของคนป่วยแล้ว บรรดาญาติ (โคตร) จะเข้ามาขอขมาด้วยการนำ เหล้าหมาก พลุ บุหรี่ ลูกชาย-สะนัก จะนำผ้า ผ้าสะไบ เสื้อผ้าไหม และเหล้า 1 ขวด มาขอขมาฝีม่อ จากนั้นฝีม่อทุกคนจะสวมด้วยมงคล (ทำด้วยผ้า 3 สี ดำ แดง ขาว ถักเปียเป็นเส้นเดียวกัน) ไว้บนศีรษะ มอทุกคนจะนำหมากพลุ เหล้า มอบให้แก่ครูบาใหญ่ ครูบาใหญ่จะรับเหล้า

มาตี๋ม และจะรีนให้ถ้าให้แก่บรรดาหมอทั้งหมด ยกเว้นคนป่วย ครูบามอเริ่มแต่งตัวใหม่ให้กะมัด ทะแมง ตลอดระยะเวลาครูบามอจะสอดส่ายสายตาสังเกตผู้คนรอบนอกตลอดเวลา หากเห็นว่า ใครมีพฤติกรรมผิดปกติไปจากผู้อื่นทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนหรือเป็นที่หมิ่นแค้นของคนอื่น ครูบามอก็จะเรียกค่า สนิไหมแก่บุคคลนั้นทันที ค่าสินไหมที่เรียกนั้นจะเรียกเป็นเงิน 2000, 5000, 10,000 บาทบ้าง ในการเรียกเป็นเงินนั้นจริง ๆ แล้ว เป็นการเปรียบเทียบของพฤติกรรมของคนนั้นว่ามากน้อย เพียงใด กล่าวคือ 2,000 บาท เทียบได้เท่ากับ 20 บาท 5,000 บาท เทียบได้ 50 บาท เป็นต้น เมื่อครูบามอเรียกสินไหมแล้ว จะต้องจ่ายให้การจ่ายสินไหมจะใช้ให้แทน 20 บาท เท่ากับ เหล้าครึ่งขวดหรือน้ำอัดลม 2 ขวด 50 บาท เหล้า 1 ขวด หากไม่มอบให้ก็จะไม่ยอม เล่นงานลำดับต่อไป ทำให้บุคคลที่อยู่รอบนอกมีกลัวที่จะแสดงพฤติกรรมที่ไม่ถูกใจครูบามออีก และ ระมัดระวังตัวยิ่งขึ้น ในบางครั้งจะเห็นคนป่วยที่เป็นนางกะวานเป็นผู้เรียกร้องจากบรรดาญาติบ้าน สายตระกูล โดยเฉพาะคนที่ประพฤติน่าไม่ควรถูกทำให้เสียชื่อเสียงตระกูลหรือเห็นแก่ตัว ไม่ยอม ช่วยเหลือญาติพี่น้องที่ได้รับความเดือดร้อนและหรือลูกเขยที่ทำตัวกระด้างกระเดื่องต่อบรรดาโคตร ทั้งหลาย ไม่ว่าจะ เป็นด้วยวาจาหรือการแสดงออกด้วยกิริยาอาการที่ไม่เหมาะสมครูบามอจะสั่งผู้ ช่วยเปรียบได้กับครูบารองเป็นผู้รีนให้แล้วแจกจ่ายทั้งวง หลังจากนั้นก็เริ่มร่ำรอบ ๆ หิ้งที่จัดไว้ 3 รอบก็จะหยุดตี๋มให้แล้ว เป็นการพัก เพื่อที่จะ เล่นงานลำดับต่อไป

การร่ำว่าของผีมีนั้นไม่มีรูปแบบหรือแบบแผนที่ตายตัวใครจะร่ำอย่างไรก็ได้ สิ่งที่สำคัญ คือต้องสนุกสนานและขุบยัดให้เข้ากับจังหวะของกลองและแคนเป็นใช้ได้ ขณะที่ผีมีกำลังร่ำว่าอยู่ นั้นคนที่อยู่รอบนอกจะปรบมือหรือยกไม้ยกมือร่ำตามด้วยก็ได้ ทั้งนี้ต้องไม่เข้าไปในเขตของปะรำพิธี เป็นใช้ได้

ปรากฏการณ์ที่ไม่ค่อยจะเจอบ่อยนัก ในวันที่ประกอบพิธีแก้ลมที่บ้านนางอน (25 มกราคม 2538) มีผีเร่ร่อนเข้ามาสิงร่างของผีมีคนหนึ่งเป็นการสิงร่างในร่างเดียว ทำให้แรงของผีมี (ท้าวสิงห์) มีกำลังแรงเป็น 2 เท่า อันเป็นสิ่งที่ผิดปกติครูบามอจะซักถามทันทีว่าเป็นใครมาจาก ไหน เมื่อแจ้งแล้วว่าเป็นใคร และผีมีตนนั้นก็บอกว่าบังเอิญผ่านมาเห็นกำลังจัดพิธีอยู่ก็อยากจะมา ร่วมสนุกด้วย แต่กำลังหิวขอกินก่อน ครูบารองจึงเรียกให้บรรดาญาติจัดหาอาหารมาให้ มีเหล้า ข้าวต้มกล้วย เมื่อกินอิ่มแล้ว ผีมีตนนั้นก็แสดงตนว่าเคยอยู่ในร่างของใครด้วยการแสดงกิริยา เหมือนกับนางกะวานที่เคยสิงอยู่ครูบามอรู้ทันทีว่าเป็นนางคานที่ตายไปแล้ว เพราะกิริยาของนาง คานนั้นจะเดินหลังค่อมจนหน้าขนานกับพื้นดิน จากนั้นก็จะออกจากร่างของนางกะวานที่สิงอยู่นั้น การที่มีเหตุการณ์อย่างนี้เกิดขึ้น นับว่าน้อยมากที่จะได้พบเห็น

ช่วงพักนี้เองบรรดาผู้คนที่อยู่รอบนอก (ผู้หญิง) จะจัดบายศรีมา 8 ลำรับ มาให้มอ ในบายศรีนั้นจะมีข้าวต้ม กล้วย เทียนและกรองอาหลี่ (ขเมบัวลอย) เพื่อจะได้ทำพิธีกินบายศรี การกินบายศรีนี้มีวิธีการกินเฉพาะกล่าวคือเมื่อได้ลำรับมาแล้ว จะจุดเทียนและรำ 3 รอบจึงนั่งลงตรงหน้าลำรับแล้วทำทำกินเทียน (เปลวเทียน) แทน 3 คำ เป็นอันจบพิธีกินบายศรี จากนั้นก็จะรำอีก 3 รอบ ขณะที่รำนั้นครุบาใหญ่จะคอยรับเหล่าให้แก่บรรดามอทุกคนเกือบทุกรอบก็ว่าได้

ภาพที่ 36 : บรรดาฝีมอกำลังรำรำด้วยความสนุกสนาน

จากการสังเกตบรรดาฝีมอที่รำอยู่นั้นแรก ๆ ก็รู้สึกว่ายังไม่ได้วาดลวดลายอะไรมากนัก พอานเข้าได้เพิ่มตึกริมมากขึ้นการรำรำดูเหมือนจะสนุกสนานยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ พร้อมกับส่งเสียงขับลำอย่างเจื้อยแจ้วทั้ง ๆ ที่ก่อนหน้านี้เหมือนกับคนที่พูดไม่เป็น

เมื่อบรรดาฝีมอกินบายศรีจนอิ่มหน้าแล้ว ครุบาใหญ่จะสั่งให้จัดที่สำหรับทำพิธีอ้อมทะเล (อาบน้ำชำระ) คนป่วย บรรดาญาติทั้งหญิงและชายจะช่วยกันจัดสถานที่ที่มีครุถึงน้ำ 2 ใบ มีแพ 9 ชั้น ทำด้วยต้นกล้วย (ดูภาพประกอบ) ก่อนจะเริ่มในแต่ละขั้นตอนบรรดามอจะรำรำ 3 รอบทุกครั้ง (เวียนซ้าย) การตั้งแพจะตั้งทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของปะรำพิธี มีไม้พาดต่อจากปะรำพิธีออกไป 2 แผ่น และมีแผ่นใหญ่อีกแผ่นหนึ่ง สำหรับคนป่วยนั่ง (ดูแผนผัง)

ภาพที่ 37 : ลักษณะของแพ และฝั่มอกำลังตัดแพ อ้อมทะเล (ช่าระ)

ครุบามจะมอบหมายให้ครุบารองเป็นผู้นำคนป่วยออกไปยังสถานที่จัดไว้ ครุบารองก็จะเข้ามาบริเวณปะรำพิธีเพื่อรับคำสั่งจากครุบาใหญ่อีกครั้งหนึ่ง หลังจากนั้นครุบาใหญ่ก็จะมอบอือเปิด (ดาบ) ให้ครุบารองไปทำพิธีตัดแพ ครุบารองจะร้อออกไปขณะที่ผู้ที่อยู่ในปะรำก็จะร้องรำไปด้วย กลุ่มคนที่อยู่บริเวณรอบนอกต่างก็ส่งเสียง ให้ทำการตัดแพโดยเร็ว ขณะเดียวกันจะมีชายคนหนึ่ง (ใครก็ได้) ถือตะเกียงที่จุดไว้แล้วไปอยู่ด้านหลังของคนป่วยหันหน้าไปทางทิศตะวันตก อมน้ำมัน แล้วเป่าไฟ 3 ครั้ง ครุบารองจึงทำพิธีตัดแพให้ล้มลงไปทางทิศตะวันตก หากล้มลงเร็วถือว่าคนป่วยจะหายเร็วหากล้มลงช้าก็จะหายช้าเช่นกัน ถือเป็นการเสี่ยงทายอีกวิธีหนึ่ง เมื่อแพล้มลงแล้วใช้ดาบทำพิธี พันชา ออก หลัง หัว แขน เหว แล้วลากแพออกไปทิ้ง ครุบารองจะเรียกฝั่มออกมาอีกคนหนึ่งช่วยราดน้ำให้แก่คนป่วยจนหมดถึง แล้วจึงรำเข้าปะรำพิธีญาติผู้ป่วยจะนำเสื้อผ้าชุดใหม่

เอี้ยมาให้คนป่วยไปปลัดเปลี่ยนแล้วกลับเข้ามายังปะรำพิธีเหมือนเดิมครุบามจะนำฝ้ายมงคลเส้น
ใหม่มาสวมหัวให้คนป่วยพร้อมกล่าวคาถากำกับ หลังจากนั้นก็จะหยุดพักกินข้าวกลางวัน (คาถา
กำกับครุบามอไฉ่ยอมเปิดเผย จะมอบแก่ครุบารองเมื่อถึงเวลาสมควร)

ภาพที่ 38 : พิธีอ้อมหละ (ชำระ)

- ขณะกินข้าวอยู่นั้นแม้จะอ้อมแล้วก็จะไม่ออกจากปะรำพิธียกเว้นจะออกไปปล่อยทุกข์ จึงจะ
ขออนุญาตครุบามออกไป ครั้นเสร็จธุระแล้วต้องรีบเข้ามาทันที พวกที่อยู่ข้างนอกก็พยายามยั่วเข้า
ด้วยภาษาขูขู่ ผีมือตัวนั้นก็จะไม่พูดด้วย แต่ถ้าหากเฟลตอบโต้ด้วยภาษาขูขู่ ก็จะถูกปรับการปรับโทษ
นั้นจะเสียเหล่าให้ 1 ขวด แก่ผู้คนที่อยู่รอบนอก เป็นที่ที่พวกอยู่ข้างนอกจะได้แก่งบรตามอกกลับ
บ้าง บรรดามอทั้งหลายก็จะระมัดระวังตัวมิให้เฟลตัวได้

ภาคบ่ายเป็นการเล่นที่สนุกสนาน จึงหว่านครีเริ่มรุกเร้ายิ่งขึ้นจะเริ่มด้วยการรำตึงกะอาส
(ตีนกา) ครุบามหรือครุบารองจะเป็นคนถือตึงกะอาสนำหน้า บรรดามอก็จะรำตาม 3 รอบ ก็จะ
ถือตึง (เรือ) โปงวาย (โยแมงมุม) กลอง (เซ่โก) การรำชุดนี้เป็นการรำที่ต้องใช้จังหวะเร็ว
มากเป็นที่สนุกสนานทั้งคนที่อยู่วงนอกและบรรดามอในปะรำ มอที่ถือเรือก็ทำท่าจำพายไปมอที่ถือ

ไปงววย (โยแมงมุม) ก็กัดแกว่งตามเสียงแคนและจังหวะกลองมือที่ถือกลอง (ไขว่ไก่) ก็ตีกลองด้วยฝ่ามือซ้ายที่จัดเตรียมไว้ ขณะที่ร้ายรำไปนั้นครูบารองจะคอยรินเหล้าให้แก่บรรดามอทั้งหลายอยู่ตลอดเวลาขวดแล้วขวดเล่า

เหตุการณ์ในช่วงตอนบ่ายเกิดการถกเถียงระหว่างครูบามอกับมอที่ชื่อท้าวสา ซึ่งอยู่ในร่างของนางเรียม เดิมท้าวสาเป็นครูบาใหญ่ของมอทั้งหลายในหมู่บ้าน พอตายไปก็มาอาศัยร่างของนางเรียม ท้าวสา (นางเรียม) ชี้หน้าต่าว่าท้าวดี (นางสุด) ต่าง ๆ นา ๆ พร้อมกับทวงสิทธิ์ของตนว่าเป็นครูบาใหญ่ ท้าวดีโกรธมากหาว่าลบหลู่คุณิธรรมาแล้วหากฝีมือที่สิงอยู่ในร่างเดิมตายไปเมื่อไปอยู่กับร่างใหม่แล้ว ถือว่าเป็นการบวชใหม่ต้องเคารพผู้อาวุโสกว่า ท้าวดีโกรธจนตัวสั่นพร้อมกับรำพันออกเป็นทำนองหมอลำเท่าที่จับใจความได้ว่า... โย้ยเจ็บอกปานไฟไหม้ เจ็บหัวใจปานฟ้าผ่า... ในที่สุดครูบารองต้องชี้แจงให้ท้าวสาได้เข้าใจ เมื่อเข้าใจแล้วท้าวสาก็ขอขมาท้าวดีด้วย เหล้า 2 ขวด หมากพลู จากนั้นก็เล่นต่อไปแต่ท้าวดียังโกรธอยู่จะกลับบ้านทำแต่ยั่วท้าวสา (นางเรียม) จึงมาราบที่เท้า 3 ครั้ง ท้าวดีจึงค่อยสงบลงได้

เหตุการณ์ดังกล่าวแทบจะไม่เคยปรากฏให้เห็นเลยแต่พอสืบสาวถึงเบื้องหลังของบุคคลทั้ง 2 จึงทราบว่า นางเรียมเคยเป็นสะใภ้ของนางสุดมาก่อน นายชิตลูกชายนางสุดไปมีเมียใหม่ทั้งนางเรียมทำให้เป็นหม้ายมาหลายปี จวบจนปัจจุบัน อาจทำให้นางเรียมระบายความอัดอั้นที่มีมานานออกมาในขณะที่กำลังประกอบพิธีก็ได้ พอเลิกแล้วผู้วิจัยได้สัมภาษณ์นางเรียมว่า ทำอะไรไปรู้ตัวบ้างไหม นางเรียมตอบว่าไม่รู้ว่าได้ทำอะไรไปบ้างแต่เวลานั้นสนุกมาก และก็โต้เถียงกับนางสุดว่า รู้ตัวหรือไม่ว่านางเรียมด่าว่าตนอย่างไร นางสุดตอบว่ารู้ทุกอย่างจำได้ทุกคำที่นางเรียมด่าและประกาศณที่นั่นว่าถ้าใครไปขัดนางเรียมมาร่วมพิธีอีกตนจะไม่ไปโดยเด็ดขาด

เมื่อตกลงกันได้แล้วก็เล่นขั้นตอนต่อไป ขั้นตอนนี้เองที่ครูบามออนุญาตให้บุคคลที่อยู่รอบนอกเข้ามาร่วมร้องรำด้วยคือพิธีการอ้ออึ้งอาแะอ้ออึ้งอาจิ่ง (แย่งม้าแย่งช้าง) โดยคนรอบนอกจะมาแย่งช้างแย่งม้าไปซ่อนไว้จนป่าใกล้ ๆ โดยพยายามซ่อนให้มิดชิดที่สุด ทั้งบรรดามอและคนที่อยู่รอบนอกต่างก็สนุกสนานกับการแย่งช้างแย่งม้าไปซุกซ่อน เมื่อได้แล้วก็นำช้างม้าไปซ่อนนอกบริเวณปะรำพิธีเพราะฝีมือจะออกนอกปะรำพิธีไม่ได้ จึงจำเป็นต้องจ้างคนไปตามช้าง-ม้ากลับคืนมา เรียกว่ากะไปนอจิ่ง (ตามหาช้าง) ครูบามอจะใช้พราน (คนแก่ 2 คน ที่เป็นผู้ชายสมมติว่าเป็นพราน) โดยมอบหนามไม้ ปืน ไม้ คาน เหล้า น้ำ กล้วย เสมียง (ข้าวต้ม) ใส่ย่ามสะพายไปหาช้างพร้อมอวยชัยให้พรแก่พรานด้วย กิริยาที่ออกตามหาช้างนั้นจะแสดงให้เห็นเหมือนกับการเดินป่าคือการไล่เขาเหยียบหนาม โคนแหมลงต่าง ๆ กัดต่อยเริ่มจากทิศเหนือก่อนเมื่อไม่เจอก็กลับมาบอกว่าไม่เจอ ไป

เจอแต่ความลำบากโดนแกล้งกัดต่อยเต็มตัว ครูบาใหญ่ก็จะเป่าบริเวณที่มีความเจ็บปวดจากนั้นก็
 จงขอเหล้าอีกขวดหนึ่ง จนครบทุกทิศในแต่ละทิศก็จะจุดธูปเทียนบอกเทวดาอารักษ์ในป่าให้คืน
 ช้างม้าเถอะอย่างชุกช่อนัวเลย ผู้คนที่นำช้างม้าไปชุกช่อนัวก็มาบอกว่าถ้าอยากได้ช้างม้าคืนก็ให้นำ
 เงินมาไถ่ 24000 บาท (เหล้า 1 ขวด เงิน 20 บาท) ครูบามอก็จะจัดให้ตามที่ขอ เมื่อได้ช้าง
 ม้ากลับคืนแล้วก็มีพิธีโกฐจ้อจิ้งโกฐจ้อแะ (คล้องช้างคล้องม้า) บรรดามอจะนำกล้วยข้าวต้ม
 ไปหลอกล่อให้ช้างเข้ามาในบริเวณปะรำพิธี บรรดาบุคคลภายนอกได้ร่วมกันนำช้างม้ามาหลอกล่อ
 บรรดามออีกครั้งหนึ่งเป็นขั้นตอนที่สนุกสนานอีกครั้งหนึ่ง เหล้าฝีมอทั้งหลายต่างก็พยายามคล้องช้าง
 ด้วยใจฝ้ายให้ได้ ขณะที่ทำการแย่งชิงช้างม้าอยู่นั้นสังเกตว่าฝีมอนั้นมีเรี่ยวแรงมากกว่าคนวงนอก
 ซึ่งเป็นชายหนุ่มอาจจะเป็นด้วยฤทธิ์ของแอลกอฮอล์ก็ได้ แต่ชาวภูยกต่างพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า มอ
 นั้นหากโกรธมาก ๆ จะมีเรี่ยวแรงเป็นหลายสิบเท่าของคนธรรมดา

เมื่อได้ช้างม้ากลับคืนมาแล้วก็จะทำพิธีส่งขวัญด้วยการผูกมัดตัวช้างไว้มิให้หนีอีก ลักษณะการ
 ผูกมัดกรรมวิธีในการผูกที่พิเศษกว่าคือต้องผูกฝ้ายรอบตัวช้างม้าในลักษณะไขว้เป็นรูปกากบาทหลาย ๆ
 รอบ แล้วนำม้าช้างไปกินอาหาร (ข้าวต้มกล้วย) เรียกว่าเลี้ยงม้าเลี้ยงช้าง บรรดามอจะนำหญ้า
 ไม้ธัญญาไปยิงและตัดกล้วยที่ผูกห้อยติดกับหลังคาปะรำพิธี เมื่อยิงและตัดขาดออกจากขี้ไต้แล้วก็
 จะขว้างข้าวต้ม-กล้วยออกมานอกปะรำพิธี เพื่อให้ผู้คนอยู่ข้างนอกได้แย่งเก็บเอาไปกินกันจนกว่า
 ข้าวต้ม-กล้วยที่ผูกไว้หมดจึงหยุดพัก ขณะที่พักบรรดามอทั้งหลายต่างก็ประเบ็งแต่งหน้าด้วยขมิ้น น้ำ
 ออบ น้ำหอมจนพอใจ เพื่อเตรียมตัวเล่นในขันที่ถือว่าสำคัญที่สุด

ขั้นตอนที่ถือว่าสำคัญที่สุดของพิธีแก้ลมอคือพิธีอ้อเถิดโจรง (ขึ้นบ้านใหม่) แก่ฝีมอที่มาทำห
 คนป่วยเป็นการอ้อเชิญที่ขึ้นอยู่บ่แห่งเหมือนเดิมอย่าลงมารังควาญผู้คนอื่นเลย

พิธีอ้อเถิดโจรง เป็นพิธีอ้อเชิญฝีมอขึ้นอยู่ที่หิ้งครูบามอจะเรียกบรรดาโคตรของคนป่วย 4 คน
 เป็นคนจับโจรง (หิ้งมอ) ดูภาพ ครูบามอจะรำนำหน้าขึ้นเหยียบหิ้งมอ และฝีมอทุกคนต้องร่ำเหยียบ
 หิ้งมอ 3 รอบ เมื่อครบทุกคนแล้วก็จะทำพิธีสร้างกู่ การสร้างกู่ จะนำเศษหม้อดินตั้งบนไข่ไก่ 3 ฟอง
 (ลักษณะการวางไข่ไก่เหมือนกับก้อนเส้าที่ทำสำหรับหุงต้ม) เอนุ่นทำเป็นเชื้อฟืน เอาขี้ผึ้งใส่ลง
 ในหม้อแตก พร้อมกับเงินเหรียญ 1 สตางค์ ใส่ลงไปทำพิธีต้ม จนกว่าขี้ผึ้งจะละลาย นำใบขนุน
 มาย่างแล้วนำไปตีหลัง หัวไหล่ ออก ขา เป็นการขับไล่โรคภัยไข้เจ็บให้ออกจากร่าง เมื่อถามว่า
 ทำไมจึงต้องเอาเฉพาะใบขนุน ใบอื่นใช้ไม่ได้หรือครูบามอก็ตอบว่าไม่รู้โบราณเขาทำอย่างนี้
 ทำตามเขาไป จากนั้นก็นำหม้อที่ทำจากก้านกล้วยไปที่ หลัง หัวไหล่ ออก ขา เหมือนครั้งที่นำ
 ใบขนุนไปตีครั้งแรก (ขั้นตอนนี้ครูบารองจะเป็นผู้ทำ)

ภาพที่ 39 : การออกไปตามข้าง, มา (กะโปนอาจึง)

ครูบาใหญ่จะทำพิธีละลายขี้ผึ้ง ขณะที่จุดไฟละลายขี้ผึ้งอยู่ก็จะมีชายคนหนึ่ง นำกำมะละกอละ 2 ก้าน ทำที่ว่าเป่าไฟ ปากก็พร่ำไปว่า "ซูแว ๆ ๆ" ให้ใหญ่ให้ช่วยที่น้อยให้ครูบา ให้ใหญ่ๆ เป็นที่ของครูบา" พูดไปเรื่อย ๆ จนกว่าขี้ผึ้งจะละลาย ยกหม้อลงจากก้อนเส้าแล้วช้อนเอาสตางค์ออกมาพร้อมกับขี้ผึ้งให้เป็นก้อนติดกับคอขวดเหล้าไว้ชาวภูยเชื่อว่าเป็นการมอบอาหารและปัจจัยในการที่จะนำไปใช้จ่ายในคราวจำเป็น แล้วจะนำน้ำที่ผสมกับขี้ผึ้งมาพรมหิ้งมอแล้วนำขึ้นไว้บนบ้าน เพื่อให้ขึ้นอยู่ในที่จัดไว้เป็นอันเสร็จพิธีเสร็จ

หลังจากนั้นผู้คนที่อยู่บริเวณนั้นจะนำฝ้ายผูกแขนเรียกขวัญให้มาอยู่กับตัว ขวัญอยู่ที่ไหนก็จะรับมาอยู่กับเนื้อกับตัว ตอนนั้นสังเกตเห็นคนป่วยน้ำตาคลอ ด้วยความปลื้มปิติจากนั้นบรรดามอทั้งหมดก็จะลุกขึ้นรำอีกเมื่อครบ 3 รอบ แล้วจะทำพิธีกินบายศรี (อาหารที่จัดสำหรับเหมือนตอนแรก) เมื่ออิมหนาสำราญแล้วก็จะทำพิธีออกร่างจะปฏิบัติเหมือนตอนแรกที่เริ่มเข้าทรงเป็นการปล่อยผีมือให้ไปอยู่ที่เดิม ตอนออกหมอแคนจะเป่าแคนเดินทำนองคนเดียวจะไม่ใช้กลองตีให้จังหวะเพราะเชื่อว่าหากได้ยินเสียงกลองผีมือจะไม่ยอมออกจากร่าง ผีมือจะออกจากร่างก่อนหลังตามลำดับอาวุธของมอคือจากน้อยไปหามาก ครูบามอจะออกร่างเป็นคนสุดท้าย เป็นอันเสร็จสิ้นพิธีแก้ลมจากนั้นญาติก็จะนำหิ้งมอขึ้นไปเก็บไว้ยังที่เดิม เป็นอันเสร็จพิธีกรรมทุกอย่าง

ภาพที่ 40 : พิธีอ้อเถ็จโรง

ชื่อของนางกะวานของผีมือ

การประกอบพิธีกรรมที่เรียกว่า แก้มอ หรือพิธีเซ้าะฮ์พาแทนทุกครั้ง ชาวภูยเชื่อว่าบุคคลที่เป็นนางกะวานหรือร่างทรงของผีมือนั้น ผู้ที่เป็นนางกะวานจะไม่ใช้ตัวเอง จะยอมรับว่ามีวิญญาณสิงอยู่ในร่างของตน ด้วยเหตุผลหลายประการคือ เวลาขณะประกอบพิธีจะสื่อด้วยภาษาลาว (พูดลาว) ชื่อที่ใช้เรียกตัวเองและคนอื่นเรียก (รวมถึง บุคคลที่อยู่วงนอกพิธีกรรม) ก็จะเรียกชื่อผีที่สิงร่างอยู่ และบุคลิกส่วนตัวยามปกติก็จะเปลี่ยนแปลงไปด้วยอย่างเด่นชัด จึงทำให้ชาวภูยเชื่อว่ามีวิญญาณของผีเข้ามาสิงร่างของนางกะวานจริง

สำหรับชื่อผีมือเท่าที่ซักถาม จะเป็นชื่อผีผู้ชายทั้งหมดจะมีค่านำหน้าว่าท้าวทุกชื่อ และชื่อเหล่านี้มักจะไม่นำชื่อของชาวภูยโดยทั่ว ๆ ไป ดังตัวอย่างที่ยกมาเฉพาะมอ 1 หิ้ง เมื่อครั้งประกอบพิธีที่บ้านนางอาน บุดคำ เมื่อวันที่ 28 มกราคม 2535 ดังนี้

1. นางสุด วิทยาสิงห์ (ครุบาใหญ่ ชื่อ ท้าวบดี)
2. นางเคื่อน โถทอง ชื่อท้าวรอดเมือง
3. นางและ ดวงรัตน์ ชื่อท้าวเมือง

4. นางมิตร บุราคร ชื่อท้าวคำสิงห์
5. นางปม ดวงรัตน์ ชื่อท้าวคำแสน
6. นางแจ้ว บุราคร ชื่อท้าวน้อย
7. นางเรียม บุราคร ชื่อท้าวลาน้อย
8. นางอาน บุญคำ ชื่อท้าวน้อย

ชื่อต่าง ๆ เหล่านี้สัมพันธ์กับชื่อใน เรื่องนิทานปรัมปราที่เล่าสืบต่อกันมาว่าฝีมือเป็นผู้เร่ร่อนมาจากถิ่นอื่นมักจะมาจากเมืองลาวซึ่งเป็นผีเร่ร่อนหาที่อยู่ไม่ได้ อดโซมานานแล้ว จึงได้มากระทำให้กลุ่มคนในยะจื้อเกิดการเจ็บป่วยขึ้น

เครื่องประกอบในพิธีแก้ลมอ

เครื่องประกอบในที่นี้ หมายถึง เครื่องประกอบที่จัดรวมไว้บนหิ้งมอ จากการสำรวจหิ้งมอของแต่ละบ้านซึ่งเก็บไว้ที่บ้านเจ้าโคตรหรือคุงยะจื้อทุกหลังคาเรือน จะมีเครื่องประกอบหิ้งมอที่ไม่แตกต่างกันเลย จะมีผิดแผกไปจากกันก็เนื่องด้วยฝีมือประดิษฐ์ที่มีความละเอียดอ่อนกว่ากัน หากมองในแง่ของความสวยงาม จะแตกต่างกันไปตามระดับฝีมือที่ช่างได้ประดิษฐ์ขึ้น ถึงกระนั้นก็พอจะออกว่าเครื่องประกอบนั้นคืออะไร ซึ่งเครื่องประกอบหิ้งมอ ประกอบไปด้วย

ภาษากูย	ภาษาไทย	วัสดุที่ใช้ทำ	ความหมาย
1. เฮงมอ	หิ้งมอ (แท่นบูชา)	ไม้มัดด้วยเถาวัลย์	บ้านของผีมือ
2. โปงวาย	โยแมงมุม	ฝ้าย 3 สี (ขาว,แดง,น้ำเงิน)	เครื่องแต่งตัว
3. ถู้อ	เรือไม้พาย	ไม้	พาหนะเดินทางน้ำ
4. กำอิมฮนา	ธนู-(หน้าไม้)	ไม้	เครื่องมือล่าสัตว์
5. อิมเบด	มีดดาบ	เหล็ก ฟักทำด้วยไม้	เครื่องมือประกอบอาชีพ
6. กะเน้อฮ	ผ้าโพกหัว	ฝ้าย 3 สี (ขาว,แดง,น้ำเงิน)	เครื่องแต่งกาย
7. พรอฮอจิ่ง	บ้านข้าง, หัวข้าง	ไม้	ห้องนอนผีมือ
8. ขวดบลิอง	ขวดเหล้า	แก้ว	เครื่องบริโภคน้ำ
9. อาจิ่ง	ข้าง	ไม้	พาหนะเดินทาง

ภาษาญ	ภาษาไทย	วัสดุที่ใช้ทำ	ความหมาย
10. อาชะ	ม้า	ไม้	พาหนะเดินทาง
11. อือแวลลือชลุย	คัน เชือกผูกไข่ไก่	ไม้, เชือก, ขี้ผึ้ง, ไข่ไก่	การเสี่ยงทาย
12. ฝิ่งกะอาฮ	ต้นดอกไม้	ต้นกล้วยต้นเล็ก ๆ	ความรุ่มเย็น

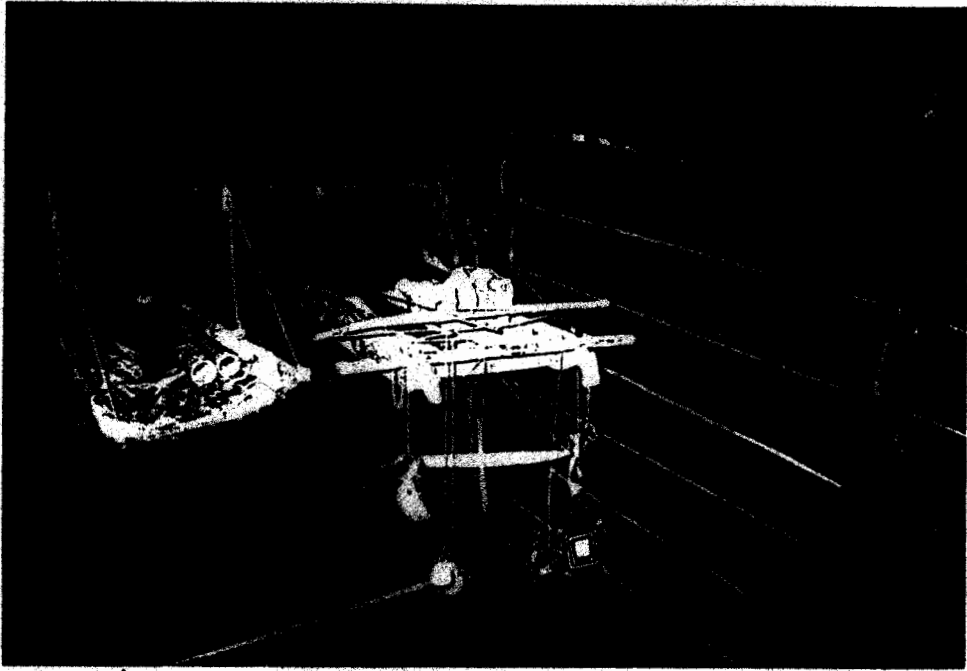
ภาพที่ 41 : ฝิ่งกัวลิ่งนำอาวุธต่าง ๆ ยิง ฟัน กล้วย ข้าวต้ม

เครื่องอุปกรณ์เมื่อนำเข้าพิธีแก้มอ จะนำมาถือประกอบการรำรำตามขั้นตอนของลำดับพิธี ไม่ว่าจะเป็นพิธีแก้มอหรือพิธีเข้ะฮ์พาแทน โดยจะถือประกอบการรำรำเป็นชุดเป็นช่วง ชุดแรกประกอบด้วย เรือ โยแมงมุม ไข่ไก่ ธนู ดาบ ต้นไม้ (ฝิ่งกะอาฮ) จะถือประกอบการรำรำ 3 รอบ เป็นชุดแรก ส่วนดาบ ธนู ข้าง ม้า จะถือประกอบการรำรำ ชุดที่ 2 ซึ่งเป็นการแสดงช่วงบ้าย กล่าวคือจะนำเมื่อได้ติดตามหาข้าง ม้า กลับมาแล้วจะนำอาวุธต่าง ๆ มายิง ฟัน ข้าวต้ม กล้วย ที่ผูกมัดติดกับหลังคาปะรำห้อยไว้เป็นการนำอาหารมาเลี้ยงข้าง ม้า เพื่อให้อ้อมหน้าสำราญต่อไป (ดูภาพรูปสัญลักษณ์ท้ายผนวก)

จากการออกสำรวจภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลในเขตจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ และเขต
อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา พบว่าการนับถือของชาวกูยโดยทั่วไปจะนับถือผีมือ เป็นผู้ที่
สำคัญและต้องมีการประกอบพิธีบวงสรวงที่เรียกว่า เขีอะฮ์พาแทน (ไหว้ฟ้าไหว้ดิน) ทุกปีในช่วง
เดือนยี่ขึ้น 13 ค่ำ ทุกปี (เฉพาะชาวกูยบ้านสำโรงทาบจะจัดพิธีในวัน เวลา ดังกล่าว) ซึ่งได้
กล่าวมาแล้วในเบื้องต้น สำหรับชาวกูยบ้านกะโพ และบ้านตากกลาง ซึ่งเรียกตัวเองว่ากวยนั้นจะ
นับถือผีปะกำสำคัญกว่า ส่วนผีมือนั้นจะมีเฉพาะกลุ่มชาวกูยที่ไม่มีช้างเป็นของตนเอง แต่ก็มิได้ให้
ความสำคัญเท่าไหร่นักเพียงแต่มีการประกอบพิธีกรรม เช่นไหว้ประจำปีเท่านั้นก็เพียงพอแล้ว

ภาพที่ 42 : โคตรใหญ่กำลังทำพิธีเช่นผีมือ

ภาพที่ 43 : การจัดที่อยู่ของหิ้งมอ

บทที่ 4 บทวิเคราะห์

จากการศึกษาพิธีแก้มอ อันเป็นพิธีกรรมความเชื่อที่ชาวภูยกุยกอบขึ้นเพื่อเป็นการเช่น
สรวงต่อผีมือ พบว่า พิธีแก้มอ มีบทบาทต่อกลุ่มชาวภูยกุยกทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและในระดับชุมชน
ในระดับปัจเจกบุคคล จะพิจารณาบทบาทของพิธีแก้มอที่มีต่อบุคคลในสายตระกูลเดียวกัน
ส่วนในระดับชุมชนจะพิจารณาถึงบทบาทของพิธีแก้มอ ออกเป็น 2 ประเด็น คือ บทบาทโดยตรง
และบทบาทแฝง ซึ่งจะกล่าวโดยละเอียดต่อไป

บทบาทความเชื่อผีมือในระดับปัจเจกบุคคล

พฤติกรรมที่เป็นการแสดงออกต่อความเชื่อในพิธีแก้มอ เท่าที่พบในการดำเนินชีวิตของ
ชาวภูยกุยก โดยเฉพาะยามประสบปัญหาเกี่ยวกับการเจ็บป่วย โดยที่ไม่สามารถจะรักษาด้วยวิทยาการ
ทางการแพทย์แผนปัจจุบัน และหรือแพทย์แผนโบราณ (สมุนไพรกลางบ้าน) ได้ อันเป็นเหตุที่ก่อให้เกิด
เกิดความกังวลต่อการดำรงชีวิตของชาวภูยกุยกและการประกอบพิธีกรรมที่เรียกว่าแก้มอขึ้น ก็เพื่อ
ต้องการความมั่นคงทางจิตใจแก่บุคคล สุริยา สมุทรคุปต์ ได้อธิบายแนวคิดของนักมานุษยวิทยา
สำนักหน้าที่นิยม โดยกล่าวว่า ศาสนากับพิธีกรรมนั้นมักจะแยกออกจากกันโดยเด็ดขาดไม่ได้ และ
อธิบายว่า ศาสนามีหน้าที่ต่อสังคม 3 ประการคือ ทำหน้าที่อธิบาย (Explain) ทำหน้าที่สนับสนุน
(Validate) และทำหน้าที่เพิ่มขวัญกำลังใจ (Reinforce) (สุริยา สมุทรคุปต์. 2523 : 11)

เนื่องจากพิธีกรรมเป็นหน่วยที่เล็กกว่าและเป็นเพียงองค์ประกอบส่วนหนึ่งของศาสนาเท่า
นั้น โดยตัวของพิธีกรรมเองยังมีความสำคัญทางมานุษยวิทยาที่เรียกว่า รหัสทางวัฒนธรรม และความ
หมายทางสังคม (Cultural Code and Social Massage) ซึ่งพิธีกรรมนี้เองที่เป็นตัวชี้
ให้เราได้เข้าใจถึงความหมายที่แท้จริงของแต่ละวัฒนธรรม ซึ่งในทฤษฎีวัฒนธรรมจะมีความหมายที่
หลากหลายซับซ้อน

รูปแบบขั้นแรกของการเกิดศาสนาคือการเชื่อถือในอำนาจเหนือธรรมชาติ ภูมิจิตต่าง ๆ
ก่อนจะวิวัฒนาการ เป็นศาสนาที่ดำรงสืบมาจวบจนปัจจุบันในยุคที่มีการสื่อสารก้าวหน้าและมีความ
เจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแจก เช่นปัจเจก เช่นปัจจุบัน แม้ความก้าวหน้าในเรื่องดัง

กล่าวสามารถตอบคำถามในหลาย ๆ เรื่องให้กระจ่างชัดได้ แต่องค์ความรู้ทั้งหมดก็มีอาจตอบคำถามหรือควบคุมสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับชีวิตมนุษย์ได้ทั้งหมด บางขณะชีวิตอาจเกิดเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดความวิตกกังวลหรือความเคลงใจเกิดขึ้น จึงทำให้มนุษย์หันไปพึ่งพาอำนาจเหนือธรรมชาติอันเป็นวิธีหรือรูปแบบหนึ่งที่มีมนุษย์เรียนรู้มาแต่ดั้งเดิมนำมาแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้หลุดพ้นจากวิถีการดำรงชีวิตของตนเอง ผีมือจึงเป็นอำนาจเหนือธรรมชาติหรือวิญญาณที่ชาวภูยกต้องแสดงออกด้วยการประกอบพิธีกรรม เช่นสรวง เป็นการแก้บนต่ออำนาจเหนือธรรมชาติให้หลุดพ้นต่อภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นต่อชีวิตอันเป็นที่พึ่งพิงสุดท้าย

การเจ็บป่วยอันเนื่องมาจากความไม่ปกติสุขทางกายภาพของมนุษย์เกิดความหรรมาเจ็บปวดแก่ผู้ป่วย จะส่งผลกระทบต่อทางจิตใจ มิใช่แต่เฉพาะผู้ป่วยเองเท่านั้น บรรดาญาติพี่น้องหรือผู้ใกล้ชิดสนิทสนมต่างก็พากันไม่สบายใจไปด้วยเกิดความห่วงใยวิตกกังวลกลัวการพลัดพรากจากคนที่ตนรัก เหตุผลต่าง ๆ เหล่านี้ก่อให้เกิดความกดดันในครอบครัว เครือญาติ หากเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวขึ้นในสมัยที่วิทยาการทางการแพทย์ยังไม่ก้าวหน้าและแพร่กระจายไปยังชุมชน ชาวภูยกจะนึกถึงการพึ่งพาความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน กล่าวคือการทำพิธีชี้เคราะห์ (สะเดาะเคราะห์) การรักษาด้วยหมอธรรมซึ่งมีความเชี่ยวชาญด้านไสยเวทย์ในชุมชน ตลอดจนการอิมโบล (เสี่ยงทาย) คับแหม (ล่าส่อง) และบนบานต่อผีมือและจัดพิธีแก้ลมอให้แก่ผีมือเมื่อผู้ป่วยมีอาการดีขึ้น

การอิมโบล (เสี่ยงทาย) คับแหม (ล่าส่อง) นั้นนับเป็นวิธีหนึ่งที่ชาวภูยกยึดถือปฏิบัติถึงปัจจุบัน กรณีตัวอย่างนางเจนจิต บานแยม ซึ่งป่วยมีอาการเจ็บไหล่ซ้ายและปวดศีรษะเมื่อไปรักษาที่แพทย์แผนปัจจุบันและหมอธรรม (หมอพื้นบ้าน) ในหลาย ๆ พื้นที่แล้วยังไม่หายจึงหันมาพึ่งการเสี่ยงทายและล่าส่องเพื่อหาสาเหตุว่าเกิดจากอะไร เมื่อทราบว่าผีมือของตระกูลนางเจนจิตนั้นอยากกลับเข้ามาอาศัยอยู่อย่างเดิม จึงทำให้ตนเจ็บป่วยหากจัดพิธีแก้ลมอให้อาการก็จะดีเอง เมื่อทราบสาเหตุบรรดาญาติของนางเจนจิตได้บนบานว่าหากนางเจนจิตอาการดีขึ้นก็จะจัดพิธีอ้อขวง (พิธีรับ) และเล่นฉลองให้เข้ามาอยู่ในระยะจีสเหมือนเดิม จากนั้นนางเจนจิตจึงมีอาการดีขึ้นโดยลำดับ บรรดาญาติจึงจัดพิธีรับและพิธีแก้ลมอเพื่อเป็นการแก้บนต่อผีมือดังกล่าว

นอกจากกรณีนางเจนจิต บานแยมแล้ว ยังมีกรณีนางอาน บุดคำ ที่เกิดเจ็บตาทั้งยังมีอาการเหม่อลอยในบางครั้ง ชอบพูดจาอยู่คนเดียวด้วยความ เป็นห่วงบรรดาญาติและเพื่อนบ้านจึงหาหมอลำมาล่าส่องดูก็พบสาเหตุว่า เนื่องจากนางอานนั้นมีทั้งผีมือและผีมือที่มาจากอาศัยอยู่ด้วย โกรธเนื่องจากไม่เคยปรนเปรอด้วยการ เช่นสรวงมาหลายปี ชาดการทำพิธี เชื้อสาพาแทนแก่ผีมือ ผีมือจึง

ทำให้เจ็บป่วยเมื่อทราบสาเหตุบรรดาญาติจึงจัดทั้งพิธีแก้มอและแก้มอให้ จากนั้นอาการของนาง อานกัด้ขึ้น นางอานเพ็งเสียชีวิตด้วยโรคมะเร็งเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 253 นี้เอง หากจะแบ่ง ประเภทของอาการเจ็บป่วยที่เกิดจากผิมนอกจะทำจะจัดได้เป็น 2 ประเภท คือ ประเภทแรกเป็น ผิมนอกที่อาศัยอยู่ในร่างของคนในสายตระกูลที่ตายไปแล้วและอยากหาร่างใหม่อาศัยอยู่และประเภทที่ ๒ ขาดการเช่นสรวงมาหลายปี

สภาพการพัฒนาระประเทศปัจจุบันทำให้การแพทย์ก้าวหน้า รัฐได้สร้างโรงพยาบาลประจำ อำเภอเกือบทุกอำเภอทั่วประเทศ ทำให้การแพทย์สมัยใหม่กระจายเข้าไปยังพื้นที่ทุรกันดารมากขึ้น อำเภอสำโรงทาบก็เป็นอำเภอหนึ่งที่รัฐได้จัดสร้างโรงพยาบาลเพื่อบริการประชาชน มีแพทย์แผน บัจุบันประจำโรงพยาบาล ทำให้ประชาชนไปรับบริการที่โรงพยาบาลเมื่อเกิดเจ็บไข้ขึ้น โดย เฉพาะชาวภูยในเขตอำเภอสำโรงทาบ ซึ่งมีประมาณ 60 % ของประชากรทั้งอำเภอ แต่ยังคงพบว่ การรักษาโรคตามวิธีการของแพทย์แผนใหม่ ในบางรายไม่สามารถรักษาให้หายขาดได้สร้างความ ทุกข์ทรมานแก่ผู้ป่วยอยู่ไม่น้อย บางรายที่เป็นผู้มีฐานะก็นำไปรักษาที่โรงพยาบาลในตัวเมืองสุรินทร์ แต่ก็ยังไม่บรรเทาเบาบาง แพทย์ไม่สามารถวินิจฉัยโรคได้ จึงได้นำกลับมาบ้านเพราะถ้าขึ้นรักษา ต่อไปรังแต่จะสิ้นเปลืองเงินทองโดยเปล่า ญาติพี่น้องจึงนำผู้ป่วยมารักษาตามความเชื่อดั้งเดิม ดัง กรณีนางเจียม ภรรยา สวัสดิ์ อายุ 52 ปี จบชั้น ป.4 สามีรับราชการครูป่วยด้วยโรคเรื้อรังมากกว่า 10 ปี มีอาการปวดหลัง ปวดกระดูกอยู่เนือง ๆ หมอวินิจฉัยว่าเป็นโรคไตและไขข้อเสื่อม เนื่อง จากกิเยาแก้ปวดมาก นางเจียมเข้าออกโรงพยาบาลทุก ๆ เดือน เป็นเวลา 10 กว่าปีมาแล้ว สิ้นเปลืองค่ารักษาพยาบาลก็มาก กระทั่งเมื่อปี พ.ศ.2535 บรรดาญาติและสามีจึงได้หันมาใช้วิธี การบำบัดด้วยความเชื่อที่ชาวภูยถือปฏิบัติ ด้วยการนำหมอลำส่งมาส่งดูก็พบว่าผิมนอกที่เป็นผีเร่ร่อน อยากร่างนางกะวานอยู่ใหม่ อยากร่างนางเจียมเป็นที่อาศัยญาติจึงจัดพิธีอ้อซวง (พิธีรับ) ำให้ปรากฏว่าผิมนอกไม่ได้เข้าร่างของนางเจียมแต่ไปเข้าร่างนางเคือนซึ่งเป็นญาติในสายตระกูล (ยะจือ) เดียวกัน จากนั้นเป็นต้นมาอาการของนางเจียมก็ดีขึ้นโดยลำดับ ปัจจุบันนางเจียมจะเดิน ทางไปหาหมอเพื่อตรวจเช็คร่างกายและรับยามาเพื่อนำมาร่างกายเท่านั้น อาการเจ็บป่วยที่เคยมี มาแต่อดีตลดน้อยลงไปมาก

จากกรณีตัวอย่างที่กล่าวมา จะเห็นถึงบทบาทของพิธีแก้มอที่จะให้คำอธิบายผ่านหมอลำ ส่ง ด้วยการชี้สาเหตุของการเจ็บป่วย พร้อมทั้งแนะนำวิธีแก้ไข เมื่อผู้ป่วยหรือบรรดาญาติได้จัด พิธีให้ตามคำแนะนำ อาการที่เจ็บป่วยเรื้อรังก็ค่อยๆ เลาลงและหายจากการเจ็บป่วยในที่สุด ร่างกายแข็งแรงสามารถทำงานได้ตามปกติ แต่มีบางรายที่ใช้วิธีรักษาด้วยความเชื่อแล้วยังไม่หาย

และตายไปในที่สุด ชาวภูยก็นึกว่าหมดอายุขัยและเขาทำบุญมาเพียงเท่านี้ แม้ว่าการสูญเสียครั้งนี้นั้นจะทำให้ทุกคนโศกเศร้า อารมณ์ต่อผู้ตายมากเพียงใดก็ตามชาวภูยก็นึกว่า มันเป็นบุญกรรมที่เขาได้สร้างสมไว้หมดไปแล้ว และเชื่อว่าเขาจะต้องกลับชาติมาเกิดอีกครั้ง ตามความเชื่อดั้งเดิมที่เชื่อกันมา

บทบาทความเชื่อของผีในระดัชมุขม

การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อตอบสนองระบบความเชื่อของมนุษย์ในบางกรณีนั้น จะกระทำเพียงลำพัง เฉพาะกลุ่มสายตระกูลไม่ได้โดยเฉพาะในสังคมชาวนาในภาคอีสานมักไม่ค่อยปรากฏให้เห็นพิธีกรรมต่าง ๆ จึงเป็นปรากฏการณ์ทางสังคม เนื่องจากเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคนหมู่มาก ขณะเดียวกันก็มีหน้าที่ต่อปัจเจกบุคคลที่เข้าร่วมในพิธีนั้นด้วยเสมอ พิธีแก้มอ ของชาวภูยก็นับเป็นพิธีกรรมความเชื่อที่ถือปฏิบัติกันมานาน ในที่นี้จะพิจารณาพิธีแก้มอที่มีบทบาทในระดัชมุขมโดยอ้างอิงแนววิเคราะห์พิธีกรรมของโรเบิร์ต เค. เมอร์ตัน (Robert K. Merton) อันเป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมทราบและตระหนักว่าจะเกิดขึ้น เจาะจงให้เกิดขึ้น และหน้าที่แฝง (Latent Function) อันเป็นผลสืบเนื่องที่สมาชิกในสังคมไม่ได้ตั้งใจหรือไม่ได้ตระหนักถึง (ภุชงค์ กุศลบุตร. 2528 : 159) เพื่อเป็นแนวทางในการอธิบายบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรม ดังนี้

การรักษาโรค

พิธีแก้มอนับเป็นพิธีกรรมที่ประกอบขึ้นเพื่อแก้ไขสถานการณ์วิกฤติของกลุ่มชนได้ในระดับหนึ่ง ดังที่กล่าวมาแล้วเบื้องต้นจากกรณีของนางเจนจิต บานแย้ม นางอาน บุญคำ นางเจียม โภยสวัสดิ์ ที่มีอาการเจ็บป่วยเรื้อรังซึ่งไปทำการรักษาที่ใดก็ไม่หายครั้งหนึ่งมาวิธีการรักษาด้วยวิธีการที่กลุ่มชนชาวภูยกเคยปฏิบัติมา ก็พบว่า การใช้วิธีดังกล่าวทำให้มีอาการดีขึ้น สามารถทำงานได้ตามปกติ จึงทำให้พิธีกรรมดังกล่าวเป็นที่ยอมรับของกลุ่มชนโดยส่วนรวม ชาวภูยก็นับกลุ่มสังคมชาวนามีอาชีพในการทำนาเป็นหลัก จึงต้องพึ่งพิงธรรมชาติเป็นสำคัญ ผลผลิตทางการเกษตรจะดีหรือไม่ดีขึ้นอยู่กับธรรมชาติ นอกจากจะพึ่งพิงธรรมชาติแล้ว ชาวภูยก็นับบ้านลำโรงทาบยังต้องพึ่งพาทันหมู่ชาวภูยกเอง แม้ว่าการพึ่งพาทันหมู่ในด้านเศรษฐกิจ เรื่องปากท้องจะลดน้อยลง แต่การพึ่งพาทันหมู่ในเรื่องของแรงงานก็ยังปรากฏให้เห็น โดยเฉพาะในการประกอบพิธีกรรมในชุมชน ไม่ว่าจะเป็พิธีแต่งงาน พิธีเรียกขวัญ พิธีแช่นะขี้เฒ่า (เช่นปู่ตา) เป็นต้น จะเห็นการร่วมแรงร่วมใจและยอมรับการประกอบพิธีกรรมอย่างไร้เงื่อนไข

ในพิธีแก้มือ แม้จะไม่ใช้พิธีกรรมที่ประกอบรวมกันทั้งชุมชน เพียงแต่พิธีแก้มือนั้นจะ ประกอบพิธีกรรมเฉพาะกลุ่มคนในยะจือ (กลุ่มสายตระกูล) เดียวกันก็ตาม แต่เมื่อใดที่มีการ ประกอบพิธีกรรมที่เรียกว่า แก้มือขึ้นทุกคนในชุมชนก็ได้แปลกใจหรือถือว่าเป็นเรื่องความแปลก ประหลาดแต่อย่างใด ไม่มีการกล่าวถูกเหยียดหยามในทำนองว่า เป็นการเชื่อเรื่องสิ่งมงาย เพราะเรื่องดังกล่าวหากถูกกับคนในยะจือของตนก็จะจัดประกอบพิธีกรรมดังกล่าวขึ้นเช่นกัน กลุ่ม ชาวภูยในชุมชนจึงรับรู้และต่างก็ยอมรับในความจำเป็นของการประกอบพิธีกรรมดังกล่าว แม้ว่ากลุ่ม บุคคลที่ได้รับการศึกษาและมีหน้าที่การงานในหน่วยงานของรัฐบาลซึ่งกลุ่มบุคคลดังกล่าวต่างก็ได้รับ รู้ข่าวสารถึงความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและความก้าวหน้าทางการแพทย์แผนใหม่ มีความ รู้สึกว่าไม่น่าจะเป็นไปได้ที่จะเกิดการเจ็บป่วยด้วยอำนาจลึกลับ แต่ก็ไม่ได้แสดงออกถึงการต่อต้าน และไม่เห็นด้วยแต่อย่างใด การไม่แสดงออกไม่ว่าจะทางความคิดเห็นหรือการกระทำถือเป็นการ ยอมรับความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมชุมชนโดยไม่มีเงื่อนไข

การยอมรับในความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมที่ถือว่าทุกคนในกลุ่มสังคมยอมรับอย่างเห็นได้ ชัดเจนคือการประกอบพิธีเซาะฮ้ทาแทน อันเป็นพิธีที่เกี่ยวข้องกับพิธีแก้มือและฝีมอโดยตรง กล่าว คือในวันขึ้น 13 ค่ำ เดือนยี่ของทุกปีจะมีการประกอบพิธีเช่นสว่างแก้มือทุกยะจือ ในแต่ละยะจือก็ จะจัดบวงสรวงแก้มือในวันดังกล่าวด้วยวิธีการขั้นตอนและเครื่อง เช่นสังเวชาในลักษณะเดียวกัน และพร้อมเพรียงกันทุกยะจือโดยมิได้มีการนัดหมาย เพียงแต่ทุกคนต่างก็รู้หน้าที่ของตนเองและต้อง ถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อฝีมอในวันเวลาดังกล่าวโดยเคร่งครัด แม้บางยะจือจะไม่ได้ประกอบ พิธีเช่นสว่างจะด้วยเหตุผลอะไร ชาวภูยก็ไม่ได้ถือว่าเป็นความผิดร้ายแรงเพราะต่างก็เข้าใจถึง เหตุผลของกลุ่มคนในยะจือนั้นว่ามีความจำเป็นอะไร ส่วนมากจะเป็นเงื่อนไขทางเศรษฐกิจความ ไม่พร้อมทางด้านปัจจัยในการที่จะทำให้เกิดการประกอบพิธีกรรมขึ้น ทุกคนต่างยอมรับถึงเงื่อนไข ดังกล่าว เพราะการปฏิบัติต่อฝีมอนั้นจะส่งผลกระทบต่อกลุ่มคนในยะจือนั้น ๆ โดยตรงหากมีเหตุการณ์ วิกฤติในยะจือดังกล่าวก็เพียงแต่กล่าวว่า เป็นเพราะไม่ได้ปฏิบัติต่อฝีมอให้มีความพอใจเท่านั้น และ เมื่อมีการจัดพิธีแก้มือในยะจือดังกล่าวทุกคนต่างก็ให้ความร่วมมืออย่างเต็มใจโดยจะเข้าร่วมพิธีกรรม ด้วยหากได้รับการบอกกล่าวจากครุบามอให้เข้าร่วมพิธีแก้มือนับเป็นพิธีกรรมที่กลุ่มคนในสังคมยอมรับ ถึงความศักดิ์สิทธิ์ด้วยความเต็มใจและไร้เงื่อนไข

การรับรองสถานภาพใหม่ของฝีมอ

การประกอบพิธีแก้มือของชาวภูยจะจัดขึ้น 2 ลักษณะคือ การรับฝีมอให้เข้ามาอยู่กับ

นางกะวานใหม่ ในกรณีที่ร่างนางกะวานคนเดิมได้ตายไป ทั้งนี้ต้องเป็นผู้หญิงคนใดคนหนึ่งเฝ้ายามที่ฝีม่อพ้อใจและยอมเข้าไปสิงในร่างเพื่อให้เป็นนางกะวานพร้อมกับการจัดพิธีแก้ลมอ เพื่อที่ฝีม่อพ้อใจ ผู้คนเฝ้ายามจะได้อยู่สุขสบายไร้โรคภัยไข้เจ็บมาเบียดเบียน

อีกลักษณะหนึ่งคือ การประกอบพิธีแก้ลมอของชาวกูยในกรณีที่ขาดการเช่นสรวงบวงสรวงแก้ฝีม่อ จนทำให้ฝีม่อไม่พ้อใจส่งผลให้ฝีม่อมากกระทำให้ผู้คนเฝ้ายามเกิดการเจ็บป่วย ซึ่งส่วนมากอาการเจ็บไข้ต่าง ๆ เหล่านี้มักจะหาสมมติฐานของโรคไม่พบ แพทย์ไม่สามารถวินิจฉัยโรคได้ แต่เมื่อกลับมาใช้วิธีการรักษาด้วยพิธีกรรมที่ชาวกูยเคยปฏิบัติมากลับทำให้อาการทุเลาได้และดีขึ้นโดยลำดับ

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าในการประกอบพิธีกรรมนั้นจะใช้ภาษาลาวในการสื่อความหมายในวงพิธีกรรมระหว่างบรรดาฝีม่อมากกระทำให้ผู้คนเฝ้ายามเกิดการเจ็บป่วย ซึ่งส่วนมากอาการเจ็บไข้ต่าง ๆ เหล่านี้มักจะหาสมมติฐานของโรคไม่พบ แพทย์ไม่สามารถวินิจฉัยโรคได้ แต่เมื่อกลับมาใช้วิธีการรักษาด้วยพิธีกรรมที่ชาวกูยเคยปฏิบัติมากลับทำให้อาการทุเลาได้และดีขึ้นโดยลำดับ

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าในบทที่ 3 ถึงพิธีแก้ลมอในการประกอบพิธีกรรมนั้นจะใช้ภาษาลาวในการสื่อความหมายในวงพิธีกรรมระหว่างบรรดาฝีม่อด้วยกันและกลุ่มคนที่อยู่บริเวณนอกและชื่อที่ใช้เรียกขานกันเฝ้ายามหรือต่างก็เป็นชื่ออีกชื่อหนึ่ง เช่น นางสุด วิทยาสิงห์ ครุบาใหญ่ ชื่อเรียกฝีม่อว่า ท้าวบตี นางอาบ บุญคำ ชื่อในพิธีกรรมเรียกว่าท้าวหลาน้อย รวมทั้งนางกะวานคนอื่น ๆ ต่างก็มีชื่อเรียกขานในวงพิธีกรรมเฉพาะ สะท้อนให้เห็นว่าชาวกูยนั้นเฝ้ายามได้อย่างโดดเด่นในงานสังคมมีการติดต่อกับกลุ่มชาวลาวอย่างใกล้ชิดและสืบเนื่อง

หากพิจารณาถึงความอาวุโสของนางกะวานที่เป็นร่างทรงของฝีม่อแล้ว ยามปกติที่เป็นตัวของตัวเองนางกะวานทุกคนต่างก็นับถืออาวุโสตามลำดับอายุของนางกะวาน เป็นต้นว่านางและ ซึ่งเป็นครุบารองในการประกอบพิธีกรรมขณะที่ดำเนินชีวิตยามปกติก็จะเคารพนับถือความอาวุโสของนางเฝ้ายาม หรือมีความอ่อนน้อมต่อมนต์ต่อนางอาบในฐานะผู้อาวุโสในชุมชน แต่หากเมื่ออยู่ในพิธีกรรม ทุกคนที่เป็นนางกะวานต้องทำความเคารพไหว้และอ่อนน้อมต่อมนต์ต่อนางและในฐานะครุบารองซึ่งมีความอาวุโสรองจากครุบาใหญ่ เพราะชาวกูยถือเอาการเข้ามาอาศัยอยู่ในร่างนางกะวานของฝีม่อเป็นสำคัญ หมายความว่า หากมีการประกอบพิธีแก้ลมอขึ้นเมื่อไหร่ความอาวุโสของนางกะวานเฝ้ายามได้ขึ้นอยู่กับอายุของนางกะวานเฝ้ายามเฝ้ายามที่เข้ามาอาศัยอยู่ในร่างเมื่อไหร่ เปรียบเทียบกับพระที่บวชใหม่แม้จะมีอาวุโสทางด้านอายุ แต่ความอาวุโสในการครองสมณเพศที่อ่อนกว่าก็ต้องกราบไหว้ผู้ที่ครองตนในสมณเพศมากกว่า

การยอมรับสถานภาพของผีมือที่มีพรชาสูงกว่าโดยไม่ได้คำนึงถึงอาวุโสในชีวิตปกติ แต่เป็นการยอมรับในความอาวุโสของผีมือที่ได้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมมาก่อนและได้เข้าร่วมพิธีหลายครั้งแล้วได้เรียนรู้วิธีการกระทั่งขั้นตอนพิธีกรรมมากกว่า ส่วนผีมือในร่างนางกะวานที่เข้ามาใหม่ก็เปรียบเสมือนพระเพ็งบวชใหม่ ดังกรณีท้าวสาที่ทวงสิทธิ์ของตนเองในคราวประกอบพิธีแก้ลมอที่บ้านนางอาณ บุกคำ โดยอ้างว่า ตนเป็นครุบาใหญ่ ท้าวบตี (นางสุด) ก็เคยเป็นลูกน้องของตน แต่เมื่อได้รับการชี้แจงจากครุบารองพร้อมทั้งการรับรองของผู้คนที่อยู่ในวงพิธีกรรมและบริเวณรอบวงพิธีกรรม ท้าวสา (นางเรียม) ก็ยอมรับและเข้าใจต่อคำชี้แจงดังกล่าวด้วยดี แม้ว่าการที่ท้าวสาจะแสดงออกด้วยเหตุผลอื่นที่ค้างคาใจของตนก็ตาม แต่เมื่อท้าวสายอมรับสถานภาพของตน พิธีกรรมจึงดำเนินไปจนจบสิ้นกระบวนการ ซึ่งถือว่าเป็นการยอมรับถึงสถานภาพที่เปลี่ยนแปลงไปของตนตามเงื่อนไขที่กำหนดเป็นแนวปฏิบัติสืบมาแต่โบราณ

การควบคุมสังคม (Social Control)

ประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในกลุ่มสังคมในแต่ละวัฒนธรรมต่างมีความหมายต่อสังคมและชุมชนทั้งสิ้น ไม่มีวัฒนธรรมใดที่สร้างประเพณีหรือพิธีกรรมขึ้นโดยไม่มี ความหมาย เช่นในภาคอีสานมีฮีตสิบสอง อันเป็นประเพณี 12 เดือน เป็นประเพณีที่ถูกกำหนดขึ้นให้มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของกลุ่มคนอย่างแท้จริง เพราะสังคมของชาวอีสานเป็นสังคมชาวนามีอาชีพในการทำไร่ทำนาเป็นหลัก ประเพณี พิธีกรรมที่ประกอบขึ้น แม้จะมีความสัมพันธ์ในเรื่องความศรัทธาในศาสนา แต่ผลที่ตอบสนองกลุ่มชนที่ร่วมกันประกอบพิธีกลับมีจุดมุ่งหมายเพื่อความอุดมสมบูรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพของกลุ่มคนคือการทำนา ทำไร่ เป็นสำคัญ

ไม่เพียงแต่ความอุดมสมบูรณ์ของผลผลิตทางกลีกรรมเพียงอย่างเดียว ในฮีตสิบสองของอีสาน หากพิจารณาโดยต่องแท้และลึกซึ้งแล้วจะพบข้อห้ามหรือชะล่า อันเป็นบทบัญญัติมิให้กระทำความผิดจารีต หากไม่ปฏิบัติตามหรือฝ่าฝืนก็อาจจะได้รับผลร้ายของการละเมิดข้อห้ามนั้นได้ ชะล่าหรือข้อห้ามมิใช่กฎหมายแต่เป็นข้อตกลงร่วมกันในกลุ่มชนเพื่อยึดถือปฏิบัติให้เป็นแนวทางเดียวกัน นับเป็นระเบียบวิธีการควบคุมทางสังคมอีกวิธีที่ได้ยลันระดับหนึ่ง

การควบคุมสังคมที่พบในพิธีกรรมที่ชาวกูย เรียกว่า แซมยะจื้อเพรียม (เช่นปู่ตา) และยะจื้อดุง (เช่นผีบรรพบุรุษ) ที่ปรากฏคือการสร้างความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน กล่าวคือทุกครัวเรือนจะต้องจัดเครื่องสังเวย ได้แก่ ไก่ เหล้า ข้าว น้ำ บุหรี่ หมาก หลาก เพื่อเตรียมไปทำพิธีเช่นไหว้ยะจื้อเพรียม ทุกครัวเรือน การแซมยะจื้อเพรียม นี้จะกระทำกันทุกครอบครัว ไม่ว่า

จะเป็นยะจื้อ (สายตระกูล) เดียวกันหรือไม่ หากแยกครอบครัวออกไปแล้วก็ต้องนำเครื่อง เช่น สิ่งเวยกันไปอย่างพร้อมเพรียง

ในการแหะยะจื้อเพรียม ของชาวกุยบ้านลำโรงทาบจะแบ่งการประกอบพิธีกรรม 2 ส่วน คือ ส่วนรวมทั้งชุมชน (หมู่ 1 และหมู่ 11 คือบ้านลำโรงทาบและบ้านโตน) ซึ่งในความเป็นจริง ชุมชนทั้ง 2 เป็นชุมชนเดียวกัน แต่แยกการปกครองออกเป็น 2 หมู่บ้านตามลักษณะการปกครอง ท้องถิ่นที่ทางการกำหนดเมื่อปี 2527 ดังได้กล่าวไว้แล้วในเบื้องต้น และส่วนของชุมชนบ้านลำโรงทาบเอง (เฉพาะหมู่ 1) จะแหะยะจื้อตั้งใจ ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของชุมชนอีกวันหนึ่ง

ในการประกอบพิธีกรรมจะมีเผ่าเจ้า ซึ่งเป็นตัวแทนในการประกอบพิธีกรรมร่วมกัน หากครอบครัวใดไม่เข้าร่วมพิธีหรือไม่ได้นำเครื่อง เช่น สิ่งเวยกันไปแหะยะจื้อเพรียม บุคคลหรือครอบครัวดังกล่าวก็จะไม่ได้รับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจต่าง ๆ และหรือไม่ให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในครัวเรือน กลายเป็นบุคคลที่แปลกประหลาดของชุมชนไป อาจจะมีการซุบซิบนิทาวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ นา ๆ และหากเกิดวิกฤตในชุมชน กลุ่มคนที่จะกล่าวโทษว่าเป็นเพราะการกระทำของบุคคลหรือครอบครัวดังกล่าวจึงทำให้ชุมชนเกิดความเดือดร้อน

ดังปรากฏตัวอย่างให้เห็นจากครอบครัวหนึ่งซึ่งเป็นครอบครัวที่มีฐานะยากจนซ้ำร้าย ยังเกียจคร้าน อีกทั้งการปฏิบัติตนต่อกลุ่มคนยังเป็นการล่วงเกิน ก้าวร้าวอีกด้วย แต่นั่นมิใช่ประเด็นสำคัญ ที่สำคัญอยู่ที่ว่า เขา (หมายถึงหัวหน้าครอบครัว) ไม่เคยให้ความร่วมมือต่อกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนเลย ไม่ว่าทางเศรษฐกิจและทางแรงงาน ซ้ำร้ายยังกลับไปชื่นใจบุตรสาวซึ่งเป็นสายเลือดของตนจนถึงท้องขึ้น ครั้นพอคนในชุมชนรู้เรื่องจนทนต่อพฤติกรรมของบุคคลดังกล่าวไม่ได้ จึงร่วมกันขับไล่ออกจากหมู่บ้าน ถึงขนาดจะร่วมกันประหารที่บุคคลดังกล่าวด้วยมติของเสียงส่วนใหญ่ เพราะช่วงระยะเวลาที่เกิดพฤติกรรมดังกล่าวเป็นเวลา 3 ปี ชุมชนชาวกุยต่างก็ได้รับความเดือดร้อน ผนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล เกิดฟ้าผ่าตั้นเขวากลางชุมชน ผลผลิตทางการเกษตรเกิดเสียหายขึ้นอย่างมาก ทำให้ทุกคนเชื่อว่าเหตุที่เกิดภาวะวิกฤตขึ้นเพราะการประพฤติปฏิบัติของบุคคลดังกล่าว จึงต้องขับให้ออกจากชุมชน เมื่อออกไปแล้วก็ได้ทำบุญใหญ่ทั้งชุมชนเป็นการบดริ่งความความเลวร้ายต่าง ๆ ทั่วหมดสิ้นไป

ส่วนเหตุการณ์ที่ปรากฏานพิธีแก้มอ ที่ถือได้ว่าเป็นหน้าที่ควบคุมสังคมทั้งกลุ่มบุคคลและปัจเจกบุคคล โดยเฉพาะกลุ่มคนในสายตระกูล เป็นการควบคุมพฤติกรรมของบุคคลมิให้ประพฤติในทางสังคมส่วนมากไม่เห็นด้วย เช่น เป็นคนเห็นแก่ตัว ไม่ให้ความร่วมมือหรือช่วยทั้งงานส่วนรวมและในครอบครัว หรือพูดจาก้าวร้าว แสดงกิริยาอวดดีต่อบุคคลในชุมชน บุคคลดังกล่าวก็จะ

ถูกลงโทษจากฝีมือด้วยการปรับใหม่ กรณีตัวอย่างการประกอบพิธีแก้ลมอที่บ้านนางเจนจิต มีญาติผู้หนึ่งของนางเจนจิต (น้าชาย) เป็นคนที่เห็นแก่ตัวไม่ยอมช่วยเหลือทั้งทางเศรษฐกิจและการร่วมมือต่าง ๆ มีแต่จะทะเลาะวิวาท ำให้ร้ายผู้อื่นกระทั่งญาติตนเอง ทั้งยังเป็นคนคุยโตโอ้อวด ด้ถูกคนอื่นตนเองทำอะไรถูกต้องและดีเสมอ แต่ครั้งเมื่อนางเจนจิตจัดประกอบพิธีแก้ลมอขึ้น ฝีมือของนางเจนจิตแสดงกิริยาร้องไห้ฟูมฟาย พร้อมทั้งกล่าวถ้อยคำในเชิงน้อยอกน้อยใจ ทำให้การประกอบพิธีกรรมหยุดชะงักไป ครบวามจึงได้มาสอบถามว่าขัดข้องเรื่องอะไรและต้องการสิ่งใดจึงจะพอใจ นางกะวาน ที่เป็นช่างทรงก็แจ้งว่า น้าชายของนางเจนจิตกล่าวดูถูกคนอื่นต่าง ๆ นานา ๆ ซ้ำยังไม่ได้มาร่วมในการประกอบพิธีในครั้งนี้ด้วย (ขณะที่เกิดเหตุการณ์เป็นเวลาใกล้เที่ยงแล้ว) ยิ่งทำให้นางกะวานร้องไห้และน้อยอกน้อยใจมากยิ่งขึ้น บรรดาญาติจึงได้จัดคนไปตามที่บ้านของน้านางเจนจิต เมื่อมาถึงแล้วนางกะวานยิ่งฟูมฟายมากขึ้น พร้อมทั้งต่อว่าเป็นภาษาลาวต่าง ๆ นานา เจ้าโคตรจึงเข้ามาขอมาพร้อมทั้งสอบถามว่าจะให้ทำอย่างไรจึงจะหายโกรธและหยุดร้องไห้ นางกะวานจึงแจ้งว่าต้องให้น้านางเจนจิตขอมาตายด้วยเกล้า 2 ขวด พร้อมเงิน 2,000 บาท (ประมาณ 24 บาท) เจ้าโคตรจึงให้หน้าของนางเจนจิตไปจัดหา มาเพื่อขอมาเมื่อจัดมาได้ครบทุกอย่างแล้ว จึงนำเหล้า เงิน 24 บาท พร้อมทั้งดอกไม้ รูปเทียน ไปขอขมาฝีมือ ของยะจู้ยี่ตนเองนางกะวานจึงหยุดร้องไห้และหายโกรธ แสดงความพอใจที่หน้าของนางเจนจิตแสดงความอ่อนน้อมด้วยการขอขมาและคารวะตน พิธีกรรมจึงดำเนินต่อไปอย่างปกติและหน้าของนางเจนจิตก็อยู่ร่วมประกอบพิธีจนเสร็จสิ้น

นอกจากเหตุการณ์ที่ไม่ได้อยู่ในขั้นตอนของพิธีกรรม กรณีการจัดพิธีกรรมขึ้นที่บ้านของนางเจนจิต บ้านแยม แล้วเหตุการณ์จัดพิธีแก้ลมอที่บ้านของนางอาน บุณคำ เมื่อวันที่ 28 มกราคม 2535 ก็เกิดเหตุการณ์ณ์เดียวกันขึ้นเช่นกัน กล่าวคือ ฝีมือซึ่งนางอานเป็นนางกะวานเกิดความคับข้องใจด้วยการแสดงอาการซึ่งโกรธตีโพยตีพาย กล่าววาจาในเชิงตัดท้อด้วยความโกรธว่า บรรดาญาติไม่เคยเหลียวแลฝีมือของตนเลย ปล่อยาให้อด ๆ อยาก ๆ มาหลายปีนางกะวานจึงเรียกร้องให้บรรดาโชดผืด (เจ้าโคตร) มาขอขมาฝีมือของยะจู้ยี่ บรรดาโชดผืดทั้งหลายในตระกูล (มี 4 คน) จึงนำเหล้าคนละขวด พร้อมทั้งหมาก พลู ใส่พานนำมาขอขมาฝีมือ พร้อมทั้งสอบถามว่า พอใจแล้วหรือยังจะให้ปฏิบัติอย่างไรต่อไป นางกะวานเพียงแต่แสดงกิริยาปกติโดยไม่ได้ตอบหรือกล่าวอะไร เป็นการแสดงว่าพอใจแล้ว

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวันประกอบพิธีแก้ลมอที่บ้านนางอาน บุณคำ อีกเหตุการณ์หนึ่งคือ การเข้ามาของผีเร่ร่อนที่เข้าสิงร่างนางกะวานหนึ่ง เมื่อเหตุการณ์อย่างนี้เกิดขึ้นทุกคนที่อยู่บริเวณ

ประกอบพิธีกรรมต่างวิตกกังวลว่าจะเกิดเหตุไม่ดีขึ้น ผู้คนต่างเกรงว่าจะมีเหตุการณ์ไม่คาดคิดขึ้น จึงได้นำเหล้า หมาก พลุ มามอบให้ พร้อมทั้งข้าวปลาอาหาร เพื่อให้ผีเฝ้าเรือนนั้นได้กินให้อิ่มหน้าสำหรับผี เพื่อให้ผีเฝ้าที่เป็นผีเฝ้าเรือนเกิดความพึงพอใจ เมื่อจัดหาให้ผีเฝ้าครบถ้วนทุกอย่างแล้ว ผีเฝ้าที่เป็นผีเฝ้าเรือนจึงออกจากร่างของนางกะวานไป ทำให้ทุกคนคลายความวิตกกังวลลงไปอีกครั้งหนึ่ง

จากทั้งสามกรณีอันเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นขณะประกอบพิธีแก้ลมอ ไม่ว่าจะเป็นที่บ้านของนางเจนจิต บ้านแยม หรือนางอาน บุญคำ สะท้อนให้เห็นถึงการลงโทษบุคคลที่มีพฤติกรรมแตกต่างของกลุ่มชนและกลุ่มสังคม อันเป็นการลงโทษที่ทุกคนยอมรับและต้องปฏิบัติตามหากมิเช่นนั้นการประกอบพิธีกรรมก็จะหยุดชะงักทำให้ไม่สามารถดำเนินขั้นตอนต่อไปได้ อีกทั้งบุคคลดังกล่าวยังได้รับการประณาม การตำหนิ จากกลุ่มชนในสังคม หรืออาจไม่คบค้าสมาคมด้วย ส่งผลกระทบถึงความสัมพันธ์ของกลุ่มบุคคลในสังคมชาวภูย ซึ่งไม่เพียงแต่เฉพาะกับบุคคลที่มีพฤติกรรมผิดแผกไปจากผู้อื่น แต่จะส่งผลกลุ่มคนในสายตระกูลด้วย เพราะกลุ่มชาวภูยเชื่อว่าเป็นความบกพร่องของเจ้าโคตรที่ไม่ได้อบรมสั่งสอน หรือคอยตักเตือนเพื่อขัดเกลาบุคลิกภาพของบุคคลในสายตระกูลให้มีความประพฤติปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม คือ จารีตปฏิบัติตนเอง

นอกจากบทบาทของพิธีแก้ลมอ ที่เป็นการควบคุมสังคมและกลุ่มบุคคลมิให้ประพฤติปฏิบัติที่ผิดครรลองของจารีตในสังคมแล้ว การควบคุมสังคมไม่ว่าจะเป็นการควบคุมระดับปัจเจกบุคคลและกลุ่มสังคม ยังส่งผลไปถึงการกระชับความสัมพันธ์ของกลุ่มคนในทางสังคมชาวภูยเอง ให้ความสัมพันธ์อย่างกระชับแน่นแฟ้นและมั่นคงยิ่งขึ้น โดยผ่านกระบวนการต่าง ๆ ในพิธีแก้ลมอ อันมีความหมายถึงอุดมคติอย่างเดียวกัน ซึ่งมีสำนึกว่ามานะตากรรมของกลุ่มคนที่เขาอาจได้รับร่วมกัน

ระบายนามกตัญและลดความขัดแย้ง

ในสังคมชาวภูยอันเป็นกลุ่มสังคมส่วนใหญ่ของประเทศและเป็นกลุ่มสังคมที่มีฐานะยากจนเป็นส่วนใหญ่ มักจะมีปัญหาเรื่องเรื้อรายตลอดเวลา และยิ่งในระบบสังคมทุนนิยม เสรี ที่ยึดถือวัตถุเป็นสำคัญ ทำให้กลุ่มบุคคลในสังคมพยายามทำทุกอย่างให้ได้มาซึ่งเงินตรา เพื่อที่จะนำไปใช้จ่าย ซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มีทั้งที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตและเป็นสิ่งฟุ่มเฟือยหรือมีประโยชน์ใช้สอยน้อย อันส่งผลให้เกิดการแก่งแย่งชิงไหวชิงพริบเพื่อให้ได้ปัจจัยที่คิดว่าจำเป็นและทำให้อยู่ในสังคมอย่างมีหน้ามีตาทัดเทียมบุคคลอื่นที่สังคมยอมรับ

การพัฒนาประเทศเพื่อให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ส่งผลกระทบต่อสภาพสังคมชนบทอย่างมหันต์ ก่อปัญหาต่าง ๆ มากมาย โดยเฉพาะปัญหาครอบครัว หากไปดูสภาพครอบครัว

ชาวชนบทปัจจุบัน มักพบว่า มีแต่คนแก่และเด็กเล็ก ๆ ที่ยังไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองเข้าบ้าน ส่วนผู้ใหญ่ที่สามารถขายแรงงานได้ต่างอพยพเข้าไปหางานทำในเมืองหลวงหรือบริเวณเขต ตามโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ที่มีอย่างดาษดื่น เพื่อให้ได้ปัจจัยที่เรียกว่า เงินมาใช้จ่ายในครัวเรือนให้อยู่รอดในสังคม

ชาวกูยเป็นกลุ่มชนหนึ่งที่มีการอพยพออกจากชุมชนเพื่อเดินทางไปขายแรงงานยังต่างถิ่น เช่น กรุงเทพมหานคร สมุทรปราการ สมุทรสาคร นครปฐม ชลบุรี จะเขิงเหรา เป็นต้น เพราะในชุมชนไม่มีโรงงานอุตสาหกรรมหรือสถานที่ที่จะให้ขายแรงงานเพื่อให้ได้ค่าจ้างที่เป็นกอบเป็นกำได้ จึงต้องอพยพไปขายแรงงานยังต่างถิ่น ทำให้เกิดผลกระทบต่อครอบครัว ความใกล้ชิดของกลุ่มคนในครอบครัวหายไป ห่อไปทาง แม่ ลูก อยู่ทางหนึ่ง ทำให้ครอบครัวล่มสลายไปในที่สุด บางครอบครัวสามีเดินทางไปขายแรงงานยังต่างถิ่นก็เกิดไปมีภรรยาใหม่ และอยู่กับภรรยาใหม่ไม่เคยกลับมาบ้านเลยเป็นเวลากว่า 10 ปีก็มี ดังตัวอย่างครอบครัวนางเรียม บุราคร ซึ่งครองตนอยู่กับบุตรสาว 2 คน เพื่อรอว่าสักวันสามีคงกลับมาหาตนและลูก แรก ๆ ที่รู้ว่าสามีไปมีใหม่ก็พยายามสอบถามข่าวคราวทางญาติและแม่สามี ซึ่งเป็นครูบามอของชุมชนชาวกูย แรก ๆ ก็ได้รับการปลอบใจและให้กำลังใจดีอยู่ แต่พอนานเข้านางก็เริ่มท้อใจและไม่ไปมาหาสู่ครอบครัวของสามีอีกเลย

ในการประกอบพิธีแก้ลมอที่บ้านนางอาน บุญคำ เมื่อวันที่ 28 มกราคม 2535 นางเรียม บุราคร ก็ได้รับการบอกกล่าวให้ไปร่วมพิธีกรรมในครั้งนั้นด้วย นับเป็นครั้งแรกที่นางเรียมได้ประจักษ์หน้ากับแม่สามีเป็นเวลานานหลายชั่วโมง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในพิธีแก้ลมอวันนั้น วนช่วงบ่าย ๆ ซึ่งเป็นช่วงที่เหลือขั้นตอนของพิธีอีก 2-3 ขั้นตอนก็จะเสร็จสิ้น นางเรียมขณะประกอบพิธีนั้น เป็นนางกะวานของผีมือที่ชื่อว่าท้าวสา ได้ชี้หน้าต่อว่านางสุด (ท้าวบตี) พร้อมทั้งอ้างสิทธิ์ในการเป็นครูบาใหญ่ โดยบอกว่าตนนี่แหละเป็นครูบาใหญ่ ท้าวบตีมีเช่ครูบาใหญ่ จะนั้นท้าวบตีต้องมาคารวะตน ทำให้ท้าวบตี (นางสุด) โกรธหว่าลบหลู่ดูหมิ่นตน พร้อมทั้งกล่าวชี้แจงว่า หากร่างนางกะวานเดิมของผีมือตายไปแล้วผีมือก็ตายไปด้วย แต่หากจะมาอาศัยร่างใหม่อยู่ต้องเป็นบริวารของตน เจก เช่นคนอื่น ๆ เพราะถือว่าผีมือที่เข้าใหม่ นั้นเปรียบเสมือนพระเพลิงบวช ครูบารองและบรรดาผีมือที่เข้าใหม่ก็มาชี้แจงแก่นางเรียม (ท้าวสา) ให้ได้เข้าใจในที่สุด ท้าวसानร่างของนางเรียมก็ยินยอมขอมาต่อท้าวบตีแต่โดยดี จากนั้นพิธีกรรมจึงเริ่มขั้นตอนต่อไปจนเสร็จพิธี

จากเหตุการณ์ดังกล่าว เมื่อพิจารณาถึงเบื้องหลังของบุคคลทั้งสองที่เคยมีความสัมพันธ์กันในฐานะที่เคยเกี่ยวข้องกันฉันแม่ตัว-ลูกสะใภ้ แต่ด้วยความกดดันทางด้านจิตใจมาเป็นเวลานาน นับสิบปี จึงทำให้นางเริ่มระบายความคับแค้นใจที่มีอยู่ในวงพิธีกรรม แม้นางเริ่มจะกล่าวปฏิเสธว่าไม่รู้เรื่องหรือจำอะไรไม่ได้ว่าตนแสดงกิริยาอะไรออกมา ที่บ่งบอกว่าได้ลบหลู่ศรัทธาอีกตาม แต่ทุกคนในบริเวณประกอบพิธีต่างก็วิจารณ์กันไปต่าง ๆ นา ๆ ว่าเหตุการณ์ดังกล่าวอาจเป็นเพราะการแสดงออกจากตัวนางเริ่มเอง แต่ท้ายที่สุดทุกคนก็กล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า คงเป็นเพราะการกระทำของผีมือที่มาเข้าสิงร่างนางเริ่มก็อาจเห็นอะไรที่ไม่เหมาะสมไม่ควรจึงได้แสดงพฤติกรรมออกมาแบบนี้ก็อาจเป็นได้ นับเป็นวิธีการลดความขัดแย้งได้ในระดับหนึ่ง

พฤติกรรมที่แสดงออกมาของนางกะวานที่ผีมือเข้าทรงอยู่นับเป็นพฤติกรรมที่ถือได้ว่าเป็นการละเมิดกฎเกณฑ์ของประเพณีในสังคมของชาวภูยกอย่างชัดเจน การที่นางเริ่มแสดงกิริยาว่าจก้าวร้าวด่อนางสุด (ครุบามอ) ซึ่งเป็นอดีตแม่หัวของตน อันเป็นการระบายความในใจที่เก็บกดไว้นาน แมกซ์ คลักมาน (Max Cluckman) เรียกพฤติกรรมนี้ว่า "พิธีกรรมที่เป็นขบถ" (Ritual of rebellion) (ปราณี วงษ์เทศ, 2529 : 269-270) คลักมานเชื่อว่าพิธีกรรมเป็นเสมือนเครื่องระบายความเครียดของผู้หนึ่งที่ถูกกดขี่ในสังคมและเป็นสิ่งที่สังคมได้หาทางออกเตรียมเอาไว้ให้โดยผ่านพิธีกรรม

สัญลักษณ์ในพิธีกรรม

พิธีแก้มอ เป็นพิธีกรรมที่ประกอบขึ้นเพื่อการแก้บนที่ชาวภูยกได้ให้สัญญากับผีมือว่าหากผู้ป่วยมีอาการดีขึ้นหรือหายจากโรคภัยไข้เจ็บก็จะจัดพิธีแก้มอเพื่อบวงสรวงผีมือให้เกิดความพอใจในการประกอบพิธีกรรมจึงมีลำดับที่แน่นอน คือ มีองค์ประกอบของพิธีกรรมที่ซับซ้อน ใช้เวลาประกอบพิธีกรรมทั้งวัน ตั้งแต่เช้าจรดเย็น แม้เวลาจะน้อยนิดสำหรับผู้อื่น แต่สำหรับชาวภูยกแล้วนับวันว่านานมาก เพราะเวลาในการปฏิบัติภารกิจประจำวันกับเวลาในการประกอบพิธีกรรมจะมีความหมายที่แตกต่างกัน

การวิเคราะห์สัญลักษณ์ในพิธีแก้มอจะพิจารณาในองค์ประกอบขั้นตอนของพิธีกรรม สัญลักษณ์ที่เป็นเครื่องประกอบทั้งหมด เหล้าและเครื่องสังเวย ดนตรีและภาษา โดยพิจารณาจากส่วนประกอบดังกล่าวเพื่อนำมาวิเคราะห์ตีความดังนี้

องค์ประกอบขั้นตอนของพิธีแก้มอ

-พิธีแก้มอที่ชาวกูยจัดขึ้นเมื่จัดมุ่งหมายเพื่อเป็นการบวงสรวงต่อผีมือที่ได้ช่วยให้พ้นจาก
อาการเจ็บไข้ทั้งยังเป็นกำบังการเกิดภัยพิบัติอันเป็นการกระทำของอำนาจลึกลับที่เรียกว่า ผีมือ
ชาวกูยจะให้ความสำคัญต่อผีมือทุกสายตระกูล

ในการจัดพิธีแก้มอซึ่งใช้เวลา 1 วัน สามารถจัดแบ่งการประกอบพิธีกรรมออกเป็น
2 ลักษณะคือ ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมและความสนุกสนานรื่นเริง กล่าวคือในช่วงเช้าของพิธีจะ
เป็นการประกอบพิธีกรรมเฉพาะกลุ่มผีมือ คือการเข้าทรง กินเครื่องสังเวย และการชำระร่างกาย
ให้คนป่วย อันเป็นการสร้างความพึงพอใจให้แก่ผีมือ ซึ่งบรรดาญาติจะนำสำหรับอาหารที่จัดไว้
เรียกว่าบายศรี มาให้ผีมือได้กิน เมื่อเกิดความพึงพอใจแล้วก็จะทำการรักษา (พิธีชำระ) ด้วยการ
อาบน้ำแต่งตัวให้แก่ผู้ป่วยใหม่ เปรียบเสมือนการเกิดใหม่หรือมีชีวิตรใหม่

ส่วนลักษณะความสนุกสนานรื่นเริง เป็นการร่วมพิธีกรรมทั้งของผีมือและผู้เข้าร่วม
พิธีกรรม ในขั้นตอนนี้ทุกคนที่อยู่ในบริเวณประกอบพิธีไม่ว่าจะเป็นชายหรือหญิง คนแก่ และเด็ก
สามารถร่วมสนุก หยอกล้อบรรดาผีมือได้อย่างเต็มที่ ส่วนใหญ่จะร่วมร้องรำอย่างสนุกสนานเต็มที่
บางขณะถึงกับแสดงออกเกินขอบเขตที่สังคมยอมรับได้ในยามปกติ เด็กหนุ่มสามารถแย่งข้าง ม้า
ด้วยการกระชากจากมือผีมืออย่างแรงได้ โดยไม่มีผู้ห้ามปราม ช้างยังสนับสนุนย้วยๆให้กระทำ
อย่างเต็มที่ นับเป็นการละเมิดกฎเกณฑ์ทางสังคม อันเป็นบรรทัดฐานที่ยึดถือปฏิบัติกันมาในชีวิตยาม
ปกติ

การแสดงออกที่สวนทางกับบรรทัดฐานทางสังคมดังกล่าวในอีกแง่มุมหนึ่งอาจมองได้
ว่า ในพิธีแก้มอนั้นเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกในสังคมได้ผ่อนคลายความตึงเครียด ที่เกิด
จากกฎเกณฑ์หรือระเบียบข้อห้ามต่าง ๆ ในสังคม พิธีกรรมจึงเป็นกลไกทางสังคมวัฒนธรรมที่สมาชิก
ในสังคมยอมรับร่วมกัน เพื่อให้สมาชิกได้แสดงพฤติกรรมที่ถูกห้ามในที่สาธารณะบ้าง ข้อความนี้อาจ
อธิบายในแง่มุมที่ว่า "พิธีกรรมทำหน้าที่ลดความตึงเครียดที่เกิดจากกฎหรือระเบียบของสังคมเพราะ
ตามปกติแล้วทุกสังคมย่อมมีระเบียบแบบแผนหรือกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เป็นบรรทัดฐานทางสังคมวางไว้
ให้คนในสังคมนั้นยึดถือและปฏิบัติตาม ความประพฤติดของคนที่ไม่ปฏิบัติตามแบบแผนของสังคมนั้น ๆ
บางครั้งแบบแผนเหล่านั้นก็ทำให้คนในสังคมเกิดความตึงเครียด" (ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์. 2525 :

สัญลักษณ์ที่เป็นเครื่องประกอบทั้งหมดกับการสื่อความหมาย

ในพิธีแก้มอที่ชาวกุยจัดประกอบพิธีขึ้นมีวัตถุที่เป็นเครื่องประกอบทั้งหมดอยู่ 2 ประเภท คือ เครื่องประกอบทั้งหมดถาวรที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อนำไปเก็บยังหิ้งผี ที่เรียกว่า หิ้งมอ อันเปรียบเทียบกับได้กับที่อยู่อาศัยของผีมอ เครื่องประกอบทั้งหมดประเภทนี้ได้แก่ เฮงมอ (หิ้งมอ) โปงววย (ใบแมงมุม) ถูฮ (เรือ) ช้าง ม้า เป็นต้น ส่วนเครื่องประกอบทั้งหมดอีกประเภทหนึ่งคือเครื่องประกอบทั้งหมดเฉพาะกิจ ที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของความชั่วร้ายต่าง ๆ นา ๆ ที่จะทำให้ผู้คนเกิดการเจ็บป่วยขึ้นรวมถึงอำนาจลึกลับต่าง ๆ วัตถุดังกล่าวคือ แพ (กระทง 9 ชั้น) ซึ่งจะพิจารณาเครื่องประกอบทั้งหมดทั้ง 2 ประเภท อันเป็นสัญลักษณ์ที่ซับซ้อนพิธีกรรม เพื่อการตีความและการสื่อความหมาย โดยจะแยกวิเคราะห์ทำในแต่ละประเภทดังนี้

เครื่องประกอบทั้งหมดถาวร

เครื่องประกอบทั้งหมดถาวรในที่นี้จะเรียกรวมว่า เฮงมอ (หิ้งมอ) อันประกอบไปด้วย โปงววย (ใบแมงมุม) ถูฮ กำอิมชนา (ธนู, หน้าไม้) อิมเบต (มีดดาบ) กะเน้อฮ (ฝ้ายพอกหัว) พรออาจิง (หัวช้าง, บาน) อาจิง (ช้าง) อาเซะ (ม้า) อือแซลลือฮลุย (ไข่ไก่) และอึงกะอาฮ (ต้นดอกไม้) ซึ่งเครื่องประกอบทั้งหมดทั้งหมดนี้จะนำมาประกอบพิธีกรรมทุกครั้งด้วยการนำมาตั้งไว้บนหิ้งที่จัดไว้ตรงกลางปะรำพิธี และจะนำมาเป็นอุปกรณ์ในการรำรำประกอบในขั้นตอนต่าง ๆ ของพิธี ทั้งนี้ก็เพื่อสนองความบันเทิงแก่ผีมอเพื่อให้เกิดความพึงพอใจ

สัญลักษณ์ที่เป็นเครื่องประกอบทั้งหมดที่นำมาประกอบพิธีกรรมในแต่ละขั้นตอนต่างก็มี ความหมาย ซึ่งปรากฏในแต่ละขั้นตอนสามารถตีความดังนี้

เมื่อเริ่มพิธีกรรมครุบามจะทำพิธีถอดกระดูกไก่เพื่อเอาคางไก่มาดู เป็นการทำนายว่าคนป่วยจะหายดีมีอายุยืนยาวต่อไป หรือว่าคนป่วยจะไม่หายมีอันเป็นโศกเศร้าเสียชีวิต เป็นการเสี่ยงทายก่อนการประกอบพิธีกรรม หากรูปลักษณะของคางไก่มีสภาพหงิกงอหรืออันแข็งไปด้านหลัง หมายความว่าผู้ป่วยจะไม่หายอาการไม่ดีขึ้นมีแต่จะทรุดลงไปอีก ครุบามก็จะทำพิธีแก้เคล็ดด้วยการนำข้าวเหนียวมานั้นห่อคางไก่นำไปหิ้ง เป็นการกระทำที่สร้างกำลังใจแก่ผู้ป่วยให้มีมากขึ้น

ซึ่งพิธีถอดกระดูกไก่เป็นพิธีที่พบเห็นในวัฒนธรรมของกลุ่มชนทางภาคอีสานเกือบทุกกลุ่ม

การนำเครื่องประกอบหิ้งมอออกขายว่าไม่ว่าจะเป็น กู้อ (เรือ) เบงวาย (ใบแมงมุม) ตีนกา คาบ ธนู มีความหมายถึงความอุดมสมบูรณ์เพราะสัญลักษณ์ที่เป็นเครื่องประกอบหิ้งมอทั้งหลายทั้งหมดเป็นเครื่องมือของการประกอบอาชีพ เช่น เรือใช้พายเวลาออกไปจับปลาตามลำน้ำ ธนู หน้าไม้เป็นอาวุธที่ช่วยสัตว์ป่าตัวเล็ก ๆ ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นอาหารได้ มีด คาบ เป็นเครื่องมือในการทำไร่ถางป่าเพื่อการเพาะปลูกพืชผักทางเกษตรกรรม ฟิงกะอาส (ต้นไม้) เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของชุมชน ซึ่งสัญลักษณ์ทั้งหมดนี้มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวกูยในด้านการประกอบอาชีพ เป็นเครื่องหมายบ่งชี้การเป็นสังคมชาวนาของกลุ่มอีกด้วย

นอกจากนี้การแสดงออกถึงพฤติกรรมต่างๆ ของบรรดาผีมือและคนที่อยู่ในวงพิธีกรรม เช่น การหยอกล้อ ยั่วเย้า ด้วยวาจาที่ก้าวร้าว การเล่นสนุกสนานตลกไปกฮา การขับลำ ฟ้อนรำ อย่างโลดโผนประกอบเสียงแคน กลอง การตีฆ้องอย่างหนัก (โดยเฉพาะผู้หญิง) พฤติกรรมการแสดงออกดังกล่าวแม้เอาจริงจะถือว่าเป็นการละเมิดกฎเกณฑ์ทางสังคมแต่พอแสดงออกในพิธีกรรมทุกคนก็จะไม่ถือโทษโกรธเคืองแต่อย่างใด พฤติกรรมที่สวนทางกับบรรทัดฐานทางสังคมเหล่านี้ล้วนเป็นเครื่องยืนยันถึงพฤติกรรมที่ได้รับอนุญาตเฉพาะในบริบทของพิธีกรรมเท่านั้น การแสดงออกดังกล่าวในทางสังคมศาสตร์อธิบายว่าอาจเป็นไปได้ที่ผู้คนในสังคมได้รับความตึงเครียดกดดันจากกฎระเบียบจากแบบแผนในชีวิตประจำวัน เช่น การเคารพและเชื่อฟังอาวุโส การบังคับหรือข้อห้ามต่าง ๆ เกี่ยวกับการแสดงออกทางเพศ (สุริยา สมุทคุปต์.2533 : 26)

เครื่องประกอบหิ้งมอ

เครื่องประกอบหิ้งมอที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในพิธีกรรมนี้โดยเฉพาะและเมื่อประกอบพิธีเสร็จก็จะนำไปทิ้งคือ แพ (กระทง 9 ชั้น) ซึ่งใช้ก้านกล้วยผูกมัดที่ปลายเป็นขา 3 ขา ตรึงด้วยไม้ไผ่ในลักษณะสามเหลี่ยมแล้วนำก้านกล้วยเรียงขึ้นไปเป็น 9 ชั้น จากใหญ่ไปหาเล็กที่ยอดรวมทั้งสิ้น 9 ชั้น การทำแพเพื่อใช้ประกอบพิธีแก้ลมของชาวกูยในขั้นตอนที่เรียกว่าอิมหละ (พิธีชำระ) พิธีดังกล่าวในความเชื่อของชาวกูยเชื่อว่าเป็นการตัดวิญญาณชั่วร้ายที่สิงอยู่ในร่างกายของผู้ป่วยทำให้เกิดการเจ็บป่วยและรักษาไม่หาย หากได้ทำพิธีดังกล่าวแล้วจะทำให้คนป่วยมีอาการดีขึ้น หรือหายจากโรคร้ายได้ พิธีกรรมดังกล่าวพบโดยทั่วไปในแถบอีสานทุกพื้นที่ เพียงแต่มีรูปแบบและวิธีการที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละกลุ่มชน

ขณะที่ทำพิธีตัดแพ จะมีผู้ชายคนหนึ่งคอยอุ้มนำแพขึ้นไปอยู่ข้าง ๆ พร้อมกับพันไปทาง

ทิศตะวันตกเพื่อคอยขับไล่ผีร้ายหรือสิ่งลึกลับอื่น ๆ มิให้กล้ากรายเข้ามาสู่ผู้ป่วยอีก พิธีกรรมดังกล่าว นอกจากจะเป็นการส่งวิญญาณชั่วร้ายออกไปแล้วยังเป็นการขับไล่สิ่งชั่วร้ายอื่น ๆ มิให้เข้ามา รบกวนอีก เป็นการไล่เสนียดจัญไร สิ่งอัปมงคลทั้งปวงให้ห่างไกลคนป่วยอีกทางหนึ่งด้วย

ในกระทงแต่ละกระทงมีเครื่อง เช่น สິง เวยาใส่ไปในกระทงด้วย ได้แก่ ข้าวต้ม กล้วย ข้าวแดง ข้าวดำ ข้าวสาร รูปคน (ไม่ระบุเพศ) นั้นด้วยแบ่งข้าวเหนียวแช่น้ำโซลกาให้ ละเอียด ทหาก พลุ บุหรี่ เงินเหรียญ 2-4 เหรียญ (จะเป็นเหรียญบาทหรือเหรียญ 5 บาทก็ได้) เครื่องสังเวทเหล่านี้เป็นการจัดมอบให้แก่วิญญาณต่าง ๆ ที่มากระทำให้เกิดการเจ็บป่วยเพื่อที่ว่า วิญญาณเหล่านี้เมื่อไปอยู่ที่อื่นแล้วจะได้มีกินมีใช้ไม่มารบกวนผู้ป่วยอีก

การทำพิธีตัดแพ ควบามจะเป็นผู้คอยสังเกตุและคอยเสี่ยงทายว่า แพจะล้มลง เร็วหรือแพจะล้มลงช้า หากแพล้มลงเร็วแสดงว่าผู้ป่วยนั้นจะมีอาการที่เป็นปกติเร็วขึ้น หากล้มลง ช้าก็แสดงว่าผู้ป่วยนั้นจะหายเป็นปกติช้าตามไปด้วย พิธีชำระจึง เป็นพิธีบดเป่าวิญญาณร้ายให้ออกไป จากร่างของผู้ป่วย ทั้งยังเป็น การเชิญวิญญาณไปอยู่ในที่ที่ผีหรือวิญญาณควรจะอยู่

นอกจากนี้พิธีชำระที่ชี้แพเป็นสื่อในการประกอบพิธีกรรม แพจึงเสมือนยานพาหนะ สำหรับให้ผีหรือวิญญาณร้ายกลับเข้าไปอยู่ยังที่ที่เหมาะสม พร้อมกับฝากเคราะห์หรือโรคร้ายไปกับ เครื่องสังเวทที่เปรียบเสมือนรูปฝากที่พวกเขาฝากไปด้วย พิธีอิมหละ (ชำระ) จึงเป็นขั้นตอนสำคัญ ในการประกอบพิธีนี้กลมอ การตีความจากสัญลักษณ์ในพิธีนี้ มีความสัมพันธ์ที่สอดคล้องกับแนว ความคิดของ Victor W. Turnor ที่กล่าวว่า "สัญลักษณ์" เป็นหน่วยที่เล็กที่สุดของพิธีกรรมซึ่ง ปรากฏในตัววัตถุหรือกิจกรรมในพิธีกรรมแต่ความหมายจะอยู่ในลักษณะนามธรรมที่เป็นที่รวมของ ความคิดและความเข้าใจ ดังนั้นสัญลักษณ์ที่แสดงออกมาแต่ละอย่างอาจมีความหมายหลายอย่าง การตีความจึงต้องพิจารณาถึงสภาวะแวดล้อมในการใช้สัญลักษณ์ (อ้างใน อารมย์ อุกฤษ. 2532 : 160)

เหล้าและเครื่องสังเวท

การประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเลี้ยงผีของชาวกูยทุกแคว่เขต สิ่งหนึ่งที่ขาดไม่ได้คือ เหล้าและเครื่องสังเวทต่างๆ สุดแล้วแต่ว่าในพิธีกรรมนั้นจะกำหนดขึ้นว่ามีอะไรบ้าง ในพิธีนี้กลมอ เครื่องสังเวทเป็นอาหารจะประกอบด้วยไก่ ข้าวต้ม ขนมบัวลอย กล้วย ทั้งหมดนี้ต้องจัดเตรียม ไว้ให้ครบทุกอย่าง เพราะในการประกอบพิธีกรรมนั้นจะเลี้ยงผีที่เรียกว่า จาบายศรี (กินเครื่อง สังเวท) ตอนเริ่มต้นของพิธีกรรมและเมื่อจบพิธีกรรมทุกครั้ง

เหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญที่สุดของการประกอบพิธีกรรม จะเป็นเหล่าสาเท เหล้ากลั่น หรือ เหล้าโรงก็ได้ (ปัจจุบันนี้ใช้เหล้าโรงหรือเหล้าขาว) เหล้ามีบทบาทตั้งแต่ เริ่มต้นของพิธีกรรมไปจนถึงขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรม ในการแสดงในทุกขั้นตอน ผีมือจะกินเหล้าอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นการร่ายรำทุกรอบ โดยจะมีคนแหง (ริน) ให้เมื่อรำในแต่ละรอบก็จะได้ดื่มทุกรอบไป

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าผู้หญิงจะเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทั้งหมด ผู้หญิงจะมีบทบาทสำคัญต่อพิธีกรรมมากที่สุด ผู้หญิงจะเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ซึ่งพิธีกรรมนั้นห้ามผู้ชายเข้ามาข้องเกี่ยวกับได้นอกจากเป็นผู้ช่วยในการประกอบพิธีกรรม แต่ในความเชื่อของชาวกูยแล้ว ผีมือที่เข้ามาสิงร่างของนางกะวานเป็นผู้ชายทั้งสิ้น สถานภาพของนางกะวานในขณะนั้นจึงมีสถานภาพเป็นผู้ชายไปด้วย การแสดงออกของนางกะวานด้วยการดื่มเหล้า การพ้อนรำ ในท่าทางที่โลดโผน จึงไม่น่าจะเป็นเรื่องผิดปกติแต่อย่างใด เพราะเป็นลักษณะของผู้ชาย พฤติกรรมการแสดงออกดังกล่าวสัมพันธ์กับคติความเชื่อที่ว่าผู้ชายนั้นมีสถานภาพทางสังคมที่สูงกว่าผู้หญิง เป็นผู้นำของครอบครัว ซึ่งชาวกูยมีความเชื่ออย่างนี้เช่นกัน

ตามความเชื่อของชาวกูย นางกะวานที่ผีมือเข้าสิงร่างนั้นตกอยู่ในอำนาจการควบคุมของนางกะวานจึงไม่สุภาพ ไม่น่าดู และไม่อาจจะคาดเดาได้ว่าอะไรจะเกิดขึ้นกับผู้ที่ประกอบพิธี นางกะวานจึงมีพฤติกรรมที่เป็นสัญลักษณ์ของผีและความไร้ระเบียบของทางโลก (ปราณี วงษ์เทศ. 2534 : 53)

พฤติกรรมที่แสดงออกในลักษณะของความโลดโผนอันเป็นการส่วนกระแสดความรู้สึกของกลุ่มชนในสังคม มิได้แสดงออกมาจากความตั้งใจหรือจงใจหากแต่เป็นการแสดงออกที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เพราะอยู่ในอำนาจการควบคุมของผีให้แสดงออก หากไม่แสดงออกอย่างนั้นอาจทำให้เกิดการเจ็บไข้ถึงตายได้

ดนตรีและการสื่อภาษา

แคนเป็นดนตรีที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมแก้มือ ซึ่งแคนมีความสำคัญต่อพิธีกรรมอย่างมาก เพราะหากขาดเสียงแคนบรรดาผีมือทั้งหลายก็จะหยุดการประกอบพิธีกรรมทันที ผีมือโดยเฉพาะครุบาใหญ่จะเป็นผู้กำหนดเองว่าจะเอาหมอแคนคนไหน แคนจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างบรรยากาศให้เกิดความสนุกสนานครึกครื้นยิ่งขึ้น เสียงแคนเป็นจริง เป็นสิ่งเร้าใจให้บรรดาผีมืออีกเหิมสามารถร่ายรำตามจังหวะไปได้โดยไม่ต้องหยุดพัก แคนจึงเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในการประกอบพิธีกรรมทุกครั้ง

แคนเป็นเครื่องดนตรีในกลุ่มวัฒนธรรมลาว ใช้ในการบรรเลงประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การเลี้ยงผีฟ้า ผีแถน เพื่อเป็นการอ้อนวอนให้อำนาจเทวีธรรมชาติพึงพอใจ เมื่อวิทยาการด้านต่าง ๆ พัฒนาก้าวหน้ายิ่งขึ้น แคนจึงมีบทบาทหน้าที่ต่อการแสดงที่เรียกว่า หมอลำ เป็นอย่างยิ่ง จนเป็นเอกลักษณ์ว่าหากได้ยินเสียงแคนทุกคนก็จะรับรู้ได้เลยว่า นี่คือการแสดงหมอลำของกลุ่มชนในวัฒนธรรมลาว

การที่แคนเข้ามามีบทบาทต่อพิธีกรรมที่เรียกว่าแก้มอลของชาวกูยอาจจะมีความสัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาวกูย เพราะจากการศึกษาความเป็นมาของชนชาวกูยพบว่า มีการติดต่อกับสังสรรค์กับกลุ่มวัฒนธรรมลาวอย่างต่อเนื่อง ตามความเชื่อดั้งเดิมเชื่อว่า ชาวกูย มีถิ่นฐานอยู่ในแถบตอนใต้ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในปัจจุบัน ด้วยเหตุผลทางการเมืองจึงได้อพยพถิ่นฐานเพื่อหาแหล่งทำกินใหม่

นอกจากนี้ฝีมอที่เข้ามาอาศัยวางนางกะวานอยู่ ล้วนมีชื่อเป็นกลุ่มชนในวัฒนธรรมลาวทั้งสิ้น เช่น ทำวรดเมือง ทำวลาบ้อย ทำวดี เป็นต้น ด้วยความเชื่อที่ว่าหากได้ปฏิบัติต่อฝีมอดีแล้ว จะทำให้เกิดความสันติสุขในครอบครัวขึ้น โรคภัยก็ไม่มาเบียดเบียนด้วยความเชื่อดังกล่าวน่าจะเป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้ฝีมอเกิดความพึงใจ และจะได้คุ้มครองให้คนในสายตระกูลพ้นภัยพิบัติต่าง ๆ ได้

การสื่อสารในวงพิธีกรรมของชาวกูย ระหว่างฝีมอด้วยกันและฝีมอกับผู้ที่มาร่วมพิธีจะสื่อกันด้วยภาษาลาวอันเป็นภาษาต่างวัฒนธรรมกันและไม่ได้ใช้ในชีวิตประจำวัน ภาษาจึงทำหน้าที่เป็นสื่อสร้างโลกให้มีพลังและศักดิ์สิทธิ์มากยิ่งขึ้น แม้บางครั้งการสื่อสารจะไม่เข้าใจกันบ้าง แต่ทุกคนก็รู้จักอยู่และไม่ถือความกัน การใช้ภาษาลาวในการสื่อสารในวงพิธีกรรมสอดคล้องกับข้อสันนิษฐานที่ว่า เดิมชาวกูยอพยพมาจากดินแดนที่เป็นประเทศลาว และประเทศกัมพูชาในปัจจุบัน เพราะเมื่อยังไม่มีกั้นอาณาเขตการปกครองที่เป็นรัฐ ข้อสันนิษฐานน่าจะมีมูล สังเกตได้จากพิธีกรรมที่มีรูปแบบของพิธีกรรมที่คล้ายคลึงกัน เช่น พิธีแก้มอลกับการรำผีฟ้าและพิธีเหย้าของชาวกูยไท แสดงให้เห็นว่ากลุ่มชนดังกล่าวได้มีการติดต่อกันมาอย่างยาวนานและต่อเนื่องไม่ว่าจะด้านเศรษฐกิจ สังคม หรือการเมือง

การสื่อความหมายและการแสดง

ผู้แสดง-ผู้ชม

ผู้แสดงในที่นี้ หมายถึง นางกะวานของฝีมอและผู้ชม หมายถึง บุคคลที่มาร่วมในการประกอบพิธีกรรมทั้งหมดซึ่งในการประกอบพิธีแก้มอลทุกครั้งจะ เริ่มต้นด้วยการเชิญฝีมอเข้าทรง

านร่างของนางกะวานซึ่งเป็นผู้หญิงทั้งหมด เมื่อฝีมือเข้าร่างทรงหมดทุกคนแล้ว นางกะวานของฝีมือก็จะสวมบทบาทเป็นฝีมืออันเป็นวิญญูที่เข้ามาอาศัยอยู่ในสายตระกูล และฝีมือจะเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม หรือแสดง นางกะวานจึงเป็นสื่อกลางหรือตัวประสานเชื่อมระหว่างฝีมือกับมนุษย์ได้ติดต่อกัน โดยมิญาติหรือเจ้าโคตรของนางกะวานเป็นผู้คอยช่วยเหลือจัดสิ่งของที่จำเป็นแก่ฝีมือและอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ตามฝีมือต้องการ ทั้งยังร่วมกิจกรรมบางอย่างด้วย ญาติหรือเจ้าโคตรของนางกะวานจึงเป็นทั้งผู้ช่วยผู้แสดงและผู้ชมในเวลาเดียวกัน เช่น การแบ่งข้างแบ่งม้า การคล้องช้างคล้องม้า และการตามหาช้างม้า จึงเป็นทั้งผู้ร่วมแสดงและผู้ชม สำหรับผู้ที่มาร่วมที่เหลืต่างก็ส่งเสียงร้องกระเข้าเข้าหยอกฝีมือให้เกิดอารมณ์อีกเต็มเป็นผู้ชมอย่างมีส่วนร่วม เหตุที่กล่าวอย่างนี้ เพราะผู้คนที่อยู่บริเวณการประกอบพิธีกรรมจะมีการแสดงออกกันทุกคน หากไม่กล้าเสียงร้องเข้าหยอกฝีมือก็ปรบมือให้จังหวะไปพร้อม ๆ กัน

การประกอบพิธีแก้มือ นอกจากนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแก้บน หลังจากที่ได้บนบานให้ผู้ช่วยหากตีแก้มือแล้ว ยังเป็นการสร้างความศรัทธาและตอกย้ำความเชื่อแก่กลุ่มชนด้วย เพื่อที่จะได้ปฏิบัติต่อฝีมือคุณาศิษย์คนหนึ่ง ทั้งนี้จุดประสงค์หลักก็คือ การสร้างขวัญและกำลังใจแก่ผู้ช่วยนั่นเอง ดังนั้นการแสดงออกต่าง ๆ ของฝีมือ ไม่ว่าจะเป็นภาษาซึ่งใช้สื่อด้วยภาษาลาวรวมทั้งการขับลำตลอดระยะเวลาการประกอบพิธีกรรม และท่าทางว่า เริงที่สนุกสนานของฝีมือเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยเสริมให้การแสดงเกิดความขลังและสร้างศรัทธาได้ เพราะการใช้ภาษาอื่นที่กลุ่มชนไม่ได้ใช้สื่อสารกันถือว่าเป็นภาษาที่ศักดิ์สิทธิ์ ดังกรณีเมื่อชาวเลใช้ภาษาบักซ์ได้ และไทยเดิมใช้ภาษาบาลีสันสกฤต เป็นต้น

จากการศึกษาถึงภูมิหลังของบรรดานางกะวานทั้งหมดในชุมชนพบว่า นางกะวานแทบทุกคนมีการศึกษาดำ บางคนไม่ได้เรียนหนังสือเลย จึงไม่สามารถอ่านและเขียนหนังสือได้ และนางกะวานส่วนมากจะเป็นหญิงวัยกลางคน คือมีอายุตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไป ทั้งบางคนยังไม่เคยเดินทางไปไหนไกล ๆ นอกจากไปตลาดลำโรงทาบ ซึ่งการสื่อสารจะใช้ภาษากูยเป็นส่วนใหญ่ ฉะนั้นการดำเนินชีวิตประจำวันจึงสื่อสารด้วยภาษาของตนเป็นหลัก แต่เมื่อเข้าร่วมในการประกอบพิธีแก้มือก็สามารถสื่อสารกันด้วยภาษาลาว แม้จะไม่คล่อง แต่ก็สามารถสื่อสารกันรู้เรื่อง ยิ่งเมื่อตอนฝีมือไม่พอใจจะแสดงออกด้วยท่าทางที่แข็งกร้าวและจะสื่อด้วยภาษาลาวอย่างคล่องแคล่ว ยิ่งทำให้ผู้ชมเกิดความเชื่อถือและศรัทธามากขึ้น

การประกอบพิธีแก้มือมีลำดับขั้นตอนที่แน่นอนและในแต่ละขั้นตอนก็สามารถสื่อความหมายเป็นเรื่องราว มีเนื้อหาต่อเนื่องกันที่ผู้ชมในชุมชนรับรู้ได้ เปรียบได้กับการแสดงละครเรื่อง

หนึ่งที่มีผู้ชมสามารถรู้เรื่องราวในตอนที่จัดแสดงได้เป็นอย่างดี กล่าวคือเริ่มด้วยการเข้าทรง การกินเครื่องสังเวท (เปิดเรื่อง) การชำระร่างกาย (ความหมายคือ การชุบชีวิตใหม่) ถูรูปสัญลักษณ์ว่า "แย่งข้างแย่งม้าตามหาข้างหาม้า" คล้องข้างม้า ขึ้นบ้านใหม่ (การดำเนินเรื่อง) และการบังเอิญเมื่อขึ้นอยู่ที่บ้านใหม่ (จุดจบของเรื่อง) เหตุที่กล่าวดังนั้นก็เพราะว่าพิธีแก้มอนั้นสามารถสื่อสารและรับรู้กันในกลุ่มชนชาวกูยทั้งหมด แม้ว่าชาวกูยที่ไม่ได้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมก็สามารถรับรู้เรื่องราวและขั้นตอนทั้งหมดได้เช่นกัน

ภาวะแวดล้อมทางสังคม สถานที่ และเวลา

ในการประกอบพิธีแก้มอนของชาวกูยบ้านลำโรงทาบจะใช้ลานกว้างบริเวณที่เป็นที่เป็นที่อยู่อาศัยของหิ้งมอ ส่วนมากจะเป็นบ้านเจ้าโคตรซึ่งเป็นหัวหน้าสายตระกูล จะตั้งปะรำพิธีชั่วคราวเป็นเพิงรูปสี่เหลี่ยม มุงหลังคาด้วยใบมะพร้าวหรือหญ้าคา เพื่อเป็นสถานที่ประกอบพิธี ตรงกลางปะรำพิธีจะปักไม้ 4 ต้น ไว้สำหรับตั้งหิ้งบูชา ซึ่งประกอบด้วย หิ้งมอ ซัง ม้า คาบ ธนู ผ้ายักเป็นรูปใบแมงมุม เป็นต้น ทั้งยังมีผ้าถุงผ้าโปร่ง ผ้าสไบ ผ้าขาวม้า พาดประดับบนหิ้งมอด้วย การประกอบพิธีกรรมจะใช้เวลากลางวันและมักจัดพิธีหลังจากการเก็บเกี่ยวเสร็จสิ้นลง ทั้งนี้ก็เพื่อสะดวกในการขนย้ายหิ้งมอลงมาประกอบพิธีและนำขึ้นไปเก็บรักษาไว้ที่เดิม อีกทั้งเป็นช่วงเวลาว่างจากภารกิจการทำงานด้วย นอกจากเพื่อความสะดวกดังกล่าวแล้ว บ้านเจ้าโคตรยังเป็นศูนย์รวมของผู้คนในสายตระกูลในยามประกอบพิธีกรรมอื่น ๆ อีกด้วย เพราะทุกครัวเรือนที่เป็นเครือญาติในสายตระกูลต่างให้ความสำคัญและให้ความสำคัญต่อเจ้าโคตรทั้งสิ้น

ในขณะที่ประกอบพิธีกรรมจะมีเสียงแคนบรรเลงประกอบกับการตีกลองเข้ากับจังหวะของแคน ผสานกับเสียงร้องกระเช้าเข้าเหยือกและการปรบมือให้จังหวะของผู้ชมที่อยู่รอบนอกอยู่ตลอดเวลา บรรดาผีมือและผู้ที่อยู่บริเวณต่างก็รำคำขับลำสนุกสนาน ทำให้เกิดบรรยากาศที่เสริมสร้างความระทึกใจและเร่งเร้าให้เกิดศรัทธามากยิ่งขึ้น

ภาวะแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม

จากหลักฐานข้อมูลที่ได้ศึกษาเอาไว้เกี่ยวกับความเป็นมาของชาวกูย พอสรุปได้ว่าชนชาวกูยมิได้อยู่อย่างโดดเดี่ยวมาก่อน หากมีความสัมพันธ์กับกลุ่มชนที่อยู่ใกล้เคียง โดยเฉพาะกลุ่มชนชาวลาว ต่างก็มีการสังสรรค์กันตลอดมามิได้ขาดช่วง ประเพณีวัฒนธรรมบางอย่างจึงมีการผสมผสานกันระหว่างชน 2 กลุ่มนี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะชนทั้ง 2 กลุ่มนี้ต่างก็มีวัฒนธรรม

ความเชื่อที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะความเชื่อในนิน เรื่องอำนาจลึกลับ ที่ไม่สามารถรับรู้ได้

ชาวกูยมีถิ่นฐานกระจัดกระจายครอบคลุมในหลายจังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตอนล่าง เช่น สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี บุรีรัมย์ นครราชสีมา เป็นต้น และกลุ่มชาวกูยยัง ได้แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ตามลักษณะของสำเนียงภาษา อันประกอบด้วยกูยมะลอ กูยมะลัว กูยเยอ และกูยมะไฮ ซึ่งสำเนียงในการพูดพอที่จะสันนิษฐานว่า กลุ่มชาวกูยแต่ละกลุ่มมีการสังสรรค์กับกลุ่ม ใดบ้าง เช่น กูยมะลัวและกูยมะลอ มักตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้กับกลุ่มชนชาวเขมร ส่วนกูยเยอกับ กูยมะไฮจะตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้กับกลุ่มชาวลาว ฉะนั้น สำเนียงภาษาพูดจึงผิดเพี้ยนกันออกไป กระทั่ง ประเพณี ความเชื่อบางอย่างก็รับและถ่ายทอดให้กับกลุ่มชนที่อยู่ใกล้เคียง ตัวอย่างที่บ่งชี้ว่าเป็น การรับและถ่ายทอดวัฒนธรรม คือ ระบบความเชื่อในพิธีกรรม กลุ่มชาวกูยมะลอ กูยมะลัว จะ เรียกพิธีแก้ลมว่าแม่สะเอ็ง หรือ มอเม็ด และมีรูปแบบของการประกอบพิธีกรรมบางส่วนคล้ายกับ กลุ่มชนชาวเขมรแต่กลุ่มมะไฮกับกูยเยอจะเรียกว่าพิธีแก้ลมอ ซึ่งลักษณะและการประกอบพิธีกรรม คล้ายกับกลุ่มชนชาวลาว ส่วนดนตรีประกอบพิธีกรรมนั้นจะใช้แคนเป็นเครื่องดนตรีบรรเลงประกอบ การเล่น

กลุ่มชาวกูยบ้านสำโรงทาบ เป็นกลุ่มกูยมะไฮ อันเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุด ทั้งนี้จากการ สืบหาข้อมูลภาคสนามใน 3 จังหวัด คือ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และบุรีรัมย์ พบว่า มีกลุ่มกูยมะไฮ กระจ่ายทั่วไปทั้ง 3 จังหวัด เช่น จังหวัดสุรินทร์ ที่อำเภอสำโรงทาบ อำเภอศีขรภูมิ อำเภอสังขะ อำเภอรัตนบุรี อำเภอลำดวน อำเภอจอมพระและอำเภอกาบเชิง จังหวัดศรีสะเกษ พบที่อำเภอ ปรางค์กู๋ อำเภอห้วยทับทัน อำเภออุทุมพรพิสัย อำเภอขุขันธ์ อำเภอขุนหาญ จังหวัดบุรีรัมย์ พบที่ อำเภอพะโค่นชัย อำเภอกระสัง อำเภอละหานทราย อำเภอคูเมือง ส่วนกลุ่มชาวกูยอื่น ๆ จะ กระจัดกระจายอยู่ในกลุ่มตามเขตจังหวัดต่าง ๆ เช่น กูยมะลัว พบที่อำเภอสังขะ อำเภอศีขรภูมิ (บางส่วน) จังหวัดสุรินทร์ และอำเภอราษีไศล อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เป็นต้น

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า กลุ่มกูยมะไฮมีความเชื่อเรื่องแก้ลมอ ในการประกอบพิธีกรรม นอกจากจะมีบรรดาญาติในสายตระกูลมาร่วมงานแล้ว ยังมีเพื่อนบ้านใกล้เคียงตลอดทั้งในชุมชน และชุมชนข้างเคียง ต่างก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี บางครอบครัวก็พากันมาทั้งหมดทุกคนก็มี ทุก คนที่มานอกจะมาให้กำลังใจแก่ผู้ป่วยแล้วยังมาร่วมกิจกรรมในการแสดงด้วยการปรบมือส่งเสียง ร้องเพื่อให้บรรยากาศครึกครื้นยิ่งขึ้น

สภาวะแวดล้อมทางสังคมเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย สภาพชุมชนได้รับอิทธิพลทาง วัฒนธรรมจากสังคมเมือง ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเข้าไปมีบทบาทต่อกลุ่มชนชาวกูยอย่างมาก เช่น

การทำหมอนแดนไปเป่าบรรเลงประกอบพิธีกรรมก็ต้องว่าจ้างด้วยเงินจำนวนมาก (ในความรู้สึกของชาวกูย) อย่างน้อย 800 บาทต่อครั้ง ซึ่งอดีตไม่มีการว่าจ้างหมอนแดนแต่อย่างใด หมอนแดนจะมาร่วมพิธีด้วยใจรัก ปัจจุบันสภาพเศรษฐกิจรัดตัว เกิดการแก่งแย่งแข่งขันกันสูง ทำให้หมอนแดนค่อยหมดไป ไม่มีใครสืบทอดการเป่าแคนต้องไปหาหมอนแดนจากชุมชนอื่น ๆ และการที่จะได้หมอนแดนมาเป่าบรรเลงร่วมพิธีกรรมนั้นต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง

แม้ว่าวิทยาการทางการแพทย์จะก้าวหน้าเพียงใด แต่เมื่อมีการเจ็บป่วยที่ไม่สามารถรักษาให้หายขาดได้ เมื่อแพทย์แผนปัจจุบันไม่สามารถบำบัดโรคภัยไข้เจ็บให้หายได้ ผู้คนจึงต้องยึดเอาการประกอบพิธีแก้ลมอ เป็นที่พึ่ง ซึ่งยังพบว่ามีการจัดพิธีแก้ลมอทุกปี ในกลุ่มชนชาวกูยบ้านลำโรงทาบ ในปีที่ทำการศึกษา (2535) มีการประกอบพิธีแก้ลมอ 2 ราย จึงเชื่อว่าหากเมื่อใดโรคภัยไข้เจ็บไม่มากล้ำกรายกลุ่มชนชาวกูย เมื่อเห็นพิธีแก้ลมอก็จะหมอบทบาทานชุมชนอย่างแน่นอน

การสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงของพิธีแก้ลมอ

จากสภาพความก้าวหน้าของโลกในปัจจุบัน ที่มีการพัฒนาเทคโนโลยีให้ก้าวหน้าทันสมัยในทุก ๆ ด้าน การแพร่กระจายวัฒนธรรมเมือง เข้าไปสู่ชนบทอย่างไม่ขาดสาย ด้วยการผ่านสื่อสารต่าง ๆ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสภาพทางกายภาพของชุมชนและวิถีชีวิตของกลุ่มคนอย่างรวดเร็วในแทบทุกพื้นที่ของประเทศ แม้วิวัฒนาการทางการแพทย์จะเจริญก้าวหน้ามากมายสักเพียงใด การวินิจฉัยโรค การบำบัดรักษาโรคจะได้ผลสักปานใดก็มิได้มีผลต่อกลุ่มชาวกูยมากมายนัก เหตุเพราะว่าชาวกูยนั้นเป็นสังคมชาวนา มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ การเกิดโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ แม้หมอนจะมีวิธีการรักษาให้หายขาดได้ แต่การรักษาโรคบางอย่างจำเป็นต้องใช้ค่ารักษาที่สูง ทำให้ชาวกูยมีส่วนมากหันไปรักษาด้วยวิธีการแบบดั้งเดิม คือ รักษาด้วยหมอธรรม ยากกลางบ้านบ้าง หมอสมุนไพรบ้าง เป็นอาทิ ซึ่งค่าใช้จ่ายในการรักษาก็ไม่สูงมากนัก

นอกจากนี้การรักษาบำบัดด้วยพิธีกรรมที่ยึดถือปฏิบัติมาอันเป็นที่พึ่งสุดท้ายเพื่อการเยียวยาบำบัดให้หายจากการทรมานทั้งทางกายและจิตใจ พิธีแก้ลมอที่ชาวกูยประกอบขึ้นยามเหตุการณ์วิฤตอันตรายครบถ้วน จึงเป็นวิธีการบำบัดอีกวิธีหนึ่งที่ชาวกูยยังคงยึดมั่นค่อนข้างเหนียวแน่นเกือบทุกผู้ทุกคน สังเกตได้จากการเข้าร่วมพิธีกรรมของกลุ่มชนจะพบเห็นทุกเพศ ทุกวัยในวงพิธีกรรมแม้ว่าทัศนคติของคนบางคนที่ได้รับการศึกษาหรือมีฐานะดีจะไม่เชื่อในเรื่องนี้ แต่หากมีการประกอบพิธีกรรมด้วยตนเองก็ยังฝากปัจจัยอื่น ๆ มาร่วมสมทบ และผู้คนเหล่านั้นก็ไม่ได้ดูหมิ่นหรือกล่าวร้ายต่อแก้ลมออย่างใด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าชาวกูยยังให้ความสำคัญต่อระบบครอบครัวโดยเฉพาะความเป็น

ญาติพี่น้องในสายตระกูลอย่างเหี้ยมแน่นั่นเอง

แม้การรักษาพยาบาลจะเจริญก้าวหน้าเพียงใด หากการเจ็บป่วยของชาวภูยยังไม่สามารถบำบัดรักษาให้หายขาดได้ อันมีเหตุมาจากปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนด หากชาวภูยยังยากจนอยู่อย่างปัจจุบันนี้ พิธีกรรมที่เรียกว่าแก้มอกก็ยังคงจะอยู่กับระบบความเชื่อของชาวภูยตลอดไป

บทที่ 5

บทสรุป

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทหน้าที่ของพิธีแก้ลมของชาวกูย บ้านลำโรง-
ทาบ อำเภอลำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ ในแง่ของบทบาทหน้าที่ที่มีต่อชุมชนและวิถีชีวิตของชาวกูย
การสื่อความหมายและการตีความสัญลักษณ์และพิธีแก้ลมเป็นรูปแบบหนึ่งของศิลปการแสดงเพื่อ
สะท้อนให้เห็นสภาพสังคมและวัฒนธรรมของชาวกูยอย่างลุ่มลึก

วิธีการศึกษาวิจัยแบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ การศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ
ที่เกี่ยวข้องกับชาวกูย ในเรื่องความเป็นมา ความเชื่อ พิธีกรรม ตลอดจนความเป็นอยู่ของกลุ่มชน
ประกอบกับศึกษาภาคสนาม โดยใช้วิธีการทางมานุษยวิทยาคือการเข้าไปอาศัยอยู่ในชุมชนและการ
สังเกตอย่างมีส่วนร่วม นอกจากนี้ยังมีการออกสำรวจกลุ่มชนชาวกูยกลุ่มอื่น ๆ ในแถบจังหวัด
ศรีสะเกษ อุบลราชธานีบางส่วน นครราชสีมา บุรีรัมย์ เพื่อรวบรวมข้อมูลนำมาประกอบการศึกษา
เพิ่มเติม เพื่อนำมาเปรียบเทียบและยืนยันข้อมูลของชุมชนที่ทำการศึกษาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ผลการศึกษาพบว่าความเชื่อเรื่องอำนาจลี้ลับโดยเฉพาะความเชื่อในผีมือที่ชาวบ้านยึดถือ
กันมาแต่ดั้งเดิมนี้ยังมีบทบาทสำคัญต่อชุมชนและวิถีชีวิตของชาวกูยอย่างมากและยังคงสืบเนื่องมาจน
ถึงปัจจุบัน ซึ่งปรากฏชัดเจนจากการประกอบพิธีกรรมและการเช่นสรวงประจำปีที่เรียกว่า "พิธี
เข้าะฮ์พาแทน" จากการศึกษาบทบาทของพิธีกรรมที่มีก่อนวิถีชีวิตของชาวกูย สามารถแบ่งได้ 2
ระดับ คือ บทบาทในระดับปัจเจกบุคคลและระดับชุมชน ในระดับปัจเจกบุคคลพบว่า พิธีกรรมมี
บทบาทเป็นที่พึ่งทางใจในสถานการณ์วิกฤติโดยเฉพาะการเจ็บป่วย การประกอบพิธีกรรมเป็นการ
ช่วยลดความวิตกกังวลและช่วยสร้างพลังทางใจให้แก่บุคคลทั้งของผู้ป่วยเองและบุคคลที่เกี่ยวข้อง
ในสายตระกูล ในระดับชุมชนมีบทบาทหน้าที่ต่อการรักษาบำบัดการเจ็บไข้ได้ป่วยของชุมชน เพราะ
พิธีกรรมเป็นที่ยอมรับของกลุ่มชนชาวกูยทั้งหมดบทบาทต่อการรักษาบำบัดการเจ็บป่วยของชุมชน
เพราะพิธีกรรมเป็นที่ยอมรับของกลุ่มชนชาวกูยทั้งหมดบทบาทต่อการรับรองสถานภาพใหม่ของผีมือ
ซึ่งทุกคนต่างยอมรับว่า ผีมือทุกคนจะมีสภาพตามอาวุธของพรราชาที่ตนรับเป็นนางกะวาน (ร่าง
ทรง) แก่ผีมือ โดยไม่นับอาวุธด้านวิญญูติของนางกะวานแต่อย่างใด

บทบาทหน้าที่ต่อชุมชนอีกประการหนึ่ง คือ บทบาทของพิธีกรรมในการควบคุมสังคม ดังพบตัวอย่างจากการปรับไหม เพื่อเป็นการลงโทษต่อผู้ที่มีพฤติกรรมที่ต่างไปจากสังคม กรณีการจัดพิธีกรรมที่บ้านนางใจจิต บ้านแยม ซึ่งฝีมือทำการปรับไหมด้วยเหล้า และเงิน เป็นต้น การปรับไหมดังกล่าวเป็นการลงโทษเพื่อผลของการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้คน หากไม่ปฏิบัติตาม การดำเนินพิธีกรรมขั้นต่อไปก็จะไม่เกิดขึ้น

บทบาทของพิธีกรรมอีกประการหนึ่งคือพิธีกรรมเป็นเสมือนเวทีในการระบายความคับแค้นใจที่ถูกเก็บกดมานาน โดยไม่ถือว่าเป็นความผิดหรือเป็นการละเมิดกฎเกณฑ์ของประเพณีในสังคมแต่อย่างใด พิธีกรรมจึงเปรียบเสมือนเครื่องระบายความเครียดของผู้หญิงที่ถูกกดขี่ในสังคม และเป็นสิ่งที่สังคมได้หาทางออกเตรียมเอาไว้โดยผ่านพิธีกรรม

ส่วนขั้นตอนตลอดจนองค์ประกอบของพิธีกรรมและการวิเคราะห์ถึงสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรมและการสื่อความหมาย พบว่า ขั้นตอนและองค์ประกอบของพิธีกรรมสามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมและความสนุกสนานรื่นเริง ในส่วนของความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมคือช่วงแรกของการประกอบพิธีกรรมซึ่งผู้เข้าร่วมพิธีกรรมจะอยู่ในความสงบ ฝีมือและบุคคลรอบนอกจะระมัดระวังตัว เป็นกรณีพิเศษ ทั้งนี้เพราะเกรงว่าฝีมือจะเกิดความไม่พอใจ ทุกคนจึงต้องมีวินัยมีกฎเกณฑ์ที่คอยระมัดระวังเสมอ

ในส่วนของความสนุกสนานรื่นเริงในช่วงท้ายทุกคนในวงพิธีกรรมจะสามารถร่วมกิจกรรมหยอกล้อ และใช้วาทะกาวร้ายต่อฝีมือได้ ซึ่งสามารถตีความหมายได้ว่าเป็นการปลดปล่อยอารมณ์ความกดดันที่มีอยู่อย่างไว้ขอบเขตและไม่มีความผิดแต่อย่างใด

สัญลักษณ์และการสื่อความหมาย ได้แบ่งสัญลักษณ์ที่เป็นเครื่องประกอบทั้งหมดออกเป็น 2 ประเภท คือ สัญลักษณ์ที่เป็นเครื่องประกอบทั้งหมดถาวร ได้แก่ ช้าง, ม้า, หนังกวาง และมัด เป็นลาภี มีความหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ เพราะเครื่องประกอบทั้งหมดถาวรมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของกลุ่มชาวกูยในด้านการประกอบอาชีพ อีกประเภทหนึ่งในการแบ่งสัญลักษณ์ในพิธีกรรมคือ เครื่องประกอบทั้งหมดเฉพาะกิจ ก็คือ แพน (แพ 9 ชั้น) ประดิษฐ์ขึ้นสำหรับใช้ในพิธีอีมหละ (ชำระ) อันเป็นขั้นตอนสำคัญที่สุดของพิธีกรรม พิธีดังกล่าวนอกจากจะเป็นการบำบัดเบา ขับไล่วิญญาณร้ายแล้ว ยังเป็นการส่งวิญญาณให้ไปอยู่ยังที่ที่เหมาะสมและแพนั้นยังสื่อความหมายถึงยานพาหนะสำหรับใช้เป็นพาหนะของวิญญาณร้ายด้วย

การศึกษาพิธีกรรมที่เป็นรูปแบบหนึ่งของการแสดง พบว่า ลักษณะการประกอบพิธีกรรมมีรูปแบบคล้ายการแสดงคือ มีผู้แสดงและผู้ชม ผู้แสดง หมายถึง นางกะวานของฝีมือ และผู้ชมคือ ผู้

เข้าร่วมพิธีกรรม แต่การแสดงในพิธีกรรมผู้แสดง (นางกะวาน) และผู้ชม (ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม) จะมีกิจกรรมร่วมกันเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมก็คือ การแสดงนั่นเอง

นอกจากนี้การประกอบพิธีกรรมที่ถือได้ว่าเป็นการแสดงก็คือ มีสถานที่แสดงและจุดจบของเวลาเพียงแต่การแสดงในพิธีกรรมนั้นไม่สามารถจำกัดเรื่องเวลาได้ เสร็จสิ้นพิธีกรรมเมื่อไหร่ก็ถือว่าเป็นจุดจบของเรื่องเมื่อนั้น ด้านสถานที่การประกอบพิธีกรรมกำหนดสถานที่ที่แน่นอนจำกัดขอบเขตและบริเวณอย่างชัดเจน

ข้อมูลที่ยืนยันได้ว่าพิธีกรรมเป็นการแสดงก็คือการจำลองและเลียนแบบจากสภาพวิถีชีวิตของกลุ่มชน กล่าวคือ การแสดงนั้นมีการจดจำ การเลียนแบบจากสิ่งที่พบเห็นในการดำเนินชีวิตประจำวัน บริบทแวดล้อมในวิถีชีวิตของมนุษย์ต่างก็แวดล้อมไปด้วยผู้คน ธรรมชาติและสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ซึ่งมีลักษณะทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ประเพณีวัฒนธรรมจึงเปรียบเสมือนเนื้อหาของเรื่อง หากพบว่าสิ่งใดที่สิ่งใดงามก็นำมาถือปฏิบัติ เพื่อเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตให้อยู่รอดดำรงคง กลุ่มชาวกูยซึ่งอยู่ภายใต้แวดล้อมของกลุ่มชนในวัฒนธรรมอื่น เช่น กลุ่มชาวลาวและกลุ่มชาวเขมร ย่อมมีการนำแบบแผนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนดังกล่าวเข้ามาปรับใช้เข้าในพิธีกรรมที่เห็นว่าเหมาะสมและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อกลุ่มสังคม

จากผลการศึกษาข้างต้นอาจกล่าวได้ว่าความเชื่อในพิธีกรรมที่ชาวกูยบ้านจำโรงหายยึดถือกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันแม้จะไม่มี ความหมายถึงการเป็นตัวแทนของการถือผีของชุมชนชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งหมด แต่การศึกษาครั้งนี้อาจจะ เป็นภาพสะท้อนบางอย่างในระดับโครงสร้างที่มีอยู่ร่วมกันในแต่ละท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

ความเชื่อในพิธีกรรมของชาวกูย มีการแพร่กระจายไปในที่ต่าง ๆ ที่ชาวกูยอพยพไปตั้งถิ่นฐานใหม่ เช่น อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา สะท้อนให้เห็นว่าแม้ชาวกูยจะอพยพไปอยู่ที่ใด มิได้ไปเฉพาะกลุ่มชนเท่านั้น หากยังนำผีมาอพยพไปด้วย เนื่องด้วยผีอยู่กับคนที่เป็นร่างทรงนั้นเป็นคน ๆ เดียวกัน อันมีวิญญาณสิงในร่างนั้นอยู่ตามความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มชน

แม้ว่าภาวะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วอันสืบเนื่องมาจากการพัฒนาประเทศทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก เส้นทางรถไฟ เส้นทางรถโดยสารที่เป็นทางหลวงแผ่นดินตัดผ่านชุมชน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพของชุมชนอย่างไว้วางรอยของวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวกูยให้ปรากฏเห็น เช่น สภาพบ้านเรือนเปลี่ยนแปลงไป การมีไฟฟ้าใช้ทั้งหมู่บ้าน มีโทรทัศน์ที่เป็นเครื่องสื่อสารที่ทันสมัยและรวดเร็ว สามารถรับรู้พร้อมกันทั่วประเทศ แต่ระบบความเชื่อที่เป็นจารีตปฏิบัติของชาวกูยก็ยังคงปรากฏร่องรอยให้เห็นอย่างสืบเนื่องจนถึงปัจจุบัน

พิธีกรรมความเชื่อที่ชาวกูยยังคงถือปฏิบัติและยังคงมีการประกอบพิธีกรรมในชุมชน ก็คือ พิธีแก้มอที่ชาวกูยทุกครอบครัวยังถือปฏิบัติอยู่ โดยเฉพาะในเขตอำเภอลำโรงขาว จังหวัดสุรินทร์ เนื่องจากมีความเชื่อที่ว่าหากไม่ปฏิบัติต่อผีมออาจทำให้ผีมอโกรธเคืองและมากระทำให้ผู้คนในครอบครัวเกิดการเจ็บป่วยขึ้น ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า แม้ความเจริญก้าวหน้าทางการแพทย์จะพัฒนาไปมากเพียงใด หากการรักษาโรคบางอย่างยังไม่สามารถทำการรักษาให้หายได้ พิธีกรรมที่เรียกว่าแก้มอของชาวกูยก็น่าจะยังคงอยู่และสืบเนื่องอีกต่อไป

แม้ว่าพิธีแก้มอจะยังคงอยู่และสืบเนื่องต่อไปตามเงื่อนไขทางสังคมปัจจุบัน แต่แนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมของชาวกูยน่าจะเกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการติดต่อทางวัฒนธรรมกับคนกลุ่มอื่น เพราะจากการศึกษาเปรียบเทียบพิธีกรรมกับกลุ่มชาวลาวและชาวเขมรตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีลักษณะบางอย่างที่คล้ายคลึงกับพิธีกรรมของกลุ่มชนดังกล่าวทั้งนี้ เพื่อเป็นการปรับตัวทางวัฒนธรรมให้มีความเหมาะสมและเกิดประโยชน์ต่อกลุ่มสังคมต่อไป

บรรณานุกรม

- ชื่น ศรีสวัสดิ์. ข้างกับส่วย. ชมรมอีสานใต้ศึกษา. บรรณานุกรม : เรวัตการพิมพ์, ม.ป.บ.
- เต็ม วิภาคพจนกิจ. ประวัติศาสตร์อีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530.
- ธวัช บุญโศภก. "ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน". ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ, เพ็ญศรี ดึก และคณะ, บรรณาธิการ. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ลำดับที่ 9 พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2530, หน้า 350-392.
- นิคม วงเวียน. รายงานการวิจัยเรื่อง วัฒนธรรมส่วย (กวย) ด้านความเชื่อในจังหวัดสุรินทร์. ศูนย์วัฒนธรรมวิทยาลัยครูสุรินทร์, 2526.
- ประเสริฐ ศรีวิเศษ. พจนานุกรมกวย (ส่วย) ไทย-อังกฤษ. โครงการวิจัยภาษาไทยและภาษาพื้นเมืองต่าง ๆ สถาบันจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.
- ปราณี วงษ์เทศ. "การละเล่นและพิธีกรรมในสังคมไทย". ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ เพ็ญศรี ดึก และคณะ, บรรณาธิการ. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ลำดับที่ 9 พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2530.
- ผ่องพรรณ มณีรัตน์. มานุษยวิทยากับการศึกษาคติชาวบ้าน. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525.
- ภุชงค์ กุลชลบุตร. แนวความคิดและทฤษฎีทางสังคมวิทยาในยุคเริ่มต้น. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2528.
- รจน์ สัตตศิริ. "ส่วยจับข้าง". เมืองโบราณ 15(4) (ตุลาคม-ธันวาคม 2532) : 5-52.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. "คำนำ". พื้นบ้านพื้นเมือง. กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยา, 2525.
- สุริยา สมุทคุปต์ และ พัศณา กิติอาษา. สัญลักษณ์สำคัญ (Dominant Symbols) ในบุตึงไฟอีสาน : การวิเคราะห์และตีความหมายทางมานุษยวิทยา, ใน สัญลักษณ์สำคัญในบุตึงไฟ การวิเคราะห์และศึกษาทางมานุษยวิทยา. หน้า 538. ขอนแก่น : ห้องปฏิบัติการทางมานุษยวิทยาของอีสาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2533.

อาภรณ์ อุกฤษ. "พิธีลอยเรือ" : ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมชาวเล. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์
มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2532.

Rote Sodesiri. "The Changing System of Belief of the Elephant Hunters
of Surin". (M.A. dissertation, University of Western Australia,
1972)

Seidenfanden, Erik. "The Kui People of Cambudia and Siam." In Preilich,
Morris, ed, The Plesure of Anthropology, New York : The New
American Library, Inc , 1983.